

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ВАЉЕВО

Г Л А С Н И К

44

Ваљево 2010

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ВАЉЕВО
ГЛАСНИК

Број 44

HISTORY ARCHIVE VALJEVO
HERALD
Number 44

Издавач/Publisher

Историјски архив Ваљево
Historical archives of Valjevo

Уредник/Editor

Алекса Томић

Редакција/Editorial Board

др Синиша Мишић, др Милић Милићевић, мр Владимир Кривошејев,
Милча Мадић, др Недељко Радосављевић, Дејан Поповић,
Снежана Радић (*секретар редакције/Editorial Secretary*)

Рецензенти/Reviewers

др Љубодраг Димић
др Синиша Мишић

Превод/Translator

Соња Милановић

Тираж/Circulation

500 примерака

Графичка реализација и штампа

Graphic Preparation and Printing

„МС”, Ваљево

Адреса редакције/Editorial Board Address

14000 Ваљево, Поп-Лукина 52, тел. 014/221-028
e-mail: iava@verat.net

Часопис излази једанпут годишње.

Издавање часописа финансира Град Ваљево

САДРЖАЈ – CONTENTS

ЧЛАНЦИ
ARTICLES

- Радивоје Арсић: Кула Ненадовића и шанац на Кличевцу из угла историјске археологије 5
Radivoje Arsić: Tower of Nenadović family and moat on the hill of Kličevac from the point of historical archeology
- Милорад Радојчић: Бабићи из Ваљева 20
Milorad Radojčić: Babić family from town of Valjevo
- Дејан В. Поповић: Прилике у Дринској дивизији 1883–1899 50
Dejan V. Popović: Drina division circumstances in period 1883–1899

ПРИЛОЗИ
SUPPLEMENTS

- Милорад Белић: Терор ратних победника у Ваљеву 1944/45 67
Milorad D. Belić: Terror of War Winners in town of Valjevo 1944/45

ИЗ РАДА АРХИВА
OUT OF THE ARCHIVE'S WORK

- Биљана Стојаковић: Препорука за формирање и организовање рада депоа у регистратури 79
Biljana Stojaković: Recommendations for the creating and organization of the registration depot

КРИТИКЕ И ПРИКАЗИ
REVIEWS

- Милорад Радојчић: *Миограџ Сјанимировић: Источна Тамнава – Брђуле и околина*, издање Културно-просветне заједнице Србије из Београда, у едицији „Хронике села“, Обреновац, 2010, 572 95

Милча Мадих: <i>Др Лаза Димитријевић: Како живи наш народ</i> , „Инфинитас“ Београд 2010, 216.	99
Милча Мадих: <i>Велибор Берко Савић: Чича Илија Стјанојевић</i> – најлепша прича старог Београда, Југословенска кинотека и Самостални издавач ауторских дела „Берко“, Ваљево–Београд 2010.	101
Јелена Павловић: <i>Дејвид Гибс, Хуманитарно разарање Југославије</i> , Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2010, 419	102
Проф. др Милан Д. Лазић: <i>Др Момчило Исих и Милорад Радојчић:</i> <i>Основна школа „Милан Муњас“ Уб 1820–2010</i> , Основна школа „Милан Муњас“ Уб, 2011, 580	106

БИБЛИОГРАФИЈЕ
VIBLIOGRAPHIES

Милорад Радојчић: Библиографија некролога у ваљевском листу „Напред” 1946–2010.	109
Milorad Radojčić: Bibliographies of obituaries in Valjevo local weekly newspapers “Napred” 1946-2010.	
Милча Мадих: Библиографија историографских издања у ваљевском крају у 2009. и 2010. години	185
Milča Madić: Bibliography of Valjevo region historical publications in 2009	

IN MEMORIAM

Богумил Храбак (1927-2010).	190
-------------------------------------	-----

Радивоје Арсић

Завод за заштиту споменика културе „Ваљево“

arsa@vaza.co.rs

КУЛА НЕНАДОВИЋА И ШАНАЦ НА КЛИЧЕВЦУ ИЗ УГЛА ИСТОРИЈСКЕ АРХЕОЛОГИЈЕ

Апстракт: За потребе узраде пројекта реконструкције шанца око Куле Ненадовића обављена су мања археолошка истраживања. Како нема поузданих описа и цртежа из времена подизања куле једини начин да се дође валидних информација је археолошко истраживање остатака бедема. Циљ истраживања је био открити и документовати елементе конструкције фортификације око куле. У раду је коришћена и документација са старијих археолошких ископавања 1985. године. Проблем се састоји у томе што је конструкција бедама могла бити решена на више начина. На основу истраживања и друге доступне документације је утврђен изглед фортификације око куле, различите фазе употребе, и време настанка првог шанца. На основу добијених резултата начињен је и 3Д модел фортификације са кулом. Текст нуди податке и о употреби платоа око куле и током бронзаног доба и позног средњег века, као и информације о аустријском шанцу на Кличевцу и његовом вероватном изгледу на основу авио снимака.

Кључне речи: западна Србија, Ваљево, Кличевац, Кула Ненадовића, шанец, фортификација, кула, Први српски устанак, бедем, ров, бронзано доба, средњи век

TOWER OF NENADOVIĆ FAMILY AND MOAT ON THE HILL OF KLIČEVAC FROM THE POINT OF HISTORICAL ARCHEOLOGY

Abstract: For the purpose of moat reconstruction project around tower of Nenadović family, some minor archeological researches have been conducted in the past. As there are no reliable descriptions or drawings dating from the period when the tower was built, the only way of obtaining valid information was archeological research of the remains of rampart (defense walls). The goal of the research was to discover and document fortification construction elements around the tower. Also, for the purpose of making this article, documentation from earlier archeological excavations conducted in 1985 was used. The problem lies in the fact that rampart construction could have been solved in several ways, and, on the basis of research and other available documentation, the appearance of fortifications, various stages of use and actual time of its origin were determined. In addition, based on results obtained,

3D model presenting tower and fortification was made. The article offers data regarding usage of terraces around the tower during Bronze Age and late Middle Age, as well as information about Austrian moat on the hill of Kličevac and its possible structure according to aerial photos.

Key words: Western Serbia, Valjevo, hill of Kličevac, Tower of Nenadović family, moat, tower, First Serbian Uprising, rampart, trench

Увод

Министарство културе одобрило је почетком 2010. финансије Заводу за заштиту споменика културе Ваљево за наставак радова на реконструкцији шанца око Куле Ненадовића. Предстојећа фаза је реконструкција бедема око куле. Како нема поузданих детаљних описа и цртежа шанца и куле од стране савременика једини начин да се дође валидних информација је археолошко ископавање. Задатак истраживања је био открити и документовати елементе конструкције фортификације око куле. У раду је коришћена и документација са археолошких истраживања која су В. Трбуховић, Новак Милошевић и Миливоје Васиљевић обавили 1985. године.¹

Током израде пројекта реконструкције појавио се проблем везан за изглед конструкције одбрамбеног бедема шанца. Постоје само малобројне информације савременика у општим цртама о изгледу шанца код куле.² Проблем се састоји у томе што је конструкција бедема могла бити решена на више начина. Све те варијанте градње су биле у употреби јако дуго па и у време прављења шанца око куле Ненадовића. На овај проблем је упућивало и истраживачко искуство завода на фортификационим објектима из периода од XVI до XIX века као што су Шабаци, Црна Бара, Баурић.³ Сваки од 3 истражена објекта био је решен на особен начин. Очувани документи указују на велики број варијанти у материјалима и изгледима конструкције бедема.

На почетку рада са оваквом темом треба рећи нешто о самој историјској археологији и шта се подразумева под тим појмом.

Историјска археологија је интересантна област са интелектуалне тачке гледишта. Може се дефинисати на два, донекле различита начина, као на археолошко испитивање прошлости култура које су развиле писану традицију, или као студија „модерног света“, историјских и културних услова који су обликовали наш свет, почевши оквирно са 1500. годином. Значи, након средњег века. Ове дефиниције историјске

1 Васиљевић 1987; 1994, 261

2 Милутиновић, 1888, 246

3 Арсић, 2005, 85-90; 2008, 118-121

археологије коегзистирају и нису међусобно искључиве, и обе широко користе археолози историјског периода. Према томе она дели поље истраживања са многим другим дисциплинама историјом, антропологијом, социологијом, али се претежно разликује од њих јер као метод користи проучавање материјалних трагова. У сваком случају историјска археологија се комбинује се са другим сродним дисциплинама, и може пружити сагледавање одређених проблема из сасвим другог угла од оног који пружају писана документа. Уједно може бити и скупљи начин да сазнамо нешто што је већ познато. Данас се истраживања користе у друштвима изузетно добро документоване прошлости и очуваних архива као што су Велика Британија и САД, те тако не би шкодила друштвима са фрагментованим архивама. Дакле, у европским оквири-ма историјска археологија се базира на тумачењу материјалних трагова и материјалне културе као и свака друга археологија али у у оквиру периода који су архивски добро документовани.

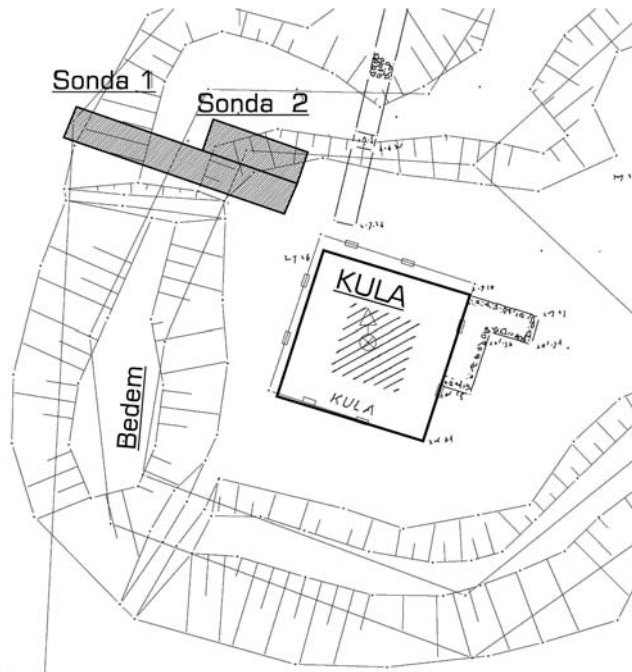
Историјат истраживања

Археолошка истраживања 1985. простора око Куле Ненадовића обавили су В. Трбуховић, Миливоје Васиљевић и Новак Милошевић. Радови никада нису били публиковани у пуном обиму, већ као краћи извештај.⁴ Сачувана је основна документација и теренски извештај. На платоу око куле било је истраживање укупно 5 сонди површине око 185 м². Једном сондом је био пресечен бедем док су остале биле постављене на данас равном делу терена. Том приликом је откривено постојање 2 чардака, степенишна конструкција куле, палисад на беду-му и још један камени темељ. Тумачећи стратиграфију аутори ових истраживања протумачили су стратиграфску ситуацију тако да је шанец настао у 18 веку, а можда чак и у 17. (Сл. 2). Треба рећи да се проблемима стратиграфије раније у српској археологији није поклањало довољно пажње, те да се она шаблонски тумачила као проста вертикална стратиграфија без озбиљније анализе. У том контексту протумачено и постојање објеката унутар шанаца као хајдучких чардака. На неке нелогичности ових закључака и несклад са картографским документима указао је В. Б. Савић у делу Ненадовића кула у Ваљеву.⁵ Док је на положај аустријског шанца из XVIII века на врху брда Кличевац указао и В. Кривошејев десетак година раније.⁶

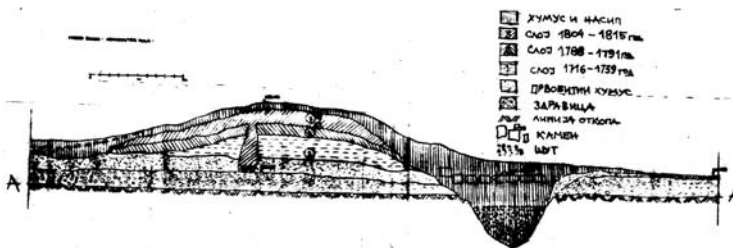
4 Васиљевић, 1994, 261-265

5 Савић, 2005, 47

6 Кривошејев, 1997, 104

Сл. 1. Положај тест сонди у односу на кулу и друге објекте

Сл. 2. Профил сонде 1 из 1985. године са интерпретацијом аутора (Васиљевић 1994: 264)

Сл. 3. Северни профил сонде 1 2010. год

Методe и опис истраживања

Ове године је начињен још један пресек западног бедема на месту за које се претпостављало да није поремећен накнадним укопима, тако да је овај пресек могао пружити додатне елементе за реконструкцију. Сонда 1 је постављена на делу западног бедема, за који се претпоставља да није поремећен. Место спајања западног и северног бедема. Димензије сонде су 2x14 м, квадрати 1-7. Сонда се пружа правцем исток – запад. Максимална истражена дубина била је 2,3 м (Сл. 1). Ископавања су обављена пажљиво како би се дошло до што већег броја покретних налаза и како би контексти налаза били што прецизније документовани. Прецизно бележење контекста би уједно омогућили релативно датовање слојева. Једна од лоших карактеристика претходних истраживања може бити што су обављена прилично грубо. Код српских археолога је дуго постојало уверење да се новији периоди могу брже и грубље истраживати.

Северно од сонде 1 постављена је сонда 2, која се пружа правцем исток-запад и паралелна је са сондом 1 на коју се и надовезује. Сонда 2 позиционирана је на месту споја северног и западног бедема (Сл. 1). Димензије сонде су 6x2 м. Укупна истражена површина износи 60 м².

Овим ископавањима и упоређивањем са документацијом старих ископавања могло се доћи до већег броја нових закључака.

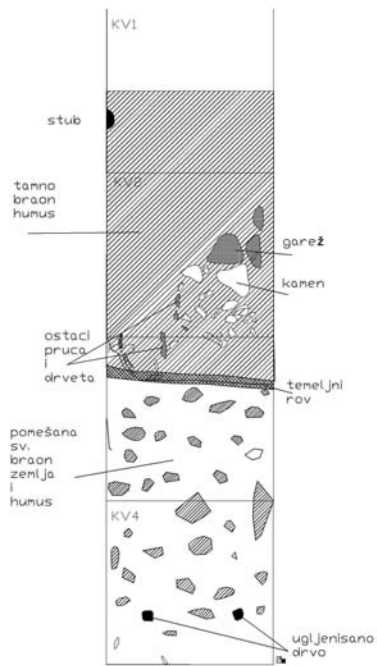
Стратиграфија

У сондама из 2010. је регистрована сложена стратиграфска ситуација, слична ситуацији у сонди 1 из 1985. године. Од укупно 7 стратиграфских слојева. Гледано од најнижих слојева стратиграфија има следећу слику (Сл. 3).

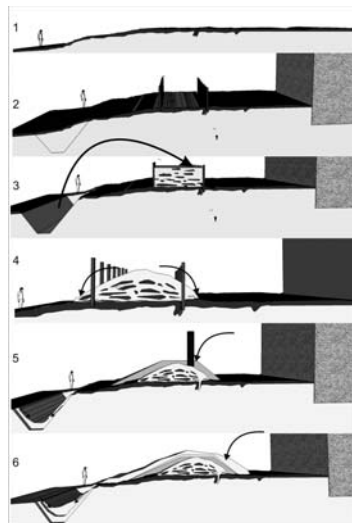
Слој 1 – Светлобраон-жута лесивирана глина са прослојцима сиве земље и опилцима минерала тамнобраон боје, већим делом плеистоценског порекла. Горња зона можда холоцен, садржи налазе бронзаног доба. Занимљиво је да ови налази нису уочени током ископавања 1985.

Слој 2 – Тамнобраон сиве земље растресите структуре (прахумус) дебљине око 20 до 30 см прекрива читав плато. На његовом врху спорадични остаци керамике и костију из позног средњег века XV век

Слој 3 – Слој камене дробине, опилака кречњака и пешчара и сиге мањих димензија промера од 1 до 5 см. У сонди 2 регистровани нешто крупнији комади 10 до 20 см.

Сл. 4. Основа сонде 1 на нивоу ходне површине из 1813. године

Сл. 5. Реконструкција процеса градње и рушења бедема

Слој 4 – Слој гаражи од дрвене конструкције дебљине 2 до 3 см, на ограниченом простору где се сручило унутрашње дрвено платно бедема.

Слој 5 – Слој помешане земље светлобраон глиновите лесивирание земље и у нешто мањој мери тамно браон прахумуса остаци угљенисаног дрвета.

Слој 6 – Слој светлобраон жуте глиновите земље без примеса, са отиском стуба оградe. Налази глеђосане керамике, која се датује у шири распон од краја XVIII до краја XIX века.

Слој 7 – Слој браон глиновите земље помешан са високом концентрацијом шута и отпада, садржи комаде опеке, ћерамиде и здробљени малтер и многобројне чауре метака.

Елементи конструкције

Током археолошког истраживања откривен је већи број трагова који представљају остатке конструкција бедема око шанца (Сл. 4).

– Обрађене угљенисане гредице са спољне стране бедема вертикално усађене, окривене димензије 9 x 9 см, првобитне величине око 12 см. Није могуће утврдити дубину укопавања, налазе се на међусобној удаљености од око 1м.

– Темелни ров са унутрашње стране ширине 15 см испуњен светло браон глином дубине 45 до 50 см укопан са горње коте првобитног слоја хумуса. У њега су вероватно биле вертикално усађене греде из конструкције бедема са унутрашње стране које нису потпуно изгореле и које су почупане након уништавања бедема.

– Паралелно са њим регистрован је ров испуњен тамнобраонсивом земљом ширине 15 см, испуњен остацима угљенисаног дрвета надовезује се отиском стуба овалног облика 20 см пречника. Може припадати времену подизања бедема, а можда је и старији.

– Међусобна удаљеност темелног рова и греда у спољњем зиду 3 до 3,2 м.

– Угљенисани трагови врбовог прућа, пречника 1,5 см, оригинално 2 до 3 см. Откривени на оригиналној ходној површини из времена након подизања куле. У тај положај доспели након пожара и урушавања прошћа чије је остатке прекрила осута земља из бедема. Ватра ниског интензитета у којој је изгорело само пруће.

– Отисак стуба на врху жуте иловаче одмах испод првог слоја са шутотом и налазима из XX века. Пречник 22 см дубина укопавања 33 см. Остатак оградe из друге половине XIX века. Могуће је да се види на

Каницовом цртежу. Стуб је био учвршћен мањим комадима ломљеног камена.

– Слој помешане светлобраон жуте земље са прослојцима тамнобраонсиве земље идентичне као у првобитном хумусном слоју. Земљана испуна бедема. Настала убацивањем ископане земље из рова са спољне стране бедема. Том приликом копањем помешан тањи слој хумуса са подлогом светлобраон жуте глиновите земље.

– Укупна запремина првог бедема по дужном метру износи 4,5 до 5 м³ што значи да уколико је био широк око 3 м његова висина је износила око 1,5 м.

– Ров са спољне стране, ширине око 3,5 м левкастог пресека дубине око 2 м, земља ископана из рова убачена је у бедем.

Хронологија

На основу покретних налаза и стратиграфског положаја може се реконструисати следећа хронологија догађаја на овом простору:

Слој 1 – Светлобраон жута земља са прослојцима сиве земље и опилцима тамнобраон боје, садржи спорадичне налазе из бронзаног доба 1500 до 1000 год. п.н.е. Неколико фрагмената керамике указују да је можда било неких дешавања у широј околини током римског царства.

Слој 2 – Тамнобраонсиве земље растресите структуре (прахумус) дебљине око 20 до 30 см прекрива читав плато. На његовом врху спорадични остаци керамике и костију из позног средњег века (XV-XVI век).

Слој 3 – Слој камене дробине и опилака кречњака и пешчара и сиге формиран у време подизања куле финалном обрадом камена који је уграђен у зидове. Време настанка 1813. година.

Слој 4 – Слој гаражи од дрвене конструкције која се запалила и под притиском пала преко ходне површине, притиснута осутом земљом из бедема. Остаци дрвене конструкције од стубова и врбовог прућа која је подигнута пре насипања бедема земљом.

Слој 5 – Слој помешане земље остаци осутог бедема чији су дрвени делови изгорели након пропасти Првог устанка или на почетку другог, а већи комади дрвета су повађени.

Слој 6 – Слој светлобраон жуте са отиском стуба оградe која је подигнута око средине XIX века, вероватно 1844. године формирање бедема као грудобрана и оградe око куле, тада барутане. Налази глеђосане керамике, која се датују у шири распон 18- 19. века.

Слој 7 – Из прве половине XX века за уређење бедема као грудобрана коришћен шут око куле. Насипањем шута, бедем је издигнут за око

30 см, откривено стрелачко место из првог светског рата. Доминира муниција произведена 1907. и 1908. у слоју је спорадично откривена маневарска муниција из периода 1946-1950.

Реконструкција процеса градње рушења

Пре подизања куле простор платоа је био прилично раван, ограничен са три стране стрмим падинама. На овом простору постојао је хумусни слој растресите тамнобраон земље дебљине 20 до 30 см (Сл. 5). Овај слој садржи спорадичне налазе грнчарије из позног средњег века. Овакви слојеви формирају се на местима на којима постоји интензивна активност људских заједница, а простор се активно користи за насељавање, сахрањивање или култивацију земљишта. Земљишта овакве структуре и боје настају распадањем органских материја које одбацују људи и домаће животиње. Слој је формиран само на заравњеном делу платоа. Испод њега простире се слој светлобраонжуте земље углавном кварталног порекла (време ледених доба) На самом врху овог слоја регистровани су спорадични налази из бронзаног доба и вероватно римског царства.

Пажљивим радом на новим истраживањима регистрован је је још један слој који је битан за хронологију догађаја око куле. На самом врху хумусног слоја регистрован је слој дебљине 2 до 3 см сачињен од камене дробине и опилака кречњака, пешчара и сиге који су морфолошки идентични камену који је узидан у кулу. Овај слој потпуно покрива хумус почевши од око 6 м од зидова куле па даље ка периферији. Односно простире се испод целог данашњег бедема. Што су комади ближе кули они су све крупнији.

Слој је формиран финалним клесарским радовима на обликовању камена који је уграђен у кулу. Што значи да бедем шанца није подигнут пре завршетка зидарских радова, 1813. године. Што се може закључити и из изгледа основе самог шанца који прати зидове кулу са три стране.

Да би се подигао бедем, потребно је ископати земљу из његове непосредне близине. Копањем земље формира се ров, а земља се се истовремено убаца бедем (Сл. 5). Тако да се о истом трошку добију два елемента фортификације. Пре копања премери се и означи простор будућег бедема, а затим се најпре поставе носећи стубови за конструкцију бедема који се пободу у земљу на приближно истом одстојању. Стубови могу бити од обрађеног или необрађеног дрвета, а могу бити пободени директно у земљу или раније ископани темељни ров. Стубови додатно могу бити ојачани косницима. Приликом истраживања откривени су отисци дрве-

них стубова, и темељни ров са унутрашње стране у који су стубови били пободени. Потом је простор између стубова оплетен дрвеним прућем различите дебљине. Пруће је на одређеном растојању могло да повезује и стубове између спољњег и унутрашњег лица бедема, што даје додатну чврстину конструкције. Овај елемент конструкције је на неким фортификационим објектима решаван, талпама, мањим облицима, сложеним сноповима прућа. Према запремини по дужном метру земље из првобитног бедема његова висина је износила око 1,5 м. Што је довољно да заштити војника у стојећем положају. Слична конструкција на шанцу у Баурићу је имала знатно већу висину, те је морала имала дрвену стазу за браниоце бедема. Пошто је завршена дрвена конструкција, приступило се њеном пуњењу. Том приликом се најмлађи слој земље ван бедема куле на месту рова потпуно пресечен. У овом случају најмлађи геолошки хумусни слој је помешан са старијим слојем и заједно убачени у бедем. Приликом копања земље и попуњавања бедема могу се добити две стратиграфске слике у беду. Ако се земља стратиграфски стриктно раздваја приликом ископа, онда се у беду слојеви позиционирају у изврнутој стратиграфији, најмлађи се налази у најнижем положају, а старији у вишем стратиграфском положају.

У другом случају ако се немарно и неуједначено копа у рову, како обично војска ради у самом беду долази до мешања горњег старијег и млађег доњег геолошког слоја земље. Што се пресеку западног бедема огледа у измешаности светлобраон жуте глиновите и млађе хумусне земље. Дрвена конструкција је у једном тренутку била запаљена, а најбрже је изгорело платно од прућа, Приликом попуштања платна дошло је до осипања земље из бедема. Том приликом земља из бедема је осипањем прекрила остатке изгорелог дрвета које је пало на ходну површину око бедема. Овим осипањем бедем је добио форму изврнутог латиничног слова V, која и данас постоји на терену. Изгледа да шанец није био запаљен 1813. већ 1815. у време другог српског устанка судећи по опису Симе Милутиновића Сарајлије.⁷ Малобројни налази у самом шанцу указују на краткотрајну употребу шанца у оригиналној форми. Приликом обнове куле и шанца 1836. године, остаци старог бедема су послужили као подлога за формирање новог грудобрана са оградом око куле. Најпре је насут слој земље дебљине око 30 см, чиме је издигнут грудобран а потом је по највишој коти бедема пободен један ред дрвених облица дебљине око 20 см између којих је опет оплетено пруће (та ограда је вероватно приказана и на Каницовом цртежу ваљевске куле.

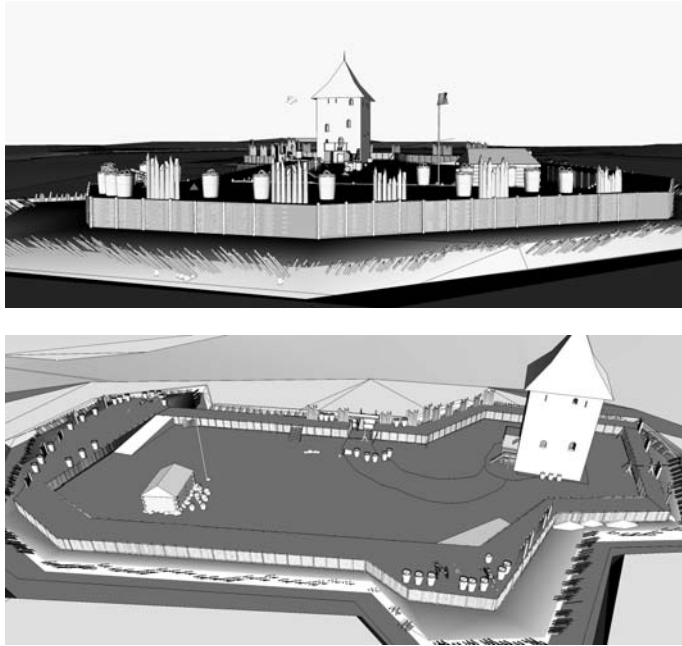
7 Милутиновић, 1888, 246

Истраживањем су откривени укопани делови дрвених стубова на међусобној удаљености око 2 м. Ограда је остала на том месту док се потпуно није распала, а онда је у првој половини XX века овај грудобран био издигнут за још 20 до 30 см слојем шута који је прикупљен са простора око куле, овога пута без ограде. Имао је само улогу заштите стражарских места и околног простора од евентуалне експлозије унутар војног магацина. Занимљивост у овом слоју представља документовано лежеће стрељачко место са кога је испалена велика количина муниције, током Првог светског рата. Откривено је преко 80 празних чаура груписаних на једном месту. Два најмлађа слоја садрже велики број налаза метала, стакла, чаура који се могу датовати и другу половину XIX и XX века. Док испуна старијег бедема садржи само спорадичне налазе костију и ситније фрагменте старије керамике средњег века.

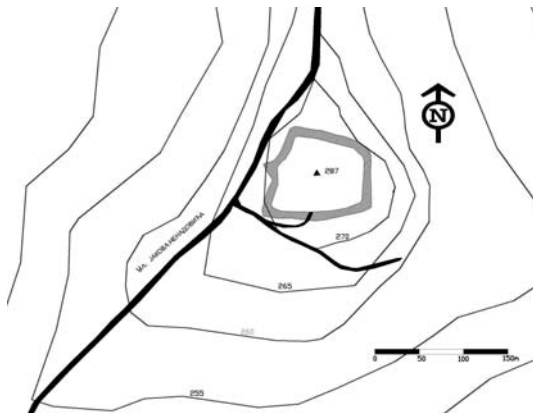
Укупна дужина бедема износила је око 230 м. У овакав шанац је могла бити смештена јединица величине чете. До другог светског рата траса бедема је била потпуно очувана, што је забележено на катастарском снимку из 1926. године. На њему види се и положај капије. Она се налазила приближно на месту где и данас пут улази у простор шанца. Недалеко од тачке где је преломљен јужни бедем, тако да је онај ко прилази кули изложен бочној ватри са дела бедема који је паралелан са прилазним путем. Ово је начин трасирања прилаза фортификацији коришћен код многих праисторијских и средњевековних утврђења. У исто време прилазни пут је могао бити изложен артиљеријској ватри са источне платформе где је постављен топ. Ове мере су предузимане како би се ојачала одбрана улазне капије као најслабије тачке оваквих фортификација. Преко канала који је додатно могао бити утврђен препрекама у шанац се улазило са дрвеног моста који је лако могао бити уклоњен. У бедем су додатно могле да буду пободени дрвени заклони и постављени габиони (дрвене корпе). Они су пружали и заклон стрелцима и артиљерији који су могли стајати и на самом бедему (Сл. 6). Испред предњег лица бедема могла је бити насута и земљана шарпа која је додатно чинила бедем отпорнији на артиљеријске нападе.

Закључак

На простору око куле нема трагова старијих фортификација од 1813. године, односно из аустријско-турских ратова. Има налаза коју упућују на средњевековне и праисторијске трагове живота. Како је истражен мали простор не може се говорити у које сврхе је у ова времена коришћен простор платоа око данашње куле. Налази комада опеке можда указују на неке објекте од овог материјала.

Сл. 6. Идеална графичка реконструкција шанца

Сл. 7. Основа аустријског шанца на Кличевцу
на основу остатака ровова и бедема

Слој са остацима обраде камена указују да је било започето подизање саме куле, а непосредно после ње шанац који је већим делом прекрио простор на коме је вршена финална обрада камена пре уградње у зид куле. Шанац је врло брзо после првог устанка запаљен и разваљен. У тој форми више није обнављан а потом се опет мањим наношењем земље издиже грудобран средином XIX у почетком XX века.

Шанац који се помиње у историјским изворима везаним за аустријско-турске ратове и Први српски устанак налази се на коти 287, 1200 м северно од куле, на месту која је најдоминантнија и најпрегледнија тачка на овом делу терена, а такве су положаје увек имале значајне војне фортификације тог времена. На врху Кличевац где се тада налазио барутни магацин и данас се налази шанац који су градили Аустријанци 1788-1791,⁸ који негде у близини помиње још један Карађорђевог шанац. Шанац је јасно уцртан на највишој коти Кличевца и на аустријској карти из 1789. године. која је прецизно картографски урађена.⁹ До шанца води пут који данас прати улица Јакова Ненадовића, док у то време на месту куле Ненадовића нема подигнутих објеката. На топографским картама из 1910. означен је као војни објекат а на карти из 50. година XX века уцртан је ров шанца на овом месту. У преписци из средине XIX века помиње се као војни магацин. Два плана из 1853. и 54 године које је објавио В. Б. Савић приказују да се ради о два раздвојена објекта.¹⁰ Међутим како су наведени планови крајње наивне и шематске скице лишене сваке реалне перспективе, размере и прецизности, не могу се са њих схватити који су реални односи у простору међу објектима. Овакав однос на скицама натерао је В. Б. Савића да претпостави да је тај шанац био постављен само 100 до 200 м даље од куле, што је јако лоша стратешка позиција, падина брда. Са врха Кличевца постоји изузетна визуелна комуникација са појединим истовременим значајним шанчевима посебно према западу Прослоп, Дебело брдо, околина Крупња¹¹ што је олакшавало комуникацију сигнаlima у случају опасности. Дотле, са простора око куле постоји јако добра визуелна контрола саме ваљевске котлине, тадашњег града и прилазних путева.

На сателитском и авио-снимку врха Кличеваца јасно се виде обриси шанца. Од XVIII века овај простор се, до данашњих дана, континуирано користи у војне сврхе као шанац, шанац са магацином, магацин,

8 Павловић, 1987, 708

9 Кривошејев, 1997, 106

10 Савић, 2005, 48, 51

11 Николић, 1998

војни полигон и положај. Данашњи бедеми имају приближно правоугаону основу заобљених углова, димензија 120 x 100 м. Што одговара приказу на аустријској карти и плановима из 1853. и 1854. У шанац ове површине могло је бити смештено 2.000 до 3.000 војника. Бедеми са севера, истока и запада делују као да су накнадно насипани и доста су издигнути тако да се више не разазнаје граница између рова и бедема. Једино бедем са јужне стране делује доста ниско али је делом оштећен савременим војним ровом, Улаз у шанац се вероватно налазио са јужне стране (Сл. 7). Простор је погодан и за старије праисторијске и средње-вековне фортификације. Простор овог шанца потребно је евидентирати истражити и прогласити за културно добро јер још увек није угрожен инвестиционим активностима.

Библиографија:

- Арсић, 2005 - Арсић Р.: *Истраживање Шабачке тврђаве*, Гласник друштва конзерватора Србије бр. 29, Београд, 2005.
- Арсић, 2008 - Арсић Р.: *Резултати археолошког истраживања шанца у Салашу црнобарском*, Археолошки преглед 2/3, Београд, 2008
- Васиљевић, 1994 - Васиљевић М.: *Шанчеви код Ненадовића куле на Кличевцу*, Ваљево постанак и успон градског средишта, Уредник С. Бранковић. Народни музеј Ваљево, Ваљево, 1994.
- Васиљевић М., Трбуховић В. и Милошевић Н.: Извештај о археолошким истраживачким радовима на простору код куле Ненадовића на Малом Кличевцу у Ваљеву, са предлогом даљих мера. Документација Завода за заштиту споменика културе Ваљево, 1986.
- Група аутора: *Encyclopedia of historical archaeology*. edit by Charles E. Orser rutledge London and New York, 2002.
- Кривошејев, 1997 - Кривошејев Владимир: *Ваљево, настанак и развој града*, Centreks, Ваљево, 1997.
- Милутиновић, 1888 - Милутиновић, С.: *Историја Србије*, Штампарија краљевине Србије, Београд, 1888.
- Николић, 1998 - Николић М. Ж.: *Устанички шанчеви на Дрини*, Народни музеј Крушевац, Крушевац, 1998,
- Павловић, 1987 - Павловић, Љ.: *Колубара и Подгорина*, фотипско издање ДНИП „Напред“, Ваљево, 1987.
- Савић, 2005 - Савић В. Б.: *Ненадовића кула у Ваљеву*, Књижевна заједница Ваљево, Ваљево, 2005.

Summary

At the beginning of 2010, Ministry of culture granted Cultural Heritage Preservation Institute of Valjevo financial fund for continuance of reconstruction project of moat around Tower of Nenadović family. During the preparation of the reconstruction project, the problem of the appearance and construction of defensive walls - rampart emerged. There is only a handful of information, gained mostly from the rare descriptions of contemporaries, on how the trench and moat looked like. The goal of the research was to discover and document fortification construction elements around the tower. Documentation from older archeological excavations conducted in 1985 was also used in this article. On the basis of research and other available documentation, the appearance of fortifications, various stages of use and actual time of its origin were determined. In 2010, yet another cross-section of western part of rampart was made, in the area for which was assumed not to be disturbed by subsequent diggings. Total investigated area is now 60 sqm.

Information gained with this archeological research and comparing newly found data with documentation from previous researches, helped deducting several new conclusions. (Fig. 1-4).

In the area around the tower there is no trace of older fortification than 1813, that is before Austrian-Turkish wars. However, there are findings that point to medieval and prehistoric traces of life. Being that only small area was thoroughly explored, we cannot say with certainty for what purposes the space around the tower was used for in these periods.

The fortification around the tower was consisted of moat, funnel shaped in cross-section, 3 m wide and a rampart made out of the soil dug out from the moat. The rampart was 1.5 m high, and was wide around 3 m. The outer and inner trench construction was made out of wooden profiles, consisted of vertically placed wooden beams, with wattle wrapped in between. The space between wooden profiles was packed with soil dug from the moat. The moat was entered by wooden bridge which could easily be removed. The trench had an option of additional strengthening by wooden shelters and baskets. The purpose of all of this was to provide shelter for archers and artillery, which could have been standing on the very rampart (Fig. 6). This type of fortification was used till 1815.

During subsequent restorations, the trench was made in the form of battlement. The trench which is mentioned in historical sources, related to Austrian-Turkish wars and the First Serbian Uprising, is situated on elevation point 287, 1200 m north of the tower, placing it on the most dominant point with best view on the whole surrounding terrain. Many of fortifications from that time had similar positions. (Fig. 7) Satellite and airborne images of Kličevac hill clearly show outlines of the trench. Since the XVIII century to the present day, this area is continually used for military purposes as a moat, a moat with a warehouse, storage and military training area. The rampart today is roughly rectangular, with rounded corners, measuring 120 x 100 m, corresponding to presentation on Austrian map dated from 1789 and plans from 1853 and 1854.

Милорад Р. Радојчић

Међуопштински историјски архив Ваљево

bobava@ptt.rs

БАБИЋИ ИЗ ВАЉЕВА

Апстракт: У тексту се говори о породици Бабића, пореклом из Шапца, грађанској породици из друге половине XIX и прве половине XX века. Мада је о неким од њих више пута писано, о њима се, у целини, још увек недовољно зна. Аутори који су се њима бавили углавном су разматрали њихове појединачне судбине, рад и заслуге. Међутим, по свом ентузијазму и тежњи за општим и стручним образовањем они далеко одскачу од своје средине и времена у коме су живели.

Кључне речи: Ваљево, Шабац, породица, трговац, председник општине, лекар.

BABIĆ FAMILY FROM TOWN OF VALJEVO

Abstract: The text tells us about Babić family, which originated from town of Šabac, but was living in the town of Valjevo during the second half of XIX and first half of XX century. Although some members of this family were the subject of several texts and articles, we do not know much about them in general. Authors who wrote about them mainly studied their individual destinies, work and merits. However, because of their enthusiasm and thrive to gain general and expert education, they distinguish themselves from their surroundings and the time they lived in.

Key words: Valjevo, Šabac, family, merchant, municipality president, medical doctor.

Увод

Доста је распрострањено уверење о беспоштедном ривалитету, па и извесној нетрпељивости између појединих, обично суседних, српских градова. Познате су приче о ривалитету Крагујевца и Јагодине, Крушевца и Краљева, Шапца и Ваљева, Суботице и Сомбора, Панчева и Вршца, Ћуприје и Параћина итд. Истине за вољу има ту извесног надметања али, не ретко, то је последица често различитих (често сучељених) интереса, па и конфронтација политичких врхушки, које некад прати и непринципијелна борба да се ти интереси остваре.

Зато се у јавности о тим сукобљавањима и ривалитетима доста говори у пежоративном смислу, па се у навијању за своју „ствар” користе најразноврснији аргументи. Због тога се све више стиче утисак да је

смисао кадкад у њиховом тренутном надметању, па се временом и почео правити хумор на њихов рачун. Стално су у ваздуху лебдела питања: *Ко ће најправити бољу шалу на рачун оног другог?*, *Ко ће коме, кад и како доскочити?* и слично. Народ је волео та надметања и слатко се смејао досеткама и једних и других.

Временом те шале су почеле прелазити у оцене једних о другима без правих аргумената, довољног познавања људи и актуелних проблема, уважавања локалних специфичности и слично. О њиховим међусобним односима доста се говорило и говори навијачки, па су за за житеље ривалских места смишљени и лансирани погрдни називи. Тако су становници једног града постати: *Ђурани*, другог *Џиџераши*, трећег *Чарайани*, четвртог *Чивијаши*, петог *Подвалације* и тако редом. Тим поводом и даље се смишљају разне, шале, анегдоте, досетке, па се и песме певају.

Једна народна изрека каже „*Где има вајпре ту има и дима*”. Да је тако, најбоље се да видети на примеру Ваљева, седишта колубарског и Шапца, седишта мачванског округа, који су некад заједно сачињавали Ваљевски срез или Подрињско-колубарску међуопштинску регионалну заједницу. Неко је забележио да народ зна да то надметање постоји од како је гавран поцрнео или тачније, од како је испевана песма о ваљевској подвали и шабачкој чивији. Зато је то вероватно најдуговечнији и најчувенији међуградски ривалитет на овим просторима.

О ривалитету два суседна града

Постоји више верзија о постанку тог ривалитета. У даљој и ближој прошлости испредане су различите приче, а често и коришћени различити аргументи да се једни другима насмеју, па богома и напакосте.

Према једној, тај ривалитет је заснован на народној песми, наводно насталој на „истинитој” причи о томе како су Ваљевци подвалили Шапчанима пресвлачећи једног свог младића у девојачку одећу и подмећући га да прву брачну ноћ преспава са њиховом лепом и чедном младом на свадбеном пропутовању кроз овај град од Ужица ка Шапцу. Како су Ваљевци пошли да их испрате и да им тако увећају свадбено весеље Шапчани су им узвратили подметањем чивија под точкове кочија којим су Ваљевци путовали, па се тако и њихов повратак кући неславно завршио. Остало је непознато како се касније провела шабачка млада, али се зна да се није пожалила на дочек у Ваљево.

По другој верзији, родоначелник шабачко-ваљевског надметања био је извесни Марко Калаба. Све је почело у другој половини XIX века. Калаба, познати ваљевски ракицијски трговац тога доба често је због по-

сла али и коцке свраћао у Шабац. У граду није никада остајао краће од једног дана, а знао је, кад би га карта служила да за столом састави и по три дана. За то време његове рабације продавале су ракију чаршијом. Прича каже да су једном приликом Шапчани склони лакрдији и чаркама нахранили и напили рабације и потом им у бурад с ракијом долили воду. Сутрадан је чаршијом пукла брука. Међутим, када је следећи пут долазио у Шабац Калаба је био обазривији, а и карта га је боље служила, па је на коцки зарадио и фијакер. Да би употпунио свој тријумф, фијакером је парадно прошао градом. Шапчани су му на одласку некако из све четири осовине повадили чивије које држе точкове, те се фијакер распао, а Калаба завршио у блату.¹

Поред овог традиционалног ривалитета, постоји и онај који се огледа кроз борбу за размештај појединих међуопштинских институција (Привредне коморе, Задружног свеза...), истурених органа републичке управе, разних завода, агенција, управа и других установа од заједничког интереса. Било је и повремених сукобљавања око избора појединих личности на одговорне дужности на разним нивоима власти; стратегијских праваца развоја; носилаца појединих матичних функција у разним областима живота и деловања, као и између њихових појединих спортских колектива, разних друштава и удружења. Чини нам се да је то и разумљиво, јер здрав такмичарски дух подстиче на већи и квалитетнији рад, па тражи и појачани ангажман у свим сферама живота, а све то доприноси бржем и разноврснијем развоју поменутих градова и њихових институција.

Посебно је значајно да се то негативно не одражава на међуљудске односе становника тих места. Искуства њихових житеља најчешће показују да немају проблема и потешкоћа у међусобној комуникацији и сарадњи. У прилог овој констатацији иде и чињеница да је у свакој генерацији одвајкада више десетина, па и стотина, Шапчана живело и радило у Ваљево, па и Ваљеваца у Шапцу. Да су они у новим срединама били топло и људски примани показује и податак да су тамо пресељавали и настањивали своје породице у новој средини, па и остајали да живе до краја живота. Познато је да је група подгорских трговаца (Јанчићи, Петаковићи, Павловићи и други) у Шапцу на Сави имала своје магазе и трговачке радње за промет пољопривредних, пре свега воћарских производа. Наравно, било је и оних који нису били рођени ни у Ваљево ни у Шапцу, али их је живот навео да живе и раде у оба ова града. Велика већина новопридошних, у оба града, брзо су се снашли и постали успешни у послу којим су се бавили, били срећни и задовољни у личном и поро-

1 Вујанац, Бечејић, 2006, 10-11

дичном животу, па су оставили лепе успомене о себи и својима. Тако су многи рођени у једном од ових, назовимо ривалских, градова стекли вечни дом у оном другом.

О нормалном пријему једних од стране других говоре многе чињенице, па и податак да су неким од њих повераване и најодговорније дужности у новој средини. Тако је Љубомиру Љуби Павловићу, познатом професору и чувеном антропогеографу из Клинаца код Ваљева тридесетих година прошлог века, поред осталих, била поверена и дужност председника шабачке општине. Ту исту дужност педесетих година XX века обављао је и Верољуб Веца Павловић, професор и познати културни радник из Миличинице код Ваљева.

Насупрот тим примерима један Шапчанин је, још крајем XIX века, два пута биран за председника Ваљевске општине. Можда то и не би било толико занимљиво да и његов син у три наврата тридесетих и четрдесетих година прошлог века није вршио ту исту дужност. Како су још неки чланови ове породице оставили дубоког траг у јавном животу Ваљева и лепу успомену на себе одлучили смо да их појединачно представимо у овом прилогу. Разлог више да то учинимо лежи и у чињеници да се ове године навршило 95 година од смрти родоначелника ове породице и његове кћерке, пожртвоване лекарке и великог хуманисте, чију смрт није могао да прежали.

Као што је познато о неким члановима ове породице писано је више пута, али никад у целини није сагледаван ни валоризован њихов заједнички допринос животу и развоју Ваљева, па и шире. И поред поседовања основних сазнања о њима требало је доста труда, напора и времена да се прикупе сви релевантни подаци о њима, да се то проучи и сагледа њихов стварни допринос. Због везе једног од Јанкових синова са немачким окупатором током Другог светског рата и други су били занемарени, а њихове заслуге заборављене. Ни то не сме да нас изненади ако се зна да су многи наши сународници склони да све ствари оцењују црно – бело. Мало ко хоће да се потруди да све сагледа и адекватно вреднује.

Зато смо се за ову прилику определили да прикупимо што више података о сваком од њих и да њихов допринос најпре сагледамо појединачно а потом и у целини. Да би смо ту намеру остварили извршили смо увид у расположиву архивску грађу у Ваљеву и Шапцу, старе новине и часописе. Консултовали смо и многе књиге и публикације како из тог периода, тако и ове новије које говоре о тим данима. Разговарали смо и са савременицима неких од њих и својски се трудили да добијемо што потпунију и објективнију слику о њима.

Ево портрета сваког од члана ове не нарочито бројне али веома значајне породице.

ЈАНКО БАБИЋ

Јанко Бабић, рођен је 1851. године у Шапцу, а не како Бајић пише 1853², од оца Илије, бакалина, и мајке Марије, домаћице. У попису становништва Шапца из 1862. године³ за Илију Бабића пише да је стар 45 година. Живео је у браку са супругом Маром старом 35 година и сином Јанком, од 12 година, те кћеркама Милком од 17 и Анђом, од 6 година. Имали су кућу с плацем у Шапцу и у Добрићу срез поцерски, округ шабачки, земље од два дана орања. Његови месечни приходи од рада износили су 13 талира. По имању спадао је у прву а по приходима у трећу класу. Дакле, рођен је у трговачкој породици, а пошто је имао земљу у поцерском Добрићу претпостављамо да му је отац био пореклом отуда, мада не треба искључити могућност да је ту земљу добио путем мираза или купио.

Основну школу и трговачки занат Јанко учио је у родном граду, вероватно у очевој трговини. Других података о његовом пореклу, раду и држању у младости немамо. Нисмо успели ни прецизно установити када се и зашто преселио у Ваљево. Може се закључити да је то било почетком седме деценије XIX века.

Зна се само да је убрзо по доласку у овај град отворио је бакалско-колонијалну радњу и овде се деценијама успешно бавио трговачким пословима. Веома брзо се афирмисао као вредан, ретко поштен и честит човек, па је стекао опште симпатије суграђана. Нарочито је био популаран код народа сиромашнијег сталежа, који је редовно и на разне начине и материјално помагао.

Сви расположиви подаци показују да је био веома вредан и јако предузимљив, па је у овом граду стекао солидан иметак. О томе говори и податак да је неко време имао и три трговинске радње бакалско-колонијалне робе.⁴ У својим радњама држао је велики асортиман разноврсне и врло квалитетне робе, са солидним ценама⁵, што му је уз брзу и

2 Бајић, 1993, 5

3 Перуничкић, 1967, 327

4 Вујић, Радојчић, 1996, 54-55

5 Лазаревић, 1931, 3

љубазну услугу доносило добар промет. За њега се тврди да је био један од првих трговаца који је у штампи објављивао цене најзначајнијих роба у својој трговини.

Као хуман и честит грађанин био је навикнут да помаже сиромашне и на друге начине угрожене слојеве, те је годинама давао робу на вересију. Иако је добро знао ону чувену максиму својих бројних колега: „*Велика вересија – због њега пројаси*”, ипак због „*меког срца*” многе није могао да одбије да им „*још само саг*” не да робу на почек (Бајић Д. 1993: 5). Због тога је почео да се задужује и ствара све веће обавезе. Најпре, је продао једну, а затим и другу трговачку радњу. Тако је морао поново да концентрише своје пословање на једну радњу, а потом и њој да почне да сужава обим пословања. Предузимао је и многе друге мере да би сачувао стечени углед, али није успевао да сачува и стечени капитал.

Време је показало да све то није било довољно. Услед велике презадужености решењем Првостепеног суда ваљевског, број 29.807, од 12. децембра 1898. године, отворен стечај над његовом покретном и непокретном имовином. Позвани су сви који имају шта да по праву потражују да се јаве том суду до 4. фебруара следеће године.⁶ Након тога пао је под стечај, те је његова целокупна имовина продавана почетком 1899. године. Ипак се, почетком XX века, још увек бавио трговачком делатношћу. Временом, оставши без елементарних средстава за рад, био је приморан да потражи запослење у државној служби. Последњих десетак година, углавном је, радио као судски и општински писар у Ваљеву.

Ваљевски градоначелник

Међу оснивачима Радикалне странке у ваљевском крају био је и Јанко Бабић. И не само да је активно учествовао у раду своје странке већ и значајној мери предњачио у њеном свакодневном раду. Редовно је ишао на њене састанке и зборове, а повремено и држао говоре који доликују успешном политичару и честитом човеку.⁷ У својим иступима оштро је критиковао све неправилности које је уочавао и најављивао енергичан обрачун са њима кад радикали дођу на власт. У политичком смислу до краја живота остао је непоколебиво на страни Радикалне странке.

Веома хуман и правдољубив увек је био спреман да се одазове на сваки позив за помоћ. Често је давао и више од сопствених могућности, подносећи велике а често и непотребне материјалне жртве. Као такав, а уз то бистар и радан, доброћудан и поштен многима је био симпатичан. Зато га

6 Трговински гласник, Београд, 1899

7 Лазаревић, 193, 3

многи нису сматрали странцем у свом граду, мада су знали да је Шапчнин и доста воли свој родни град и користи сваку прилику да га посети.

Због политичког опредељења и ангажовања имао је доста проблема и неприлика, а у значајној мери трпела му је основна делатност. Посебно када су радикали били у опозицији. И поред те кризе он се није одрицао својих политичких уверења и није престајао да се политички ангажује. За партијске потребе давао више новца него остали који су били бољег материјалног стања.

За разлику од ранијих устава, Устав Краљевине Србије од 1888. године локалној самоуправи посветио је дужну пажњу и читаво једно поглавље. По њему Србија се дели на 15 округа, окрузи на срезове, а срезови на општине (члан 5). Општине су имале своју управу, па су за вршење општинских послова образовани општински суд, општински одбор и општински збор. На основу тог Устава, донет је 1889. године Закон о општинама, којим су прецизно утврђени послови наведених општинских органа. Председник општине је истовремено био председник општинског суда који се означава као највиша извршна власт у општини. Председник суда – општине, кметови и кметовски помоћници бирани су на две године, с правом да буду поново бирани.

На општинском збору грађана одржаном 1. марта 1892. године, већином гласова присутних, Јанко Бабић је изабран за председника ваљевске општине. Том приликом добио је 206 гласова а његов противкандидат либерал Марјан Бирчанин, такође угледни ваљевски трговац, само 44 гласа. Иначе, до тих избора је дошло јер је, фебруара 1892. године, такође чувени трговац Лазар – Лаза Лазаревић поднео оставку на председничку дужност. Међутим, остало је запамћено, а касније и записано, да се неко од присутних још на том збору јавно запитао: „*Зар нема Ваљево домородаца – Ваљеваца који би могли управљати општинском, већ да узмемо Шайчанина*”. Он се није освртао на те и сличне коментаре већ се радо прихватао нове функције и свих послова који су били у надлежности председника општине. У општини је радио предано, одговорно и поштено.

Општински одбор под његовим председавањем одлучио је да Општина направи „*осам дућана преко њуџа овдашње гимназије за издавање њог закуј месарима и њиларима. Такође, одлучено је да се земљиште пред касарном – између Колубаре, "Јагра" и канијара – уступи команданту њука, за подигнуће парка*”. Послови на управљењу парка на Јагру су убрзо изведени и он је већ 5. априла свечано отворен. Вреди поменути да је *тадашње руководство Ваљевске општине саопштило да је „Тадићев јаз*

исход Лиџака одређен за куйање женских лица и да нико од мушких, за време куйања, шуда не сме пролазити".⁸

Због политичких трзавица које су биле доста распрострањене у тадашњој Србији, Јанко Бабић се није дуго задржао на председничком положају. Иако су га појединци гледали као дођоша из Шапца његова популарност не само да није опадала већ је изгледа и даље расла. Као доброг човека, способног привредника и хуманог грађанина Ваљевци га, 20. јуна 1893. године, поново – други пут изабрали за председника градске општине Ваљево. Схватили су да је он погодна личност да у општини замени Радована Лазића, Влајка Тадића и друге честите људе који су раније управљали ваљевском општином.⁹ Нису се у томе преварили јер је он био изузетно вредан, радан, доброћудан и поштен.

Захваљујући том поверењу имао је задовољство да у председничкој улози, 17. августа 1893. године, у Ваљеву дочека младог краља Александра Обреновића и да му буде домаћин. Остало је записано да је 1892. године био и председник Одбора за изградњу пруге Ваљево – Забрежје код Обреновца, која је много допринела интензивнијем привредном и сваком другом развоју Ваљева и околине. У јесен 1893. године на молбу Одбора Општине ваљевске и њеног председника Јанка Бабића у Ваљевској гимназији отворен је пети разред, што значи да је почело школовање и на вишем ступњу.¹⁰

Услед промене власти на државном нивоу новоформирана власт наставља да прогони политичке противнике. Бројни су примери таквих поступака. Одлуком начелника Среза ваљевског, средином децембра 1893. године, смењен је са те дужности. Свестан да ништа лоше није урадио, па ни било какве пропусте починио најпре је одбио да преда председничку дужност. Тим поводом срески начелник га кажњава са 30 дана затвора и 12. децембра 1893. године шаље жандарме у општину да га ухапсе и спроведу у затвор. Видевши да са њима нема шале упитао је да ли може да им поднесе оставку. На то је један од њих хитро одговорио „*Ако буде оставке неће бити ајса*”. Тако је Јанко Бабић под претњом хапшења потписао оставку на положај председника ваљевске општине¹¹ и уместо у затвор на издржавање казне отишао својој кући. Већ 19. децембра 1893. године одржани су избори за нове одборнике у Ваљеву.

8 Ранковић, 2003, 22-23

9 Лазаревић, 193, 3

10 Ранковић, 2003, 22-23

11 Радојчић, 1993, 24

Јанко породично

У овом граду на Колубари, 18. јануара 1876. године, засновао је брак са *Јеленом – Јелком*, кћерком Јована Мишковића казанције из Ваљева. Кум на њиховом венчању био је Милан Ковачевић, познати кафеџија из Ваљева и власник чувеног ресторана „Ковачев хан” у Тешњару. За младу основано претпостављамо да је била миражџинка, јер се он доста брзо скућио, па и за ондашње прилике обогатио. Зна се да је у тренутку смрти Јелка имала само две живе сестре – Катарину и Лепосаву.

Остало је записано да је Јелка умрла 14. маја 1900. године у Ваљевоу у 43. години живота, што би требало да значи да је рођена 1857. године. Њени најближи су у Трговинском гласнику, 24. маја 1900, изразили захвалност „*браћанима свих родова који својим мнозобројним присуством овај иужни иприсјуи увеличаше и милу нам икојницу до њене вечне куће истраишише а нама неуиешним иуџу ублажише за ненадокнадним џубийком*”. Посебно су благодарили др Мити Николићу, окружном лекару из Ваљева у пензији, „*који беше сав свој итруд и знање уиоитребио да би нам икојницу, милу нашу Јелку, од смрти сјасао*”. Сахрањена је на ваљевском Новом гробљу поред своје рано преминуле деце Милице – Мице и Милоша (1881-1885).

У браку са Јеленом – Јелком Мишковић, домаћицом, имао је осморо деце (Милоша, Лепосаву, Драгињу, Милана, Марију, Марка, Милицу, и Јована) али су Ваљевци запамтили само њих петоро. Веровало се да су преостали умрли још док су били сасвим мали. Накнадним проверавањем установљено је да је постојао син *Милан*, рођен 12. децембра 1879. године у Ваљевоу. Зна се се да је, у тренутку кад му је мајка умрла, био чиновник Београдске задруге у Београду. Он је изгледа већ тада имао и своју породицу, али пошто је млад отишао из овог града брзо је пао у заборав.

Није сувишно подсетити да је, крајем XIX века, у Ваљевоу живео и Јанков брат *Ђорђе Бабић*, који је био механџија. Према запису у Матичној књизи венчаних Цркве ваљевске, Ђорђе Бабић је рођен 12. марта 1860. године у Шапцу. Међутим, занимљиво је да се у попису становника Шапца из 1862. године не помиње. Дана 8. септембра 1888. године у Сремској Митровици склопио је брак са Јудитом Вансени из тог града, од оца Јозефа, крчмара, и мајке Марије, крчмарке. Занимљиво је да је кум на њиховом венчању био Михаило Мика Богатинчевић (Шабац, 13. јануар 1847 – Београд 15. април 1897), трговац, велепоседник, официр и политичар, који се посебно истакао у српско-турским и српско-бугарским ратовима средином друге половине XIX века. Био је ожењен кћерком Милана Даниловића, а унуком кнеза Павла Даниловића. Живео је на Убу, где је биран за председника убске општине и народног посланика.

Јанко Бабић преминуо је 27. јануара 1915. године у Ваљеву. Дакле, само три дана по смрти кћери др Драгиње. Сви су изгледи да није могао да прежали прерану смрт своје кћери. У матичној књизи умрлих Цркве ваљевске пише да је у то време био писар суда, да је умро 62. године, да је био удовац, да је преминуо од пегавог тифуса и да је сутрадан сахрањен.

Др ДРАГИЊА БАБИЋ

Драгиња – Драга Бабић, рођена је 3. октобра 1886. године у Ваљеву. Основну школу и нижу гимназију учила је у месту рођења. Више разреде гимназије завршила је у Београду 1906. године, увек као најбоља ученица.¹² Била је добар ђак и скромна. На предлог др Селимира Ђорђевића, окружног физикуса и угледног здравственог радника, општина Ваљево изабрала је 1906. године за свог благодетељца на студијама медицине. На тај начин срушена је дотадашња застарела традиција неповерења према женској омладини.

Као питомац ваљевске општине започела је студије медицине у Цириху (1907). Убрзо, потом, напушта овај швајцарски град да би студије медицине наставила и завршила у Берлину, 9/22. децембра 1911,¹³ где је промовисана за доктора целокупног лекарства са највећим оценом (*egregeria*). Тако је постала прва Српкиња која је завршила студије медицине на Берлинском универзитету. Према писању Будимира Павловића медицину је завршила у Берну у Швајцарској.¹⁴

Очигледно задовољни њеним знањем и радом професори су јој понудили радно место. Била је почаствована тим предлогом, али ипак није послушала савете својих професора да се не враћа у Србију. Није помогло ни доказивање да је у Србији очекује тежак живот, неповерење и напоран рад, а и да је рат са Турском на помолу. Захвалила се и одбила примамљиве понуде за радно ангажовање на матичном факултету. Тим поводом је изјавила: „Сваком пошћеном човеку је сада место у Српској војсци”.¹⁵

12 Митрашиновић, 1996, 53-54

13 Ранковић, 2002, 55

14 Павловић, 2002, 180

15 Ранковић, 2002, 53

По доласку у Ваљево најпре је била помоћни лекар (лекарски помоћник) у Окружној болници. Након положеног државног испита запошљава се као општински лекар у Ваљево и започиње своју краткотрајну, али блиставу лекарску каријеру. Многи старији Ваљевци радо су је се сећали како је са одушевљењем радила овај високо хумани посао. Од раног јутра до касно у ноћ била је на послу у болници или код својих приватних болесника. До краја идеалиста она је свој позив гледала човекољубиво, а своју дужност вршила је према сиротињи бесплатно.¹⁶

Војни лекар

Током балканских ратова (1912-1913), по наређењу Министарства војног, постављена је за управника Резервне војне болнице, која је била стационирана у бившој Окружној грађанској болници у Ваљево. Услед недостатка стручних кадрова и ратних околности радила је као једини лекар, па је скоро сав стручни посао пао на њена нејака и још увек недовољно искусна плећа. Дочекивала је, превијала и лечила рањенике и оболеле, саветовала и подучавала добровољне болничарке, клонуле тешила и храбрила. Истовремено, обављала је дужност општинског и среског лекара, радећи буквално од зоре до касно у ноћ. Чинила је све то уз много напора и уз бројна одрицања, не размишљајући о могућим негативним последицама.

После прве окупације Ваљева у Првом светском рату, међу последњима је по наређењу претпостављених, са војском и многобројним грађанством напустила родни град и повлачила се испред далеко бројнијег и технички надмоћнијег противника. Убрзо је постављена за управника Окружне болнице у Пироту.¹⁷ Међутим, после првог ослобођења Ваљева и извојеване победе у Колубарској бици враћа се у родни град, у коме је остало заробљено скоро шездесет хиљада аустроугарских војника, да би помогла својим суграђанима.

Аустроугарски војници су били страшно вашљиви, и према писању војног историчара Исидора Ђуковића, постали главни преносиоци вашију, које су изазвале пегави тифус.¹⁸ Убрзо потом, он захвата не само наше војнике, већ и њихове рањене и оболеле ратне другове, а преко њих, и цивилно становништво у Ваљево и околини. Потом се она шири и на друга места и градове у Србији и добија обележја незапамћене епидемије. Цела варош је постала болница, где је тада умирало на сто-

16 Дивљановић, 1965, 12

17 Кастратовић, 2004, 327

18 Ђуковић, 2006, 29

тине људи дневно. Рачуна се да је тада у Ваљеву умрло, поред великог броја мештана, и три хиљаде војника.

Сви који су имали било каквих могућности гледали су да што пре напусте ово место страве и ужаса. Све касарне, школе, хотели, кафане, магацини, и понека кућа, били су реквирирани и у њих су смештани оболели и рањени. Др Драгиња Бабић је трчала од једног до другог места и лечила рањене и оболеле војнике, али и од куће до куће цивила заражених тифусом. Како се оскудевало и у лековима и у санитарском материјалу настојала да их бар утеши и да им колико је могуће ублажи бол. То што су она, др Селимир Ђорђевић, др Павле Војтех и још неке њене колеге урадиле тих дана у овом граду граничи се са највећим јунаштвом.

Тај њен предан и стручни рад није могао остати незапажен те је постала веома популарна у граду на Колубари и многи су у њој гледали спас за невоље у којима су се нашли. Тада оболети од тифуса значило је бити осуђен на смрт.

Прва лекарска жртва пегавца

Према сведочењу средњошколског професора, писца и јавног радника Милорада Ђерића (Ваљево, 23. октобра 1892. – Београд, 6. јануара 1942) у многим ваљевским кућама сви су били болесни и често нико од укућана није никоме могао помоћи. Долазећи у такве домове она је за њих обављала најразноврсније послове, па и дрва доносила и положила ватру да би огрејала промрзле болеснике. То се једног дана десило и са њим, па је тим поводом забележио: „*Никад ме у живоју у толикој мери није дирнула доброта*”.¹⁹

Њу није уплашила ни опака болест, ни њене бројне кобне последице. Вукла ју је лекарска етика и осећај дужности да помогне болеснима и немоћнима. Свесно је ушла у „вртлог смрти”. Приликом једног од својих тадашњих сусрета са Ђерићем испричала му је да је претходног дана у својој коси нашла белу ваш и да ће се вероватно и сама сигурно разболети²⁰ од пегавог тифуса, али се није предавала већ је и даље трчала од једног до другог болесника.

И заиста, само после неколико дана, пала је у постељу из које се више никад није подигла. Издахнула је 24. јануара 1915. године у Ваљево.²¹ Тако је постала прва жртва међу лекарима у Ваљево.²² У матичној књизи умрлих

19 Ђерић, 1926, 97-100

20 Дивљановић, 1965, 12

21 Суботић, 1922, 11-12

22 Павловић, 2002, 180

Цркве ваљевске уписано је да је била лекарска помоћница Ваљевске окружне болнице, да је Српкиња православне вере, да је умрла 24. јануара/6. фебруара 1915. године у 27 години живота од пегавог тифуса и да је сахрањена сутрадан. Податке треба прихвати условно због недовољне обавештености месног пароха и немања времена да уписано провери.

Њен програм масовне дезинфекције и депедикулације Ваљева и целокупног становништва спровела је француска санитарска мисија. Нажалост, она није дочекала да види резултате свог рада. По природи крхка и нежна, изнурена даноноћним радом и психички „дотучена” лечењем безнадежних болесника, није се ни сама могла одупрети тој опакој болести. Као што смо већ поменули од туге за прерано умрлом кћерком, породичном миљеницом и великом надом, три дана касније, 27. јануара 1915. године, преминуо је и њен отац Јанко Бабић.

Др Драгиња – Драга Бабић одликована је Орденом св. Саве IV реда 1913. године. Мада је умрла веома млада, она са др Драгом Љочић заузима веома видно место међу женама лекарима у историји српског војног санитета. Да подсетимо да је, тих дана у Ваљеву, од пегавог тифуса умрла добровољна болничарка Надежда Петровић, позната српска сликарка.

МАРКО БАБИЋ

Марко Бабић родио се 24. априла, односно 7. маја 1889. године у Ваљеву, као шесто дете својих родитеља. Кума на његовом крштењу била је Милеса, кћи Стевана Ковачевића, обућара из Ваљева. Нема писаних података о његовом школовању и завршеном образовању. Изгледа да школске обавезе није много волео и да није имао неких квалификација. Познато је да се углавном бавио угоститељском делатношћу. Обично се представљао као хотелијер, пошто је држао под закуп неке од постојећих хотела у Ваљеву, мада је често имао и по неку кафану или какав други угоститељски објекат.

По угледу на свог оца био је политички ангажован. Зна се да је био члан Југословенске националне странке, чије шеф био генерал Петар Живковић, председник владе у време шестојануарске диктатуре, и Југословенске радикалне заједнице. Важио је за једну од истакнутијих политичких личности у свакој од њих на локалном нивоу.

Успешан угоститељ и хотелијер

Нема писаних података о томе када је, где и како Марко Бабић почео да се бави угоститељством. Познато је да је тридесетих година прошлог века водио „Гранд хотел” у Ваљеву, који је сматран елитним угоститељским

Хотел „Секулић” који је Марко држао у закуп

објектом у овом граду. За тако високу категоризацију несумњиво највеће заслуге припадају баш њему и његовом особљу, јер је држао првокласну кухињу, добру музику и солидан персонал. Уз то, повремено, у њему је организовао биоскопске и позоришне представе и сличне приредбе. Међу првима увео је свечане ручкове за боље стојеће породице лекара, адвоката, судија, инжењера и других интелектуалаца али и богатих трговаца, индустријалаца, имућних занатлија и других.

У његово време овај хотел имао је и своје сталне абонирце, а у њему су одржаване и скупштине разних друштава и удружења, еснафске и друге славе, по неки бокс меч и други значајни скупови грађана не само Ваљева и околине, већ и шире. Захваљујући својим честим путовањима у иностранство и сазнањима до којих је долазио у контактима са гостима настојао је да стално нешто мења и уводи извесне новине у своје пословање. На његову иницијативу пред „Гранд” хотелом отворена је стална такси станица, дежурали фијакеристи, носачи итд. Набавио је и два аутомобила са по осам седишта која су била на услузи хотелским гостима, а коришћена су и за одржавање неких међуградских веза.²³ Посебно је занимљиво да су те аутомобиле користили, осим гостију, и други заинтересовани из града, па су се они могли срести на линијама Београд – Ваљево, Ваљево – Ковиљача и слично.

23 Филиповић, 2006, 15-23

Потом је неко време држао чувену кафану „Градски подрум” у Ваљеву, Улица војводе Мишића број 27, од које је створио реномирани угоститељски локал. Првобитно ту су били и неки дућани, које је порушио и од тог простора направио јединствену целину коју је лепо уредио и солидно опремио. На видном месту испред објекта поставио је кавез са папагајем, званим „Зора” који је знао да говори и хтео да комуницира са пролазницима, па је то била права сензација.

У мају 1935. године закупио је бивши Хотел „Секулић”, који је убрзо променио име у Хотел „Бранковина” у Ваљеву, по кафани која раније била на том месту.²⁴ Ту је, у посебној салици, инсталирао радио апарат; на спрату отворио мини библиотеку за госте, а у великој сали кад није било игранки, забава и концерата организовао је повремено биоскопске представе.²⁵ Све до завршетка Другог светског рата овај хотел је успешно радио и био једно од најрепрезентативнијих места у граду.

Имајући све то у виду, његову локацију и опремљеност Немци су га делом користили за потребе своје војске током рата. Мада је Бабић био председник општине неколико месеци пред ослобођење овај хотел почели су користити и чланови Српског добровољачког корпуса и немачка полицијска организација – треће одељење службе сигурности. Због тога су средином септембра 1944. године, у оквиру борбе за коначно ослобођење Ваљева, око овог објекта вођене жестоке борбе и он је претрпео велику штету.

И поред распрострањеног уверења о добром пословању овог хотела, Борислав Бора Вујић, хроничар старог Ваљева, сматра да је Марко Бабић угоститељство веома успешно водио, али да у хотелу „Бранковини”, као по неком усуду, попут његових ранијих власника и купаца, није много учинио.

У три наврата ваљевски градоначелник

По угледу на оца и сам је најпре био активан члан Радикалне странке, а након доношења аката о забрани КПЈ, 6. јануара 1929. године, пришао је Југословенској националној странци. Као њен члан, 20. јула 1932, биран је за одборника, а нешто касније и заменика председника ваљевске општине. После преране смрти дугогодишњег председника ваљевске општине Косте Кокана Тодоровића, такође познатог ваљевског угоститеља, 30. децембра 1934. године, који је за собом оставио траг поштеног и савесног радника на општенародним стварима, у име

24 Бајић, 1995, 75

25 Вујић, Радојчић, 1996, 56-57

своје, суда и одбора, као и општинских чиновника, са прозора општинске суднице опростио се од њега као дугогодишњег одборника, кмета и вишегодишњег председника.²⁶

Марко Бабић је замењивао оболелог, а потом и преминулог председника Тодоровића. За новог председника Ваљевске општине, постављен је 7. марта 1934. године. Исте године, 12. децембра, као председник општине предводио поклонственом поворку од око 300 Ваљеваца и Ваљевки, који су засебним возом путовали у Тополу да се на Опленцу поклоне гробу „блаженопокојног краља Александра I Ујединитеља”. Током јануара 1935. године Марко Бабић изабран је и у Управни одбор новооснованог Удружења пријатеља Велике Британије и Америке у Ваљеву. Под његовим патронатом припремљен је буџет града Ваљева за 1935. године, а тим поводом „Глас Ваљева” подсетио је своје читаоце да ништа нема од обећане електрификације и водовода.²⁷

Решењем бана Дринске бановине из Сарајева 22. августа 1935. године смењена је градска управа у Ваљеву на челу са дотадашњим председником Марком Бабићем. Већ, 1. септембра 1935. године, постављена је нова градска управа предвођена Александром О. Ломићем, среским начелником у пензији. Живот у граду је настављен уобичајеном динамиком.

Почетком априла 1941. године поново се нашао на дужности председника ваљевске општине, али је нејасно од када и како, па је у том својству 14. априла 1941. године, са малом групом грађана, сачекао и поздравио претходницу немачких снага које су окупирале Ваљево. У тој групи са њим били су општински књиговођа Јован Берни, полицијски писар Љубомир Селаковић и још неколицина грађана.²⁸

Тада, тачније 28. маја 1941. године, Општина града Ваљево бројала 10.423 становника, од чега је било 5.157 мушкараца и 5.266 жена. Ваљево је тада имало 2.025 приземних кућа, 133 куће на спрат, дакле укупно 2.347 станова и 486 занатских, угоститељских трговинских и других радњи.

Већ половином маја 1941. године Пореска управа у Ваљеву обновила је свој рад и упутила позив пореским обвезницима да одмах „удовоље својој пореској дужности” и изврше уплату доспелих такса и државне трошарине. У случају неиспуњавања обавеза запређено је „егзекутивним поступком”, па је Марко Бабић наредио да се то уз употребу добоша јавно обнародује, 17. маја 1941. године.²⁹ Помогао је

26 Савић, 1935, 3-5

27 Ранковић, 2003, 28

28 Јовановић, 1990, 29; Јевтић, 1974, 10; Радојичић, 1996, 227-228

29 Међуопштински историјски архив Ваљево (МИАВ), фонд: Општина града Ваљево (ОГВ), 1941, кут. 210

организовање посебног одбора за избеглице, чијим је радом непосредно руководио, и на друге начине помагао нормално функционисање градске управе и блиско сарађивао са окупатором.

Борци Посавског партизанског одреда заробили су га 21. августа 1941. године у службеном аутомобилу на путу Обреновац – Ваљево, у атару села Стублине код Обреновца.³⁰ При спровођењу у штаб Ваљевског партизанског одреда, под непознатим околностима, успео је да им побегне³¹. Зна се да је већ 11. септембра 1941. председавао VIII редовном седницом Градског већа Општине града Ваљева и да је реферисао о свом заробљавању од комуниста, а потом се разговарало и о закупу кафане, увођењу ванредног општинског кулука, одобрењу школског буџета, молбама општинских чиновника за помоћ, закупу гостионице „Централ” за немачку војску и помоћи за одело и исхрану службеника државна полицијске страже и предстојбништва полиције.³²

Не зна се чијом је наредбом и на који начин смењен са дужности председника ваљевске општине почетком 1942. године. Према неким изворима он је смењен и раније, и да је новембра 1941. године постављена је нова управа. Председник је био трговац Божидар Луковић, а потпредседник Вукоман Трифуновић, књиговођа Ваљевске пиваре. Рад нове управе био је превасходно усмерен на нормализацију живота у граду обезбеђивањем прехрамбених артикала, збрињавање избеглица, набавку огрева и слично.³³

Међутим, зна се да окупаторска власт у Ваљеву није била задовољна радом Градског већа Општине града Ваљева и да је Окружно начелство у Ваљеву, после годину и по дана, од смене Марка Бабића, донело решење пов. бр. 2.229 од 1. јула 1943. године о смени дотадашње општинске управе и Градског већа и постављању нове општинске управе. Тако је, по трећи пут, за председника ваљевске општине постављен Марко Ј. Бабић³⁴, а за потпредседника је именован трговац Божидар Матић. Тим поводом, 1. јула 1943. године одржана је ванредна седница Градског већа у новом саставу, којом је председавао окружни начелник Драгомир Лукића а били су присутни и помоћник окружног начелника Малиша Урошевић и предстојник Градске полиције С. Штер. Потом су новоизабрани одборници положили заклетву а Бабић је као

30 Јевтић, 1974, 471

31 Зборник докумената о народноослободилачком рату југословенских народа, Војно-историјски институт, Београд, 1949, том 1, 99-100

32 МИАВ, ОГВ, 1941, кут. 210

33 Ранковић, 2003, 30

34 МИАВ, ОГВ, 1943, кут. 216

најважније задатке апострофирао исхрану становништва и обезбеђење огрева, наглашавајући да је свестан свих тешкоћа на које ће наићи у своме раду и изјавио да неће презати ни од каквих напора.³⁵

Већ на седници Градског већа од 12. јула 1943. године изложио је главне циљеве и смернице свога будућег рада и обавестио одборнике да се заинтересовао за хапшење грађана Ваљева од стране окупационе власти и да ће уложити напоре да се исти ослободе. Том приликом формирана је Радна чета Националне службе за обнову Србије ради обављања грађевинских и других радова. Истовремено, формиран је Социјални фонд, одређен допринос грађана за њега и изабрано осам одбора састављених од градских већника, а Бабић је по функцији био у Апровизационом фонду.³⁶

На седници Градског већа, одржаној 1. августа 1943. године по налогу Драгомира Лукића, окружног начелника, Бабић је обавестио присутне да окупатор тражи 200 талаца из града Ваљева јер је група људи предвођена Николом Калабићем ушла у Ваљевску Каменицу и разоружала тамошње оружане органе Српске државне страже, одвела их са собом и однела оружје и друге ствари са којима су располагали. Тим поводом обавестио је присутне да окружни начелник предлаже да се одреде људи који ће разговарати са Калабићем да то не би и убудуће чинио. Бабић је имао друге предлоге и после расправе, Градско веће Општине града Ваљева је прихватило његове предлоге и закључило да не треба да даје таоце за оне случајеве који се дешавају ван подручја Општине града Ваљева; да не може да нађе погодне личности за преговоре са Калабићем и да се код окружног начелника ургира да органи јавне безбедности савесно обављају своју дужност.³⁷

Сходно упутствима Председника владе генерала Милана Недића Градско поглаварство у Ваљево предложило је да задрже обвезници националне службе за обнову Србију. Градско веће, под председништвом Бабића, на седници од 27. новембра 1943. одлучило је да Општина града Ваљева упосли обвезнике за грађевинске и друге радове у својој режији. Запослење ће трајати од 15. новембра 1943. до 1. априла 1944. године с тим да ће се за сваки радни час једног обвезника плаћати 12 динара.³⁸

35 Исто, исто, кут. 210, Записник са седница Градског већа, стр. 123

36 Исто, исто, кут. 210

37 Јовановић, 2002, 185-187

38 МИАВ, ОГВ, 1944, кут. 219

Седнице Градског већа одржаване су редовно, а Марко Бабић, као председавајући настојао је да следи политику председника Владе националног спаса и реализује све текуће активности. О томе сведочи телеграм који је упутио генералу Милану Недићу: „*Поводом тиро̀додишњице Владе 'народног сѝаса', на чијем челу сѝојитиѝе, у име моје и зрађана Ваљева, изјављујемо да сѝе за све ово време били чувар националне савести и свим силама радили на сѝасавању и очувању срѝског народа, који снажан и уједињен дочекује свога краља*”.³⁹

Као председник општине организовао је и отворио велики народни збор 6. септембра 1943. године на Ваљевској пијаци. Поред њега том приликом су говорили: окружни начелник Драгомир Лукић, свештеник Војислав Степановић, адвокат Михаило Јевтић Кајле, др Радомир Раца Стефановић и још 13 говорника из редова председника општина у ваљевском округу, земљорадника, радника, студената, трговаца и других. Сви су били једнодушни у осуди комунистичке „одметничке активности” и пружили безрезервну подршку генералу Недићу, што је посебно било изражено у телеграму који је са збора упућен председнику Владе Србије.⁴⁰

По угледу на свог оца, али и друге чланове породице Марко Бабић је био и хуман човек. Поводом своје крсне славе Светог Николе, скоро редовно је делио извесну суму новца за помоћ сиромашним ученицима. Међутим, учествовао је и у доношењу неких одлука које су подржавале сарадњу са Немцима и њиховим сарадницима. Тако је наводно оптужио групу пољских Јевреја, који су као музичари свирали у његовом хотелу, па су они стрељани средином 1941. године код Новог гробља у Ваљеву.

У октобру 1944. године долази до конституисања привремених органа нове власти, па самим тим поново престаје његов мандат.

По речима сада покојног Бранислава – Бранка Ломе, правника у пензији из Ваљева, Марко Бабић био је бистар, радан и добар организатор. У политичком погледу био је несигуран у себе и приклањао се свакој власти. Дружио се са неким познатим ваљевским коцкарима па се претпоставља да се и сам коцкао. Није имао приснијих пријатеља.

Неславно је завршио

У пролеће 1945. је ухапшен и оптужен што је сачекао Немце 1941. године, терећен је и за рад у општини под окупацијом, организовање принудног рада, сакупљање контрибуције и друга дела. Посебно је оп-

39 Јовановић, 2001, 179

40 МИАВ, ОГВ, 1941, кут. 210

тужен да је крив: 1) што је за време окупације као председник општине Ваљево, закидао од народа артикле за животне намирнице (као брашно, шећер, зејтин и друго) и давао их непријатељу; 2) што је јула 1941. године предложио Немцима да се међу 18 лица предвиђених за стрељања нађу и четири брата Јеврејина, који су као музичари радили код њега; 3) да је био интимни пријатељ шефа Гестапоа Сајдла и неких четничких и добровољачких функционера и 4) што је пред ослобођење Ваљева издејствовао већу количину оружја и муниције за борбу против народноослободилачког покрета.

Пресудом Војног суда Ваљевске војне области бр. 493/45. и 20/46, од 13. јуна 1946. године и Закључком СНС Ваљево бр. 20/46, прво је осуђен на казну смрти стрељањем, трајан губитак грађанских права и 100% конфискацију имовине.⁴¹ Пошто се жалио на ту пресуду она му је преиначена на казну затвора у трајању од 20 година строгог затвора са принудним радом и 5 година губитка грађанских части. Умро је 5. октобра 1949. године у Казнено-поправном дому Сремска Митровица.⁴² Као „сараднику окупатора”, 26. јануара 1946. године, конфискован је и биоскоп „Бранковина” (касније биоскоп „Синдикат” у Ваљеву) у вредности од 80.000 динара и остале покретне ствари у вредности од 33.215 динара.

Занимљиво је да биоскоп „Бранковина” није радио у дане немачке окупације, пошто је власник је биоскопску опрему демонтирао, и до 5. новембра 1945, скривао у својој кући. Дакле, ни чињеница да та опрема није била ни на који начин у функцији окупатора, није сметала новим властима да и њу конфискује. Комплетан инвентар одузете опреме сачињен је 1. фебруара 1946. Потом је ту опрему преузео, оспособио и докомплетирао, Месни одбор синдиката Ваљево и у просторијама бив. биоскопа „Бранковина” образовао Раднички дом културе.⁴³

Био је ожењен Ангелином, рођеном 20. маја 1891. године у Качњаку. По мишљењу неких старијих житеља Ваљево она је по народности била Немица, а до удаје радила је као собарица. Испредане су и разне приче о њеном предбрачном животу. Тврдило се да је имала великог утицаја на свог супруга. Није сувишно подсетити да је према подацима Народног средског суда у Ваљеву, Ангелина имала и део сопствене имовине који није конфискован, а по њиховој процени, био је довољан за њено издржавање.⁴⁴ У браку нису имали породе. Иначе, Марко Бабић

41 Радић, 2002, 59, 194

42 Вујић, Радојчић, 1996, 56-57

43 Радић, 2001, 109-110

44 Исто, 109.

је био веома дебео човек, а по сведочењу Борислава Боре Вујића, хроничара старог Ваљева, после каспина Митра Прљевића, био је то најдебљи човек у овом граду.⁴⁵

ЈОВАН БАБИЋ

Најмлађи Јанков син и осмо дете, Јован Бабић, родио се 1. маја 1892. године у Ваљеву. У „Лексикону писаца Југославије” (стр. 115) погрешно пише да му је Јанко био очух. Крстила га је Милева Ковачевић из Ваљева, а чинодејствовао је Живота Миловановић, потоњи Игуман Методије. Пошто му је мајка рано умрла под чијим старањем завршио први разред основне школе у месту рођења. Затим се премешта код сестре и зета Марије и Петра Тадића у Београд, где у Теразијској основној школи, 1902. године, завршава преостале разреде. Према писању више аутора

после завршетка прва три разреда гимназије у Београду прелази у Ваљевску гимназију. Како овде није било седмог и осмог разреда Гимназије то даље школовање поново наставља у Првој мушкој београдској гимназији, где је 1911. године положио и велику матуру, мада има података да је гимназију учио и у Грузи.⁴⁶ Где год да је учио увек је био међу најбољим ученицима своје генерације.

Уписао је студије на Филозофском факултету Универзитета у Београду, али је нешто дуже студирао, ометан балканским и Првим светским ратом. Војни рок је служио у Ђачкој чети у Скопљу, од 1. септембра, до 1. новембра 1914. године. Активно је учествовао у ратовима од 1914. до 1919. године, најпре као припадник Ђачког батаљона „1300 каплара”, а потом као резервни официр у VIII пешадијском пуку првог позива. Оставио је доста писаних сведочења о тим ратним страхотама, као што су: „Записи од рата 1914-1918”, „Са Тимока на Дунав”, „Сувоборски дани”, „Сећање на Скопски ђачки батаљон 1914. године” и други.

Током тих ратних дана причињена му је велика материјална штета. Надлежнима је пријавио штету у износу од 22.210 динара. Досуђена му је штета у износу од 16.000 динара или 72,04%, од поднетог захтева.⁴⁷

45 Филиповић, 2006, 15-23

46 Бујас, 2004, 329

47 Исић, 1996, 59

Угледни просветни радник

Службовање је започео као привремени предметни учитељ у Ваљеву 1919. године. Пошто је дипломирао следеће године постављен је за суплента, а након положеног професорског испита 1922. године, и за професора Ваљевске гимназије. Од оснивања Средње пољопривредне школе предавао је и у њој, а од 1923. био је и професор у Трговачкој школи Ваљевске трговачке омладине.

О њему као гимназијском професору, Михаило Петровић Мингеј рођеном у Ваљеву 1907 (умро у Београду, 1991), учитељ, познати школски радник и публициста, поред осталог је написао: „Српски нам је предавао Јован Јова Бабић. Његова предавања су била доста интересантна, а нарочито она о народној поезији која смо марљиво и ситнографски хватали док је предавао. На његов подстирак сад смо почели више да читамо разне књиге, многи смо се претилалили на омладински часопис Венац у коме смо с времена на време налазили и неке његове радове. Био је то први писац кога смо видели уживо.”⁴⁸

Описујући своје школовање у Ваљевској гимназији, наставник и такође познати школски посленик, Младен Петронић истиче⁴⁹ да је Ваљевска гимназија после Првог светског рата имала више добрих професора. „Међу њима истицало се неколико, од којих је најизразитији био Јован Бабић, професор српског језика и књижевности. Он је као надахнути познавалац лепоте језика и књижевног израза, уживао углед и поштовање ученика. Предавао је ученицима свих узраста. За све је био подједнако приступачан, занимљив и допадљив. Разумљиво је дочаравао материју слушаоцима, па су многе ствари на часовима биле врло јасно и лако усвајане. Његов стил рада уопште одвајао се од стила других. Лакоћа и спонтаност његовог књижевног језика причинавала је уживање. Његова говорна дикција, са прозним књижевним нагласком, привлачила је особито пажњу и побуђивала свестрани интерес ученика.”

За време службовања у родном граду Јован Бабић био је вишегодишњи председник Занатлијског певачког друштва „Чика Љуба”, секретар Одбора за народно просвећивање и секретар Народног универзитета. Двадесетих година прошлог века, овај агилни просветни и културни радник, у свечаној сали Ваљевске гимназије, у оквиру рада Народног универзитета у Ваљеву одржао је више занимљивих предузећа из књижевности, као што су: „Словеници и њихова књижевност”, „Стирани писци и њихово интересовање за нашу народну поезију”, „Дубровник и његова књижевност”,

48 Андрић, 1996, 255

49 Група аутора, 1972, 238-240

„О алкохолизму у нашој књижевности”, „Од примитивне до савремене поезије наше”, „Животи и рад Алексе Шантића” итд.⁵⁰

Као члан Окружног одбора за народно просвећивање учествовао је у покретању и био члан редакције листа „Народни учитељ”, који је почео да излази од 1. јануара 1923. године, петнаестодневно.⁵¹ Био је и први уредник листа „Глас Ваљева”, који је најдуже излазио у Ваљеву између два светска рата. Неко време био је и старешина Стега извидника и планинки у Ваљеву. Говорио је и на приредби организованој у Ваљевској гимназији, крајем фебруара 1924. године, поводом Шантићевог дана у Ваљеву.⁵²

Био је члан Југословенске републиканске странке, у којој су се, поред њега, у ваљевском крају још истицали адвокат Светислав Света Протић и апотекар Јосип Прикелмајер.⁵³

Од 29. августа 1928. године био је професор српског и немачког језика Трговачке академије у Београду. Током 1931. године постављен је за наставног инспектора, а четири године касније за шефа Наставног одељења Министарства трговине и индустрије. Неко време био је у директор Трговачке академије у Београду и Земуну. У Београду биран је за члана најуже управе Југословенског професорског друштва, а од 1928. до 1931. године био је и уредник „Гласника Југословенског професорског друштва”. Касније, током 1938. и 1939. године био је и уредник „Гласника стручне наставе”. Као истакнути стручњак, августа 1935. године, учествује у раду Конгреса за трговинско-занатску наставу, који је одржан у Прагу.⁵⁴

Као добар познавалац југословенске и светске литературе и школске проблематике објавио је и више стручних радова, попут оних: *О школи и њеном значају*, *Како водити исправне карактере у нашој омладини*, *О омладини и за омладину*, итд. Приликом скоро свих службених оцењивања имао је само одличне оцене.

Пензионисан је 31. марта 1945. године. Од 1948, па до смрти 1958, радио је у Институту за српско-хрватски језик Српске академије наука и уметности у Београду, на обради грађе за нови *Речник српско-хрватског и народног језика*. Између два светска рата одликован је орденима

50 Ранковић, 1981, 4

51 Ранковић, 2002, 98

52 Исто, 100

53 Трипковић, 1980, 119

54 Војиновић, 1996, 55-56

св. Саве III и V реда и Југословенске круне IV реда.⁵⁵ У масонску ложу „Слога, рад и постојанство” примљен је 1933. године.⁵⁶

Разноврстан и плодан писац

Јован Бабић писао је песме, приче, књижевне расправе, приказе, радове из области школства, мемоарске текстове и ситније белешке, па се за њега може тврдити да је био и веома плодан писац. Прве своје радове читао је у ваљевској литерарној дружини „Чика Љуба” и београдској „Нади”. Први његови стихови штампани су у часопису „Труба” (1909) и „Венцу” (1911). Касније је сарађивао у листовима: „Правда”, „Звоно”, „Ново време”, „Народни лист”, „Епоха”, „Пијемонт”, „Трибуна”, „Реч”, „Прес”, „Слободна реч”, „Југословенски народ”. Потом је објављивао у разним књижевним листовима, часописима и сродним публикацијама (*Ново коло*, *Мисао*, *Трезвеност*, *Будућност*, *Феријалац*, *Наша домовина*, *Просветни гласник*, *Гласник Југословенског професорског друштва*, *Гласник стручне наставе* у Београду, *Полећ* у Нишу, *Младост* у Чачку, *Панчевачка недеља* у Панчеву, итд.) већи број песама, приповедака, књижевних расправа, мемоара, бележака, цртица, приказа и препева.

По савету Јована Скерлића, још 1914. године, почео је да пише књижевно-историјске студије и огледе. Међу првима написао је „*Сјор о ауторству еја смрт Смаил-аге Ченџића*”. Радио је на књижевној критици и писао чланке из књижевности, приче из рата и живота, расправе о школи и школским проблемима. На основу његове списатељске продукције, њеног обима, структуре и књижевне форме за њега се може рећи да је био добар песник, приповедач, репортер, путописац, књижевни критичар и уредник више листова.

Резултате својих истраживања сумирао је у две књиге под заједничким насловом „Књижевни огледи”, које су се појавиле у два издања – ћирилицом и латиницом. Први том је изашао 1928, а други тек 1932. године. Међу њима и данас одише свежином и занимљивим закључцима Бабићев оглед „*Милован Глишић као преводилац*”, објављен у првој књизи. Подсећамо да је прва књига огледа Јована Бабића настала током његовог службовања у Ваљево. Припремао је и трећу књигу огледа, али није стигао да је изда.

Дана 21. новембра 1920. године у Ваљево засновао је брак са Милевом Вукосављевић, рођеном 19. септембра 1896. године у Ваљево, од

55 Петронић, 1972, 239-240

56 Ненезић, 1984, 582

мајке Драгице и оца Драгутина – Драгише познатог ваљевског адвоката. Имали су кћи Слободанку рођену 27. августа 1912. године у Ваљеву. Кумови на њиховом венчању били су Александар Јеротић, књиговођа и Мирко Васиљевић, шпедитер, оба из Ваљева⁵⁷.

Говорио је немачки, француски и руски језик.⁵⁸ Огледао се и у препевима, са немачког Хајнеа и са руског Пушкина.

Умро је 17. априла 1958. у Београду. Својим неуморним и креативним радом, како у области просвете и књижевности, тако и у области привреде, стварајући читаву армију младих и добро стручно поткованих кадрова доста нас је задужио.

МАРИЈА ТАДИЋ

Друга Јанкова кћи, Марија – Мара Бабић, рођена је 11. августа 1895. у Ваљеву. После основне школе и ниже гимназије које је учила у Ваљеву, више разреде гимназије с великом матуrom завршила је у Београду. Зна се да је завршила студије фармације, али нисмо успели установити где и када.

Дана 14/27. маја 1923. удала се за свог колегу Петра Тадића, рођеног 18. августа 1889. године у Београду, од оца Милорада, апотекара и мајке Фросине, домаћице. Његов отац, Милорад Тадић, био је син Василија, познатијег као Живко Тадић, чувеног трговца, веома имућног и угледног грађанина и једног од градоначелника ваљевске општине. После завршених студија фармације и краћег рада у Београду, Милорад Тадић се враћа у родни град и отвара другу апотеку под називом „Код јелена”. Прву апотеку у Ваљеву већ је био отворио Клаудије Прикелмајер, магистар фармације из Славонске Пожеге.

Апотекар Милорад Тадић имао је шесторо деце. Двоје су умрли савим мали. Као што смо већ забележили син Петар је наставио очеву традицију. Син Драгомир, звани Шука, рођен је 1893. у Београду, где је и завршио гимназију. Архитектуру је студирао у Немачкој и Италији. Студије је окончао у Риму, где је и докторирао. Био је професор Средње архитектонске школе у Београду, од њеног оснивања 1924, а потом архитекта Патријаршије Српске православне цркве у Београду. Пројектовао је многе значајне јавне зграде, приватне куће, куће за одмор на Опленцу; хотел „Авала” у Будви и сва три павиљона краљевске

57 МИАВ, фонд: Црква Покрова Пресвете Богородице у Ваљеву, 1837-1907, Матичне књиге венчаних, књ. бр. 6

58 Архив Србије Београд, фонд: Министарства просвете и црквених дела, Збирка персоналних досијеа, Б – I – 64.

резиденције у Милочеру; цркву у Великој Дренови, цркву Св. Лазара у Бирмингему, зграду Средње техничке школе у Ваљеву итд. Бавио се и сликарством, а писао је о историјату архитектуре. Био је припадник Батаљона „1.300 каплара” током Првог светског рата.

Милорадова кћи Вера била је удата за Луја Каменара, потпуковника и витеза Карађорђевог звезде са мачевима. Њена сестра Стана удала се за Душана Симовића, ваздухопловног официра а касније генерала, једног од организатора мартовских збивања 1941. године а потом и председника југословенске владе.

Петар – Пера Тадић, рођен 18. августа 1889. године у Београду, где му је у то време отац држао чувену Делинијеву апотеку. Још као ученик глумио је у неким позоришним представама у Ваљеву. Био је веома музикалан, и као студент у Грацу, певао је у хору тамошњег позоришта. Знао је напамет многе оперске и друге арије, које ће касније у ведром расположењу са друштвом певати у „Гранд” хотелу, преко пута своје апотеке.

Апотекарски посао почео је да учи у очевој апотеци, где је радио као апотекарски помоћник. Студије фармације започео је 1909. године у Грацу, у Аустрији, а привремено прекинуо због учешћа у балканским и Првом светском рату. Познато је да је у време пробоја Солунског фронта био шеф великог Апотекарског слагалишта у Соровићу, на грчкој територији. Убрзо по окончању ратних сукоба довршава студије фармације на Свеучилишту у Загребу и преузима очеву апотеку, пошто је он оболео од пегавог тифуса и умро у Ваљеву 1915. године.

У породичној апотеци најчешће ради Марија пошто је Пера често био одсутан због набавке лекова, банкарских обавеза или дружења са пријатељима. Мара је била увек чиста и беспрекорно сређена. Њихова апотека, на добром месту, увек је била отворена и добро снабдевена. У њу су Ваљевци свраћали не само да би купили лекове и друге потрепштине, већ и да би се видели са власницима, попричали и саветовали се са драгим пријатељима. Према писању хроничара старог Ваљева Борислава Боре Вујића на великој дрвеној клупи у њиховој апотеци излежавао се најлепши ваљевски пас – вучјак „Кики”, кога су познавали скоро сви купци ове апотеке, па је он био необично пажљив према њима.⁵⁹ Неки су свраћали у Тадића апотеку да се поиграју са Кикијем.

Према истом извору, у овом браку стално се водила борба око тога чија је породица била значајнија: Тадића, који су били имућни трговци или Бабића, који су бивали у власти. Иначе, Мара је била повучена, ћутљива; више је волела апотеку него кућу, а Пера је био весељак,

59 Вујић, 1995, 11

спреман да са сваким друштвом одседне у кафани, по нешто поједе и попије, па кадкад и претера. Због тога је од Маре био грђен и по неколико дана. Пера се обично спасавао тако што је, као члан Управног одбора Ваљевске штедионице, дежурао у дрвној индустрији „Сувобор” у Обреновцу. Сво слободно време проводио је тамо, по обреновачким угоститељским објектима, са друштвом које га је радо примало и без опасности да га Мара пронађе и изгрди.

Тадићи су имали велику и лепу кућу у Ваљеву, у Карађорђевој улици број 39, до садашње зграде Месне заједнице „Андра Савчић”. По многим била је то једна од најлепших, ако не и најлепша приватна кућа у граду. Урађена по пројекту познатог архитекте Мише Капетановића, па је сада као споменик културе под заштитом државе. Била је то грађевина са пространим одељењима и увезеним намештајем, од чега је била најлепша гарнитура у трпезарији урађена по стилу Луја XIV. У њој су некад биле смештене неке општинске службе, а сада се користи за становање.

Као имућан човек, велики веселац и одличан певач Пера Тадић је доста времена проводио по ресторанима и другим угоститељским објектима уз музику, мезе и пријатно друштво. Умро је децембра 1949. године, по национализацији сопствене апотеке. Марија и Петар нису имали потомака.

ОСТАЛИ

Најстарији син **Милан**, рођен је 23. новембра 1876. године у Ваљеву. За њега знамо да је био књиговођа. Из читуље објављене поводом мајчине смрти произилази да је у то време био чиновник Београдске задруге у главном граду. Зна се да је тада у браку са Мицом имао синове Драгутина и Рацу и кћери Јелу и Злату. На жалост других података о њима немамо, а он је један од Бабића који је накнадно идентификован.

За **Милоша** Бабића знамо да је био рођен 30. новембра 1881. године у Ваљеву, где је и умро 1885. године. Значи, као беба од 3- 4 године.

За трећу Јанкову кћерку **Лепосаву** Бабић знамо да је рођена 22. септембра 1883. године у Ваљеву и да је била бабица и да је многим Ваљевцима помогла да угледају светло дана. Сва наша настојања да о њој, и евентуално њеној породици, још нешто више сазнамо остала су без резултата.

Међутим, она је потврдила тачност оне народне изреке која каже да крв није вода. Наиме, познато је да се вратила у родни крај свог оца, али нисмо успели да сазнамо ни кад је то, ни зашто је то учинила. Умрла је у Мишару код Шапца 29. јануара 1973. године.

Није нам познато да ли од Милана и Лепосаве има потомака било где. Покушали смо до њих доћи верујући да би нам могли помоћи да

употпунимо сазнања о овој значајној породици али у томе нисмо успели. Ни настојање да ступимо у везу са Јовановом кћерком, ако је још увек жива, није било успешно.

Без обзира на неке промашаје, пре свих Марка, чланова ове породице чини нам се да су својим образовањем, укупним деловањем и радом дали значајан допринос укупном процвату Ваљева и шире, па нас и тиме задужили да их не заборавимо.

Извори и литература

Извори:

- Архив Србије Београд
- Фонд: *Министарства просвете и црквених дела*
- Међуопштински историјски архив Ваљево (МИАВ)
- Фонд: *Општина града Ваљево 1941, 1943-1944.*(ОГВ)
- Фонд: *Црква Покрова Пресвете Богородице у Ваљеву, 1837-1907, Матичне књиге венчаних*

Литература:

- Андрић, 1996 – Андрић Љубисав: *Прича из Тешињара – Сећања Михаила Петровића Минџеја*, Календар „Колубара”, Ваљево, 1996.
- Бајић, 1995 – Бајић М. Драгутин: *Ваљевске кафане*, Ваљево, 1995.
- Бујас, 2004 – Бујас М.: *Српски биографски лексикон*, I том, Нови Сад, 2004.
- *Ваљевска општина 1839-2003*, приредио Ранковић Здравко (Ранковић З. 2003), Ваљево, 2003.
- Војиновић, 1996 – Војиновић Станиша: *Бабић Јован*, Биографски лексикон Ваљевског краја, књ. 1, св. 2, Ваљево, 1996.
- Вујић, Радојчић, 1996 – Вујић Борислав, Радојчић Милорад: *Бабић Јанко и Бабић Марко*, Биографски лексикон Ваљевског краја, књ. 1, св. 2, Ваљево, 1996.
- Група аутора, 1972 – Група аутора: *Србија у рајновима 1912-1918. са освртом на ваљевски крај*, Ваљево, 1972.
- Ђерић, 1926 – Ђерић П. Милорад: *Др Драгиња Бабићева (1886-1915)*, Наша нахија, Београд, 1926.
- Ђуковић, 2006 – Ђуковић Исидор: *Пеђави тифус у Србији 1914-1915*, Београд, 2006.
- Исић, 1996 – Исић Момчило: *Материјално стварање ваљевског становништва у Првом светском рату*, Ваљево, 1996.
- Јевтић, 1974 – Јевтић Александар: *Управљени у векове*, Ваљево, 1974.
- Јовановић, 2001 – Јовановић Жарко: *Ваљево под окупацијом 1941-1944*, Београд, 2001.
- Јовановић, 2002 – Јовановић Жарко: *Градско веће Општине града Ваљево 1941-1944*, Зборник грађе, Београд, 2002.

- Јовановић, 1990 – Јовановић Миленко: *Заборављено време*, Ваљево, 1990.
- Кастратовић, 2004 – Кастратовић Душан: *Српски биографски речник*, Нови Сад, том I, 2004.
- Митрашиновић, 1996 – Митрашиновић Милорад: *Бабић Дражиња*, Биографски лексикон Ваљевског краја, књ. 1, св. 2, Ваљево, 1996.
- Ненезић, 1984 – Ненезић Зоран: *Масони у Југославији 1764-1980*, Београд, 1984.
- Павловић, 2002 – Павловић Будимир: *Историја српске медицине*, Београд, 2002.
- Перуничкић, 1967 – Перуничкић Бранко: *Попис живљела и њихове имовине у Шапцу 1862. године*, Годишњак Историјског архива Шабац, бр. V, Шабац, 1967.
- Петронић, 1972 – Петронић Младен: *Јован Бабић, некадашњи професор у Ваљеву*, Србија у ратовима 1912-1918. са освртом на ваљевски крај, Ваљево, 1972.
- Радић, 2001 – Радић Снежана: *Живи људи на платину – биоскопи у ваљевском крају 1944-1946*, Календар „Колубара”, Ваљево, 2001.
- Радић, 2002 – Радић Снежана: *Конфискација имовине у Ваљевском округу 1944-1946*, Ваљево, 2002.
- Радојчић, 1996 – Радојчић Милорад: *Животи у окупираном граду 1941-1944*, у зборнику *Ваљево 1941-1945*, ур. Бранковић С., Ваљево: Народни музеј Ваљево, 1996.
- Ранковић, 2002 – Ранковић Здравко: *Ваљевски крај у XX веку – Хронологија*, Ваљево, 2002.
- Суботић, 1922 – Суботић М. Војислав: *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у рајковима (1912-1918) редовних дојисних и почасних чланова, оснивача, добротвора и задужбинара (1872-1922)*, Београд, 1922.
- Трипковић, 1980 – Трипковић Милан: *Ваљево 1900-1941*, Ваљево, 1980.
- Филиповић, 2006 – Филиповић Мирјана: *Марко Бабић, ваљевски хойтелијер*, „Петничке свеске” 52, часопис Истраживачке станице Петница, Ваљево, 2006.

Штампа

- Бајић, 1993 – Бајић Драгутин: *Ваљевска трговина и трговци*, „Напред”, 2338-2339, Ваљево, 1993.
- Вујанац, Бечејић, 2006 – Вујанац Предраг, Бечејић Милан: *Најбољи у Шапцу су злумци из Ваљева*, „Блиц”, Београд, 2006.
- Вујић, 1995 – Вујић Борислав: *Апошња „Код јелена”*, „Напред” 2447, Ваљево, 1995.
- Дивљановић, 1965 – Дивљановић Драг.: *Ваљевка на челу Пиротске окружне болнице*, „Напред” 841, Ваљево, 1965.
- Лазаревић, 1931 – Лазаревић Лука: *Јанко Бабић*, „Глас Ваљева” 2, Ваљево, 1931.

- Радојчић, 1993 – Радојчић Милорад: *Ваљевски жрагончелници*, „Напред” 2293, Ваљево, 1993.
- Ранковић, 1981– Ранковић Здравко: *Писац Јован Ј. Бабић*, „Напред”, 1677, Ваљево, 1981.
- Савић, 1935 – Савић С. Недељко: *Косџа Кокан Тодоровић*, „Глас Ваљева”, Ваљево, 1935.
- „Трговински гласник”, Београд, 5. јануар 1899. године

Summary

The text tells us about Babić family, which originated from town of Šabac. Although some members of this family were the subject of several texts and articles, we do not know much about them in general. Authors who wrote about them mainly studied their individual destinies, work and merits. The family line which was connecting all of them into very intriguing family community was, as a rule, neglected.

At first glance, Babić family presents ordinary town family from second half of XIX century and first half of XX century. However, they distinguish themselves from their surrounding and the time they lived in, by their enthusiasm and constant thrive to expand their general and expert knowledge and education. They had very active and fruitful roll in many aspects of social life.

The founder of the family, Janko, was a merchant, then, he was active in public service sector and politics, but among all this, he was a modest and hardworking man, known for his generosity and humanity. Patriotism and sacrifice Draginja showed as a medical doctor during First World War defines her as one of our all time heroines. Marko always thrived to be one of the best in hospitality industry, always introducing and presenting some novelties to his clients and customers. He also had political aspirations, but in this sphere of his activity he had several ups and downs. Jovan was an excellent teacher, who was assigned with most delicate duties. Large number of his accomplishments in the field of education made significant contribution to development of culture, leaving behind cultural heritage for the generations to come. Also, other members of this, not so numerous and wealthy family, always tried to raise the bar and were respected and valued part of Valjevo community.

Дејан В. Поповић

Економска школа Ваљево

dejan.popovic0@gmail.com

ПРИЛИКЕ У ДРИНСКОЈ ДИВИЗИЈИ 1883–1899

Апстракт: Овим радом хтели смо да дамо слику времена и прилика у Дринској дивизији поткрај XIX века, као и да читаоцу пружимо увид у војне прописе тог доба. Кроз преписку Команде и варошких органа власти можемо да сагледамо потребе српске војске, њено осавремењивање и уједно сазревање. С друге стране, пред нама је слика обичног човека, који има обавезу служења народне војске и његових личних тешкоћа и сналажења у војним питањима. Сплет војних, и делом социјалних тема, даје преглед војних активности Краљевине Србије на овом простору, али и стање народа и неких друштвених појава тог доба. Пред нама је приказ дужности и обавезне војничке спреме, као и делатност овдашњих војних лекара. Рад је заснован на необјављеној архивској грађи.

Кључне речи: Ваљево, Дринска дивизија, војска, народ, војна спрема, прописи, војни лекари.

DRINA DIVISION CIRCUMSTANCES IN PERIOD 1883–1899

Abstract: The purpose of this article is to describe situation and circumstances in Drina division at the end of XIX century, and, at the same time, to give reader insight in the army regulations of that period. Through correspondence of the Command center and local authorities we get to know what the needs of Serbian army were, then how it was modernized and strengthened. On the other side, we have an ordinary man, who has to serve mandatory army service, coping at the same time with personal difficulties and army issues. Combination of army and social themes gives us retrospective of army activities of Kingdom of Serbia in this region, but also depicts the overall circumstances among the people and some social aspects of that time. The article presents list of duties and describes mandatory army equipment. It also refers to army medical doctors' work and activity. The article is based on unpublished archive material.

Key words: Valjevo, Drina division, army, people, army equipment, regulations, army medical doctors.

Уместо увода

Формирање војних јединица у Кнежевини Србији ишло је постепено и крајње обазриво због врховног сизеренства Турске над овим просторима. Стајаћу војску образовао је 1825. године кнез Милош Обреновић. Она је бројала око 1.000 војника. У време владавине кнеза Александра Карађорђевића, уставобранитељска влада је, 1845, у циљу увећања војних снага издала *Ново усџроеније ѓарнизонаѓ воинсџива*. По овом устројству војска је имала три одељења: пешадију, коњицу и топџије, а састојала се од 2.500 војника. Пешадија је имала највећи број људи и била је подељена у два батаљона. Кримски рат (1853-1856) је Кнежевину Србију поставио пред велике политичке и војне изазове, а претила је реална опасност да Аустрија пређе границе Србије. По наредби уставобранитељске владе, а у циљу одбране земље од могућег рата са моћном Царевином, у земљи су одржане вежбе народне војске. Долазећи по други пут на власт, кнез Милош је 1859. увео *Главну војену уџраву*, и повећао је војне снаге за још 1.000 људи. Али, све узев, то је била мала војска која није могла да задовољи кнеза Михаила Обреновића и његове планове о коначном ослобођењу Србије од Турака. Стога је 1861, Законом о војсци кнез Михаило увео народну војску. Закон је предвиђао општу војну обавезу свих грађана од 20 до 50 година старости. Припадници народне војске нису вежбали у касарнама (што Порта никако није могла да дозволи), него у својим местима пребивалишта. Војни напори кнеза Михаила представљали су огроман и смео корак, јер су се турске поставе још налазиле у већим српским градовима и варошима. Народна војска је због таквих политичких конотација установљена, тек 1863, када је од државе добила војну опрему. Војни и дипломатски напори кнеза Михаила дали су резултата 1867. године, када је кнез примио од султана ферман о предаји српских градова. Познато је колико је војска имала утицаја у земљи после атентата на кнеза Михаила 1868. године. Нови кнез Милан Обреновић, у то време инспирисан војним духом, започео је реформе у војсци, које нису ни близу приведене крају због херцеговачког устанка 1875. године и српско-турског рата следеће, 1876. У позадини оваквих догађаја, крајем 1875, кнез је позвао неке јединице народне војске на вежбу.¹

Ваљево као седиште Дринске дивизијске области

Грађани вароши Ваљева покушавали су у више наврата током XIX века да од надлежних власти издејствују добијање војног гарнизона. По схватању Ваљеваца, поред постојања цркве, школе, органа држав-

1 Самарџић Д. 1983: 58-71, 83-93

не управе, значајно место у Србији се није могло ни замислити без стајаће војске. Поред осећаја сигурности, војска је одувек доносила са собом развој трговине и занатства, јачала предузимаштво и носила са собом богатији друштвени културни живот у вароши. Официр је био дубоко поштована и цењена личност у друштву које је посебно неговало војничке врлине. Још се од српско-турског рата 1876. године осетила потреба за стварањем сталних војних одреда што свакако, у то време, није било могуће. Кнежевина Србија била још зависна од Турске, заостала и сиромашна, без права и могућности да поседује стајаћу војску са свим својим родовима који су се подразумевали у једној независној држави. Српска војска је још имала народни карактер.

У бици код Великог извора октобра 1876. године, тешко је страдала ваљевска војска и њене вође поручник Влада Даниловић и заставник Миладин Љубичић, старешине Ваљевског батаљона ваљевске бригаде I класе народне војске. У савременим списима, насталим након битке истиче се суморна атмосфера бола и смрти у ваљевској чаршији. Веома је интересантан и сам појам српска војска. Иако је Србија имала војно министарство, историчар Владимир Ћоровић износи податак да је српска војска у ствари више била милиција, уз то недисциплинована, за рат неспремна, необучена и без потребне спреме, без уједначене војне команде и распарчана по бојиштима. Команда је била без довољног броја српских официра. У прилог овој тврдњи стоји чињеница да је њен командант био руски генерал Черњајев.²

У Историји српског војног санитета потпуковник др. Влад. Станојевић износи следећи закључак: „Рат 1876. је започео са великим одушевљењем, а завршио се убрзо са још већим разочарењем. Вођен са наше стране нерегуларном војском, народски, потпомогнут с руске незваничне стране новчано и добровољцима, тај је рат испао у ствари мешавина устаничко-милицијско-добровољачког војевања са свима последицама те мешавине. Биланс овог рата је била сува штета и за народ и за државу, јер – како пише један од најинтелигентнијих сведока тог рата др Владан Ђорђевић – не добивши ништа изгубљено је у том рату око 25.000 људи, које мртвих, које онеспособљених, и направљен је први државни дуг од 30 милиона златних динара”³

Реорганизацијом Народне војске, од фебруара 1877, формиран је Дрински корпус састављен од Дринске и Ибарске дивизије позиваца I и II класе⁴.

2 Ћоровић В. 1993: 651

3 Станојевић В. 1925: 20

4 Бјелајац М. 1994: 318-332

После успешног другог српско-турског рата 1877-78 године, и добијањем независности на Берлинском конгресу 1878. године, створили су се услови да се формира војни апарат у самосталној, младој српској држави. Након проглашења Србије за краљевину, 1882. године, донесен је јануара 1883, нови Закон о устројству војске којим се у Краљевини формира стални кадар, а у ратном стању се попуњавао резервом. Законом је војска подељена на три позива и уведена општа војна обавеза. Са дозволом краља Милана Обреновића, 1883. године, Ваљево је постало седиште Дринске дивизије са пешадијским и артиљеријским пуком чије су јединице биле размештене у неколико вароши (Ужицу, Горњем Милановцу и Чачку). У одабиру Ваљева за седиште Дивизије, свакако је утицала чињеница о повољном геостратегијском положају места. Први командант Дивизије био је пуковник Антоније Орешковић. Исте године, установљена су дивизијска санитетска слагалишта у Ваљеву, Крагујевцу, Нишу, Зајечару и главно санитетско слагалиште у Београду.⁵ Истовремено, формирана је стална војна болница са неколико павиљона и возарски ескадрон у Ваљеву. Недуго потом, 1885. године, саграђена је касарна Петог пешадијског пука – данашња Кадињача. Овај војни објекат је грађен између 1883. и 1885. године и више пута је дограђиван. Грађењем нове касарне Петог пешадијског пука краља Милана 1899. године (објекат се налазио на почетку данашњег насеља Пети пук, са фронталне стране, а срушен је у бомбардовању Ваљева 1944. године), стара касарна је 1902. понела назив касарна XVII пешадијског пука. Године 1906-1908. на периферији вароши, у насељу Злокућани, саграђена је још једна касарна XVII артиљеријског пука.⁶

Септембра 1885. издат је проглас уједињења Источне Румелије са Бугарском. Српски краљ Милан Обреновић био је изненађен развојем догађаја у суседној Бугарској и сматрао је да су прекршене тачке Берлинског конгреса, тим пре што је то у пракси представљало пут за уједињење Бугара и стварања јаке националне државе на Балкану, територијално двапут веће од Србије. Краљ Милан је сматрао да би таква Бугарска могла развити у Македонији јачу активност и угрозити српске интересе. У Србији је уведена мобилизација, али без одушевљења; краљ Милан је хтео добијање одштете од Бугара; народ пак, са укусом вековне горчине, хтео је да се она добије на рачун Турске. Рат против Бугарске отпочео је 2. новембра 1885. године. Стање и морал

5 Станојевић В. 1925: 131

6 Стаменић Д. 1994: 357-367

српске војске није био у најбољем реду. Милан Милићевић, историчар и савременик овог рата у свом дневнику помиње како је била лоше опремљена ваљевска војска – без добрих униформи, без довољно муниције у застарелим артиљеријским оруђима, без довољно лекова и уопште санитетског материјала. У рат је краљ ушао са одредима стајаће војске, али само са неколико пукова прва два позива, без ослонца на широке народне масе, јер владар није имао поверења у све резервисте из народа. Краљ Милан није веровао у ширу народну мобилизацију и због последица Тимочке буне 1883. године.⁷

У призми таквих догађаја 6. новембра 1885. године, краљевско српско министарство војно, са центром у Нишу, послало је командантима активних и обласних дивизиона и управним властима наредбу следеће садржине:

„Да би и они зрађани, који лично не служе у војсци поносили извесне шереће и дажбине, које поћичу од зрађанске дужности и једнаке правичности; члан 69 усјројсјива у свом закључку наредио је следеће:

пошребна шеглећа стока и шоварни коњи за активну војску, пошисне каквоће, узимљу се од имућних зрађана преко шедесет шодина и маса.

Као што је искуство показало, извршење овог закона наилази на препреке зашто што многи на којима постоји ова обавеза или неће да је испуне или се издварају на то: да им није могуће на време и како се захтева да набаве предмете који се од њих траже.

Да би се унапред ово избегавање својих обвезаности сјречило, Министар војни на основу чл. 69 усјројсјива војске наређује, да се од лица и маса, на овом давању подлеже, може ово давање заменити новцем, које ће се егзекутивним путем најлакшији и што по овој сразмери:

- а) за шеглећ вола 150 динара*
- б) за шеглећ коња 400 динара*
- в) за кола коњска или воловска 200 динара и*
- г) за запрежни материјал 150 динара*

Када се ови предмете дају у напури, не смеу се примити ако по вредности и квалитету не могу у свему да одговоре војној потреби.

Буде ли таквих случајева да је пошисна комисија неправично или прештерано кода обшерешила, или је имућно стање претрпело промену, извршина власти представити таково стање војном министру, којом приликом јавити, колико данка дошично лице плаћа, и колико је право да се разрезани порез смањи.

7 Поповић В. 1993: 663-666

Новци који се на рачун ових потреба налазе, шаље се министарству војном ради набавке оваквих потреба.

Ово се саопштава свима уједнаким и војним властима ради управљања.

Министар војни пуковник Јован Пејровић⁸

Српски заповедници рђаво су водили војску, те је из овог рата са Бугарима српска војска изашла поражена у биткама код Сливнице и Пирота. Дринска активна дивизија ушла је у рат са 8.233 борца, а изгубила их је у ратним дејствима 1938. У борбама је погинуо и санитетски мајор Дринске дивизије др Љубомир Весовић. Борци Дивизије тукли су се на Сливници, Големом Молову, Три уши, на Драгоманском теснацу и код Цариброда. Поједини батаљони Дивизије остали су без муниције, па је одступање војске било неминовно. Команда Дринске дивизије у Српско-бугарском рату била је поверена пуковнику Јовану Мишковићу. Мир је потписан у Букурешту следеће, 1886. године. Демобилизација Дринске дивизије извршена је фебруара 1886. Стока је одмах враћена пуковским окружним командама, ради даље предаје сопственицима.⁹

Наредних година, српска војска, а са њом и Дринска дивизија добиле су задатак да се увежбају, да се подигне војна дисциплина у трупама, као и да се оспособи војска у руковању новим, савременим пушкама, које су управо пристизале из суседне Аустро-Угарске царевине.

На празник Цвети, 1886. године, Пети пешадијски пук је добио своју заставу.¹⁰

Од завршетка Српско-бугарског рата 1885. године, поучене лошим искуством, војне власти су врло уредно водиле спискове војних обвезника сва три позива народне војске. У сачуваној преписци команде Дринске дивизије, која је интензивно вођена са органима локалне управе вароши Ваљева наилазимо на спискове обвезника са целокупне територије среза, чак и оних који су из неких разлога иселили се у друге области Србије, или у Црну Гору. Војне власти су педантно водиле спискове регрута, али и умрлих обвезника, о чему сведочи велики број сачуваних спискова за период 1894-1899.¹¹ Ове податке треба сагледа-

8 Међуопштински историјски архив Ваљево (у даљем тексту: МИАВ), фонд: Општина града Ваљево – Ваљево (у даљем тексту ОГВ), 1879-1899. година, кут. бр. 75, пр. бр. 1, №5953 – писмо је упућено на адресу Начелства округа ваљевског, од 6. новембра 1885. године, у жеку борбе на Сливници – оп. аут.

9 Ђорђевић В. 1886: 534-549; Бјелајац М. 1994: 321

10 Самарџић Д., 1983: 109

11 Исто, исто, кут. инв. бр. 75

вати и у чињеници да се последњих година 19. века у Краљевини Србији на велика врата уводила војна реформа, која се тицала свих родова српске војске, са циљем да се иста осавремени и подигне на виши борбени ниво, а у којој су учествовала оба српска владара краљеви Милан и Александар Обреновић. Тако су законом из 1890. године припадници I позива постали редовна војска, а II и III позив преиначени су у I и II позив народне војске. Међутим, то није много мењало ствари, јер народној војсци није дато оружје. Од 1896. године, I позив народне војске реорганизован је за оперативну употребу.

Од 1888. вршен је велики размештај јединица, а Дрински артиљеријски пук је значајно ојачао, како у наоружању тако и кадровски. Треба поменути да су у Дринској дивизији, једно време, били Степа Степановић и Павле Јуришић Штурм.¹²

Године 1890. Дринска дивизија добила је свој војни оркестар. Капелник оркестра био је Чех Фрањо Покорни, који је недуго потом дао оглас у Ваљевским новинама у коме обавештава грађанство вароши Ваљева о давању часова клавира и виолине. Војни оркестар је оркестрирао празницима улицама вароши и по парку Пећина.¹³

Краљ Милан, по повратку у земљу, 1897, одмах је енергично приступио реформи војске, доношењем Закона о устројству војске. Дринска дивизија се увећава новим јединицама. Сходно томе, у области Дринске дивизије често су одржаване војне вежбе и војничке смотре у периоду између 1897. и 1899. године. Све наведено било је у склопу највећих маневара српске војске дотад виђених, а одржаних 1898. године. Том приликом, и у ваљевском крају позивани су сви пешадијски обвезници првог и другог позива, по батаљонима. Они који су били стационарни у Ваљеву, за преноћиште су размештани у кафане и остале угоститељске објекте по вароши. Команда V пуковског округа у више наврата је захтевала од Суда општине да овај пошаље списак гостионица, механа и кафана у Ваљеву у којима се коначи, са информацијом колико који угоститељски објекат може да прими људи и коња. Априла и маја месеца 1899. године, у великим војним активностима, на преноћишту у Ваљеву и околним селима сваке ноћи било је око 1.000 обвезника.¹⁴ Војска се обично окупљала на тзв. пуковском зборишту, које је било на брду Крушик. На овом месту се одузимало задужено оружје од обвезника који су престарели и прошли обавезу личног служења.

12 Бјелајац М. 1994: 326

13 Трипковић М., et al. 1986: 267

14 Исто, исто, А2, 2552/1899, кут. бр. 75, пр. бр. 1.

Оружје се потом издавало новим, млађим обвезницима који су преведени у други позив. Пуковска команда је бритким, војничким језиком налагала Суду да овај најхитније обавести обвезнике када су војне вежбе, а дописа је било више у току године. У изворима, на више места, команданти Дринске дивизије заповедничким тоном су тражили да се многе војне потребе спроведу у дело, а ако то варошка управа, из неког разлога, није учинила, тражено је хитно објашњење и зашто. Неки од тадашњих официра нису много били комуникативни, а појединих се народ и плашио. Многи високи официри тог доба, на служби у Ваљеу у својим дописима на посредан начин су указивали на везе са владарском династијом, а потоњи командант дивизије пуковник Б. Дамјановић потписивао се као почасни ађутант Његовог Краљевског Величанства краља Александра Обреновића.¹⁵

Новопридошли обвезници су били дужни да са собом понесу своје војничке исправе и документацију. Њих су сачекивали, у вароши, општински службеници где је утврђивано бројно стање, па су скупа одлазили на Крушик, где је људство предавано командиру чета, односно четовођи. Сваки обвезник је морао да понесе средства за личну хигијену. Војска је, изричито упозоравана да приликом доласка у јединицу мора да буде опрана, чисто одевена, очешљана, обријана и да оружје са муницијом и опремом буде у најбољем стању. Са обвезницима ишла је и сва комора и коморције, који су имали наређење да сву стоку прикупе и у што је могуће краћем року оспособе за вучење војних средстава. Војне вежбе трајале су до три месеца. Ову народну војску у ваљевском крају прикупљао је поднаредник Танасије Љубисављевић. Наредбе је издавао тадашњи командант пука мајор Сава Стевановић.¹⁶ Слична је била ситуација и са обвезницима који су служили у коњичким јединицама. С обзиром да је служба у овим јединицама била знатно скупља, војска је доста пажње посвећивала овим трупима и њиховим активностима. Међутим, овде је било најмање обвезника који су се опремали о свом трошку. Сиромашне обвезнике финансирали су општински органи управе, на терет општинског буџета, према члану 100. тачке 7. закона. Ваљево је, према свим расположивим изворима, као сиромашна општина, врло тешко подносила ове трошкове. Војни обвезници, коморције, I и II позива тражили су од Суда да им исти изда уверења да су коње и осталу стоку набављали у војном циљу и да им општина изда сточни пасош, јер га је војска обавезно тражила

15 Исто, исто, 1903, кут. инв. бр. 97, пр. бр. 9066, од 15. новембра 1901.

16 Исто, исто, дел. бр. 2746/1899, кут. бр. 75.

од обвезника као обавезан документ, којим се гарантовала каквоћа стоке. Пасош се чувао за „личну и војену употребу” и у случају вежбе или рата, обвезник је морао да крене у јединицу са коњем, или, у случају да је био спречен у томе, да коња преда за војне потребе.

Поједини војни обвезници, запослени у државној служби (чиновници, државни службеници) су ослобађани позива на војну вежбу у миру и рату по члану 87. закона. По војном правилнику, овим лицима нису могли да се уручују позиви оваквог типа.¹⁷

У току 1898. и 1899. године министарство војно и командант дивизије издавали су наређења свим обвезницима, односно даваоцима стоке и коморе да своје војне обавезе могу и новчано да подмирују и у време мира. У наредбама је стајало да ако се деси да обвезник из неког разлога не положи стоку и комору у натури, тада ће та општина да изврши наплату одмах, егзекутивним путем, по постојећем војном закону. У случају неизвршења приспелих војних обавеза, министарство војске је истицало да председник општине може бити лично одговоран по члану 115. Закона о устројству војске Србије. За сиромашне обвезнике општина је била задужена да набави војну спремину. Команда дивизије је у више наврата извештавала општину Ваљево, односно Суд општине, да она бити одговорна ако би обвезник без војничке спреме био упућен на вежбу или смотру. Командант пука мајор Сава Стевановић обавезао је упутствима општински суд да овај извештава команду о свим спорним питањима.

Војна команда је извештавала Суд и тражила објашњење зашто се издају сумњива уверења о сиротном стању многих кажњених војних обвезника, од којих дотичне команде траже наплату војне хране утрошене за време вежбе. Команда је сматрала да је таква пракса знатно штетила интересима државне касе. Војне власти су сугерисале општинама да убудуће припазе о датим уверењима, јер је војни буџет ограничен, а да храна која се утроши на кажњене и сиротне војне обвезнике пада на терет дотичне општине, по наређењу министра војске. Команда Дринске дивизије је у својим депешама износила тврдњу да полицијске власти врло лабаво врше разне наплате у војне потребе. Стога је министар војске својом наредбом, од 2. октобра 1898, наложио свим полицијским властима да врше, по убрзаном поступку, наплату хране од кажњених војних обвезника, а ако је потребно и уз губитак имовине дотичних обвезника. Преписку војних и цивилних органа власти дајемо у следећим редовима:

17 Исто, исто, I, A2, дел. бр. 2694/1899, кут. бр. 75

„Команда његовог њуковског округа

Суду општинске Ваљево

Служећи се назорима њ. министра војног у њошледу најлашће војне хране од кажњених сиротњих обвезника. Нарешује се следеће

1) да све општинске власти, од сада, за храну својих сиротњих и кажњених војних обвезника одмах исплаћују дошћиним командама учињене трошкове, према њоднесеним рачунима, а из њарштинје буџетска, која се сваке године у сваком општинском буџету уноси за њепредвиђене општинске њошребе.

2) Да све њолицијске власти најенерџичније и најбрже извршују све најлашће за војну храну смаштрајући ње њредмете за хитне, и најлаћени новац одмах шаљу коме њреба;

3) Да дошћине окружне и среске сшарешине сшрого воде рачуна о извршењу овог наређења¹⁸

За нарушавање дисциплине, војне власти у Ваљево саставиле су списак непослушних обвезника. У периоду, од 1894. до 1896. године, војска је наплатила казни у износу од 78 динара. За каснији период доступни архивски подаци не дају нам одговора на ово питање

Народна војска – и част и терет

Војни и уопште државни апарат Краљевине Србије тог времена умео је да покаже и репресивне мере према својим поданицима и војним обвезницима. Већ смо напред поменули да је војска имала огроман утицај у друштву, и да је својим наредбама често сугерисала варошким органима власти како да се постављају према неким појавама и догађајима. С друге стране Ваљево је једна од сиромашнијих вароши Србије са малим буџетским средствима, а уједно у честим финансијским неприликама. Многи издаци и једне и друге управе падали су на народна плећа. Након великих поплава када се Колубара изливала и плавила градско језгро, приликом санирања варошких мостова, путева и других објеката градска управа је имала силних финансијских проблема по овим питањима. Са друге стране, војска није увек показивала воље да учествује у решавању истих, нити да финансијски потпомогне варошане, па је кулук као облик рада још увек постојао. Видели смо како војне власти налажу варошким да све наплате од обвезника изврше у најкраћем року. Познато је да су многи сиромашни сељани, због разних неизмирених обавеза према држави продавали своју имовину, или им је, чак, иста на добош одлазила, и потом, одлазили у варо-

18 Исто, исто, I, A2, дел. бр. 186/1899 и I, A2, дел. бр. 794/1899, кут. инв. бр. 75.

ши населивши њихова предграђа. Ови људи, често без сталног посла и занимања, а покаткад без места пребивалишта чинили су неку врсту варошког лумперпролетеријата. У изворишној грађи са прелаза векова наилазимо на много случајева сумњивих лица, која су окарактерисани као лопови, ситни криминалци, вашарске сецикесе. По списима, то су млађа лица, без сталног посла, а „живу искључиво од коцке и крађе”.¹⁹ Једно од тадашњих новонасталих ваљевских насеља, управо је по њима понело име Злокућани. Поједини од ових људи учествовали су у војним вежбама. Команда Дринске дивизије у више наврата се жалила Суду општине наглашавајући да поједини обвезници позивци долазе у касарну без одговарајуће спреме, а под изговором да нису знали шта им је све тамо потребно нарушавају војну дисциплину. Многи од приспелих обвезника запали су у стање немилости код војних власти и били изложени суровим методама довођења у ред, иако су многи тврдили да их нико није упознао са новим прописима о војној спреми. Команда није трпела никакве изговоре, а број кажњених обвезника се повећавао; они који су у таквим условима доспели до окружне болнице морали су сами да плате лечење у износу од 2 динара дневних трошкова. Управник ваљевске окружне болнице др Цвијетић молио је Начелство округа да ово нареди Суду да болесници плате болничко лечење, а ако нису у могућности, онда поднесу уверење о сиротном стању. Команда је извештавала и Суд и ваљевску окружну болницу да они обвезници који прекораче рок, а не плате доспеле обавезе има да се приведу и ако и тада не плате, да се егzekутивним путем наплати све оно што није наплаћено у војне и болничке сврхе у име Народног санитетског фонда.

Из оваквог социјалног окружења почетком XX века регрутовани су припадници комитске организације у ваљевском крају. Поуздано се зна да су комите биле војнички умешне личности и да је постојала извесна веза између војске и комита. Међутим, комите су често биле људи без икаквог занимања, врло често са маргина тадашњег друштва, покаткад у сукобу са органима реда. Да би се решио проблем ових људи, али и људи који су били са друге стране закона што је свакако, све узев био друштвени проблем, општинске власти су запошљавале ова лица у државној служби и тако за дуже време решавали њихове егзистенцијалне и друге проблеме. Познат је случај Милоша Кићића, ваљевског надничара који је деведесетих година XIX века службовао у штабу 3. батерије Петог пешадијског пука као старешина коморе. Прваог темперамента, војску је напустио око 1902 или 1903. године и запослен је у државној служби. Његов сродник, који је такође, прошао војну обуку био је Мијаило Кићић,

19 Исто, исто, кут. бр. 98, пр. бр. I, A2, ФП-71/1904.

ваљевски комита који се тако јавно потписивао и који је погинуо у комитским борбама на тлу Македоније маја 1904. године.²⁰

Поводом прославе јубилеја династије Обреновића 1898. године, Петопуковска команда добила је од владара одликовање у виду спомен-медаље.²¹

У јесен 1899. године, Команда Петог пуковског округа послала је Суду допис којим га обавештава шта сваки војни обвезник мора да има од војничке спреме, зарад спречавања даљих нежељених појава у војсци. Допис преносимо у целости:

Прељед

„Из коџа се види ишта од спреме мора свакад и у свако доба имајти резервни официр, подофицир и редови редовне војске I и II позива народне војске свију редова и поменутих струка.

Редовна војска

а/ резервни пешадијски, иницијалски, санијетски и судски официри морају имајти одело по пропису као и активни официри њиховог ранга, али и сву осталу спрему сем револвера, коџа добијају од оне кадровске команде при којој су распоређени, али ипак официри који су у положају команданата батаљона, дивизиона, командира чете, батерије, ескадрона, санијетски официри, лекари, марвени лекари, судски официри морају имајти коња са прописаним јахаћим прибором као и коњички официри, коњички резервни официри морају имајти поред осталог још коња по могућству дората, алата или мркава, јер се бео коњ избежава. Коњ мора бити висок 150 цм, а ако је кувљен са стране онда мора имајти висину 158 цм и сви до 8 година стари, а од спреме на коњу мора имајти седло, бок са узенџијама, узенџи кајшима, два колана, три шерки кајшиа. Све од белог бланка узде са ђемовима и жвалама и дизгинима од белог бланка, зрудњак од белог бланка, бисага од белог бланка за бок седло кожна кеса за резервни ков и у њој две појковице и 32 клинца. Сакла за резервну зоб, пелељаво ћебе за испод седла и покривање коња, улар са кудељним поводником, колач кудељни за ћебе, зобница кострејина, чешаџија, четка, ђебра и ланена криа за чишћење коња. Све ово важи и за подофицире и редовне коњанике. С том само разликом ишта они морају имајти још кочић са алком за везивање коња у пољу и ишта им улар сав може бити кудељни.

б/ за подофицире и редове свију редова спрема коју они морају набавити. Торба за ношење спреме појесна за ношење у виду ранца док јахаће струје местито торбе имају бисага на седлу, два пара преобуке, појесне за војничко одело, два пешкира за брисање, два пара чарата, једне добре

20 Поповић Д. 2008: 47-56

21 Самарџић Д. 1983: 112

ојанке и кајиие а коњаници чизме са мамузама јар вунених рукавица за зимље доба, четика за чакшире, сајунић и крџица за чишћење дуљмеџа металних, ижленица и у њој 2 до 3 ижле, калем бели и калем црни конаца, два до три дуљмеџа метална код артиљерије и пешадије жуџа, а код коњаника инжињерије бела, два до три дуљмеџа за панталоне (мања) и 2-3 дуљмеџа за блире (већа) сајун за прање и сајун за умивање, чешаљ, јарче пресноџ лоја неџољеноџ, флашица са смесом од масџи и жаса за подмазивање оружја, чистџе крџе и кучине за чишћење јушака (за оне који су наоружани јушкама), а код коњице и артиљерије прибор за чишћење јахаџеџ и џежлеџеџ прибора, кашика и чинија за јело, нож српски о јојасу, две до три џејне мараме, за офицере још и бележник (ноџес) и чуџурица за воду и добар јокривач.

в/ коморџије са џежлечим коњима морају имаџи џежлеџе коње висине 145 цм, ја на више, а за сџеџијалне услове као шџџо су мостџови, џремови и јолу-џремови, муниционе колоне и јолџске болнице, морају имаџи висину 158 цм, ја на више, са знаком А и Б, али који су са својим коњима и колима морају имаџи добра и јака кола јокривена мушемама и добре амове, а који су само са коњима и амовима џакоџе добре амове, а које коморџија сасаком за воду, онда он мора имаџи саку-буре које ваџа 100 литџара воде и кола за јџо буре јодесна, али са јџоварним коњима морају имаџи самар ужички са џреџицама, два ко-нојца од јџо три метџра. Четџири вреџе, самар за јџоварење, а они који су за воду везани буре од јџо 40 литџара воде и две вреџе, али са воловима и колима морају имаџи добре волове и кола јокривена асуром у виду арњева или мушемама и сви уојџџџе морају имаџи прибор за јело, чишћење, крџење и умивање, а и ко-чић за везивање коња и волова и још јџо једну малу сикирицу, јџо неколико ексе-ра, а они са воловима још мањи и веџе сврџло и најзад за јокривање коња два џебетџа а за волове два јокривца, четџку и чешаџију за јџимарење сџџоке.

I јџозив народне војске

Све шџџо је казџџо за редовну војску ваџи и за I јџозив с јџом разликом шџџо обвезници I јџозива набављају одело за свој новац који мора биџџи јџо нарочџџџом јројису, а док се јџо јројису, сваки јџреба да има џуњ и чакшире од црноџ или сивоџ – јџељавоџ сукна или шајка кају шајкачу или шуба-ру и добар јокривач.

II јџозив народне војске

За овај јџозив све ваџи шџџо и за I јџозив казџџо, сем одело нема нарочџџџџџо јројиса, али се ипак јџежџџџџи јџреба да и ови обвезници имају одело од јџканине, које је за I јџозив казџџо.

Новембра 1899. Ваљево команданџи мајор Сава Сџевановић²²

22 Исто, исто, кут. бр. 75, пр. бр. I, A2, 9942/1899.

Оваква обавезна војна спрема, коју је обвезник морао да поседује и која није била јефтина, сасвим извесно да је представљала тешкоћу сиромашнијим деловима народа, поготову што се иста већим делом набављала о свом трошку. Војни и државни намети су расли, а појављује се још један државни проблем – криминал и хајдучија. Велики је број савремених докумената који говоре о овом проблему државе и друштва. Државни апарат постаје све скупљи. Уз то треба напоменути да пореска политика тадашње државе није била уређена, што је за последицу имало и осиромашење великих слојева народа. И поред ових потешкоћа, српска војска полако се модернизује и улази у ред савремених армија тога доба. Релативно кратак, а успешан је био пут развоја војске – од опстанка почетком седме деценије 19. века до респектабилне војне силе на Балкану крајем тог истог века. Врло је интересантан био и развој војног кадра – на почетку овог периода он је био полуобразован, малобројан, да би у будућем периоду војска развила своје школе, официри одлазе у иностранство на школовање и то доводи до побољшања и усавршавања војске, а војне тековине запада полако доспевају у српску војску, као и систем обуке. На такав начин је јачала и војна спрема народа уопште. Али, треба напоменути да ни војни кадар није живео потаман; плате су биле мале и недовољне. Официр је био оличење државе; он је елегантан, господин на улици а у кући труди се да преживи и често је задужен. Забележено је у архивској грађи, да су поред подофицира, и многи високи официри са службом у Ваљево били дужни многим варошким повериоцима. Подаци до којих смо дошли у непосредној архивској грађи говоре о честој презадужености подофицира и официра Дринске дивизије. С друге стране, војна команда имала је добру сарадњу са варошким занатлијама, највише ковачима, сарачима, кожарима од којих су набављани артикли потребни војсци.²³

ВОЈНИ ЛЕКАРИ У ВАЉЕВУ КРАЈЕМ 19. ВЕКА

Ваљево при крају 19. века није имало велики број школованих лекара, запослених у војној и државној служби. Разлоге зашто је то тако треба тражити у недостатку високих школа у Србији, које су могле да школују лекарски кадар. Највећим делом они су се школовани на западу – у Бечу, Грацу, Прагу, Немачкој. У време српско-бугарског рата у Србији је ординирало само 104 лекара, 49 апотекара и 31 лекарски помоћник.²⁴ Свакако да је број лекара у тадашњој Србији био поразан и у

23 Исто, исто, кут. бр. 76, пр. бр. I, А2, ФП-1/1900.

24 Ђорђевић В. 1886: 276-289

мирнодопско, а камоли у ратним временима. Због малог броја војних лекара у току 1885. године око 45 цивилних лекара произведено је у чинове резервних санитарских официра и упућени су на фронт.²⁵ Кроз Дринску дивизију је у току овог рата више лекара прошло и ординирало: резервни санитарски капетан I класе др М. Спиридоновић, капетан II класе др Атанасије Кујас, резервни санитарски капетан II класе др Стеван Сибер, резервни санитарски капетан II класе др Јанко Сенкијевић, срески лекари Игњат Феликс, др Лаза Илијћ, др Фрањо Копше, др. Фридман. Неки од ових лекара били су само на кратко постављени од врховне команде, па су их мењали други лекари. Апотекари Дринске дивизије били су Клаудије Прикелмајер из Ваљева и Фрањо Рацингер из Шапца.²⁶ У време српско-бугарског примирја у ваљевској болници на 40 рањеника и болесника ординирао је један лекар и један лекарски помоћник. По завршетку рата сви активни санитарски, резервни санитарски официри и грађански лекари остајали су у служби при војним болницама све док је било рањених и болесних војника. По затварању војних болница резервни санитарски официри и грађански лекари разрешавали су се од војних дужности. Управник привремене ваљевске болнице 1886. године био је др. мајор Алојз Кумер.²⁷ Један од првих лекара размештених у Дринској дивизији био др Јован Ђокић, референт који је службовао у Ваљеву од 1883. до 1884. У Ваљеву су оставили трага и потоњи војни лекари, као што су били мајор др Освалд Хајнц, мајор др Јевфта Ристић, др Евгеније Брановачки и други.²⁸

Војни конкурси на којима су примани лекари били су веома ригорозни и кандидати су морали у писаној форми да војним командама приложе своје биографије. Због оскудице српских лекара, дешавало се да су на конкурсе пријављивали лекари странци. Ови лекари, често вођени идејом панславизма долазили су из суседне Аустроугарске царевине, женили се у Србији, прихватили православну веру и постајали српски грађани. Велики је био број чешких лекара, инжењера, али и официра, војних музичара који су долазили у Србију и често мењали своја имена за српска. Седамдесетих и осамдесетих година 19. века у Ваљеву био је чувен војни лекар др Сигел. Он се, слично апотекару Клаудију Прикелмајеру из Славоније населио у ваљевску чаршију. Обојица Немци, били су цењени као добри стручњаци, али и људи који су доносили први у наше место тековине и културу Запада. Занимљиво је било

25 Исто, н. д., 1886: 56

26 Исто, н. д., 1886: 11-27

27 Ђорђевић В. 1886: 560

28 Бјелајац М. 1994: 327-328

и њихово пријатељство са Јосипом Јурајом Штросмајером, ђакочаским бискупом, носиоцем југословенске идеје (Ђоровић В. 1993: 630, 647). Многи од њих су, касније добијали војну службу. Конкурси за општинске лекаре штампани су у јавним гласилима „Новобеоградском дневнику” и „Српским новинама”, а они су вођени послом, некадашњим војним активностима покатакд прелазили у војну службу. Такав је био случај са лекарима Илијом Розенштрајхом и Миланом Моравцем, који су у временима после Српско-бугарског рата конкурисали за место војног лекара у Ваљево. Године 1888. варош Ваљево имало је два војна лекара, једног физика и једног лекара општине ваљевске.²⁹ У следећим редовима даћемо неколико конкурсних пријава лекара који су се јављали у службу при Дринској дивизији.

„За време српско-буџарског рата, позван сам као резервни војни капетан II класе у војску, и вршио сам као такав дужности при дивизијској чети моравске дивизије, после као болнички лекар у болницама нишким, и за време примирја био сам управник војених болница у Лесковцу. Стар сам сада 37 година, по веројатности католик, ожењен и отац породице.

4. новембра 1887. у Нишу

*Др. Милан Моравац,
лекар среза нишког и власитиначког”*

„да сам за време првог рата (1876) као добровољац војевао за ослобођење и уједињење српства, сведочи уверење и диплома на даровани ми „Таковски крст”, да сам за време српско-буџарског рата носио Таковског крста са мачевима.

*Др. Ђура Видаковић,
лекар пречанин”³⁰*

Познато је да је, у националном заносу, један број школованих лекара Срба дошао из Аустроугарске пред Српско-турски рат 1876. следећи пут својих сународника Срба из Босне и Херцеговине, Славоније, Војводине и Старе Србије.

Од Српско-Бугарског рата 1885. године, Министарство војно слало је већи број питомаца у иностранство, на медицинске студије, па се крајем деведесетих година 19. века војни санитет лагано „србизирао”. Управо у то време из целе Србије у Ваљево долази већи број школованих лекара образованих на западу, као и наших суграђана са лекарским звањем. Они ће, сви скупа, у већој мери утицати на историју нашег краја у догађајима који су обележили прве деценије XX века.

29 Исто, исто, кут. бр. 75, пр. бр. I, A2, 3049/1888.

30 Исто, исто, кут. инв. бр. 75.

Литература:

- Бјелајац, 1994 – Бјелајац Миле: *Ваљево – седиште Дринске дивизијске области 1883-1941, Ваљево – њосџанак и усџон ѓрадскоѓ средишџа*, Народни музеј Ваљево, Ваљево, 1994.
- Ђорђевић, 1886 – Ђорђевић др Владан: *Исџорија срџскоѓ војноѓ саниџетџа*, Српско лекарско друштво, краљевско-српска државна штампарија, Београд, 1886.
- Поповић, 2008 – Поповић Дејан: *Ваљевски комџџа Мијаило Кићџћ*, Гласник МИАВ, бр. 42, Ваљево, 2008.
- Трипковић, 1986 – Трипковић М., et al.: *Школе у ваљевском крају 1918-1985*, Народни музеј Ваљево, Ваљево, 1986.
- Самарџић, 1983 – Самарџић Драгана: *Војне засџаве Срба до 1918*, Војни музеј, БИГЗ, Београд, 1983.
- Стаменић, 1994 – Стаменић Драган: *Значајне ѓрађевине у Ваљеву*, „Ваљевац”, Ваљево, 1994.
- Станојевић, 1925 – Станојевић Влад.: *Исџорија срџскоѓ војноѓ саниџетџа*, Београд, 1925.
- Ћоровић, 1993 – Ћоровић Владимир: *Исџорија Срба*, II, БИГЗ, Београд, 1993.

Summary

Town of Valjevo became headquarters of Drina division in 1883. In 1885, during Serbo-Bulgarian war, division actively participated in several battles and suffered great losses. Through preserved part of army correspondence from that period, we can begin to grasp what Serbian army basic necessities were. After the war, through correspondence of army and local authorities, we have an insight in the introducing of army reforms, improvement of army regulations, army strengthening and regimentation, as well as review of army activities in this region during the last two decades of XIX century. Apart from army problems we are presented with social problems of people living in this region, recruits, who are required to serve mandatory army service, burdened, among other things with army penalties and the matter of recruit financing. On the other hand, army had a list of army equipment which was prerequisite. During this period, Drina division is being modernized and branched into several army formations, thus becoming a serious army force in terms of Serbian army. During and after Serbo-Bulgarian war, important part in division organization played army medical doctors. At the beginning, medical staff of the division was mainly made out of foreign experts, but by the end of the XIX century a lot of Serbian doctor joined the medical unit. Some great men of Serbian army history serviced in the Drina division, such as Stepa Stepanović and Pavle Jurišić - Šturm.

Милорад Д. Белић
Ваљевска гимназија
Ваљево

ТЕРОР РАТНИХ ПОБЕДНИКА У ВАЉЕВУ 1944/45.

Апстракт: Рад је, највећим делом, заснован на документацији Озне (Удбе) коју БИА, од 2004. предаје Архиву Србије. Грађа је у поступку сређивања, тако да није у целости доступна истраживачима.

Кључне речи: Ваљево, терор, стрељање, стратишта, Озна, добровољци, партизани.

TERROR OF WAR WINNERS IN TOWN OF VALJEVO 1944/45

Abstract: The text is mainly based on the documentation of Department for People protection (Serbian: Odeljenje za zaštitu naroda - OZNA) and Department of State Security (Serbian: Uprava državne bezbednosti - UDBA) which was handed over to Archives of Serbia by Security Information Agency (Serbian: Bezbednosno-informativna agencija - BIA) in 2004. The material is currently in the phase of systematization and is not available to researchers as a complete.

Key words: Valjevo, terror, execution, execution locations, Department for People Protection (OZNA), war volunteer, partisan

Средином септембра 1944, отпочеле су борбе за Ваљево.

Главни носиоци отпора партизанским јединицама били су добровољци СДК (Српски добровољачки корпус), који су били утврђени у Официрском дому, „Бранковини“, Командантури и Гимназији. Уопште, Ваљево је после Смедерева, током рата, било најјаче упориште Љотићеваца у Србији. Идеолошки фанатизам ове партијске војске могао се мерити само са комунистичким фанатизмом. Била је то чврста војна формација, „особеног кодекса части и понашања“.¹ Немци су се били утврдили у касарни Петога пука на периферији града, одакле су се повукли 18. септембра. Захваљујући изразитој војној и техничкој надмоћности партизани су део града ослободили 15. септембра, а цео град 18. септембра. Значајну подршку пружили су им савезнички бомбардери. Поред упоришта, по улицама и двориштима, свуда су лежали лешеве изгинулих. Мирис људске крви мешао се са мирисом барута и паљевине. Међу лешевима јасно су се распознавали припад-

1 Николић, 2002, 224

ници добровољачких јединица по Добровољачком крсту, са ликом Св. Ђорђа, на грудима.² Једним водом, који је у Ваљево дошао 17. септембра из Лајковца, командовао је матурант Слободан Јањатовић. Његов рођењни брат, Драгољуб, погинуо је првог дана борби за град, када је погинуо и Миодраг Лома, док је просветар Драгољуб Славковић извршио самоубиство да га не би заробили. Партизанским јединицама прикључио се или је мобилисан и један број гимназијалаца, од којих ће 39 погинути на сремском фронту после само месец-два „борачког стажа“.

Партизани су одмах приступили хапшењу, испитивању и стрељању бројних грађана, а међу њима је било и ученика гимназије. Уопште, према проценама највишег руководства КПЈ, Србија је требало да плати свој данак у крви због подршке четницима.³ Према исказу једног припадника Озне, стрељан је 61 заробљени добровољац, док су му тројица просветара умакла. На њих му је прстом указао један Ваљевац.⁴ Према Протоколу умрлих Цркве ваљевске, стрељано је 41 лице, док је према документацији Озне, број стрељаних и несталих лица више од 600. Отпочела је хајка на поражене, денунцирања, потказивања, стрељања без суда. За све оне који су били означени као „народни непријатељи“, одиграла се права драма. Победничком тријумфу партизанских јединица, прикључио се, малобројни део грађана који су своје симпатије ка комунизму скривали и од себе самих и који су се сада прикључили као „позадински партијски радници“. Овај спој биће погубан за многе који су били на другој страни, тј. за „реакцију“, „народне непријатеље“, „кулаке“, „немачке љубавнице“... На површину су испливали мржња, завист, лична освета, урођена подлост. Имена ликвидираних осванула би на бандерама и плотовима, на списковима које је састављао „народни суд“.⁵ Најчешће су пресуде формално доношене, јер су партизани већ стрељали ухапшене. Стрељани су и многи који су се предали поверовавши причама о амнестији. „Свакога дана у хелију су уводили око 20 људи. Било је ту ваљевских интелектуалаца, трговаца, имућнијих људи, домаћина, сељака... Око 23 сата упадали су у хелију и читали списак. И тако пет дана. Дању је хелија била крцата, увече сам спавао сам. Убијали су их код Крушика, из затвора су се чули митраљеви. Знао да нико није чуо пресуду...“⁶ Активисти Скоја су спречавали родбину да на куће окаче црне барјаке.⁷ Према неким истраживањима, у

2 Карапанџић, 1955, 79

3 Николић, 2002, 281

4 Димитријевић, 1998, 244

5 Исто, н. д., 273

6 Сведочење др Душана Миковића, www.ugradu.info.

7 Цветковић, 2006, 219

Ваљеу је убијено 238 припадника „Недићевске Србије“.⁸ Команда IV крајишке дивизије наредила је својим јединицама да код свих бораца „морају развити истинску мржњу према непријатељу као здраву, активну и корисну иницијативу“.⁹ Старији Ваљевци памте како су пси развлачили кости стрељаних по Петом пуку и како су се, после обилнијих киша, по утрини појављивали делови костију, одеће, косе (простор данашњег хотела „Јабланица“). Тројка Озне, састављена од по злу чувених Миодрага Драгана Ђурића, Пере Матића и Војкана Ђорђевића, постала је страх и трепет за све противнике нове власти. Мотрења Д. Ђурића на корзоу, још се сећају старији Ваљевци. Тих дана, у граду се нашла и енглеска војна мисија предвођена Мек Лејном. Преживели учесници ових борби забележили су да су га, на улици, пресретале мајке, падале на колена и преклињале да спасе њихове најмилије. Међутим, он их је грубо гурао од себе и није хтео „ни прстом да мрдне“.¹⁰ У својим сећањима објављеним у књизи „Рат на Балкану“, (глава XV, Велико финале), Мек Лин пише: „Брзи пад Ваљева изненадио је многе његове становнике, који су сарађивали са непријатељем и више нису имали времена да организују бекство. То су биле присталице Недића, следбеници српске фашистичке странке Љотића и неколицина четника. На фасади једне куће била је исписана парола: 'Живео Љотић. Смрт болшевичкој фукари!' У граду је било много хапшења и суђења онима који су сарађивали са непријатељем, али, пресуде су, углавном, биле благе и било је релативно мало смртних казни“.¹¹

Колико је извештај британског обавештајца био произвољан (и током рата су, углавном, своје извештаје писали на основу саопштења која су добијали у партизанским штабовима), сведоче документа.

У једном извештају Озне, наведен је списак ликвидираних лица по уласку партизанских јединица у Ваљево, септембра 1944. (имена стрељаних или погинулих лица су наглашена у целом тексту).

Бирчанин Зора, агент испоставе¹², **Цвијовић Марко**, **Надежда** и **Павле**, агенти и достављачи испоставе. Марка и Надежду су стрељали партизани 1. октобра 1941. у Причевићу, док је Павле стрељан касније (не

8 Лопушина, 1997, 132

9 Димитријевић, 1997, 187

10 Карапанџић, без године издања, 76

11 Меклејн, 1953, 504

12 Немачка обавештајна служба (BDS), формирана почетком 1942. и деловала до 15. септембра 1944. Била је подређена Обласној испостави Шабац. Ослањала се на Крајскомандантуру и Предстојништво градске полиције, да би касније радила преко своје агентуре. Шеф јој је био мајор Карл Сајдл, а имала је осам запослених службеника.

зна се поуздано када); **Гавриловић Живорад**, општински писар, сарадник испоставе; **Гербец Гојко**, сарадник испоставе; **Јанковић Мила**, агент испоставе; **Коларић Олга**, тумач испоставе; **Кузмановић Јелица**, (1898), домаћица, достављач испоставе; **Мандић Ранко**, сајција (или: Раденко), сарадник испоставе; **Матић Милан**, сарадник испоставе; **Недељковић Драгутин**, агент испоставе и сарадник Предстојништва полиције; **Новакковић Надежда**, агент испоставе (ради се о Цвијовић Надежди, која се удала за Новицу, опанчара и променила презиме, (прим. М. Б.); **Певчевић Недељко**, бравар, сарађивао и био тумач Фелдјандармерије; **Радосављевић Десанка**, достављач одељења Ис; **Тешић** (или: Тасић) **Петар**, достављач испоставе и одељења Ис; **Тодоровић Петар**, агент испоставе; **Табаковић Вукадин**, земљорадник из Бачеваца, агент испоставе; **Шафарик Владимир**, тумач Крајскокомандантуре, сарађивао са испоставом. Ликвидирани су и: **Сабу Пишта**, тумач Крајскокомандантуре од јануара 1942, па до ослобођења; **Ковачевић Милош**, сарадник Крајскокомандантуре; **Винш Бохуслав**, командир ватрогасне чете, тумач Крајскокомандантуре; **Енгел Карло**, припадник група СС (радио је као кинооператер), агент Гестапоа; **Шнур Александар**, тумач Крајскокомандантуре и сарадник Гестапоа и **Ках Јакоб**, председник „Дојчефолке групе“ у Ваљеви и достављач Гестапоа. У једном другом извештају, међу стрелјанима се још налазе: **Јанковић Марија**, **Михаиловић Љубинка**, **Ладавец Винко**, **Тимотијевић Станимир** из В. Каменице, **Кањер Петар**, **Мађаревић Катича**, **Тодоровић Стојан** из Причевића, **Винтер Фрања**, **Таучар Лудвиг**, **Миловановић Душан**, **Ракић Софија**, **Гуљајев Владимир**, **Савић Милорад**, **Богичевић Светомир**, бивши ученик Гимназије, па Пољопривредне школе и **Добројутровић Мирјана**, матурант гимназије.¹³

Уз овај списак придодата су и имена: **Орловић Живко**, гестаповац; **Малушевић**, полицијски агент (на кога се, иначе, за време окупације жалила општинска власт да не хапси комунисте и да их пушта, убрзо по привођењу); **Лукић Ранко**, потпоручник; **Василиј Аљтов**, професор; **Урх** (негде: Урлих) **Винко**, техничар „Вистада“; **Ристовић Душан**, трговачки помоћник; **Калугџић Сава**, шеф агената – у бекству; **Томић Пера**, шустер; **Пинтарић Милан**, учитељ; **Матић**, кафеџија; **Милић Живорад**, звани „Јупан“; **Штерић Стеван**, предстојник полиције – у бекству, као и извесни **Васиљевић** из Пауна, за кога је дописано да је „изгледа заклан“.¹⁴

13 Архив Србије Београд (АС), фонд: Безбедносно-информативна агенција (БИА), Извештај ОЗН-е (Одељење заштите народа) за ваљевски округ, пов. бр. 14/45, упућен ОЗН-и за Србију.

14 Исто, исто, пов. бр. 79/45, од 16. марта 1945.

Стрељано је још Ваљеваца, чија се имена не спомињу у првим извештајима Озне. У Паунама је, 17. септембра 1944, стрељан **Костић Коста** (21), наредник СДК, иначе гимназијалац, а 20. септембра, у Команицама су стрељани **Новаковић Наталија Лула**, (24) студент фармације из Градца и **Рашић Милан** (24), припадник ЈВуО. Наредних дана, партизани ће стрељати и: **Ђорђевић Милорада**, начелника среза ваљевског; **Димитријевић Ђорђа** (19), матуранта гимназије; **Нешковић Сретена** (42), шофера; **Ракић Софију**, удову кафедије Живорада из Ваљева; **Степановић Петра**, (34), келнера, **Марјановић Анђелка**, кафедију; **Милановић Велу**, (31), жену мајора Милановића, који се налазио у заробљеништву; **Петровић Константина** (31), књиговођу Финансијске дирекције; **Ковачевић Миленка**, (38), надзорника пруге; **Урх Владимира**, (29), техничара „Вистада“; **Марјановић Светислава** (34), водника; **Квачановић Милутина**, кафедију; **Стојковић Живорада**, полицијског писара; **Мајсторовић Илију**, директора Гимназије; **Табакровић Гојка**, (21), студента; **Обрадовић Михаила**, земљорадника из Кличевца; **Поповић Славољуба**, окружног начелника из Ваљева; **Драгојловић Јована**, интенданта, капетана I класе; **Ристић Душана** (25); **Павловић Драгољуба** (32), земљорадника из Козличића; **Радосављевић Живојина** (34); **Трифунровић Ратка** (32), техничара „Вистада“; **Тимотијевић Милутина**, шефа Дириса; **Јанковић Ђорђа**, среског начелника из Каменице; **Перовић Влајка**, жандармеријског наредника; **Стојанац Светомира** (35), капетана СДК; **Косјерину Косту** (44), жандармеријског наредника; **Савић Јовану** и **Веру**, супругу и кћерку кафедије Александра; **Жугић Ратомира** (30), чиновника грађевинске секције; **Милошевић Милана** кафедију; **Велимировић Јеротија**, (39), наредника – водника СДС; **др Владимира Поповића**; **Младеновић Милутина**, инжењера из Београда; **Миловановић Душана**, полицијског писара; **Илић Војина** (32), активног наредника; капетана **Петровић Живојина**; **Јанкићевић Војислава** из Попучака; **Недић Милована**, **Јовановић Ратка**, зв. Цибац; **Гаврић Душана** из Врагочанице. Стрељани су и судија **Драгољуб Драгојловић**, **Ђурић Милорад** (23), матурант; **Васовић Радомир Батан** (20); **Калабић Милан** (15); **Тодоровић Бранислава**, студент; **Миладиновић Вера** (17); **Марковић Боривоје** (23), из Петнице, **Гојко Павић**.¹⁵ Кафедија Квачановић (држао је кафану у згради на углу данашње Пантићеве и Караџићеве улице) стрељан је заједно са полицијским писаром Стојковићем и још 7-8 мушкараца у Веселиновцу. Свезане су их

15 Међуопштински историјски архив Ваљево (МИАВ), фонд: Црква Покрова Пресвете Богородице у Ваљеу, Протокол умрлих Цркве ваљевске за 1944/45. и М. Белић, „Затамњена историја – Ваљевска гимназија 1941-1945“, у штампи.

држали у вајату Драге Миловановића. У току ноћи, неколико мештана је ископало велику раку, а стрељали су их у рано јутро. Стојковића није спасла ни чињеница да је за време окупације издавао личне и путне исправе познатим комунистичким активистима, о чему је писала "Политика" у фељтону од 6. новембра 1980.¹⁶ Данас је место њиховог стрељања прекрила шума, али се рака још увек јасно распознаје.

У истом извештају Озне наведена су и лица која су пребегла у иностранство и за којима се трага: **Карпанцић Боривоје**; **Коларић Хинко**, (накнадно је дописано: ликвидиран); **Квачановић Милош** (ликвидиран)¹⁷; **Лазих Лазар**, побегао пред само стрељање и пребегао у иностранство; **Матић Божићар**, капетан СДК; **Младеновић Миролуб Мићара**, студент, просветар СДК, члан Збора; **Најдановић Божићар**, студент, члан „Збора“; **Радовановић Властимир**, књијар, члан Збора; **Вукосављевић Милан**, заврбован у Шапцу, упућен у Немачку где је и остао; **Баскијевић Владимир**, сарадник Гестапоа; **Најмилер Новаковић**. За Голубовић Милоша (1921), (Чедомир, Мара), није поуздано утврђено шта се десило. Наиме, у лето 1941. отишао је у Немачку „као авантуриста“, долазио је у Ваљево наредног лета и поново се вратио. Причало се да је погинуо приликом бомбардовања, што није утврђено.¹⁸

У другим извештајима налази се још ликвидираних лица: **Вујић В. Боривоје**, штампар; **Јанковић Александар**, **Матуновић Обрад**, шофер; **Томић Милован** и **Миланка**, домаћица; **Стојановић Т. Драгољуб**, фотограф; **Весих Милутин**, из Кличевца; **Симић Душан**, свештеник; **Тадић Н. Добросав**, трговац. Такође, стрељани су и: **Миљковић Андрија**, ветеринар; **Кашиковић Павле**, баштован; **Гавриловић Милош**, пиљар; **Спасих Ђурђе**, због дезертирања из ЈА; **Миловановић Иван**, пословођа у „Тадића млину“, др **Данило Пашкван**, (стрељан негде око Осечине)¹⁹, **Јокић Живорад** из Градца, **Тихомир Лазаријан**, 18-годишњи Чачанин, којег су стрељали на сред пута код чесме у Каменици; **Протић Ратомир**, којег су, према тврдњи његове родбине, убили партизани и бацили у јаму. Мајка га је пронашла и сахранила на ваљевском гробљу.²⁰ У књизи Снежане Радић „Конфискација имовине у ваљевском округу 1944-1946“, Ваљево, 2002, наведена су и имена лица „осуђених на смрт“, односно, на „казну смрти стрељањем“. За Ваљево

16 Сећање Љубице Танасијевић – Стојковић и Драгутина Миловановића, аутору 24. јула 2010.

17 Могуће је да се ради о Квачановић Милутину, кафедији, који је стрељан 18. октобра 1944. у Веселиновцу.

18 АС, БИА, Збирка докумената о активности четника Д.М, ф -140.

19 Сећање Лепе Пашић, аутору, 14. октобар 2010.

20 Сећање мр Марине Протић – Николић, „Ваљевац“, 89, 2001.

је наведено 30 имена. Могуће је да је неким лицима преиначена казна, као што је био случај са хотелијером Бабић Марком. Уз имена која се већ налазе у овом чланку, на најтежу казну још су осуђени: Валсамаки Леонтије, Богдановић Радосав, месар; Димитријевић Сретен, бивши капетан Недићеве војске; Живковић Богољуб из Кличевца, Томић Бошко, столар и Петровић Сава, бивши наредник, родом из Лесковица.²¹

У списку немачке агентуре (BDS), налазила су се и следећа лица: Алексић Наталија из Крушика; Букелица Ружа (одлежала 2 године робије); Ивковић Љубомир, свештеник, радио за Д.М. и испостава; Пантић Милош, радио на линији средњошколске омладине; Срећковић Бранислава, тумач Фелцандармерије. Веза јој је био шеф испоставе, са којим је живела; Синђелић Радослав (1921, Петница); Ђурић Радован, био у партизанима 1941, па заробљен и потом заврбован; Лома Богољуб (1919, Ваљево), био члан Збора, радио као информатор; Милошевић Бранислав, заврбован у затвору, радио по линији Д.М; Обрадовић Мићука, ојачар, заврбован у затвору; Пантић Мица, ученица Трговачке академије, радила на линији омладине; Пиперски Мила, заврбована на основу података да је симпатизер НОП-а; Радовић Душан, земљорадник из Ђурђевца; Новаковић Светислав, био 1941. код Пећанца, па радио на линији Д.М; Антић Милица, фотограф из Ваљева.²² За Живковић Светислава се наводи да је „сада наш агент по питању једне групе непријатеља из вароши“, Мила Пиперски „се јавно виђала у друштву немачких официра, сада је члан КПС“, као и Милошевић Бранислав. Радовић Душан је активно радио за ЈНОФ, био је и члан КПЈ, одакле је избачен „као непријатељ“. **Радовановић Властимир** је био члан Градског већа, мрзео је НОП, побегао је у Немачку. „Изгледа да је био у групи убаченој на Копаоник 1945, где је и погинуо“.²³ За **Најдановић Божидара** се наводи да је „према непотврђеним информацијама погинуо на граници“. У ствари, убијен је при покушају бекства са масовног стрељања у Кочевју, у пролеће 1945.

Испостава је током 1941. ухапсила 68 лица, 1942 – 134 лица, 1943 – 142 лица и 1944 – 14 лица.

На казне затвора су још били осуђени: Кадеј Наталија, тумач Крајскокомандантуре (три године), Тимотијевић Тереза (једна година), била у „фолксдојчерима“, сарађивала са немачком обавештајном службом;

21 Радић, 2002, 57-92, 194

22 АС, БИА, к – 32.

23 Ради се о групи диверзаната који су, почетком марта 1945, немачким авионима пребачени у Србију, па онда падобранима спуштени на Копаоник. У сукобу са ОЗН-ом највећи део је погинуо, док је преосталом делу суђено у Београду.

Арсенијевић Цале (због сарадње са немачком обавештајном службом); Остојић Милена (сарадња са Немцима); Шошкић Гуљајев Светлана (сарадња са Немцима); Бабић Марко, Самокресовић Драгомир, Луковић Божидар (осуђени од Среског суда у Ваљеву због сарадње са Немцима); Илић Сибинка, Миловановић Љубица, Веснић Тереза (Фолксдојчер); Јаковљевић Станислава (Фолксдојчер); Ђаковић Матилда (фолксдојчер); Милутиновић Вилма, Миличић Анка (Фолксдојчер). За неке осуђене је још стајала оптужба „интимни односи са Немцима“ и „припадник немачке мањине“. Као непријатељи били су још регистровани: Хорват Илија, Хорват Ана, Митровић Радован и Шкамовић Јован.

Међу хапшенима и осуђиваним лицима налазили су се и: Алагић Данило (ослобођен оптужбе 13. јула 1945); Атанацковић Драгослав, пуштен да се брани са слободe; Бирчанин Видосава, осуђена на две године принудног рада, јер је „била у дослуху са Гестапом“; Васиљевић Коста „Бамбек“, осуђен због коцкања на шест месеци принудног рада; Давидовић Милорад, ослобођен; Дамњановић Лазар, (празна рубрика?); Јаковљевић Добрила, ослобођена; Јанковић Ката, ослобођена, а конфискован јој је радио-апарат; Јаковљевић Анђелија, осуђена на пет година губитка политичких права, Јаковљевић Станислава, на две године принудног рада, без лишења слободe и на 7 година губитка политичких права, осим родитељских; Квачановић Ружа, певачица, на једну годину принудног рада и три године губитка политичких права „због неморала“; Марковић Никола, на 10 година тешког принудног рада и три године губитка политичких права; Матић Владан из Попучака, упућен на војни суд 21. ударне дивизије; Михаиловић Олга, матурант из Клинаца, на 5 година тешког принудног рада и 10 година губитка политичких слобода; Милошевић Момчило, ослобођен оптужбе; Романовић Милан, на три месеца принудног рада и две године губитка „часних права“; Тимотијевић Божидар, на 15 месеци принудног рада, „јер је био у националној служби, потом у добровољцима и што се није одазвао позиву маршала Тита да до половине септембра положи оружје и прикључи се НОВ“; Тимотијевић Олга, обустављен поступак; Шестовић Мирјана, на једну годину принудног рада и две године губитка политичких права, а њена мајка Даринка на шест месеци принудног рада и пет година губитка политичких права. Надежда Цвијовић, домаћица, била је ухапшена и осуђена на шест месеци затвора јер је „грдила НОП и говорила да је ово стање ропства и да ће доћи и слобода“. Гвозден Радовић из Градца је осуђен на шест месеци затвора јер је „вршио курирску службу између Драгоша Поповића, Бате Мило-

сављевића и њихових родитеља“. Ухапшен је био и Јован Цокић, али је после два месеца пуштен „на поправак“.²⁴

У другом извештају наведена су још нека лица за којим се трагало. Међу њима су били: Цокић (Душан, прим. М.Б.), 1923, Ваљево, студент. Био у „Белим орловима“, а од 1941. борац у Ђачком добровољачком одреду. Од 1943. је потпоручник, командант чете у Првом добровољачком пуку у Ваљево, све до краја рата. Емигрирао је. Брат Драгољуб, такође је емигрирао. Тирић Вукосав, питомац Војне академије, члан месне организације у Ваљево. Био је водни официр у првом пуку. **Филиповић** (Љубиша, прим. М.Б.), активни капетан, до 1943. помоћник командира пука, када је прекомандован у Ваљево (погинуо је у борбама за Ваљево 15. септембра 1944, прим. М. Б.). **Ивковић Милета**, свршени ђак гимназије, родом из околине Ваљева, био је у Првом пуку. Вратио се у Србију са диверзантима као падобранац; инг. Лазић, техничар из „Вистада“, па официр у Првом пуку СДК у Ваљево, потом ађутант команданта СДК, немачки ђак; Михајло Милошевић Миша, студент из Ваљева, рођен 1919. У „Збору“ је од 1937/38. Активан је био и у гимназији и на факултету. Био је редов у Трећем ђачком одреду, па обичан грађанин. Поново се активирао 1943. у Првом батаљону. Од октобра 1943. ађутант је Првог батаљона. Побегло у иностранство. Младеновић Миодраг Мићара, био старешина „Белих орлова“ и најактивнији Збораш. Од 1941. је просветар Првог ђачког добровољачког одреда, па просветар Првог пука. **Славковић Драгољуб**, учитељ из Ваљева. Био је старешина месне организације и просветар Првог пука. Извршио је самоубиство 14. септембра 1944. Јањић (треба: Јањатовић) Слободан, 1922. Члан „Белих орлова“ у гимназији, а од 1941. у Ђачком добровољачком одреду, од 1944. је потпоручник, командир чете у Првом пуку. Емигрирао је. **Шестовић Жарко**, 1922, питомац Војне академије. Ступио је у СДК почетком 1943, у Пети батаљон као подофицир, а од октобра 1943, као водни официр у Другом батаљону Петог пука. Убиле су га усташе 1944. Син је генерала Шестовића (негде пише: пуковника).

Из документације ОЗН-е за 1944-1948. види се како се осипала четничка организација у Србији. Током 1945. број четника се са око 8.000, колико се процењивало да их има у пролеће 1945, смањило за 4.882. Од овога броја је убијено 2.664, док се 2.218 предало. Од новембра до децембра 1945, убијено је још 212 четничких бораца, а у прва три месеца

24 Војни архив Београд, Евиденција осуђених и Уписник I Војног суда Ваљево за 1944/45.

1946, још 801. У поверљивим извештајима Озне истакнуто је да је уништењем групе Вука Калајитовића уништен последњи покушај организовања и повезивања четника, као и да је у Србији преостало само још „186 одметника“.²⁵

У периоду 1947-1949, Озна је ликвидирала: **Јовановић Радивоја** (новембар 1947), **Сенић Живко** (ухваћен децембра 1947), **Ђукић Стеван** (убијен, јануар 1948), **Николић Живорад** из Осечине (ухваћен фебруара 1948), **Кушаковић Никола** (убијен марта 1948), **Обрадовић Никола** (убијен марта 1948), **Ђурђевић Драгољуб** (убијен маја 1948), **Јовановић Божа и Персида** из Љига (убијени 16. новембра 1948), **Михаиловић Јова** из Уба (ухваћен), **Јовановић Антоније** (убијен 27. новембра 1948) и **Јовановић Алекса**, јатак (убијен 27. новембра 1948).

Убијени су **Пауновић Михаило** (1925, Василије, Станка) и **Радован** (1924, Љубомир, Стоја) из Коцељеве. Ухваћени су у Драгињу и ликвидирани. Из Коцељеве је био и **Бановић Боривоје**, (1926, Љубомир, Савка), који је, такође, ухваћен и стрељан од Озне. Нешто касније (1949), да не би ишао у Титову војску, одметнуо се у шуму **Недић** (Данило) **Милорад** из Лелића. Удба га је открила и ликвидирала 1951.

Радећи на историји Ваљевске гимназије у периоду 1941-1945, дошли смо и до сазнања о ученицима који су стрељани, или нестали током рата.

Поред наведених лица, одлукама преких судова, стрељани су још и **Јеврић Српко**, **Тешић Миодраг** и **Ковачевић Милош**, као и бивши ученици Гимназије, **Милисављевић Богољуб Бата** (убијен у једној од пећина Градца).

Нека лица, за које се сигурно може констатовати да су погинули, стрељани или умрли од последица рањавања или тифуса, у последњим месецима рата, Озна је водила као „нестала“.

Гајић (Коста) **Јован** (1924); **Комарчевић** (Јефта) **Владимир**, 1910, бивши активни капетан; **Савић** (Милош) **Јанко** (1923), шоферски помоћник; **Мојсиловић** (Чедомир) **Младен** (1911), земљорадник; **Митровић** (Милорад) **Роћко** (1908), радник; **Митровић Недељко** (1912), земљорадник; **Јокић** (Никола) **Милан** (1908), земљорадник; **Радовић** (Гвозден) **Јован** (1921), **Недић** (Душан) **Александар** (1922) и **Милутин** (1923), ђаци; **Ђорђевић** Милош, (треба: **Милорад**, прим. М.Б) бивши активни потпоручник; **Ђорђевић** Милорад, ђак (погрешно је наведено и ово име, треба: **Раденко**, који је био Милорадов брат, прим. М.Б); **Голубовић** Милош, (1921), пролетер, **Карић Бранко**. Сви „нестали“ су родом

25 АС, БИА, Непријатељска активност оружаних банди и илегалних организација у НРС 1944-1948, III-36.

из Градца и, углавном, су ухваћени и стрељани у Босни, док је један део страдао у борби против Озне и партизанских јединица.

Међу ученицима Гимназије који су вођени као „нестали“, налазили су се: **Гавриловић Војислав** и **Ћириловић Милорад** из Новака; **Пиргић Радивоје**, **Божич Павле**, **Продановић Ненад**, **Гојковић Радомир Раја**, **Крстић Душан**, **Стојановић Радисав**, **Виторовић Живко**, **Лазич Војислав** из Белошевца, **Јоксимовић Миодраг** из Кључа, **Протић Љубивоје** из Субјела, **Драшковић Анђелко**, браћа **Максимовић Милан** и **Александар**, **Милићевић Војислав**, браћа **Ђокић Богољуб** и **Србољуб**, **Радовановић Јеврем**, **Негић Љубомир**, **Михаиловић Светозар**, **Обрадовић Милан**, **Јагодић Живорад**, **Томић Новак** из Шушеоке и **Катић Стеван**.

Списак погинулих, стрељаних и несталих овде се не завршава. Неопходна су додатна истраживања како би слика страдања бораца и симпатизера поражене стране била потпунија, а самим тим и ова страница наше националне повести.

Извори и литература

Извори

Архив Србије Београд

Фонд: Безбедносно-информативна агенција (БИА), Извештаји ОЗН-е (Одељење заштите народа) за ваљевски, 1944-1948, фасц. 140 и 36, кут. 32

Војни архив Београд

Евиденција осуђених и Уписник I Војног суда Ваљево за 1944/45.

Међуојштински историјски архив Ваљево

Фонд: Црква Покрова Пресвете Богородице у Ваљеу, 1837-1907, матичне књиге умрлих

Литература

- Димитријевић, 1997 – Димитријевић Бојан: „*Одметници*“ и „*ослободници*“. *Проџон осјатајака ЈВуО у ваљевском крају у другој половини 1945*, Гласник МИАВ бр. 31, Ваљево, 1997.
- Димитријевић, 1998 – Димитријевић Бојан: *Ваљевски Равногорци*, Ваљево, 1998.
- Карапанчић, 1955 – Карапанчић Боривоје, *Око Ваљева и у Ваљеу, Записи из ослободилачке борбе*, III, Минхен, 1955.
- Карапанчић, без године издања – Карапанчић Боривоје: *Дневник једног емигранта*, Кливленд – Охајо, без године издања.
- Лопушина, 1997 – Лопушина, М.: *Убиј ближњега свога*, I, Београд, 1997.

- Меклејн, 1953 – Меклејн Ф.: *Рајн на Балкану*, Загреб, 1953.
- Николић, 2002 – Николић К., *Сјџрах и нага у Србији 1941-1944. 30дине. Свакодневни животи под окупаацијом*. Београд, 2002.
- Радић, 2002 – Радић Снежана: *Конфискација имовине у Ваљевском округу 1944-1946*, МИАВ, Ваљево, 2002.
- Цветковић, 2002 – Цветковић С.: *Између срџа и чекића*, Београд, 2006.
- Лист „Искра“, 1098, 1. новембар 2002.

Summary

Immediately upon entering the Valjevo, on 15th September 1944, partisans have begun their internal fight with members and supporters of the defeated forces. All who were tagged, even by simple point of the finger by some of the locals, were affected by this - "kulaci (rich peasants)", "Germans' mistresses", "agents", "domestic traitors"....

According to the researches made so far in the Archives of Serbia and in Military archives and memories of victims' relatives, most massive executions were carried out by the end of 1944. In Valjevo municipality, the number of victims executed reached 600, but that number is not final, and additional research is necessary. Despite the fact that documentation from Department for People protection is somewhat available to the researches, still many people are considered "missing", and of their destiny we find out from their families or some stories from elder members of town's community. The most of the victims were executed according to "short trial", being that many of them had no actual trial, which can be determined by checking court records in the Military archives. For some of the victims, documents state only name and some vague details. This article deals with people who were arrested by Department for People protection and evidenced as "enemies of the people". Some reached the court, while some managed to emigrate.

The state has recently begun extensive work on determining the number of victims and the discovery of secret locations of execution. Disclosure of all data regarding this issue, especially for the Valjevo region, will make the pages of our national history more complete.

Биљана Стојаковић

ПРЕПОРУКЕ ЗА ФОРМИРАЊЕ И ОРГАНИЗОВАЊЕ РАДА ДЕПОА У РЕГИСТРАТУРИ

Увод

Ствараоци архивске грађе (регистратуре) су правна или физичка лица која својим радом стварају документа: писана, цртана, штампана, фотографисана или на било који начин забележена. На почетку свог рада свака регистратура има већ прописана или прописује (јединствене) услове рада за започињање свог пословања користећи одговарајуће законске прописе, пословнике, правилнике и друга нормативна акта. Међутим, велика већина у свом организовању, на самом почетку рада, губи из вида потребу за организовањем одговарајућег простора за смештај и одлагање докумената који настају током рада и која се годинама умножавају и увећавају. Поред овог, умањује се значај поштовања норматива везаних за њихово коришћење, тј. вођење евиденција кретања архивираног предмета.

Постоје примери где ствараоци архивске грађе имају свест о значају чувања и начина коришћења својих докумената, у складу са важећим нормативима, али се дешава да им измакну основни предуслови за заштиту архивске грађе од оштећења, уништења и за боље организовање рада. То су на првом месту технички услови простора из домена стандарда везаних за објекат – зграду, као и простора предвиђеног за смештај архивалија, затим и нормативи везани за процес рада са истим.

Циљ овог рада су препоруке, не толико за организовање рада ручног депоа као дела писарнице, већ депоа у који се смешта архивска грађа и регистратурски материјал до истека рокова за чување. Иако је нова технологија омогућила микрофилмовање и дигитализацију, што ствараоцима олакшава чување и коришћење својих података, архивска грађа чији рок чувања носи категорију „ТРАЈНО“ изискује и одговарајућу заштиту.

Преглед послова за формирање депоа

За потребе организовања депоа у регистратурама, искористити већ постојеће стандарде и нормативе¹ који се примењују у архивима Србије, али прилагођене организовању рада појединачних регистратура. Одговорна лица за организовање рада регистратура морају да имају преглед послова потребних за успешну организацију рада са архивалијама и да:

1. се упознају са објектом који је предвиђен за рад регистратуре,
2. одреде простор за формирање депоа у складу са стандардима и нормативима,
3. прегледају Архивску књигу и одреде величину простора у дужним метрима ради смештаја архивске грађе у депо и предвиде потребе за будући период,
4. прегледају регистратурске (инвентарне) јединице и узимају податке о димензијама ради израде одговарајућих полица за депо,
5. обележе депо,
6. пренесу архивску грађу у простор одређеног за депо,
7. сачине евиденције везане за безбедно чување и коришћење архивске грађе у депоу,
8. да рад депоа регулишу у нормативним актима (од одговорног лица за архивалије, преко обезбеђења и одржавања хигијене простора).

Објекат – зграда за потребе регистратуре

Зграда регистратуре је објекат (или група објеката) која по својој грађевинско-архитектонским, локацијским и другим особинама треба да задовољи основне (минималне) нормативе и стандарде како би се са успехом могле обављати основне и пратеће функције. Објекат се може обезбедити на два начина:

- а) изградњом наменске зграде
- б) адаптацијом већ постојећег објекта.

¹ Драган Ћировић: *Организација рада у архивима Србије*, Београд, 1982, стр. 12-15 – а) *стандард* – техничко-правни акт о стандардизацији, који садржи прецизно дефинисане норме које треба да испуњава одређени објекат, производ, услуга, рад или било који други предмет стандардизације. Под стандардом се обично подразумева: дефиниција предмета, састав, основне физичке, механичке и друге особине, техничко-технолошке перформансе, метод проверавања квалитета, грађевинско технички и урбанистички услови и слично; б) *нормативи* – прописана количина утрошка или ангажовања појединих елемената процеса рада и утврђени за: материјал, рад, опрему, средства за рад, циклус рада (технолошка линија рада), ангажовање средстава за обављање рада, а потребни су у процесу планирања (рад – делатност, набавка и утрошак материјала за рад, радна снага, капацитет просторија за рад, техничка опрема, уређаји и слично).

За потребе мањих регистратура, могу се адаптирати постојеће зграде које нису имале исту намену. Адаптација таквих зграда може бити перспективна или привремена.

Перспективна адаптација долази у обзир ако постоји један од главних услова, а то је локација². Перспективна адаптација пружа могућности постепених инвестиција.

Приликом адаптације мора се водити рачуна о капацитету добијеног простора, распореду просторија, њиховој величини, како би биле што функционалније и да би одговарале потребама запослених и странкама. Да би одговарала својој намени, свака просторија мора бити одговарајуће уређена, снабдевена потребним инсталацијама и опремом.

У најкраћем, у погледу објекта – зграде морају се задовољити следећи стандарди, а који су саставни део пројектног задатка:

1. локација простора,
2. структура намене објекта у зависности од врсте делатности регистратуре
3. технички уређаји
4. опрема за рад
5. могућност коришћења комуналних, енергетских и других постројења из најближих објеката.

Депо као организациона јединица у регистратури

Канцеларијско пословање је административно-техничка делатност једне регистратуре. Њен задатак је да обезбеди правилно кретање и евиденцију аката од њиховог пријема, односно настанка до окончања поступка. Најважнија организациона јединица у канцеларијском пословању је писарница. Архива је саставни део писарнице где се чувају свршени предмети до истека наредне године, а након тог периода, уз одговарајуће евиденције, смешта се у архивски депо регистратуре.

Намена депоа

Депо треба да безбедно осигурава архивску грађу и регистратурски материјал од влаге, колебљиве температуре, сувишне светлости, пожара, поплаве, крађе и других узрока уништења и оштећења.

Технички услови простора³

– Објекат у коме се налази депо мора да буде на сувом и чврстом тлу.

2 Савез друштва архивских радника Југославије, *Приручник из архивистике* (у даљем тексту: *Приручник из архивистике*), Загреб, 1977, стр. 301-302

3 Драган Ђировић, *Организација рада у архивима Србије*, Београд, 1982, стр. 19-20.

- Из безбедносних разлога, нужно је да буде одвојен од радних просторија, како од запослених тако и од странака.
- Мора да буде лако доступан због излучивања безвредног регистратурског материјала (најбоље у приземљу, лако доступно улазним вратима у зграду), али и безбедан од приступа неовлашћених лица.
- Ако је спратни објекат, носивост конструкције је око 1.000 кг/м².
- Да има довољан пролазни отвор за пријем и циркулацију архивске грађе (пријем, случај пожара, ратне опасности, непогода и сл.).
- Висина просторије депоа треба да буде од 2,5 м до 2,8 м.
- Таваница и под од цементног малтера.
- Електричне инсталације од несагоривих проводника са аутоматским гашењем.
- Термометри и хидрометри који одређују најповољнију температуру и влажност.
- Извор топлоте и гориво не смеју буду у истом простору.
- Полице сместити тако да око њих кружи ваздух, а не да се сабијају уза зид.
- Простор за депо мора да буде на чврстој и јакој подлози због њихове тежине.
- Ако је депо у подруму, таваница треба да буде дебела барем 70 см, а први ред у полици издигнут од пода 30 см (ако је зграда на влажном терену).⁴
- Простор треба да има доста светлости, не бљештаве, јачине око 20 luxa./м³.⁵

Мере заштите објекта и просторија за смештај архивске грађе⁶

Последњих година, у већини случајева, регистратуре су под физичким и видео обезбеђењем (надзором) свих 24 сата.

Физичку заштиту објекта у којима је смештена архивска грађа, врше одговарајуће службе у складу са прописима, које доноси регистратура.

Све просторије у којима се налази архивска грађа, у овом случају депо, подлежу посебним мерама заштите када се ради о закључавању, односно о задужењу са кључевима од улазних врата у ту просторију, уласку и раду и боравку радника у тим просторијама, могућности ванредног уласка у ту

⁴ Приручник из архивистике, 304.

⁵ Драган Ђировић, н. д., 20.

⁶ Архив Југославије: Правилник о преузимању, смештају, чувању, заштити и коришћењу архивске грађе у Архиву Југославије и професионалној одговорности радника архива у односу на архивску грађу (у даљем тексту: *Правилник...*), чл. 31 и чл. 32, Београд, 1986.

просторију других овлашћених лица (када радник задужен за рад у тој просторији није ту – у случају пожара, поплаве и сл.) и друго.

Мере заштитне архивалија

1. Против вишка светлости:

– Роло-завесе или жалузине штите од дејства сунчеве светлости као и дрвени и метални капци, платнене завесе или се стакла премазују бојом.⁷

– Све врсте вештачког осветљења су штетне за архивску грађу. Флуоресцентне цеви морају да буду снабдевене филтерима за ултраљубичасто зрачење. Лампе са волфрамовим влакном треба да имају заштитни балон и да буду удаљени од грађе због топлоте коју развијају.⁸

2. Против пожара:

– Унутрашња опрема, под и таваница морају бити отпорни на пожар на дуже време (2 сата).⁹

– Мора постојати опрема за гашење пожара и противпожарни алармни уређаји осетљиви на гас, дим и ватру. Користе се следећа приручна средства за гашење пожара:

а) Апарати за суво гашење пожара врсте „С 6“, „С-9“ (на 100 м² три комада),

б) СО₂-5 апарат са угљен-диоксидом за гашење електричних инсталација и приручна средства као што су песак (који се држи у металном сандуку) и лопата. (Не сме се гасити водом због органског порекла папира!)

– У циљу спречавања пожара, у депоима и просторијама у којима се ради са грађом строго је забрањено пушење и употреба било каквог отвореног пламена.

– Важна превенција је и редовна контрола и одржавање електричних инсталација.

3. Против поплаве, неодговарајуће температуре и влажности:

– Заштиту од поплава пре свега чини редовна контрола и одржавање водоводних, канализационих и инсталација за централно грејање које пролазе кроз депое.

– У случају да је зграда на терену подложном поплавама, грађу не треба чувати у сутеренским просторијама,

⁷ Архив Србије: *Конзервација и рестаурација* (Литература за полагање стручног испита из архивистике), Београд, 1997.

⁸ Исто, исто

⁹ *Приручник из архивистике*, 306.

- Најниже полице у приземљу поставити најмање 30 цм од пода, а изузетно значајна грађа се чува на спрату или на вишим полицама у приземљу.¹⁰
- Треба водити рачуна о односу полица са архивском грађом и инсталација за воду и канализацију,
- Зидови који не пропуштају влагу (одговарајућа хидро изолација).
- За одржавање оптималне температуре може да се искористи уређај за климатизацију (тзв. „клима“).
- Ниске температуре, које су најпогодније за чување архивског материјала, не одговарају људима који раде са грађом, па се нашло компромисно решење. На основу више изнетих предлога у стручној литератури, распон идеалне температуре ваздуха је од 12 до 22°C.¹¹
- Идеална влажност простора у депоу је од 40 до 60%. Када простор депоа не одговара својој намени, долази до наглих промена и температуре и влажности што доводи до трајног оштећења папира. То се најбоље утврђује помоћу апарата полиметра и термо-хигрографа.
- У недостатку уређаја, регулисање се врши проветравањем, загревањем просторија употребом дехидрационих средстава (нарочито анхидрованог калцијум хлорида).
- У случају недовољне влажности у просторију се пушта влажан ваздух споља, снижава температура, уноси суд с водом која лагано испарава или се под брише влажном, неисцеђеном крпом.¹²

4. Против прашине:

- Редовно чишћење депоа, полица и самог материјала је веома значајно, не само као мера којом се спречавају разни штетни утицаји, већ се на тај начин врши и преглед грађе што омогућава да се благовремено реагује чим се примете прве промене на материјалу (плесни, инсекти...).
- Депо, полице и кутије се чисте усисивачем за праšину.
- Препорука је да се чишћење праšине вршити, најмање, једном тромесечно.

5. Против штетних ђасова из атмосфере – прозори и врата.

6. Против глодара и инсеката – дезинфекција, дезинсекција и дератизација.

10 Архив Србије: *Конзервација и рестаурација* (Литература за полагање стручног испита из архивистике), Београд, 1997.

11 *Приручник из архивистике*, стр. 304: од 14 до 16°C; Архив Србије, Београд, 1997: Литература за полагање стручног испита из архивистике, Конзервација и рестаурација: од 12 до 22°C и влажност од 50 до 60%; Драган Ћировић, н. д., 20: од 17 до 19°C.

12 Архив Србије: *Конзервација и рестаурација* (Литература за полагање стручног испита из архивистике), Београд, 1997.

7. „Против човека“:

– Овде се пре свега мисли на човека, као корисника у свакодневном раду приликом руковања архивалијама, човека као „конзерватора – аматера“ и заштиту од крађе – да депо не буде лако приступачан свима и издавање архивалија на реверс.

– Депо мора бити обезбеђен одговарајућом бравом – цилиндар бравом са три кључа (по један архивару и заменику и један службенику обезбеђења зграде).

– Радник задужен за депо треба да води евиденцију уласка у депо других радника (нпр. у случају сређивања архивске грађе, излучивања итд.) и уноси следеће податке: име и презиме, разлог боравка, датум и време преузимања и враћање кључа депоа...¹³

Организовање простора у депоу

На основу Архивске књиге треба израчунати и пројектовати број полица тј. дужних метара простора за смештај архивске грађе и регистратурског материјала за више година у напред. Смештати исту по класификационим ознакама, али остављати простор за смештај истих у наредним годинама и перспективом за излучивање (шкартирање, уништење) исте.

Пројектовати капацитет за смештаја архивске грађе у депоу, са слободним просторима за спелу грађу, најмање за 5-10 година.¹⁴

Такође, мора да се предвиди и простор за архивирање докумената у електронском облику, јер ће у блиској будућности бити у употреби и овај вид чувања архивске грађе.

Технички уређаји и опрема

Поред стандарда за објекат (зграду), простора и радних услова, постоје и стандарди за техничке уређаје и опрему.

А) Технички уређаји који представљају саставни део објекта:

– инсталације слабе и јаке струје (алармни уређаји за сигнализацију пожара, телефонска мрежа, интерфони, разгласни уређаји)

– инсталације грејања (сигурносног карактера за простор депоа – и зграде)

– инсталације водовода и канализације (ако су у близини депоа)

– хигрометри са термометрима (за сваку просторију у којој се чува архивска грађа),

¹³ Правилник..., чл. 32 и 33.

¹⁴ Драган Ђировић, н. д., 21.

- уређаји за вентилацију (аклиматизацију),
- уређаји за гашење пожара,
- громобранске инсталације (на згради), теретни лифт (за пренос архивске грађе) ако се објекат састоји из више спратова,
- електро-алармни уређаји за отварање улазних врата.

Напомена: *Приликом адаптације или зградње новог објекта, у циљу рационализације и снижење цена објекта, може да се искористи и део инсталација са суседних објеката (зрејање, канализација, водовод, електрични водови, телефонска мрежа и слично).*

Б) Технички уређаји који представљају средства за обављање послова и радних задатака у складу са технолошко-методолошким поступцима, плановима и програмима рада – за сада их НЕМА.

Опремена депоа

Неопходна опрема депоа су: ормани, полице, сто, столица, манипулантска колица, мердевине, телефон¹⁵, апарат за гашење пожара, термометар, хигрометар, клима уређај, цилиндар брава са три кључа.¹⁶

У опрему спадају и регистратурске јединице у којима се чува архивска грађа (фасцикле, регистратори, кутије и сл.). Морају да одговарају формату документа, тј. архивској грађи.¹⁷

Технички услови опреме

Поллице, ормани и сто треба да су од метала. Висина мердевина зависи од висине полица и ормана. Телефон може бити бежични.

Поллице:

- поставити их под правим углом у односу на зид са прозорима,
- ширина главних пролаза између редова полица (регала) је 100-120 цм,
- ширина пролаза између полица (регала) је 70-80 цм.
- растојање између пода и најнижег дела полице (регала) мора бити 15 цм.
- ако постоје полице посебне намене (карте, планови, фотографије, доказни материјал¹⁸) распоређују се најповољније у односу на простор и наведене стандарде за класичне полице.

а) полице за предмете:

15 Иванка Брук и Љубодраг Поповић, *Архивистика*, Београд, 1986.

16 Правилник..., чл. 33, стр. 10.

17 Исто, исто, чл. 16

18 Нпр. – у тужилаштвима или другим државним органима везаним за истрагу и друго (прим. аутора).

– висина полица је од 210, највише до 230 цм.¹⁹
– редови у полицама треба да одговарају величини фасцикли или регистраторима и кутијама.

- полице могу бити једностране или двостране.
- ширина једностраног регала је 35 цм.
- ширина двостраног регала је 70 цм.
- дужина полице 1 м.
- размак између редова у полици је 35 цм.²⁰

б) за књиге:

– висина полица је од 210, највише до 230 цм.
– редови у полицама треба да одговарају величини фасцикли или регистраторима и кутијама.

- полице могу бити једностране или двостране.
- ширина једностраног регала је 35 цм.
- ширина двостраног регала је 70 цм.
- дужина полице 1 м.
- размак између редова у полици је 35 цм.

в) за фасцикле:

- размак између две полице по висини 26-31 цм
- ширина полице на коју се одлаже фасцикла 27-33 цм
- дужина – идеална 1 м (због лакшег евидентирања архивалија).
- могу бити двостране.

Димензије регистратурских јединица:

За архивске кутије	Архивске кутије од картона са тренутном потребом и неопходном резервом, димензија: 37х25х10 цм, 38х27х10 цм
За фасцикле	Формат 33х23х7 цм (Наменске величине се посебно израђују)
За регистраторе	Формат 32х29х9 цм
За књиге	Деловодни протокол 34х25х2 цм Свеска (већа) 29,5х22х1,5 цм

¹⁹ Приручник из архивистике, 304.

²⁰ Драган Ђировић, н. д., 20.

Организација рада у депоу

Обележавање депоа

Неопходно је истицање плана распореда свих просторија на видном месту на улазу у службену зграду или радни простор,²¹ као и стављање натписа на вратима сваке просторије, па тако и за депо.

Смештај архивске грађе и регистратурског материјала у депоу мора бити систематски урађен да би се документа лакше нашла.

А. Топографска ознака депоа означава нумерисање и обележавање просторије одређене за депо са следећим подацима: број спрата, број просторије на том спрату, број полице у просторији, број реда у полици. При томе се служи римским и арапским бројевима²², а могу и словне ознаке. Ако депо има више просторија, исте се броје с лева на десно од улаза. Полице у просторијама се означавају римским бројевима, такође с лева на десно од улаза, а њихови одељци арапским бројевима, а делови одељка малим словима абецедице. Ове податке може да садржи и Архивска књига. Означавање (нумерисање) увек иде С ЛЕВА НА ДЕСНО.

Б. Шема смештаја се ради према:

- класификационим ознакама (по врстама предмета), тј. по плану архивских знакова из писарнице,
- начину паковања (кутија, фасцикла, књига...)

Начин смештаја и паковања архивске грађе

Смештај архивске грађе обухвата: смештај аката и предмета у регистратурске јединице чувања (кутије, фасцикле, свежњеве, регистратори) обезбеђују документа од физичког оштећења и лакше манипулисање. Постављају се тако да има циркулације ваздуха.

Регистратурске јединице чувања смештају се у полице, ормане и касе вертикално и то с лева на десно од врха према дну, ако формат регистратурских јединица чувања и специфичне особине архивске грађе не захтевају другачије.

Полице, ормани и касе обележавају се римским бројевима, редови унутар полица, ормана и касе обележавају се арапским бројевима од врха до дна, а преграде у реду обележавају се штампаним малим словима азбуке с лева на десно. Размак између полица је од 60 до 80 цм.²³

21 "Службени гласник РС", бр. 116/08 и 104/09: Правилник о управи у јавним тужилаштвима

22 *Приручник из архивистике*, 105-106

23 *Правилник...*, чл. 17.

Правилно паковање архивске грађе је главно заштитно средство од већине штетних утицаја. Материјали који се користе за израду кутија, фасцикли и омота морају да буду најбољег квалитета, односно не смеју да садрже штетне супстанце које могу да угрозе грађу која се у њих пакује. Начин паковања треба да је прилагођен врсти и формату докумената.

Архивска грађа се смешта у полицу од горњег реда, с лева на десно до последњег реда полице, а онда се прелази на нову полицу на десно, истим редоследом одозго на доле, са лева на десно!

Грађа се смешта у металне полице вертикално, удаљена од зидова пода и таванице 30-40 цм, на начин који омогућава слободну циркулацију ваздуха. Хоризонтално се чувају само књиге великих формата, планови, скице, плакати, цртежи и карте мањих формата.²⁴

Смештај микрофилмова и других неконвенционалних носилаца записа врши се у одговарајуће регистратурске јединице чувања које по облику и другим карактеристикама одговарају тој врсти архивске грађе.

Може се урадити *Топографски водич* за лакши проналазак предмета на полицама или консултовати Архивску књигу.

Обавештајна средства

Архивска књига је општи инвентарни преглед (попис) целокупног регистратурског материјала насталог радом једне регистратуре (списи, фотографски снимци и на други начин састављени записи и документа, као и књиге и картотеке о евиденцији тог материјала примљеног и насталог током рада).

Писарница је дужна да води Архивску књигу. Из ње добијамо податке о архивској грађи и регистратурском материјалу који је смештен у депо, врсти докумената, години настанка или раздобља, количини у дужним метрима, начину паковања, роковима чувања и излучивања, месту смештаја у самом депоу са евентуално насталим променама.

Пошто се грађа према већ утврђеном плану смести у депо, и ако се укаже потреба, може се приступити изради детаљнијих евиденција.

Топографски водич – он даје детаљно обавештење где се налази која врста предмета (врста предмета, број просторије, бр. полице, бр. реда).

Топографски показивач – он даје обавештење која архивска грађа се налази по просторијама и полицама (број депоа, број полице, врста предмета на полицама са распоном година и количином регистратурских јединица у реду у полици). Топографски показивачи раде се на

24 Архив Србије: *Конзервација и рестаурација* (Литература за полагање стручног испита из архивистике), Београд, 1997.

тврђем картону у облику графичког приказа и налази се на зиду у просторији радника задуженог за депо и у самом депоу.²⁵

Попис депоа – Сваки депо може да има свој попис, као помоћну евиденцију. То је службени документ с тачним пописом грађе у депоу и који се мора сваке године после годишњег инвентарисања, упоредити са стварним стањем, тј са Архивском књигом.

Поступак издавања архивске грађе из депоа

Издавање грађе из депоа се евидентира путем реверса са следећим подацима:

- број реверса,
- разлог з издавање,
- име лица или организације коме се издаје грађа,
- количина (број фасцикли, књиге, јединица описа, предмета, листова, дужинских метара,
- датум издавања
- презиме, име и потпис радника који издао грађу,
- презиме, име и потпис ко је преузео грађу,
- место за напомену (ако је дошло до промена на грађи за време боравка ван депоа),
- датум враћања грађе у депо,
- презиме име и потпис лица које враћа грађу,
- презиме, име и потпис лица које је преузело грађу и вратило у депо.

Редни бројеви реверса се воде у континуитету од ред. бр. 1 за сваку календарску годину.

Реверс се сачињава у два примерка од којих први примерак остаје у депоу, који чува радник депоа, а други се даје оном ко преузима грађу. Воде се у слободним листовима и то одвојено за сваки основ издавања грађе.

Реверси по којима је враћена грађа у депо чувају се одвојено од оних по којима грађа још није враћена у депо.²⁶

Поступак у случају нестанка или оштећења архивске грађе

Радник одговоран за рад у депоу је дужан да сачини Записник о нестанку односно оштећењу архивске грађе, са следећим подацима:

- датум и место састављања записника,
- имена присутних радника при састављању записника

²⁵ Правилник..., чл. 18, 19. и 20.

²⁶ Исто, чл. 41

– тачан опис архивске грађе или докумената који су нестали или су оштећени (врста документа, година настанка, као и сви други подаци у вези датог документа),

– опис оштећења грађе,

– ознака просторије из које је грађа или документ нестао,

– када је грађа задњи пут виђена у тој просторији пре нестанка – оштећења,

– име или имена лица задужена,

– да ли је грађа коришћена и ко је последњи пут користио,

– датум када је установљен нестанак – оштећење грађе,

– потпис радника који је сачинио записник.

Записник се ради најмање у два примерка – један руководиоцу установе, а један у писарницу. Формира се Комисија која ће да испита случај.²⁷

Зајослена лица и нормативна акћа којима се режулише рад дейоа

За обезбеђење обављања основне функције депоа и одржавања истог потребно је да се одреде запослени:

1. службеник писарнице одговоран и за рад депоа (вођење евиденција, задужење за кључ...),

2. заменик службеника писарнице одговорног и за рад депоа (упознат са вођењем евиденција, задужење за кључ када прво-одговорни није ту),

3. помоћни радник за хигијенско одржавање депоа (заштита од прашине, влажење крпом, проветравање... на три месеца или једном годишње),

4. служба за физичко обезбеђење објекта (задужење за трећи кључ депоа који користи у случају опасности по објекат или простор депоа).

Нормативна акћа којима се режулише рад дейоа

– ... акт о раду писарнице и депоа,

– именовање одговорног радника за рад депоа и његовог заменика,

– ... акт о расподели кључева за депо и именовање одговорних лица,

– ... акт о регулисању односа међу регистратурама, уколико користе заједнички простор депоа, опрему и обавезе за исти,

– ... План чишћења (3 месеца – 12 месеци), и друго.

27 Исто, чл. 39.

Закључак

Са почетком организованог рада установа заштите архивске грађе (архива) у Србији, почело се и са упознавањем и образовањем људи, тј. запослених у регистратурама и подизањем њихове свести о значају и начину чувања докумената, а што је од националног значаја. Када се, после 60-ак година, осврнемо и погледамо стање наше свести у вези ове обавезе, не можемо много да се похвалимо. Још увек постоје проблеми успешне организације рада са архивалијама у регистратурама.

Основни разлог је то, што лица одговорна за организацију рада једне регистратуре немају у виду да им је прва и основна обавеза да створе предуслове за заштиту архивалија. Не треба бити претстрог у процени њиховог рада, али су пропусти направљени на самом почетку. Правдајући се, они ће рећи да су у процесу свог рада имали и имају много веће проблеме од проблема чувања „неког папира“. То су финансије, запошљавање одговарајућег кадра, број извршилаца одређених послова, затим неодговарајући радни простор (величина зграде – објекта, која им је додељена), политичке прилике и тако даље... Због свега поменутог, такозвана „архива“ се одлаже у подрумске просторе, таване, шупе, „гура се“ у ћошкове ходника и канцеларија и то наравно без пописа. Запослени скрећу пажњу претпостављенима о насталом проблему и „нагомилавању докумената“, али и када има разумевања, исти претпостављени има већих проблема које је треба да реши у својој регистратури. Најчешће су се задовољавали контактирањем установа заштите архивске грађе у смислу излучивања безвредног регистратурског материјала (шкартирања), а примедбе и препоруке у вези неправилног смештаја, одржавања и вођења евиденција су „пролазиле уз свечано обећање да ће пропусте исправити“.

Дакле, основни разлог успешног или неуспешног организовања рада са архивалијама у некој регистратури јесте:

- организовање рада у делу избора одговарајуће зграде, а у оквиру ње и простора за смештај докумената, било да се ради о изградњи наменске зграде или врши адаптација већ постојећег објекта; то треба да буде саставни део пројектног задатка архитекте који на основу технологије рада пројектује радни простор,
- одговарајући технички услови намењеног простора за одлагање и чување докумената,
- управљање архивалијама (смештај, коришћење, вођење евиденција, спровођење мера заштите) и систематизацијом послова одређивањем лица која ће обављати посао архивара и одговарати за исти,

– добром проценом количине архивске грађе и регистратурског материјала који ће настајати, а који по закону ужива претходну заштиту и треба га чувати.

Испуњавањем изнетих препорука, стандарда и норматива, свакој регистратури би био олакшан рад са својим архивалијама. Одређивање, или предвиђање систематизацијом радног места архивара, такође би био унапређен рад у регистратури, а задужено лице за руковање архивалијама не би имало осећај да је „у немилости код претпостављеног“ зато што му је радни задатак „да копа по подрумима и таванима“.

Литература

– Архив Југославије: *Правилник о преузимању, смештају, чувању, заштити и коришћењу архивске грађе у Архиву Југославије и професионалној одговорности радника архива у односу на архивску грађу*, Београд, 1986.

– Архив Србије: *Конзервација и реституција* (Литература за полагање стручног испита из архивистике), Београд, 1997.

– Брук Иванка и Поповић Љубодраг: *Архивистика*, Београд, 1986.

– Ћировић Драган: *Организација рада у архивима Србије*, Београд, 1982.

– Савез друштва архивских радника Југославије: *Приручник из архивистике*, Загреб, 1977.

– Службени гласник РС, бр. 116/08 и 104/09: *Правилник о уједињеној јавној служби архивалијама*

Милорад Радојчић

Миодраг Станимировић: ИСТОЧНА ТАМНАВА – БРГУЛЕ И ОКОЛИНА, издање Културно-просветне заједнице Србије из Београда, у едицији „Хронике села“, Обреновац, 2010, стр. 572.

За разлику од неких других крајева (Војводина, Чачак, Ужице, Лесковац, Зајечар, Пирот....) где се доста пажње поклања завичајној историографији, Тамнава, попут осталих делова ваљевског краја, не може се похвалити тиме. На прсте једне руке могу се избрајати књиге о тамнавским насељима. Нешто повољнија ситуација је када је реч о историјату школства у Тамнави, где је већ одштампано пет књига, а до краја године очекује се и шеста.

Имајући све то у виду, желимо да укажемо да је недавно из штампе изашла књига Миодрага Станимировића „Источна Тамнава – Бргуле и околина“. Како из наслова књиге произилази нарочита пажња посвећена је историјату Бргула, једног од већих села у Србији. Међутим, ова књига описује део подручја Источне Тамнаве, који се налази у северо-источном делу Колубарског округа, или прецизније речено – њених осам села: Бргуле, Радљево, Каленић, Шарбане, Лисо Поље, Стубленица, Мали Борак и Скобаљ. То је подручје које, још од српских устанака, чини једну друштвену целину, пре свега у погледу организације власти, школства, црквеног живота и народне привреде. Та њихова повезаност посебно је дола-

зила до изражаја у периоду пре Другог светског рата. Каткад, аутор се бави и другим деловима Тамнаве, ваљевског краја, па и шире.

Књига почиње Предговором уредништва, који је за ову прилику написао проф. др. Петар Ј. Марковић, агроекономиста, главни и одговорни уредник едиције „Хронике села“. У њој су, најпре, дати основни подаци о именима и постанку тих села; њиховом географском положају, геолошком саставу и рељефу земљишта, хидрографији, мрежи саобраћајница и насеља. Потом, следе трагови прошлости кроз праисторију, римско доба, средњи век и робовање под Турцима, са подацима о старим надгробним споменицима. У наставку се говори о учешће мештана тих села у ослободилачким ратовима, као што су: први и други српски устанак, српско-турски ратови од 1876. до 1878. године; рат са Бугарском 1885. године, оба балканска и оба светска рата. Посебно су изложени познати подаци о ратницима страдалима у Првом и Другом српском устанку, али и биографије витеза Карађорђевог звезде са мачевима са овог подручја.

Читаво једно поглавље посвећено је организацији територије Ваљевске

нахије и њеним друштвеним институцијама. Најпре, представљена је ова територија крајем XVIII века и у српским устанцима. Потом следи преглед Тамнавског среза у XIX и XX. веку. Приказан је положај и улога општина у Србији у XIX веку, а онда дат преглед седишта општина у Источној Тамнави од 1839. до 1957. године. Поименично су наведени кметови и председници општина у Бргулама и Радљеви. И на крају дат је развој судства у ваљевском крају.

У књизи су на прегледан и јасан начин обрађена прошлост и садашњост овог дела Тамнаве. Посебно су значајни антропогеографски подаци прикупљени по методу чувеног научника Јована Цвијића и у складу са добијеним Упутством за писање хроника села Одбора за село Српске академије наука и уметности. Најпре су дати општи подаци о пописима становништва и имовине у Србији 1834. и 1863. године, потом следи навођење целокупног пописа имовине и становништва Бргула из 1863. године, односно нашег најпотпунијег пописа у 19. веку, који је у целини сачуван. Нису изостали ни збирни и други важнији подаци о попису имовине у Источној Тамнави 1863. године и преглед најимућнијих фамилија крајем 19. века и између два светска рата.

У поглављу о становништву дат је осврт на становништво у источној Тамнави; па Време досељавања старих фамилија у Бргуле, до Другог светског рата и прегледно су дати родослови 74 бргулске фамилије. Потом су наведене фамилије које су се у Бргуле доселиле после Другог светског рата; оне фамилије којих више нема у Бргулама и најстарије фамилије у источној Тамнави, али нису занемарени ни Роми, који живе и раде у том делу Тамнаве. Има доста разноврсних статистичких података о становништву у Бргулама и источној Там-

нави, па и структури становништва у источној Тамнави.

На преко 80 страна говори се о народној привреди, путевима и саобраћају. То поглавље почиње причом, о воденицама у источној Тамнави, где наравно посебно место заузима бивша Протина воденица у Бргулама, као значајан културно-историјски споменик, али се описују и све остале воденице у том крају. Дају се и основни подаци о сточарству, ратарству, воћарству и виноградарству, пољопривредном оруђу и механизацији итд. Говори се о трговини, угоститељству и занатству, па о путевима и саобраћају. Наравно посебно је обрађена бивша пруга уског колосека Ваљево – Забрeжје (и Београд), пошто је омогућила брже и лакше комуникације житеља овог краја са другима, али и индустријске пруге Термоелектране „Никола Тесла“ из Обреновца, јер имају посебан значај за економски развој овог краја. Ту су и подаци о свим поштама у Тамнави, електрификацији Тамнаве, бившем руднику угља у Радљеви, површинским коповима угља у Рударском басену „Колубара“, али и о археолошким налазиштима на њиховом подручју.

У осмом поглављу дато је обиље података о свим црквама, школама и писмености у источној Тамнави, а следеће о здравству, најпре у Србији, па ваљевском крају и источној Тамнави, које се завршава подацима о дужини животног века становника у Тамнави. Десето поглавље књиге је слика сеоског живота до прве половине XX века. А послератни период у Тамнави, од 1945. до 1955. године, обрађен је кроз следеће теме: Конфискација имовине у ваљевском крају 1944-1946; Аграрна реформа у тамнавском срезу 1946. године; Обавезни откуп од сељака; Нека актуелна друштвена кретања у Тамнави у периоду 1945-1953; активности НОО

Бргуле у том периоду; Информбировци и Голооточани из Тамнаве и Рехабилитација неоправдано осуђе-них лица после Другог светског рата у ваљевском округу.

Задругарство у источној Тамнави представља посебно поглавље. У њему су приказане сељачке радне задруге и земљорадничке задруге. Значајна пажња посвећена је и задружним домовима у Тамнави, који већ деценијама пропадају, а нарочито је обрађен Задружни дом у Бргулама. Приказан је и спорт у источној Тамнави, углавном кроз активности фудбалских клубова у Радљеву, Бргулама, Малом Борку, Каленићу, Шарбанаму, Лисом Пољу и Скобаљу. У делу књиге која говори о ловству у Тамнави, обрађени су Ловачко друштво „Тамнава“ Уб, Кинолошко друштво и резултати улова у Тамнави.

При крају књиге објављене су 33 биографије знаменитих и заслужних људи у источној Тамнави, међу којима има устаника и ратника, политичара, народних просветитеља, свештеника, универзитетских професора и културних стваралаца. Вредна помена је и Хронологија важнијих догађаја у Тамнави од 18. до 21. века; а верујемо да ће читаоце обрадовати и прилози о надимцима тамошњих фамилија, као и текст под насловом „Оно чега више нема у источној Тамнави“.

Ова књига је особито богата бројним и разноврсним прилозима. Почиње статистичким подацима становништва у источној Тамнави у XIX и XX веку, а наставља се разним списковима, као што су: Погинули и умрли ратници у ратовима 1912-1918; Носиоци Албанске споменице; Грађани који су погинули, од 1941. до 1945. године; Носиоци Партизанске споменице 1941. године; Списак учитеља школе у Радљеву, од оснивања 1842. до 1940. године; Особе са завршеним факултетом а рођене су у осам окол-

них села; Председници општине Уб од 1957. до 2008. године и Списак дугочлених становника после Другог светског рата. Ту је и импозантан списак сарадника на овој књизи; преглед коришћене литературе и других извора, кратка белешка о аутору и графички приказ родослова фамилије Ивановић из Бргула. Није сувишно ни подсетити да поред поменутог текста књига има мноштво педантно урађених табела, графикона, цртежа, фотографија и других илустрација.

У припрему ове књиге са близу 600 страница аутор је уложио много труда, времена, знања, па и новца. Рад на њеној припреми и штампању трајао је пуних седам година. Овако обимну и садржајну могао је да напише само добар познавалац локалних прилика, зналац методологије друштвених истраживања и велики заљубљеник у тај крај, као што је Миодраг – Мија Станимировић, дипломирани економиста, рођен 1937. године у Бргулама, који је свој радни век провео радећи на руководећим дужностима у Ваљеву (1962-1976) и Обреновцу, где и сада живи као пензионер. Од 1985. године он се систематски и упорно бави завичајном историјом и антропогеографијом. Пре ове књиге написао је и објавио монографију „Станимировићи из Бргула – родослов и прошлост“, која је у јавности врло добро примљена.

Да би прибавио све релевантне податке за ову драгоцену књигу обављао је вишедневна истраживања по архивима у Београду и Ваљеву, али и многим другим установама у Београду, Ваљеву, Убу, Обреновцу, Радљеву, Бргулама, Лајковцу... Вешто је користио и многе већ објављене књиге и друге публикације, старе новине и часописе, консултовао бројне познаваоце ове проблематике, не били дошао до још неког новог извора и занимљивог сазнања. Посебну пажњу

посветио је теренском раду, обилазећи поменута села, а нарочито занимљиве локалитете, обављајући разговоре са својим земљацима и добрим познаницима тамошњих прилика, завирујући у надгробне споменике и друга спомен-обележја.

Ова књига објављена је у тиражу од хиљаду примерака, као јубиларна 350. књига у већ добро познатој едицији „Хронике села“, коју заједнички објављују Одбор за село Српске академије наука и уметности и Културно-просветна заједница Србије из Београда. Њени рецензенти су: универзитетски професор др Витомир Вулетић из Новог Сада (рођен у Лончанику код Уба), Никола Владисављевић, публициста из Смедеревске Паланке и магистар географских наука и дугогодишњи начелник Војногеографског института у Београду Здравко Ивановић, рођен у Бргулама. О графичко-техничкој припреми старао се мр Коста Миловановић, док је лекторско-кореографски посао успешно обавила ауторова кћерка Мирјана Станимировић, гимназијски професор. Књига је квалитетно одштампана у Штампарији „Елводпринт“ из Лазаревца.

Према речима рецензента Николе Владисављевића она представља студију са садржајима историографије, социологије, антропогеографије, етнологије, демографије и привреде, па је и логично што је њен рукопис оцењено једним од бољих које прегледао у последње време као оперативни уредник поменуте едиције „Хронике села“. Угледни професор Вулетић у својој рецензији наглашава да је аутор овом послу пришао с љубављу, да је добро упућен у начин рада, да је уложио велики напор да свестрано осветли све стране живота људи тог краја и закључује да рукопис заслужује прворазредну пажњу јер доприноси бољем упознавању једног

значајног дела Србије. Магистар Ивановић посебно истиче да је књига писана приповедачким стилем, али да се писац строго држао чињеница и архивских података, па према томе она представља својеврсну историју и географију тог краја. Отуда, по његовим речима, данашњи житељи источне Тамнаве, као и целе Тамнаве, а исто тако и њихови потомци у овој књизи пронаћи ће мноштво разних података о свом родном селу, о родослову фамилија и својим појединим прецима.

Ову вредну књигу, аутор је посветио свим својим прецима, који су постојали у Бргулама и за које наглашава да су први досељени из старе постојбине Херцеговине око 1740. године, под презименом Остојић, а од 1800. године су Станимировићи и већ броје дванаест колена. Мада није прошло много времена од изласка из штампе ове књига је нашла пут до својих читалаца и лепо је примљена. Томе су допринеле и већ одржане промоције у Обреновцу, Радљеву и на Убу, а постоји интерес издавача да се она представи и у Београду.

Без сумње ово је вредна, занимљива и изван свега корисна књига. Писана јасним и разумљивим језиком, те ће добро доћи свима који воле овај крај и његове становнике и желе да нешто више сазнају о њима. Како садржи мноштво разноврсних и драгоцених података за садашње и будуће истраживаче завичајне прошлости верујемо да ће ускоро постати драгоцен и незаобилазан извор сазнања свима који се буду интересовали за тај крај. Отуда се за њу све чешће чује да је истинска завичајна историјска (народна) читанка. По нама она је истовремено велика брана против заборава, али и драгоцен споменик многим познатим Тамнавцима.

Милча Мадих

Др Лаза Димитријевић: **КАКО ЖИВИ НАШ НАРОД,**
„Инфинитас“ Београд 2010, 216 стр.

Штампање новог издања, после више од сто година од претходних издања, књиге др Лазе Димитријевића, лекара, окружног физикуса у Смедеревском и Ваљевском округу, крајем 19. века, јесте прави избор издавача, већ заборављене, по много чему актуелне књиге и данас. Прва три издања штампана су: 1893, 1896. и 1897. године, изазвавши неочекивано велики одзив и пажњу код читалачке публике.

Најновије четврто издање, садржајно је наслонено на друго издање из 1896. проширено *Писмима из народа*. Ради се о аутентичном и прворазредном сведочењу једног народног лекара и хуманисте, који је позив посветио свом непросвећеном народу, притиснутог немаштином и свеколиком заосталошћу. Износећи пред читаоца своја непосредна искуства из лекарске праксе, настоји да једноставним казивањем укаже на погубне услове у којима се рађа, тежно живи и умире тадашњи српски народ, посебно велика већина сеоског живља.

Снага његових брижљиво и систематично бележених доживљаја, поука и савета упућени су целокупном народу, посебно његовој запарљивој и корумпираној власти, неосет-

љивој на тешкоће и проблеме са којима је суочен обичан човек. Аутор не оставља ниједну област друштвеног живота изван свог видокруга и пажње и њиховог утицаја на здравствену (не)културу, која испоставља данак у огромној смртности деце, породила, не мање и одраслог живља. Савестан лекар до краја одан своме позиву, пажљиво прати и бележи своја искуства и запажања о болестима, њиховој учесталости, смртности, условима у којима настају и упутствима како се борити за сузбијање свих болести, посебно оних које су епидемијског карактера и које узимају највећи данак. У сваком сусрету са болестима на терену, помно проматра услове у којима оболели живе, становање, одевање, вода, исхрана и укупан начин живота, залажући се у свакој прилици за њихово побољшање и просвећивање, здравствено и укупно културно уздизање и ослобађање од традиционалних заблуда и заосталих обичаја.

Своја запажања о стању Цркве и свештенства, њиховом сиромаштву и полупросвећености, угледу и утицају у народу на религиозно и морално васпитање, аутор убедљиво илуструје мноштвом примера о понашању свештеника у свакодневном животу.

Одржању вере и морала више доприноси патријархална породица неговањем верских обреда у свом окриљу него црква и свештенство, убеђен је др Лаза Димитријевић. Зато посвећује посебну пажњу патријархалној сељачкој задрузи и њеној незаменљивој улози у економском, моралном и укупном друштвеном животу српског села с краја 19. и почетка 20. века. Раслојавањем и распадом сељачке породичне задруге, долази до формирања инокосне породице, економског сиромашења села и његове изложености задуживању и свеукупном пропадању, зато аутор предлаже оснивање сељачких задруга које би требало да организују сељаке, економски га подупиру, штите његове интересе и јачају његов статус у дру-

штву, обезбеђујући му боље просвећивање и сигурнију здравствену заштиту.

Описујући политичке прилике у окрузима у којима је службовао, аутор указује на погубан утицај партизанштине на постављење и избор локалних власти, начелника, капетана и других, који се смењују после сваких избора и чија је преокупација да што брже и боље уновче своје положаје не базирајући се на теобан и бедан живот већине народа. На крају остаје ауторова порука за читаоца: „Ја сам фотографисао наше грешке и недостатке а читалац нека их разгледа и сам промишља“, додали бисмо да се у многоме ова порука може односити и на данашњег читаоца, овог надасве поучног штива.

Милча Мадих

**Велибор Берко Савић: ЧИЧА ИЛИЈА СТАНОЈЕВИЋ –
НАЈЛЕПША ПРИЧА СТАРОГ БЕОГРАДА**, Ваљево–Београд 2010,
Југословенска кинотека и Самостални издавач ауторских дела „Берко“

Књига о једном од најпознатијих и најпопуларнијих драмских уметника с краја 19. и првих деценија 20. века у Србији, настала је вишегодишњим истраживањем архивске грађе, штампе, објављених књига и чланака. У обимном тексту од преко 850 страница текста, фотографија и илустрација, аутор излаже биографске податке о Чича Илији Станојевићу, почев од рођења и раног детињства, првих искустава и опредељивања за будућу богату и бурну каријеру драмског уметника, у првом реду аутентичног глумца, не мање успешног редитеља, писца драмских дела, прича и фељтона. Илија Станојевић према непровереним подацима, рођен је око 1858. године у Београду. Одрастао и формирао се као личност у варошици тек ослобођеној од Отоманске власти, мешавини оријенталне културе са свежим продором европских вредности и културе али и на епском наслеђу и романтичарском заносу пробуђене самосвести о припадности српском народу.

Аутор књиге стрпљивим прикупљањем чињеница и архивске грађе из живота и уметничког стваралаштва Илије Станојевића, сачинио је обимно дело које аутентично сведочи о огромном доприносу и наслеђу који је оставио свом народу. После кратке уводне речи Боривоја С. Јовановића,

аутор књиге кроз наредних десетак поглавља излаже: животни и професионални пут драмског уметника, објављене фељтоне, приче, личне доживљаје, његова драмска дела; „Потера“ и „Дорћолска посла“, изводе текстова улога које је остваривао у позоришту, шта су други рекли и написали о уметнику, његов боемски живот на Скадарлији и Дорћолу, где је оставио најлепшу причу старог Београда.

Као драмски уметник Чича Илија је најдуже остао привржен Народном позоришту у Београду, неколико година борави у Новом Саду, где игра више улога у представама Српског народног позоришта. Током свог релативно дугог професионалног деловања, гостовао је широм Србије а појављује се и у Мостару, Требињу, Скопљу, Загребу и другим срединама, где је био увек радо виђен као врстан глумац и редитељ. Поред осталог Чича Илија је један од пионира драмске уметности на филму код нас, учествује као редитељ и глумац у првим филмовима снимљеним на теме из националне историје („Карађорђе“ и други). Књига Берка Савића о Чичи Илији Станојевићу је својеврсна споменица овом барду драмске уметности с краја 19. и прве три деценије 20. века, који је један од утемељивача модерног националног театра.

Јелена Павловић

Дејвид Гибс, ХУМАНИТАРНО РАЗАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ,
Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци –
Нови Сад 2010, 419.

Престанак Хладног рата и нарушавање политичке равнотеже коју је донео крај XX века довео је до стварања нове политичке карте Европе. Историографија и публицистика су и до сада уочавале разне проблеме, али још увек нису дале коначне одговоре када су у питању узроци распада социјалистичке Југославије.

Период који је донео уједињење Немачке, распад СССР-а, унилатералну превласт САД (*Pax Americana*), као последицу је имао појаву феномена који се у савременом политичком речнику почео називати „хуманитарни“ интервенционизам. Један од могућих одговора на питање у чему се састоји њен значај и њена улога у распаду Југославије понудио је Дејвид Гибс (*David Gibbs*), редовни професор историје и државне управе на Универзитету у Аризони (САД).

Написана, како сам аутор признаје, са становишта политичке левнице, ова монографија улази у спор са великим делом литературе која постоји о овој теми.

Југословенски случај је, више него било који други, имао огроман утицај како на усвајање доктрине „хуманитарног“ интервенционизма, тако и на расправе о њој. Аутор Југо-

славију сматра најзначајнијим и најутицајнијим примером „хуманитарне“ интервенције које су САД икада извеле.

Уважавајући унутрашње чиниоце распада Југославије, Гибс пре свега осветљава улогу међународних чинилаца (САД и ЕУ), који су, по њему, били одлучујући за распад земље.

Анализирајући спољну политику САД и ЕУ, као доминантних политичких фактора у међународним односима, показао је да су западне силе од самог почетка дезинтеграционих процеса биле увучене у сукоб. Ово спољашње уплитање имало је негативне, чак катастрофалне последице по опстанак Југославије. Користећи историјске изворе првог реда као што су: сведочења са суђења С. Милошевићу и Д. Тадићу пред Међународним судом у Хагу, богату колекцију мемоара које су писали званичници САД и Европе, изводе из светске штампе на немачком, француском и енглеском језику, опште и стручне часописе из области војске и пословања, саслушања и истраге покретане у САД, Великој Британији и Холандији, званичну документацију САД, Европске Уније и Уједињених нација (Председничка библиотека Џ.

Буша, Архив националне безбедности, документација лорда Д. Овена...), уз одлично познавање хронологије догађаја, покушао је да исправи систематски искривљивану слику стварности у којој постоји само један кривац. Утисак да иза свих сукоба на Балкану стоји непрестана српска агресија установљен је врло рано и показан се као неповратан процес. Кроз седам поглавља (I *Усион доктрине хуманитарног интервенционизма*, II *Превласт САД и логика интервенционизма*, III *Узроци сукоба у Југославији*, IV *Немачка њали шибицу*, V *Ширење ратна у Босну*, VI *Само се слаби ослањају на дипломатију*, VII *Косово и ново доказивање америчке моћи*) он нас убедљиво води кроз сложени сплет догађаја који су судбински одредили нестанак једне земље.

У поглављу *Усион доктрине хуманитарног интервенционизма* аутор тврди да је идеја водиља овог начела давање предности појму људских права над правима држава и влада. Како парадигма интервенционизма почива на хегемонији САД, „хуманитарне“ интервенције у Југославији су се савршено уклопиле у геостратешке интересе Америке, као и у проналажењу нове улоге за НАТО-пакт и правдање њихових великих војних буџета. Југославија ће бити главна позорница на којој ће изаћи на видело напетости између САД и ЕУ. Инсистирање САД да у односу на ЕУ узме антагонистички положај, вероватно је продужило рат за неколико година.

Поглавље *Превласт САД и логика интервенционизма* доноси претпоставку да је у постхладноратовском периоду дошло до повећања напетости између водећих западних демократија. Уследило је неопходно војно доказивање и потврђивање америчке лидерске позиције, али и отварање

европске сфере утицаја за трговину и инвестиције. НАТО је постао основа новоуспостављене америчке превласти у Европи и „главна институционална веза Европе и САД“ (Кисинџер). На стварање самосталне спољне и безбедносне политике ЕУ (CFSP) гледало се као на могућу претњу НАТО-пакту. САД су почеле отворено да раде на поткопавању европске спољнополитичке и војне интеграције.

Напетости у односима између партнера приморале су САД да, 1992. године, преиспитају своју стратегију у Упутствима за планирање одбране (DPG) које су сачинили високи званичници: Пол Волфовиц, Зелмај Калилзад и Дик Чејни. Документ је предвиђао успостављање глобалне превоћи Америке. Проналажење претњи у Европи било је спасоносно решење за очување НАТО-алијансе и тражење њених нових дужности. Ширење на исток је помогло да се предуги могућност губитка угледа и коначног распада овог војног савеза.

Треће поглавље *Узроци сукоба у Југославији* доноси кратак преглед најважнијих датума из бурне југословенске историје, као и главне чиниоце унутрашње кризе као што су: национално питање, економски промашаји, регионалне неједнакости и задуживања, са акцентом на последње две деценије њеног постојања у којима је дошло до слабљења централне власти и умножавања низа економских промашаја и социјалних проблема. Отежани економски услови били су окидач за политичке и етничке сукобе. Економија прилагођавања значила је почетак економског распада федерације.

У четвртном поглављу *Немачка њали шибицу*, Гибс показује да је главна одлика европске политике 1991. године било одсуство подршке југословенском јединству. У свету је по-

чело да расте просецесионистичко расположење и САД су постале заговорник такве политике. Тачније, америчка политика је допринела стварању међународног консензуса о неопходности распада земље и тиме убрзала крај Југославије, а преко признања нових држава Словеније и Хрватске и успостављања пуних дипломатских односа. Кључну улогу у Европи одиграла је уједињена Немачка. Признање бивше две југословенске републике је био први самостални спољнополитички акт ове земље после 1945. године, као и њена „велика политичка победа“ (Кол). Немачко једнострано деловање изазивало је нервозу у САД и страх од погоршања америчког положаја у Европи.

Поглавље *Ширење ратиа у Босну* доноси закључак да, са проглашењем независности БиХ, сукоб у Југославији улази у своју „америчку етапу“. САД су одиграле кључну улогу у проглашењу босанске независности, а главна подршка таквој политици долазила је од високих званичника Џ. Буша, Џ. Бејкера, Л. Иглбергера и В. Цимермана. Свесно се опредељујући за једну страну у сукобу, САД су на међународним форумима постале главни ослонац Изетбеговићевих снага. Бушова администрација је блокирала примену већ усвојеног Лисабонског споразума. Иако су Срби остали отворени за постизање сличног споразума, Босна је, уз америчку подршку, прогласила независност и добила међународно признање.

Као што је Немачка одиграла главну улогу у дестабилизацији Југославије 1991, исто се може рећи и за улогу САД у току 1992. године. Значај средстава пропаганде у којима је тенденциозно искривљивана права слика ратних дешавања, као и деловање лобистичких центара, довело је до климе у којој су се у расправама о Бо-

сни увек као злочинци и жртве приказивале већ познате стране.

Поглавље *Само се слаби ослањају на дипломатију* говори о поделама у америчкој администрацији на заговорнике и противнике војне интервенције. Суочавање Клинтонове администрације са ратом у Босни довело је до блокирања Венс-Овеновог плана, као и Овен-Столтенбергових мировних решења чији је циљ био да се Европи обезбеди позиција кључног играча међународне политике на Балкану. САД су отворено подржале акцију „Олуја“ (Хрватска), као и здружену акцију хрватско-муслиманских снага „Маестрал“ (БиХ). Однос снага у Босни је темељно измењен, па је федерација БиХ представљала политичку победу Клинтонове администрације. Дејтонски мировни споразум (1995) такође представља понижење за ЕУ и подривање њених напора за успостављање независне спољне политике. Дипломатија САД је имала кључну улогу код онемогућавања постизања договора и продужења трајања рата за неколико година.

Последње седмо поглавље *Косово и ново доказивање америчке моћи* показује још једном како је сукоб на Косову означио опадање европске политичке моћи и потврђивање америчког политичког и војног престижа. Неразвијеност региона, демографски бум, сиромаштво и незапосленост, као и стварање албанског националног покрета, успостављање паралелних институција, уз примену грађанске непослушности, представљали су увод у сукобе на Косову.

Стварање терористичке ОВК, која је имала блиске везе са међународним прометом хероина, уз помоћ албанске дијаспоре на Западу, добило је и прећутну сагласност међународних фактора. Смиривању ситуације

допринело је потписивање тзв. Холбруковог споразума и повлачење српских снага са Косова. Ово кратко затишје биће прекинуто кршењем споразума од стране ОВК, српском контраофанзивом и поновним разбуктавањем сукоба. Преговори у Рамбујеу (1999), званично вођени под окриљем контакт-групе, у ствари су представљали преговоре које је водила америчка дипломатија која се може сматрати и најодговорнијом за њихов коначни исход.

Војни анекс (Анекс Б) којим се дозвољава да НАТО-снаге имају несметани приступ не само Косову већ и целом подручју СР Југославије представља део шире стратегије САД да се блокира доношење дипломатског решења, чиме би се рат учинио неизбежним. Политика потврђивања ва-

жности НАТО-алијансе, у комбинацији са пропалим мировним преговорима, довела је до ваздушног рата против Србије. ОВК је своја нова овлашћења искористила за прогон Срба и других мањина и стварање етнички чисте територије. Поред тога што је сукоб на Косову донео и економску добит (раст долара и пад вредности евра), он је још једном потврдио јачање главне полуге америчког утицаја у Европи: НАТО-алијансе.

Пишући јасно и читко, са дистанцом објективног регистратора чињеница, и уз њихово зналачко тумачење, Дејвид Гибс је понудио једну од задовољавајућих анализа коју су захтевале наметнуте дилеме и трагични догађаји минулог века.

Проф. др Милан Д. Лазих

**Др Момчило Исић и Милорад Радојчић: ОСНОВНА ШКОЛА
„МИЛАН МУЊАС“ УБ 1820- 2010, Основна школа „Милан
Муњас“ УБ, 2011, 580.**

Недавно је објављена књига двојице познатих аутора др Момчила Исића и Милорада Радојчића, писца низа монографија о српским основним школама у XIX и XX веку. Једна од тих је и ова о којој пишемо, значајна монографија, како по свом обиму, тако и по садржају изванредног чињеничног и историјског материјала, за школу чије рађање, живот и трајање има ретко дугу историју од 190 година.

Књига написана о овој школи представља, по богатству чињеница, снази аргумената, живости излагања, пластичним приказима и описима догађања, значајно и снажно дело. Ова монографија не говори само о просветитељско-културној делатности ове школе, него даје и пресек историјских, политичких, културних и друштвених збивања у српском друштву током XIX и XX века, како оног на селу, тако и оног по српским паланкама, варошима и градовима. Ово је једна од боље написаних и објављених монографија и може бити пример како треба писати о значајним установама и институцијама просвете и културе у нас.

Монографију чине две, хронолошки и тематски повезане целине и то:

време рађања, настајања и живота школе, од 1820. до 1944. године (период дуг 124 године), и други део књиге од 1944. до 2010. године (или 66 година) живота и рада ове просветне установе. Задовољство је било читати садржаје монографије и једног и другог аутора, уз констатацију да су обојица поштовали основна методолошко-истраживачка правила и принципе придржавајући се хронолошко-тематског облика излагања, уз снажно илустровање најзначајнијих и кључних догађања и збивања, документима и историјском грађом првог реда, као и незаобилазном школском документацијом, нарочито новијег периода. Сви историјски извори и грађа су зналачки употребљени, тако да су прикази и илустрације догађања и збивања, у овој просветној установи, дати животно, пластично и потпуно верно што приказује реалну, слику прошлости, у свега што се збивало у школи и дугом периоду трајања, живота и рада.

Да би смо читаоцима овог приказа, приближили књигу о којој пишемо, даћемо краћу анализу њеног садржаја, најзначајнијих података, о којима аутори пишу уз препоруку да само читањем саме монографије, мо-

жемо се потпуније информисати и упознати детаљније низ занимљивих података, десетине и стотине имена учесника и делатника који су стварали и креирали историју ове угледне просветне установе.

Др Момчило Исић у првом делу књиге у поглављу „Основна школа у Убу 1820-1944.“ под насловом „Прва школа у Тамнави“ занимљиво пише о низу детаља из историје прве основне школе, о првом учитељу, затим о тешким и дуготрајним напорима да се изгради прва школска зграда која би одговарала нормалним условима за рад. Пише о сиромаштву општине и недостатку новца, а и немару, који је учинио своје. Уб је добио своју прву и праву школску зграду тек 1902/03. школске године, за коју је школски надзорник тада написао: „Да Уб има школску зграду којом би се могла свака варош подичити.“

У следећем поднаслову „Убски основци“, аутор је детаљно писао о деци убске основне школе, а захваљујући архивској грађи, могао је дати читав низ имена и презимена тадашњих ђака, њихова места рођења, имена њихових родитеља, имовно стање, разред који су похађали, успех који су постигли и др. Подаци су из 1839/40. школске године, други подаци су из 1842/43. школске године. Сличне податке аутор је дао и за период од 1880/81. до 1909/10. школске године. Овај део монографије обогаћен је још и подацима о броју дечака и девојчица који су се тада школовали. Истовремено аутор је дао и низ занимљивих података о учитељима убске основне школе, затим о наставним плановима и програмима, начину њихове реализације, тешкоћама на које су наилазили, ниском вредновању рада учитеља, њиховом незадовољству и честом бежању учитеља у друга занимања (попове, државне

службенике и др.). Уз текстове као илустрације дат је и списак учитеља убске основне школе од 1869. до 1914. године.

Аутор се у овом делу монографије осврнуо и на стање писмености у општини, констатујући да је 1890. године проценат неписменог становништва у убској општини био 98,13%, а пет година касније проценат неписмених је смањен на 97,54%. У наредном поднаслову аутор је детаљно писао о великој ратној штети нанесеној школама убске општине у време окупације аустроугарске војске од 1914. до 1918. године.

У поглављима: „Основна школа између два светска рата“ и „Основна школа у току Другог светског рата од 1918-1944. године“ аутор је низом табела и других значајних података, дао детаљну анализу школског законодавства, садржај наставних планова и програма, начин њихове реализације, услова у којима су учитељи радили, њихов материјални положај. Аутор је даље писао о ентузијазму и залагању учитеља који су били потпуно посвећени свом раду и жељи да постигну што бољи успех како у разреду тако и активностима ван школе и активном народном просвећивању.

Други део монографије Основна школа „Милан Муњас“ Уб 1944-2010 година, аутора Милорада Радојчића садржи десетине подналова међу којима су: „Основно-школски систем у социјализму и вишестранајчу“, где је аутор дао историјат друштвено-политичких и школских збивања у периоду од 1944. године са наговештајима измена у систему образовања и васпитања од 1945. године, постепеним изменама у наставним плановима и програмима, укидањем неких наставних предмета, и изменама у програмским садржајима у наставним предметима сходно променама дру-

штвено-политичких прилика у земљи. У одељку „Од четворазредне до матичне осмогодишње основне школе“ аутор је илустративно приказао израстање убске основне школе од четворазредне до осмогодишње школе у времену од 1944. до 1956. године поштујући хронолошко-тематски ред у излагању.

Посебно интересантно поглавље је „Управљање школом“, у коме је аутор веома успешно представио стручне, управне и самоуправне органе школе у различитим временским периодима, као и измене нормативних аката школе и њихово прилагођавање друштвеним променама и изменама у законима о основном образовању.

У одељку „Основна школа “Милан Муњас” на задатку” има три поднаслова, али су све три целине повезане хронолошким низом а то су: „Убски наставници – стожер ширења просвете и културе“, „Убски основци – залог будућности“ и „Основна школа и друштвена средина“. У њима аутор са ентузијазмом говори (пише) о свесном и пожртвованом раду учитеља и наставника на остваривању циљева и задатака у васпитању и образовању за будућност младих Убљана, као и о ентузијазму наставника у ваннаставним активностима. Аутор уз део о ученицима даје податке о броју ученика, полној структури, успеху, раду секција и клубова ван наставе, наградама и похвалама ученика и од школе и друштвене локалне средине, као и похвалама и наградама учитеља, наставника и професора

за одговорно и савесно залагање у школи и ван ње.

Монографија је употпуњена и обогаћена и следећим прилозима: „Физички одвојена одељења“, „Носиоци Дипломе „Вук Караџић“, „Значајна имена Ђака убске основне школе, “Сећања убских основаца”, „Списак свих радника убске основне школе“ (учитеља, наставника, професора, вероучитеља, директора, стручног, административног, техничког и помоћног особља школе са основним биографским подацима). На крају је дата и биографија народног хероја Милана Муњаса, чије име носи основна школа на Убу.

Оба аутора су уложила велики напор и сачинили заиста значајно дело о једној од најстаријих школа у Србији. Школа „Милан Муњас“ и сви њени радници и генерације ученика ове угледне просветне установе могу са поносом пронети славу ове школе и њене монографије, јер је ретко добро написана, тако да је школа овим добила и трајни споменик од њеног рођења, дугог трајања и живота, до данашњих дана. Ова монографија је и споменик свеколиком школству у тамнавском крају, обухватом још сада 14 физички издвојених одељења, односно бивших четворазредних основних школа на том подручју.

Монографија је писана лепим и јасним стилем и језиком, лако читљива и обогаћена низа интересантних поједности због чега је препоручујемо читаоцима, стручној и научној јавности која ће о њој дати најобјективнији суд, надамо се, веома позитиван.

**БИБЛИОГРАФИЈЕ
VIBLIOGRAPHIES**

Милорад Радојчић

Међуопштински историјски архив Ваљево
bobava@ptt.rs

**БИБЛИОГРАФИЈА НЕКРОЛОГА У
ВАЉЕВСКОМ ЛИСТУ „НАПРЕД“ 1946-2010. ГОДИНЕ**

У Ваљево и околини излазило је више десетина разних листова, часописа и других публикација. Једни су покретани, а други су гашени. Оне најважније издавали су органи окружних, средњих и општинских органа друштвено-политичких организација или органи локалне самоуправе. Ипак, најбројнији су листови које су покретали и издавали привредни субјекти и разна друштва, друштвене организације и удружења грађана. Нажалост већина њих била је кратког века. Последњих година регистровано је и више приватних иницијатива у овој области („Реч недеље“) али оне нису успеле да заживе, осим часних изузетака (Ревизија „Колубара“, „Глас Тамнаве“).

Ако је „Гласоноша“ лист који се први појавио у нашем граду, онда је „Напред“ без сумње, јавно гласило са најдужим трајањем. Покренут је 15. фебруара 1945. године под називом „Све за победу“. Годину дана касније узео је садашњи назив и траје све до данашњих дана. Од маја 1949. године до маја 1952. године није излазио јер је Ваљево припало београдској области, а њен званични орган био је „Нови дани“.

Од оснивања „Напред“ углавном излази једном седмично. Био је најпре орган Окружног одбора Југословенског народноослободилачког фронта – ЛНОФ округа ваљевског; па Народног фронта округа ваљевског (1946-1947); Народног фронта града Ваљево (1947-1949); Средњег одбора Народног фронта Ваљево (1952-1953); те од 1983. општинских конференција ССРН Ваљево, Лазаревац, Лајковац, Љиг, Мионица, Осечина и Уб.¹ Потом неко време није покривао подручје општина Лазаревац, јер је оно припојено Граду Београду и Уба, пошто су они имали своје „Тамнавске новине“. Последњих година је власништво породице Недић из Ваљева и поново

¹ Ранковић, 1985, 161

покрива целу ту територију, па некад захвати и по коју тему из суседних општина.

Главни и одговорни уредници овог листа били су: Ашер Делеон, Ратомир Ивковић, Надежда Ђирић, Божа Марковић, Богдан Ранковић, Милорад Никић, Радивоје Максић, Зоран Јоксимовић, Стеван Ђирић, Здравко Лазић, Олга Петровић, Јован Бугарски и Зоран Миловановић. Као лист за друштвено-политичка и привредна питања ваљевског краја, објављује разноврсне садржаје, како по форми (вести, извештаји, коментари, интервјуи, репортаже, прикази) тако и по садржају. Захваљујући томе већ дуже време убраја се међу боље локалне листове у нашој земљи. Његов тираж по броју ишао је и близу 25 хиљада примерака, а ремитента за то време скоро занемарљива. По својој концепцији, уређивачкој политици, ликовно-графичком изгледу доста је препознатљив и веома цењен. Наравно, као и код других сличних листова бивало је успона и падова у квалитету, што се наравно одражавало и на тираж.

Овај недељник годинама био је препознатљив по бројним, квалитетним и разноврсним текстовима који су се односили на неговање слободарских и борбених традиција. Та историјско – документарна димензија овог листа деценијама долазила је до пуног изражаја и доприносила не само радој читаности листа већ и његовом трајном чувању. Због објављивања тих квалитетних, а често и веома аргументованих историографских текстова овај лист све чешће се цитира и наводи као значајан извор драгоцених података о завичајној прошлости, па и шире, чак и у вредним научно-историјским и сличним публикацијама.

Поред разноврсности и квалитета објављених текстова лист је препознатљив и по великом броју некролога, а нарочито читуља. Због тога га поједини читаоци у шали каткад зову и „гробљански гласник“. Мада је заиста понекад читуља превише не треба заборавити да су оне значајан извор прихода издавачу, а неретко у томе се оскудева. Уз то, читуље, саме по себи су својеврсне информације, које многи пажљиво читају и прате иако неки њихово објављивање критикују. Има и оних који тврде да је овај лист рекордер, чак и у светским оквирима, по броју објављених читуља.

Трећа значајна карактеристика овог листа био је велики број подлистака које је повремено објављивао. Док је већина њих (Мали полет, Информатор Скупштине општине и самоуправних интересних заједница општине Ваљево, АИК „Ваљево“, „Гласноша“, „Стрела“, „Дива“, „Стеван Филиповић“ и други) објављивана обично на једној, а ређе на четири стране, као саставни део листа, дотле су други штампани као његови додаци („Крушик“, Додатак за културу и уметност и слично), који су се могли и физички одвојити од основног дела листа и тако дистрибуирати. Наравно, у подлиске не спадају и неке сталне рубрике, које каткад подсећају на њих, као што су: Трамбулина, Кроз Ваљево, Спорт..., које заузимају по

читава страну и појављују се из броја у број. Међутим, они се посебно не финансирају и њих припрема и уређује редакција листа „Напред“, док код других то није случај. Зато они немају и не могу имати статус подлистка.

Због дужине његовог излагања, угледа који ужива код читалаца, проблематике којом се бави и територије коју покрива лежи и одговор на питање зашто се баш бавимо некролозима у „Напреду“.

У овом прилогу објављујемо *Библиографију некролога* објављених у листу „Напред“ од почетка његовог излагања 1946. до краја 2010. године. Из овога проистиче да објављујемо библиографске податке о некролозима за 64 године излагања листа, али ако се има у виду да „Напред“ није излазио од 1949. до 1952. године, то чинимо за око шест деценије, што ипак није ни мали период. Другим речима предмет нашег интересовања, па и истраживања било је 3.221 број овог листа. С тим у вези морамо нагласити да у званичним институцијама Ваљева нису сачувани поједини бројеви овог листа те да нисмо могли остварити увид у њих. Приметили смо да недостају бројеви од 1. јануара 1946. до 29. марта 1946; и од маја 1952. до краја децембра 1952. године када је почео поново излазити. Не искључујемо могућност да и у осталим комплетима фали по неки број или страна, попут броја од 29. марта 1965. године.

По неко ће се запитати зашто баш библиографија некролога, пошто је овај лист објавио и мноштво занимљивих историографских и других текстова, а нарочито много читуља. Тим поводом подсећамо да су библиографије историографских текстова у њему већ објавили мр Милан Триповић и Љубисав Андрић у више бројева овог часописа – Гласника Међуопштинског историјског архива у Ваљеву. Међутим, читуље саме по себи обухватају велики број лица, а најчешће доносе само основне податке о умрлом па у истраживачком погледу немају неку већу вредност. Поред тога некролози су дуго и неоправдано запостављени и још увек су доста скрнути. О томе сведочи и чињеница да их ни једна наука није сматрала предметом својих истраживања.

Најважније карактеристике некролога су: а) одавање признања и почаста преминулом човеку, односно изражавање жалости због губитка значајне личности и б) да ни једна наука посебно није ову врсту текста сматрала својим предметом истраживања. Они имају историографску, књижевну и другу вредност. Пошто је за нас најбитнија историографска вредност нагласићемо да њу умањују: а) пијетет пред неопозиво последњим животним чином заклања свест о његовом значају (или је спречава да се искаже) и б) потреба да се текст некролога срочи у кратком времену (како би био актуелна информација) оставља веома мало времена да се прикупљају, проверавају и прецизно дефинишу чињенице. То у извесној мери умањује значај некролога као прворазредног историјског извора, али несумњиво он остаје значајан, поготово иницијални, извор сазнања о постојању и деловању покојника, а још више о односу савременике према њему.

Према томе за некрологе смо се определили и јер су драгоцени извори података о познатим политичким, привредним, просветним, здравственим, културним, спортским и другим личностима овог краја и могу бити корисни садашњим и будућим истраживачима завичајне прошлости. Некролози су специфични текстови које су писали њихови савременици поводом њихове смрти и без обзира што имају одређених мањкавости (писани су на брзину, без навођења извора коришћених података, кадкад су сувише благоглагољиви, недовољно прецизни и слично) верујемо да ће послужити за упознавање живота, рада и држања многих личности и тако доприносити установљењу биографија људи који се сматрају значајним за завичајну историју и шире. Уз то, сада ћемо први пут ставити на увид списак личности нашег краја која су у протеклих скоро шест и по деценија сматране значајним.

Одређивање значаја преминулог човека је суштина некролога, па се њиме мери настали губитак за заједницу. Самом чињеницом да је некролог објављен већ се изражава његов значај јер иза тога стоји аутор некролога, главни и одговорни уредник листа, а у неким случајевима редакција и директор предузећа, ако су консултовани. Додатне елементе тог значаја представљају место (страна, од прве до последње странице) на којој је некролог у листу објављен, величина слова и тип штампе којим се то чини. Наравно, обимом и стилизацијом текста о умрлом такође одређује се место умрлог у често не записаној и недефинисаној, али постојећој хијерархији значајних личности. Вредносни суд о личности њеном делу и делању изражава се и непосредно употребом придева: највећи, најзаслужнији, први и слично.

Некрологу је иманентно величање покојника јер су некролози некад били посвећивани само свецима и владарима, а жива је и сада пословица која каже „О мртвима само лепо (најлепше)“. Међутим, то нужно не значи да глорификовања покојника има у свим случајевима, као и да нема одређених промашаја у избору и вредновању покојника. У сваком случају, објављивање некролога има за циљ да се јавности укаже на настали губитак у ширим размерама, понекад у оквиру нације или државе а понекад у мањим локалним заједницама.²

У овом тексту евидентирани су и обрађени сви објављени некролози у листу „Напред“, дакле није било селективног приступа. Према томе избор личности чији су некролози публиковани искључиво је био у надлежности редакције, односно главног и одговорног уредника овог недељника. Ми смо следили њихов избор. Вредно је подсетити да су овог пута евидентирани некролози публиковани, не само у листу „Напред“, већ и његовим подлисцима, али не и у додацима. Учинили смо то јер у све додатке нисмо

2 Бујас, et al., 1998, 12

имали прилику да остваримо увид али и да смо имали био би то преобиман рукопис, па би се поставило питање његове употребљивости и сврсисходности. Према томе библиографија некролога на пример у додатку (подлиску – листу) „Крушик“ могла би бити посебна тема.

Иницијатива за припрему и објављивање некролога најчешће је потицала од главног и одговорног уредника, а било је и случајева када су они припремани на иницијативу и појединих новинара, сарадника или дописника из појединих средина. Преко 90% тих некролога је непотписано, а само ретки су потписани пуним именом и презименом аутора, док је мало више потписаних иницијалима. Познато је да су најчешћи аутори објављених некролога бивали: Зоран Јоксимовић, мр Милан Трипковић, Здравко Лазић, Здравко Ранковић, Борислав Вујић, Јован Стојић, Милорад Радојчић, а ређе Бранислав Милосављевић, Миодраг Гајић, Бранко Вићентијевић, Слободан Јеремић, Драган Илић, Милош Витезовић, Раде Петронијевић, Драган Савић, Слободан Ћирић и други. Разумљиво публиковани некролози су различитог обима, од оног најкраћег са само пар реченица до оног најдужег, који се својим обимом и исцрпношћу података сасвим приближава биографији.

У овој библиографији некролози су изложени хронолошким редом како су објављивани у листу „Напред“. Некролошки текст обично почиње обавештењем да је нека личност преминула. Потом следи сегмент који идентификује покојника, па онај који истиче поједине епизоде из покојниковог живота, те одређивање значаја преминулог и на крају подаци о времену и месту сахране. Немају сви некролози баш све те елементе, а у неким од њих тешко је наћи и основне биографске податке о покојнику, као што су место и година рођења, занимање, па и време и место смрти. Да бисмо те пропустили надоместили, у доста случајева консултовали смо матичне књиге и нашли жељене податке.

Ако се пође од дефиниције да је некролог врста говорног или писаног текста у коме се обнародује смрт неког лица, описује његов живот и одређују његове заслуге и чињенице да се он на неки начин издваја од осталих текстова у публикацијама – уоквиравањем или натписом „in memoriam“, „некролог“, „у спомен“ и слично, испада да га није посебно тешко разликовати од других текстова. Међутим, у пракси овог листа није баш тако. Често се наилази на вести и друге текстове о смрти појединца, наравно међу којима има и значајних појединаца, које садрже доста елемената карактеристичних за некрологе. Има и сећања или подсећања на покојнике који су овај свест напустили знатно раније, па наравно ти текстови овог пута нису узимани у обзир. Каткад смо наилази и на развијену читуљу која се у значајнијој мери приближава сажетом некрологу. Чак има и класичних читуља које су обележене одредницом „in memoriam“, али немају друга обележја некролога. Пошто је функција и једних и других оглашавања смрти појединца, пошли

смо од тога да оно што их међусобно разликује је садржај текста, начин презентације и да иза тих података не стоје појединци – најближи сродници и пријатељи. Зато овим радом нису обухваћени извештаји или вести о смрти неких других особа, читуље, изјаве захвалности и слично.

Почетно истраживање ове проблематике обављено је у личној колекцији листа „Напреда“ аутора овог текста, која обухвата листове изашле у периоду 1974- 2010. године. Преостале године су истраживане у библиотеци Међуопштинског историјског архива у Ваљевоу, која има најкомплетнију колекцију. Део овог истраживања у ранијем периоду обављен је и у Завичајном одељењу Матичне библиотеке „Љубомир Ненадовић“ у Ваљевоу. Како је на свим овим местима констатовано да недостају поједини примерци овог листа или неке његове стране допунска истраживања делимично су вршена су и у Народној библиотеци Србије и Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ у Београду. Посебно су коришћени дискови са дигитализованим примерцима овог листа која је обављена у организацији Матичне библиотеке „Љубомир Ненадовић“ из Ваљева.

У библиографским одредницама овог текста садржани су следећи подаци: **Име и презиме, евентуално надимак (у загради: место рођења, завичајна општина, држава рођења, ако је рођен изван Србије, година рођења – место³ и година смрти), основно занимање или највиша функција, споредно занимање. У новој загради дати су: подаци о основном извору – број листа, датум излагања и страна на којој је некролог објављен.** Пошто у сваком некрологу нема свих наведених података, настојали смо да их допустимо из других доступних извора или личних сазнања аутора. Нарочито су нам корисно послужиле матичне књиге рођених и умрлих, а посебно нам је била драгоцену помоћ Алексе Миливојевића из Матичне службе општине Ваљево, али и матичара из Уба, Мионице, Боговађе, Брежђа, Драчића, Радјева и још неких места. Остали допунски извори се овог пута не наводе јер их има јако много и додатно би оптеретили овај текст. Верујемо да ће и без тог навођења заинтересоване особе умети да нађу пут до потпунијих података о конкретном покојнику. Да би им тај посао олакшали или омогућили разликовање особа истих или сличних имена и презимена у по некој библиографској одредници додали смо и по неки податак који се односи на његово основно или допунско занимање, а не помиње се у његовом некрологу. Отуда верујемо да ће и ова Библиографија некролога бити драгоцен извор података о одређеној личности а не само путоказ да се до тих података дође.

Ево прегледа свих некролога објављених у ваљевском недељнику „Напред“ од фебруара 1946. до краја 2010. године, по годинама:

3 Ако су истоветни место рођења и смрти онда се не понавља завичајна (матична) општина и наравно држава, уколико је рођен ван територије Србије.

1946. година

МИХАИЛО ИВАНОВИЋ КАЛИЊИН (? , 1875 – ?, 1946), металски радник, совјетски политички радник и државник, председник Централног извршног комитета СССР и председник Президијума Високог совјета СССР (72, 7. јула 1946, 1).

1948. година

КОСАН ВОЈИЋ (Пауне, Ваљево, 1921 – Ваљево, 1948), пословођа Столарске радионице Предузећа „Трудбеник“ у Ваљеву, предратни скојевац и сарадник НОП-а (173, 28. августа 1948, 2).

1953. година

БОРИС КИДРИЧ (1912 – 1953), револуционар, народни херој и државник и секретар Извршног комитета ЦК СКЈ (258, 17. априла 1953, 1).

АЛЕКСАНДАР АЦА СОЛУНАЦ (? , 1929 – ?, 1955), службеник железничке станице Шид (274, 7. августа 1953, 6).

1954. година

РАДЕ ЈОКАНОВИЋ (? , 1889 – Ваљево, 1954), књиговезац, припадник предратног револуционарног покрета и члан ССРН (307, 30. априла 1954, 5).

ИЛИЈА Р. МИТРОВИЋ (? , ? – Мартишчица, Ријека, Хрватска, 1954), апсолвент математике утопио се у мору за време летовања 29. јула 1954. године (3222, 208, 20. августа 1954, 3).

1956. година

СТЕВАН ТИМОТИЋ (Каменица, ? – Сава, 1956), подофицир и наставник Војно-подофицирске школе утопио се у Сави приликом купања (420, 17. августа 1956, 5).

1957. године

МОША ПИЈАДЕ (Београд, 1890 – Париз, Француска, 1957), новинар и сликар, политички радник и државник – председник Савезне скупштине (448, 22. марта 1957, 1-3).

ДРАГОМИР ГЛИШИЋ (Ваљево, 1872 – Београд, 1957), ликовни педагог, ратни фотограф и познати сликар (460, 21. јуна 1957, 4).

1958. година

Др ЉУБИВОЈЕ МИХАИЛОВИЋ (Крагујевац, 1891 – Мионица, 1958), учесник ратова од 1912. до 1918, познати лекар и угледни здравствени радник (488, 17. јануара 1958, 7)

МАРКО ГРБИЋ (Забрдица, Ваљево, 1902, – Ваљево, 1958), столар и сарадник НОП-а, председник Среског народног одбора, један од оснивача и први директор Предузећа „Стеван Филиповић“ у Ваљеву (492, 14. фебруар 1958, 7).

ЉУБИНА ШАМИ (Орашац, БиХ, 1922 – Ваљево, 1958), домаћица, дугогодишњи партијски радник и активни члан многих друштвених организација у Ваљеву (494, 28. фебруара 1958, 7).

ЉУБОМИР ЉУБА С. МАРКОВИЋ (Крчмар, Мионица, 1905 – Београд, 1958), напредни земљорадник, дугогодишњи члан и секретар Основне организације СК и друштвено-политички радник (501, 18. априла 1958, 7).

ЈОВАН Ј. БАБИЋ (Ваљево, 1892 – Београд, 1958), учесник ратова од 1912 до 1918, професор, главни уредник ваљевских листова „Народни учитељ“ и „Глас

Ваљева“, директор трговачких академија у Београду и Земуну и сарадник Института за језик САНУ (502, 30. априла 1958, 7).

БУРО САЛАЈ (Валпово, Хрватска, 1889 – Ловран, Хрватска, 1958), кројачки радник, припадник и функционер револуционарног покрета, истакнути политички радник – председник Централног већа Савеза синдиката Југославије, носилац бројних одликовања и других признања (505, 23. маја 1958, 1).

1959. година

МИОДРАГ Р. ДАМЊАНОВИЋ (Доња Буковица, Ваљево, 1925 – ?, 1959), борац НОР-а и заставник ЈНА, погинуо је вршећи службу (546, 3. априла 1959, 5).

БОРИСАВ ВУКОВИЋ (Мали Борак, Лајковац, 1920 – Мали Борак, 1959), борац Ваљевског и Шумадијског партизанског логора, бањички логораш, председник Народног одбора среза у Убу и Лазаревцу, управник Земљорадничке задруге Мали Борак (552, 15. маја 1959, 2).

ТЕОФИЛО АНДРИЋ (Драгодол, Осечина, 1883 – Драгодол, 1959), имућан земљорадник, учесник ратова од 1912. до 1918, носилац Албанске споменице, предратни председник општине у Драгодолу, сарадник НОП-а и активан друштвени радник (558, 26. јуна 1959, 5).

ЛАЗАР СТАНИШИЋ ЛАЛА (Черевих, Нови Сад, 1934 – Ваљево, 1959), возач Грађевинског предузећа „Јабланица“ Ваљево и боксер (564, 7. августа 1959, 6).

КРСТИВОЈЕ РАНИСАВЉЕВИЋ КИЦА (Кожуар, Уб, 1922 – Кожуар, 1959), учесник НОБ-а, друштвено-политички радник – председник Народног одбора општине Бањани (581, 11. децембра 1959, 7).

1960. година

ЖИВАН ЈЕРЕМИЋ (Јошева, Ваљево, 1898 – Јошева, 1960), деловођа, сарадник НОП-а, председник народних одбора општине у Котешници и Бранковини (586, 15. јануара 1960, 3).

МИЛАН МИЋА ЈОВАНОВИЋ (Осладић, Ваљево, 1942 – Ваљево, 1960), учесник трећег разреда и председник Школског комитета Народне омладине Ваљевске гимназије и учесник савезних омладинских радних акција (603, 26. маја 1960, 2)

БУДИМИР БУДА МИЛИВОЈЕВИЋ (Балиновић, Ваљево, ? – Ваљево, 1960), кројачки радник учесник Првог светског рата и носилац Албанске споменице; припадник и функционер предратног револуционарног покрета, сарадник НОП-а и друштвени активиста (613, 5. августа 1960, 2).

БОРИСАВ П. САРИЋ (Београд, 1907 – Београд, 1960), сарадник НОП-а, заточеник логора на Бањици и Маутхаузену, привредник, директор Градског електричног предузећа у Београду, један од руководилаца изградње и руководилац привредно-рачунског сектора Термоелектране „Колубара“ у Великим Црљенима (621, 30. септембра 1960, 2).

МИХАИЛО МИКА СРЕЋКОВИЋ (Кланица, Ваљево, 1913 – Београд, 1960), учитељ и наставник, директор основне школе у Дивцима и „Нада Пурић“ у Ваљеву (630, 9. децембра 1960, 2).

1961. година

ЈОВАН ГРКИНИЋ ШАЛЕ (Лисичине, Подравска Слатина, Хрватска, 1913 – Лазаревац, 1961), браварски радник у „Вистаду“, борац Ваљевског и Шумадијског

партизанског одреда, илегални партијски радник, носилац Партизанске споменице, друштвено-политички и привредни руководилац (676, 10. новембра 1961, 2).

РАДОВАН МИЈУШКОВИЋ (Повија, Никшић, Црна Гора, 1895 – Београд, 1961), официр и адвокат у Убу, учесник НОБ-а, члан АВНОЈ-а и АСНОС-а, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања, посланик, председник Земаљске комисије за утврђивање ратних злочина окупатора и његових помагача и судија Врховног суда (679, 8. децембра 1961, 1).

ВОЈА М. ПЕРИШИЋ (? , 1909 – Београд, 1961), пољопривредни стручњак – воћар, секретар Секције за воћарство Пољопривредно-шумарске коморе ваљевског краја (681, 22. децембра 1961, 3).

1962. година

СРЕТЕН МИЛИЋЕВИЋ (Рађево Село, Ваљево, 1900 – Памбуковица, Уб, 1962), трговац, сарадник НОП-а, први председник Месног народног одбора Памбуковица и први директор Државног магазина „Тамнава“ у Убу (683, 12. јануара 1962, 2).

ТИОСАВ БЛАГОЈЕВИЋ (Заглавак, Ужице, 1878 – Ваљево, 1962), кафеџија, власник првог биоскопа у Ваљеву и један од пионира српске кинематографије (688, 16. фебруара 1962, 6).

ЛАВОСЛАВ МИХАИЛОВИЋ ФИШЕР (Сарајево, БиХ 1905 – Степојевац, Лазаревац, 1962), дипломирани инжењер, сарадник и учесник НОР-а, директор Термоелектране „Колубара“ у Великим Црљенима страдао у саобраћајном удесу (689, 23. фебруара 1962, 2).

ДУШКО ИЛИЋ (Ниш, 1912 – Лајковац, 1962), металостругар у Лајковцу, борац Ваљевског и Суворовског партизанског одреда, партизан у Грчкој, носилац Партизанске споменице 1941. године, један од оснивача и почасни председник ФК „Железничар“ из Лајковца, потпуковник ЈНА и директор Предузећа „Пионир“ у Новом Саду (692, 16. марта 1962, 2).

МИЛОРАД БЕЛИЋ (Равње, Богатић, 1921 – Ваљево, 1962), учесник НОБ-а, радник и старшина органа унутрашњих послова у више места, па и Ваљеву, капетан Народне милиције (693, 23. марта 1962, 2).

1963. година

РАДОЈИЦА РАДОШЕВИЋ (Пожар, Никшић, Црна Гора, 1865 – Ваљево 1963), учесник ослободилачких ратова од 1912. до 1918. године и последњи ваљевски гуслар (731, 11. јануара 1963, 6).

Др ДРАГУТИН ЈЕЛИЋ (Ваљево, 1898 – Ваљево, 1963), учесник Првог светског рата, студије медицине завршио у Лиону у Француској, др медицинских наука, лекар у Каменици, Осечини и Ваљеву (751, 31. маја 1963, 8).

СРЕТЕН РАДИСАВЉЕВИЋ (Велишевац, Љиг, 1935 – Брежице, Словенија, 1963), пилот – капетан Југословенског ратног ваздухопловства, погинуо у саобраћајној несрећи (750, 26. јула 1963, 7).

ЈАКША ВАСИЉЕВИЋ (Сеча Река, Косјерић, 1897 – Ваљево, 1963), борац Ваљевског партизанског одреда, возач Јосипа Броза Тита кроз западну Србију 1941, први такси возач у Ваљеву (769, 4. октобра 1963, 2).

ДРАГА ТЕШИЋ (? , 1863 – Лозница, 1963), пекарка, потомак Тодора Бојиновића знамените личности из Јадра и најстарији житељ Лознице (769, 4. октобра 1963, 4).

МИЛЕНКО ЂОРЂЕВИЋ (Ражана, Косјерић, 1895 – Београд, 1963), браварски радник у Ваљевоу и Београду, припадник револуционарног покрета, учесник I светског рата и одборник прве комунистичке општине у Ваљевоу (770, 11. октобра 1963, 2).

НЕДЕЉКО НЕЂА САВИЋ (Маоче, Вишеград⁴, 1871 – Шабац, 1963), учитељ у Бранковини и Ваљевоу, народни просветитељ, неуморни задругар, један од оснивача ваздушне бање Дивчибаре, путописац, главни и одговорни уредник „Гласа Ваљева“ (781, 27. децембра 1963, 2).

1964. година

ДОБРОСАВ ТОМАШЕВИЋ (Рајковић, Мионица, 1880 – Ваљево, 1964), економ, један од оснивача и председник Савеза земљорадника, неуморни задругар и председник Главног савеза земљорадничких задруга Југославије, народни посланик и члан Президијума Скупштине ФНРЈ (785, 31. јануара 1964, 1. и 2).

ЦВЕТКО И. ИЛИЋ (Ново Село, Прилеп, Македонија, 1868 – Ваљево, 1964), приватни грађевински предузимач, отац три сестре Илић, које су као партизанке стрељане у шабачком логору (793, 27. марта 1964, 2).

ПЕТРИЈА КОВАЧЕВИЋ, рођ. **Павићевић** (Даниловград, Црна Гора, 1884 – Ваљево, 1964), партизанска болничарка и активиста ССРН и Црвеног крста у ваљевској месној заједници „Ново насеље“ (822, 16. октобра 1964, 2).

СЛОБОДАН ПЕНЕЗИЋ КРЦУН (Ужице, 1918 – Шопић, Лазаревац, 1964), студент Пољопривредног факултета у Београду, борац и старешина партизанских јединица, народни херој, политичар, посланик, начелник ОЗН-е, министар унутрашњих послова и председник Извршног већа Србије (826, 13. новембра 1964, 1).

Др ЂОРЂЕ ЂУРА ПРИКЕЛМАЈЕР (Ваљево, 1897 – Београд, 1964), лекар Градске болнице у Земуну, учесник НОБ-а и друштвено-политички радник у Београду (830, 11. децембра 1964, 3)

1965. година

МИЛОШ М. МИЛАНОВИЋ (Рађево Село, Ваљево, 1910 – Ваљево, 1964), кројачки радник и припадник предратног револуционарног покрета, функционер КУД „Абрашевић“, директор Завода за социјално осигурање и управник Народне позоришта у Ваљевоу (834, 8. јануара 1965, 7).

БОЖИДАР МАРИНКОВИЋ ЋЕРИМ (Балиновић, Ваљево, 1907 – Ваљево, 1965), илегални партијски радник, носилац Партизанске споменице 1941, друштвено-политички радник, радио у Савезу земљорадничких задруге и као управник Земљорадничке задруге у Балиновићу (843, 12. марта 1965, 2).

РАДОМИР РАТКО ДОКИЋ (Пироман, Обреновац, 1912 – Ваљево, 1965), дипломирани правник – судија Окружног суда у Ваљевоу и друштвено-политички радник, (845, 26. марта 1965, 2).

СТОЈАН ПЕТРОВИЋ (Крупањ, 1932 – Шабац, 1965), као дете учествовао у НОБ-у, учитељ, друштвено-политички радник и директор Новинске установе „Глас Подриња“ у Шапцу (856, 11. јуна 1965, 2).

РАДИША АНТОНИЈЕВИЋ (Латковић, Љиг, 1932 – Ваљево, 1965), правник – службеник Секретаријата за унутрашње послове у Ваљевоу (856, 11. јуна 1965, 2).

4 Није прецизно утврђено где је рођен пошто су у оптицају различити подаци. По једном извору рођен је у Прибоју на Лиму, а по другом у Ваљевоу.

НИКОЛА НИКОЛИЋ (Ђаковица, 1908 – Ваљево, 1965), учитељ у више места, али и Попучкама и ОШ „Сестре Илић“ у Ваљеву, друштвени активиста (858, 25. јуна 1965, 2).

МИХАИЛО Р. ЈЕВТИЋ КАЈЛЕ (Ваљево, 1975 – Ваљево, 1965), учесник ослободилачких ратова 1912-1918, ратни председник општине у албанском граду Љешу, у току II светског рата бањички логораш и адвокат (865, 13. августа 1965, 6).

1966. година

Др ДЕЈАН ОРЛИЋ (Кореница, Лика, Хрватска, 1899 – Ваљево, 1966), лекар – бактериолог у више места и у Ваљеву, угледни друштвено-политички и здравствени радник (900, 22. априла 1966, 2).

РАДИША РАДОЈИЧИЋ (Чучуге, Уб, 1922 – Чучуге, 1966), учесник НОБ-а, секретар ОК СК Памбуковица и управник Земљорадничке задруге Памбуковица (914, 15. јула 1966, 8).

МИЛОРАД ЛИШАНЧИЋ ЛИЈА (Ваљево, 1922- Ваљево, 1966), учесник НОБ-а, друштвено-политички радник, оперативац и начелник Одељења УДБ-е за Ваљево и Лесковац и начелник СУП-а Ваљево (914, 29. јула 1966, 2).

1967. година

МИЛОЈКА ЛАЛОВИЋ, рођ. **Пауновић** (Санковић, Мионица, 1898 – Санковић, 1967), домаћица, сарадник НОП-а, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања и признања (949, 31. марта 1967, 8).

Др ЈЕЛИСАВЕТА ЈЕЛА ПАНТИЋ, рођ. **Радосављевић** (Вранић, Барајево, 1922 – Ваљево, 1967), лекар – педијатар, начелник Службе за заштиту деце и омладине Дома здравља у Ваљеву (956, 19. маја 1967, 6).

БРАНИСЛАВ БРАНА КОВАЧЕВИЋ (Ваљево, 1933 – Шопић, Лазаревац, 1967), дипломирани инжењер грађевине у Установи за водовод и канализацију у Ваљеву и пројектант више грађевина у Ваљеву и Лозници, погинуо у саобраћајној несрећи (981, 10. новембра 1967, 6).

1968. година

АНДРИЈА ЈЕРЕМИЋ (Јошева, Ваљево, 1928 – Јошева, 1968), напредни пољопривредни произвођач, учесник више савезних радних акција и друштвено-политички радник (996, 23. фебруара 1968, 2).

РАДОВАН ДРАЈИЋ РАШО (Каменица, Ваљево, 1914 – Каменица, 1968), друштвено-политички радник, један од оснивача и првих руководилаца Земљорадничке задруге у Каменици, посланик и управник Народног универзитета у Каменици (996, 23. фебруара 1968, 2).

НАТАЛИЈА НАТА УСКОКОВИЋ (? , ? – Ракари, Мионица, 1968), домаћица, сарадник НОП-а, хапшена и затварана, друштвено-политички радник (997, 1. марта 1968, 2)

ЖИВКО ЛАЛОВИЋ (Санковић, Мионица, 1893 – Санковић, 1968), земљорадник, припадник предратног револуционарног покрета, сарадник НОП-а, логораш на Бањици и у Смедеревској Паланци, друштвено-политички радник (997, 1. марта 1968, 2).

ДРАГОБРАТ БАНКОВИЋ (Мионица, 1902 – Мионица, 1968), потекао из угледне свештеничке породице, познати апотекар у Београду, Бору и Мионици (1010, 31. маја 1968, 3).

СТОЈАН СТОЛЕ ЈАНКОВИЋ (Куманово, Македонија, 1912 – Ваљево, 1968), дипломирани правник – судија у више места и дугогодишњи окружни јавни тужилац у Ваљеву (1014/15, 28. јуна 1968, 2).

МИЛЕНКО МАТИЋ БАЦА (Ваљево, 1923 – Ваљево, 1968), активни спортски радник и републички фудбалски судија (1016, 12. јула 1968, 7).

МОМЧИЛО МОМА ЈАНКОВИЋ (Ваљево, 1906 – Ваљево, 1968), дипломирани правник, судија у више места, резервни официр и заменик окружног јавног тужиоца (1030, 18. октобра 1968, 2).

НАДЕЖДА НАДА НОЖИЦА, рођ. **Стефановић** (Ваљево, 1897 – Ваљево, 1968), домаћица, привремена учитељица, сарадник НОП-а, носилац Партизанске споменице 1941. и друштвено-политички радник (1033, 8. новембра 1968, 2).

ВЕЉКО ВЕЉА АНДРИЋ (Вртиглав, Мионица, 1908 – Ваљево, 1968), трговачки радник, сарадник НОП-а и директор Трговинског предузећа „Колубара“ у Ваљеву (1033, 8. новембра 1968, 3).

1969. година

ЈОВИША ТРИФУНОВИЋ (Вртиглав, Ваљево, 1892 – Вртиглав, 1969), земљорадник, учесник I светског рата, носилац Албанске споменице, сарадник НОБ-а и председник Народноослободилачког одбора општине Доња Топлица 1941. године (1046, 7. фебруара 1969, 2).

ЈЕВРЕМ А. НЕНАДОВИЋ – ЧИКА ЈЕШКО (Ваљево, 1890 – Ваљево, 1969), дипломирани правник – управник више казнено-васпитних установа и судија Окружног суда у Ваљеву (1051, 14. марта 1969, 5).

ВЛАДИМИР В. ЂУРИЧИЋ ЛАЛЕ (Брезовица, Ваљево, 1910 – Ваљево, 1969), земљорадник, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац и носилац Партизанске споменице 1941. године (1054, 4. априла 1969, 8).

ВЛАДИМИР МАНДИЋ МАНДА (Ваљево, 1947 – Дурмитор, Црна Гора 1969), свестрани спортиста, студент Грађевинског факултета у Београду и члан Спелеолошке групе Друштва младих истраживача из Ваљева, погинуо несрећним случајем на првој великој акцији друштва (1071, 1. августа 1969, 1 и 1072, 8. августа 1969, 9).

БОЖА БОЖИЋ ЧВАКАЛИЦА (Грчић, Љубовија, 1898 – Ваљево, 1969), опанчарски радник, припадник предратног револуционарног покрета, председник Општинског већа синдиката Ваљево, потпредседник Окружног народноослободилачког одбора Ваљево и повереник за рад и социјална питања (1074, 27. августа 1969, 2).

ЈОВАН КОВАЧЕВИЋ (Пожега, 1899 – Ваљево, 1969), професор биологије и хемије у Лозници, Новом Пазару и Ваљеву, где је живео од 1940. године; ратни заробљеник, од 1950. до 1958. био директор Ваљевске гимназије (1079, 26. септембра 1969, 2).

1970. година

МИЛАН САВИЋ (Голубац, Мионица, 1925 – Београд, 1970), учесник НОБ-а, дипломирани економиста, професор Средње економске школе, начелник Секре-

таријата за привреду и потпредседник Среског народног одбора у Ваљеву, директор Финансијског сектора ЖТП и саветник у Стручној служби Скупштине СР Србије (1099, 13. фебруар 1970, 2).

МИЛЕНКО ГОЛУБОВИЋ ЛЕМАН (Ваљево, 1905 – Ваљево, 1970), сарачки радник, фудбалер, сарадник НОП-а, по ослобођењу судија – лаик Окружног суда у Ваљеву и председник ФК „Будућност“ у Ваљеву (1102, 6. марта 1970, 11).

РАДИСАВ ПАУНОВИЋ ЧИЧА (Латковић, Љиг, 1891 – Ужице, 1970), сарачки радник, активиста предратног радничког покрета, одборник прве комунистичке општине у Ваљеву, председник Градског народног одбора у Ужицу у два мандата (1105, 27. марта 1970).

Др ХЕРБЕРТ КРАУС (Баћинци, Шид, 1910 – Београд, 1970), лекар Здравствене задруге у Пецкој, борац НОП-а и начелник Санитетског одељења ВШ НОВ и ПОЈ-а; управник Војне болнице и начелник Војно-медицинске академије у Београду, генерал-мајор ЈНА, савезни секретар за здравство и директор Савезног завода за здравствену заштиту (1108, 17. априла 1970, 2).

НИКОЛА РИСТИВОЈЕВИЋ (Бобова, Ваљево, 1905 – Ваљево, 1970), банкарски чиновник – директор Градске штедионице и Комуналне банке, члан Окружног НОО, спортски радник – дугогодишњи председник ФК „Будућност“ у Ваљеву (1108, 17. априла 1970, 11).

СУЗАНА ЖУЖА РЕБАВКА (? , Чехословачка, 1888 – Уб, 1970), домаћица, припадник револуционарног покрета и сарадник НОП-а, више пута хапшена и прогањана, мајка познатих партизанки Милице и Љубице Ребавке, које су страдале у НОБ-у (1117, 19. јуни 1970, 2).

МИРКО ВЛАХИНИЋ (Банатско Карађорђево, Зрењанин, 1924 – Степојевац, Лазаревац, 1970), учесник НОБ-а, активни официр ЈНА на служби у Ваљеву, као пуковник ЈНА настрадао у саобраћајној несрећи (1119/20, 3 јула 1970, 7).

БОГОЉУБ БОБЕ МИЛОВАНОВИЋ (Ваљево, 1930 – Ваљево, 1970), економиста, познати бициклиста, бициклически тренер и спортски радник – председник Бициклическог клуба „Металац“ у Ваљеву (1121, 17. јула 1970, 9).

ЧЕДА ИВАНОВИЋ (Лукавац, Ваљево, 1906 – Ваљево, 1970), возач и аутомеханичар, боксер, пропагатор бокса, боксерски тренер и судија, познати спортски радник (1125, 14. августа 1970, 9).

ВЕРА УСКОКОВИЋ, рођ. Михаиловић (Ниш, 1924 – Ваљево, 1970), учитељица Основне школе „Нада Пурић“ у Ваљеву и активни друштвено-политички радник (1130, 18. септембра 1970, 2).

ВЛАДИМИР ВЛАДА ЗЕЧЕВИЋ (Никшић,⁵ Црна Гора, 1903 – Београд, 1970), свештеник у Крупњу и политичар, предратни задругар, један од организатора и руководиоца НОП-а, већник АВНОЈ-а, министар унутрашњих послова, председник Савезног већа Савезне скупштине (1136, 30. октобра 1970, 1).

1971. година

МИЛОШ Љ. КОРАЋ (Ваљево, 1870 – Ваљево, 1971), потиче из старе познате ваљевске породице, гвожђарски трговац, добар познавалац завичајне прошлости и један од најстаријих Ваљеваца (1148, 22. јануара 1971, 2).

5 По неким изворима рођен је у Лозници, али је тамо само одрастао.

МИЛИЦА ЈОВАНОВИЋ, рођ. **Станишић** (Бујачић, Ваљево, 1892. – Зарубе, Ваљево, 1971), домаћица, сарадник НОП-а, бањички логораш, мајка народног хероја Радивоја Јовановића Брадоње (1159, 9. априла 1971, 2).

МИЛЕНТИЈЕ ПОПОВИЋ (Црна Трава, 1913 – Београд, 1971), дипломирани инжењер, припадник револуционарног покрета, учесник НОБ-а, већник АВНОЈ-а, посланик, министар у више влада и председник Савезне скупштине (1164, 14. маја 1971, 1).

СТАНИСЛАВ СТАНКО САВИЋ (Братачић, Осечина, 1923 – Ваљево, 1971), опанчарски радник, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац и носилац Партизанске споменице 1941. године (1175, 30. јула 1971, 9).

ЛУКА СТЕВИЋ (Мојковић, Крупањ, 1887 – Шабац, 1971), земљорадник, учесник оба балканска и оба светска рата, носилац Карађорђевог звезде са мачевима и многих других одликовања, већник АВНОЈ-а (1194, 10. децембра 1971, 2).

ВЛАДА МРДАК (Борце, Бијело Поље, Црна Гора, 1901 – Ваљево, 1971), учесник и старешина НОП-а, капетан I класе ЈНА, радио у Секретаријату за народну одбрану Ваљево (1194, 10. децембра 1971, 10).

БОГОСАВ ГАВРИЛОВИЋ (Топола, 1898, – Београд, 1971), један од руководиоца ваљевског „Вистада“; добар фудбалер и спортски радник – председник фудбалских клубова „Раднички“ и „Будућност“, иницијатор изградње стадиона „Крушик“ у Ваљеву (1197, 31. децембра 1971, 16).

1972. година

МИЛОШ ЦЕРОВИЋ (Тушина, Шавник, Црна Гора, 1909 – Ваљево, 1972), учесник НОБ-а, официр ЈНА – капетан I класе ЈНА, друштвено-политички радник у Ваљеву (1209, 24. марта 1972, 8).

ДРОБРИЦА БОБЕ ОПАЧИЋ (Ваљево, 1930 – Ваљево, 1972), познати спортски радник у стоном тенису, фудбалу и боксу, дугогодишњи технички секретар ФК „Будућност“ у Ваљеву (1210, 31. марта 1972, 11).

БРАНКО МИРКОВИЋ ЧУКЉА (Уб, 1913 – Уб, 1972), опанчарски радник, припадник предратног револуционарног покрета, илегалца у НОБ-у, логораш у Немачкој, фудбалер и један од оснивача убског „Радничког“, односно „Јединства“, друштвено-политички радник (1216, 12. маја 1972, 11).

МИОДРАГ ДРАГАН ЂУРИЋ (Ваљево, 1924 – Ваљево, 1972), пољопривредни техничар, предратни скојевац, илегалца НОП-а, опуномоћник ОЗН-е и УДБ-е у Ваљеву, Зајечару и Београду, мајор органа унутрашњих послова (1218, 26. маја 1972, 2).

БОГДАН БАКИЋ (Неродимље, Урошевац, КиМ, 1906 – Ваљево, 1972), стручни учитељ цртања и наставник ликовног васпитања у Ваљевској гимназији и ОШ „Милован Глишић“ у Ваљеву, сликар и вајар (1222, 23. јуна 1972, 4).

ЈОСИП БОУРЕК (Славонска Пожега, Хрватска, 1900 – Ваљево, 1972), часовничар у Љубљани, Нишу и Ваљеву, функционер Соколског друштва и Друштва за телесно вежбање „Партизан“, одборник СО Ваљево, председник Удружења занатлија и функционер Републичке заједнице самосталних занатлија (1231, 25. августа 1972, 2).

СТЕВАН СТЕВА ЛУКИЋ (Ваљево, 1905 – Ваљево, 1972), страстан ловац и дугогодишњи председник Ловачког друштва „Браћа Недић“ у Ваљеву (1237, 6. октобра 1972, 10).

ДИМИТРИЈЕ МИКИЦА ЂОРЂЕВИЋ (Београд, 1913 – Ваљево, 1972), аутомеханичар, бивши боксер и боксерски тренер БК „Металац“ из Ваљева (1244/45, 24. новембра 1972, 11).

1973. година

ДУШАН ОСТОЈИЋ (Бабајић, Љиг, 1891- Љиг, 1973), угледни пољопривредни произвођач, учесник ратова од 1912. до 1918, носилац Албанске споменице и више других одликовања, председник Подружнице носилаца Албанске споменице у Љигу (1251, 12. јануара 1973, 5).

ЖИВОРАД ЖИКА МАРКОВИЋ (Ваљево, 1895 – Ваљево, 1973), донео прву лопту у Ваљево, играч ФК „Српски мач“ у Ваљеву; професор и в. д. директор Ваљевске гимназије, страстан ловац (1251, 12. јануара 1973, 11).

СЛОБОДАН СОЛЕ ДУДИЋ (Клинци, Ваљево, 1925 – Ваљево, 1973), учесник НОР-а, дипломирани економиста, активни друштвено-политички радник и дугогодишњи директор Југословенске инвестиционе банке – Филијала у Ваљеву (1252, 19. јануара 1973, 2)

ВОЈИСЛАВ ВОЈА РАФАИЛОВИЋ (Рајковић, Мионица, 1889 – Рајковић, 1973), обућарски радник, припадник револуционарног покрета, делегат Вуковарског конгреса КПЈ 1920, сарадник НОП-а и посредник у преговорима између партизана и четника, активни друштвено-политички радник (1254, 2. фебруара 1973, 2).

ДЕСАНКА БОЈИНОВИЋ рођ. **Дудић** (Клинци, Ваљево, 1896 – Ваљево, 1973), домаћица, сарадник НОП-а, сестра народног хероја Драгојла Дудића, у чијој кући је 1941. боравио Јосип Броз Тито (1255, 9. фебруара 1973, 2).

МИЛКА ДУДИЋ (? 1891 – Клинци, Ваљево, 1973), домаћица и сарадник НОП-а, мајка погинулог шпанског борца – авијатичара Сретена Дудића, а супруга Боже Дудића закланог сарадника НОП-а (1261, 23. марта 1973, 7).

НЕДЕЉКО НЕЂО ТОБЦИЋ (Шопић, Лазаревац, 1910 – Ваљево, 1973), кројачки радник, активиста Црвеног крста и вишеструки давалац крви (1262, 30. марта 1973, 10).

СТАНИМИР РАНКОВИЋ (Каленић, Уб, 1905 – Радљево, Уб, 1973), земљорадник, учесник НОБ-а, борац II пролетерске бригаде и Пратећег батаљона ВШ НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице 1941. године (1263, 6. априла 1941, 2).

ДОБРИВОЈЕ ДОБРИЦА ПАНТЕЛИЋ (Забрежје, Обреновац, 1912 – Ваљево, 1973), графички радник – словослагач, ратни заробљеник, друштвено-политички радник, директор Штампариије у Ваљеву (1264, 13. априла 1973, 3)

ЈОСИФ ЈОСА МАРКОВИЋ (Прелово, Вишеград, БиХ, 1904 – Ваљево, 1973), браварски радник, припадник револуционарног радничког покрета, хапшен и прогањан, први поратни руководилац производње и председник синдиката у ваљевском „Вистаду“ (1264, 13. априла 1973, 3).

МИОДРАГ АНИЋ ПАЦИКА (? 1912 – Лајковац, 1973), железнички чиновник, дугогодишњи фудбалер у Ваљеву, Ужицу, Београду и Лајковцу; фудбалски радник у Лајковцу (1268, 11. маја 1973, 11).

ТЕОФИЛО ТОЈА САВИЋ (Градац, Ваљево 1943 – Ваљево, 1973) бравар, водинсталатер и металостругар – боксер ваљевског „Металца“ у средњој или полутешкој категорији (1272, 8. јуна 1973, 11).

Др ДОБРИВОЈЕ ЛУКИЋ (Рабровица – Дивци, Ваљево, 1904 – Београд, 1973), учесник НОБ-а, лекар – гинеколог и акушер у Ваљеву и Београду, оснивач Гинеколошко-акушерске клинике у Београд, ванредни професор и начелник Гинеколошког одељења Војно-медицинске академије у Београду (1277, 13. јула 1973, 2).

МИРКО ОБУЋИНСКИ (Палјуви, Уб, 1947 – Словац, Лајковац, 1973), учитељ – секретар СОФК општине УБ и активан друштвено-политички радник, утопио се приликом купања у Колубари (1279, 27. јула 1973, 8).

ЈОВИША МАЈСТОРОВИЋ (Тулари, Уб, 1907 – Тулари, 1973), дугогодишњи директор Пољопривредне задруге у Туларима, председник Месног народноослободилачког одбора и друштвено-политички радник (1281, 10. августа 1973, 5)

МИРКО ШОБОТ (Бастаси, Дрвар, БиХ, 1923 – Ваљево, 1973), учесник НОБ-а од 1941. године, борац више партизанских јединица, официр – потпуковник ЈНА, активан друштвено-политички радник и носилац више одликовања (1282, 17. августа 1973, 2).

АЦА КОВАЧЕВИЋ ШУЊЕВАРА (? ? – Ваљево, 1973), заљубљеник у реку Градац, риболовац и страстан гњурац (1283, 24. августа 1973, 6).

МАРКО ПАВИЋЕВИЋ (Рсојевићи, Даниловград, Црна Гора, 1883 – Градац, Ваљево, 1973), учесник оба балканска и оба светска рата, већник АВНОЈ-а, носилац Партизанске споменице 1941. године, мајор ЈНА и друштвено-политички радник (1285, 7. септембра 1973, 1 и 2)

МОМИР МОША РАКОВИЋ (Станина Река, Ваљево, 1900 – Ваљево, 1973), трговац, припадник предратног револуционарног покрета, сарадник НОП-а, више пута хапшен и прогањан, друштвено-политички радник и дугогодишњи директор ТП „Будућност“ у Ваљеву (1288, 28. септембра 1973, 9).

СТЕВКА ДУДИЋ, рођ. **Тодорић** (Клинци, Ваљево, 1887 – Ваљево, 1973), домаћица, сарадник НОП-а, бањички логораш, супруга и мајка народних хероја Драгојла и Мише Дудића (1289, 5. октобра 1972, 1 и 2).

АЛЕКСАНДАР АЦА РАДОВИЋ (Кличевац, Ваљево, 1929 – Ваљево, 1973), грађевински техничар, радио у Убу и Ваљеву, вишегодишњи директор „Ваљево-пројекта“ у Ваљеву (1290, 12. октобра 1973, 10).

МИЛОЉУБ МИЛЕ САВИЋ (Ивановци, Љиг, 1938 – Цеље, Словенија, 1973), демобилисани подофицир ЈНА, новинар љубљанског „Дневника“, настрадао у саобраћајној несрећи у Савинској долини између Љубљане и Цеља. Сахрањен на породичном гробљу у Ивановцима. (1298, 7. децембра 1973, 6).

АНЂА ДУДИЋ (? ? – Клинци, Ваљево, 1973), домаћица и сарадник НОП-а, супруга Панте Дудића кога су четници ДМ заклали и мајка три партизанска првоборца (1300, 21. децембра 1973, 2).

ПАУН ПАЈИЋ (Гола Глава, Ваљево, 1986 – Гола Глава, 1973), добар пољопривредни произвођач, учесник I светског рата и пробоја Солунског фронта, а најстарији син му погинуо у партизанима, ловац (1300, 21. децембра 1973, 5).

1974. година

НЕДЕЉКО НЕША МАРКОВИЋ (Бобова, Ваљево, 1889 – Бобова, 1974), земљорадник, учесник ратова од 1912. до 1918, носилац Албанске споменице, ратни војни инвалид, сарадник НОП-а и друштвени активиста (1303, 11. јануара 1974, 2).

Др ЦВЕТКО ТОМИЋ (Царина, Осечина, 1926 – Београд, 1974), борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941, лекар – директор Дома здравља у Пецкој и посланик (1307, 8. фебруара 1974, 2).

Др инж. АЛЕКСАНДАР ЛЕЦА ЈАНКОВИЋ (Лукавац, Ваљево, 1920 – Београд, 1974), борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941. године, др шумарских наука и професор Шумарског факултета у Београду (1309, 22. фебруара 1974, 2).

Прим. др ВЛАДИМИР ЂУРОВИЋ (Трновци, Вишеград, БиХ, 1897 – Београд, 1974), учесник ратова од 1912. до 1918. године, носилац Албанске споменице, лекар – хирург, дугогодишњи начелник Хируршке службе и управник Округне болнице и директор Школе за медицинске сестре и техничаре у Ваљеву (1309, 22. фебруара 1974, 9).

АНЂЕЛКО БЕЛЕ КУЗМАНОВИЋ (Јовац, Светозарево, 1921 – Ваљево, 1974), професор Учитељске школе у Убу, директор ОШ у Лазаревцу и просветни саветник у Просветно-педагошком заводу у Ваљеву, публициста (1312, 15. марта 1974, 11).

МАРТИН БАГИ (Плетерница, Славонска Пожега, Хрватска, 1906 – Београд, 1974), ковачки радник, учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. године, по ослобођењу радио у ваљевском „Крушику“, потпуковник ЈНА, пензионисан као начелник Војног одсека у Београду (1320, 10. маја 1974, 2).

РАДОВАН М. ДРАШКОВИЋ (Ваљево, 1889 – Ваљево, 1974), учесник ратова од 1912-1918. године, носилац Албанске споменице, бивши финансијски инспектор, један од оснивача Народног музеја и Историјског архива Ваљево, историчар, аутор више запажених радова о Ваљеву и ваљевском крају (1320, 10. јуна 1974, 5).

ЖИВОТА ПЕТРОВИЋ РОТА (Суводање, Ваљево, ? – Ваљево, 1974), берберски радник – дугогодишњи руководилац Берберско-фризерске занатске радње „Рад“ у Ваљеву и хуманиста (1320, 10. маја 1974, 13).

ПЕЛАДИЈА ЈОВАНОВИЋ, рођ. **Васиљевић** (Станина Река, Ваљево, 1884 – Осладић, Ваљево, 1974), домаћица, мајка Здравка Јовановић, команданта Ваљевског партизанског одреда и народног хероја, сарадник НОП-а (1323, 31. маја 1974, 2).

ХЕДВИГА ХЕДИ ПИРГИЋ, рођ. **Перичевић**, (Дубровник, Хрватска, 1918 – Ваљево, 1974), економиста, радила у „Ангросировини“ и СДК; оснивач и активиста Друштва рачуноводствених и финансијских радника (Друштва књиговођа) у Ваљеву (1324, 7. јуна 1974, 10).

РАДЕНКО ИВАНОВИЋ (Драчић, Ваљево, 1936 – Драчић, 1974), завршио гимназију, један од најнапреднијих пољопривредних произвођача у ваљевском крају и учесник у многим комуналним акцијама (1327, 28. јуна 1974, 4).

МИЛОШ ПЕТРОВИЋ (Вртиглав, Мионица, 1920 – Ваљево, 1974), борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941. и других одликовања (1337, 6. септембра 1974, 2).

ВОЛИМИР ЂОРЂЕВИЋ (Боговађа, Лајковац, 1911 – Боговађа, 1974), железнички радник, сарадник НОП-а и друштвени активиста (1339, 20. септембра 1974, 4).

ПАВЛЕ ПЕТКОВИЋ (Калиновац, Уб, 1919 – Београд, 1974), борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941. и других признања, обављао више одговорних дужности у Убу, Обреновцу и Београду и аутор књиге „Тамнава у НОБ“ (1345, 1. новембра 1974, 2).

1975. година

ЖИВОРАД КРСТИЋ ДЕВА (Лелић, Ваљево, ? – Лелић, 1974), напредан земљорадник, љубитељ писане речи, глумац – аматер и учесник многих комуналних акција (1355, 10. јануара 1975, 9).

ДРАГАН МАЈЕРОВИЋ (Ниш, 1926 – Ваљево, 1974), учесник НОБ-а, наставник Средње техничке школе и наставник практичне наставе у Казнено-поправном дому у Ваљеву, друштвено-политички радник и агилни функционер Народне технике и Ауто-мота савеза (1355, 10. јануара 1975, 12).

БОСА ЦВЕТИЋ (Гуча, Лучани, 1912 – Београд, 1975), професор, припадник предратног револуционарног покрета, борац Ваљевског партизанског одреда и других јединица, носилац Партизанске споменице 1941. и других признања, друштвено-политички радник, члан Савета федерације (1356, 17. јануара 1975, 1).

РАДМИЛА РАДА ЂУКОВИЋ (Лазаревац, 1915 – Лазаревац, 1974), текстилна радница у Лазаревцу, сарадник и учесник НОП-а, хапшена и прогањана, друштвени активиста (1356, 17. јануара 1975, 2).

НИКОЛА МАКСИМОВИЋ (Богоштица, Крупањ, 1911 – Ваљево, 1975), учесник НОБ-а, професор Економског образовног центра у Ваљеву, аутор више школских уџбеника (1357, 24. јануара 1975, 10).

ВЕЉКО ВЛАХОВИЋ (Ровци, Колашин, Црна Гора, 1914 – Женева, Швајцарска, 1975), револуционар, шпански борац, народни херој, истакнути политичар и државник (1364, 14. марта 1975, 1).

БРАНКО АЛЕКСИЋ (? , 1949 – Београд, 1975), машински техничар СОУР „Крушик“, дугогодишњи спортиста (гимнастичар и фудбалер), кошаркашки тренер и судија; члан КУД „Абрашевић“ и Радио клуба у Ваљеву (1364, 14. марта 1975, 15).

ИВО АНДРИЋ (Травник, БиХ, 1892 – Београд, 1975), књижевник, дипломата, др историјских наука, академик, добитник Нобелове награде и низа других признања, члан Савета федерације (1365, 21. марта 1975, 1).

БРАНИСЛАВА ПАНДУРОВИЋ, рођ. **Милошевић** (Ваљево, 1887- Београд, 1975), књижевница и супруга песника и дипломате Симе Пандуровића, којој је супруг посветио песму „Бисерне очи“ (1369, 18. априла 1975, 4 и 1370/71, 25. априла 1975, 9).

ЧЕДОМИР ЧЕДА ГЛИГОРИЋ (Остружањ, Осечина, 1915 – Осечина, 1975), борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац и носилац Партизанске споменице 1941. године (1370/71, 25. априла 1975, 2).

ЉУБИША М, МАРКОВИЋ (Годљево, Косјерић, 1903 – Ваљево, 1975), кројачки радник, припадник предратног револуционарног радничког покрета, учесник НОБ-а при Команди подручја у Ваљеву, члан КУД „Абрашевић“ у Ваљеву, вишегодишњи фудбалер, фудбалски судија и спортски радник (1370/71, 25. априла 1975, 39)

БОЖИДАР КОЛАРОВ (Зрењанин, 1925 – Београд, 1975), учесник НОБ-а, дипломирани инжењер, друштвено-политички и привредни руководиоцац – директор ООУР „Крушик – Акумулатора“ у Ваљеву (1375, 30. маја 1975, 2).

БОЖИДАР ИЛИЋ ЂОЛЕ (Ниш, 1922 – Лајковац, 1975), припадник предратног револуционарног покрета, друштвено-политички радник у лајковачкој општини и потпредседник СО Лајковац (1379, 27. јуна 1975, 2).

ПЕТАР ЈОВИШИЋ (Трамошина, Сански Мост, БиХ, 1914 – Ваљево, 1975), кројачки радник, учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. године и капетан I класе ЈНА (1386, 15. августа 1975, 2).

ДИМИТРИЈЕ ДИКА ДРАШКОВИЋ (Ваљево, 1903 – Ваљево, 1975) у младости био члан СКОЈ-а, дипломирани правник – доајен ваљевске адвокатуре, велики хуманиста и добар познавалац завичајне прошлости (1396, 24. октобра 1975, 2).

1976. година

МИЛОРАД РИСТИВОЈЕВИЋ (Ваљево, 1911 – Ваљево, 1976), учесник НОБ-а, дипломирани правник – окружни јавни тужилац и председник Окружног суда у Ваљеву (1411, 6. фебруара 1976, 2).

ЈОВАН ЈОВА СТЕФАНОВИЋ (Крагујевац, 1920 – Ваљево, 1976), КВ радник, немачки интернирац, управник погона „Крушик – Наменске“, посланик, друштвено-политички радник „Крушика“, страдао у саобраћајној несрећи (1420, 9. априла 1976, 15).

КРСТА ТАЧЕВИЋ (? , 1887 – Београд, 1976), наставник у Ваљевској гимназији, секретар Месне организације Српске социјалдемократске партије и председник Месног синдикалног већа у Ваљеву, касније истакнути синдикални активиста и новинар (1421, 16. априла 1976, 2).

РАДОЈКО ЈЕЧМЕНИЦА ЛАЦА (Доброселица, Чајетина, 1937 – Уб, 1976), правник, председник ОК НО, председник Општинског већа Савеза синдиката и председник Извршног савета Скупштине општине Уб (1426, 21. маја 1975, 2).

МИЛАН МАШИЋ (Јошан, Титова Кореница, Хрватска, 1922 – Загреб, 1976), учесник НОБ-а, мајор ЈНА и председник Општинског одбора СУБНОР-а Ваљево, носилац више одликовања и других јавних признања (1428, 4. јуна 1976, 2).

ЗЛАТОМИР ЗЛАЈА АНДРИЋ (Јошева, Ваљево, 1924 – Београд, 1976), илегални скојевски активиста у рату, борац VIII црногорске бригаде, радник Службе државне безбедности и шеф испоставе СУП-а Чукарица у Београду (1434, 16. јула 1976, 2).

РАДОВАН КИЛИБАРДА (Тупање, Никшић, Црна Гора, 1908 – Ваљево, 1976), учесник НОБ-а, потпуковник ЈНА и носилац Партизанске споменице 1941. године, страстан ловац, погинуо у саобраћајној несрећи (1442, 10. септембра 1976, 2 и 1443, 17. септембра 1976, 15).

ВИДА МИЛИВОЈЕВИЋ (Осечина, ? , – Београд, 1976), сарадник НОП-а, мајка познате скојевке Станице Цаке Миливојевић, стрељане у бањичком логору и друштвено- политички радник – потпредседник и повереник за социјално старање Окружног НОО Ваљево (1453/54, 26. новембра 1976, 2).

1977. година

ЦЕМАЛ БИЈЕДИЋ (Мостар, БиХ, 1917 – Крешево, Сарајево, БиХ, 1977), припадник револуционарног покрета, носилац Партизанске споменице 1941, председник Извршног већа и Скупштине СР БиХ, посланик, савезни секретар за рад и законодавство и председник Савезног извршног већа, погинуо у авионској несрећи (1461, 21. јануара 1977, 1).

МИЛОРАД РАДУЛОВИЋ МАРКО (Лозница, 1919 – Београд, 1977), учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. године, посланик АСНОС-а, председник Главног савеза занатских задруга Србије, председник Скупштине Среза

Ваљево, друштвено-политички радник и члан Савета Републике Србије (1465, 18. фебруара 1977, 2).

БРАНКО ПАВЛОВИЋ (Бранковина, Ваљево, 1916 – Београд, 1977), опанчарски радник, борац Ваљевског партизанског одреда и Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, радник органа унутрашњих послова Србије, друштвено-политички радник, народни посланик и књижевник (1471, 1. априла 1977, 1 и 4).

КАТАРИНА МИЛИЋЕВИЋ, рођ. **Радовановић** (Вртиглав, Мионица 1895 – Мионица, 1977), сарадник НОП-а, хапшена и саслушавана, мајка првоборца Милана Милићевића, а цела њена породица помагала је НОП. (1473, 15. априла 1977, 2).

МИЛАН ДРАКУЛИЋ (Врело, Титова Кореница, Хрватска, 1907 – Београд, 1977), руководиоца у партизанским јединицама у ваљевском крају, носилац Партизанске споменице 1941. и друштвено-политички радник (1477, 13. маја 1977, 2).

ДРАГОЉУБ ТОМИЋ ШУЛЕ (Ваљево, 1928 – Ваљево, 1977), самоуки уметник – препаратор Народног музеја у Ваљеву, који је иза себе оставио многе макете и друге предмете сопствене израде (1482, 17. јуна 1977, 4).

НИКОЛА АНДРИЋ (Плужац, Осечина, 1893 – Плужац, 1977), напредни пољопривредник, учесник Првог светског рата и носилац Албанске споменице и више других одликовања, а син му погинуо у НОБ-у (1487, 11. јула 1977, 2).

ДУШАН ПЕТРОВИЋ ШАНЕ (Крагујевац, 1914 – Београд, 1977), каменорезачки радник и припадник револуционарног покрета, организатор НОП-а у Шумадији, народни херој, истакнути друштвено-политички радник – председник Централног већа Савеза синдиката и Савезне конференције ССРН Југославије (1488, 29. јула 1977, 1).

КАТАРИНА КАЋА СРЕТЕНОВИЋ (Чачак, 1902 – Ваљево, 1977), професор историје у Ваљевској гимназији, хуманиста и акцијаш, преминула након преживљене саобраћајне несреће (1491, 19. августа 1977, 2).

СЛАВКО ЈОЛИЋ (Ваљево, 1899 – Ваљево, 1977), опанчарски радник, припадник предратног радничког покрета, учесник НОБ-а, радник ваљевске кожаре и друштвено-политички радник (1493, 2. септембра 1977, 2).

МИЛОШ МИЛОВИЋ (Андријевица, Црна Гора, 1927 – Ваљево, 1977), учесник НОБ-а, официр – мајор ЈНА и друштвено-политички радник погинуо у саобраћајној несрећи са кћерком (1496, 23. септембра 1977, 3).

РАДОМИР РАША ПЛАОВИЋ (Уб, 1899 – Београд, 1977), архитекта и историчар уметности; глумач, драмски писац и редитељ; првак Народног позоришта у Београду, један од најистакнутијих драмских уметника Југославије (1502, 4. новембра 1977, 4).

ВЕРОСЛАВА ВЕРИЦА ДИВНИЋ (Беомужевић, 1946 – Миличница, 1977), учитељица Основне школе „Милован Глишић“ у ваљевској Каменици, одељење Убић у Миличници, делегат СИЗ дечје заштите општине Ваљево и организатор више комуналних акција (1508, 16. децембра 1977, 11).

СПАСЕНИЈА ЦАНА БАБОВИЋ (Лазаревац, 1907 – Београд, 1977), квалификована радница, припадник револуционарног и партизанског покрета, народни херој, истакнути друштвено-политички радник – члан Председништва СР Србије (1509, 23. децембра 1977, 1).

1978. година

ВИДОЈЕ ЈОВАНОВИЋ (Ваљево, 1890 – Ваљево, 1978), учитељ и друштвени радник – оснивач више земљорадничких задруга и неуморни популаризатор књига (1513, 20. јануара 1978, 2).

ЖИВОТА ДАМЊАНОВИЋ (Копљаре, Аранђеловац, 1889 – Ваљево, 1978), машиновођа, носилац Албанске споменице, отац народног хероја Божидарке – Кике Дамњановић, удате Марковић (1513, 20. јануара 1978, 2).

АЛЕКСАНДАР АЦА СТОЈАНАЦ (Ваљево, 1930 – Франкфурт, Немачка, 1978), инжењер организације рада, шеф контроле „Крушик – Наменске“, спортиста – играч ФК „Раднички“ из Ваљева (1513, 20. јануара 1978, 15)

МИЋА САБЉИЋ (Мокроноге, Дрвар, БиХ, 1925 – Љиг, 1978), учесник НОБ-а, носилац Партизанска споменица 1941, тржишни инспектор, друштвено-политички радник (1515, 3. фебруара 1978, 2).

РАЈКО ЦВЕТИЋ (Врутци, Ужице, 1922 – Лајковац, 1978), припадник пред-ратног револуционарног покрета, немачки логораш, командир Станице милиције у Лајковцу и познати друштвено-политички радник лајковачке општине (1516, 10. фебруара 1978, 2).

НИКОЛА ПИРГИЋ (Ребељ, Ваљево, 1885- Ваљево, 1978), абаџијски радник, најстарији члан КУД „Абрашевић“ у Ваљеву, отац партизанске илегалке Олге Пиргић, стрељане у бањичком логору (1523, 31. марта 1978, 2).

СЛОБОДАН ПЕТРОВИЋ ЦУРИ (Ваљево, 1929 – Ваљево, 1978), радник Пиваре, некадашњи фудбалер више клубова и дугогодишњи спортски радник, (1523, 31. марта 1978, 22).

БРАНКО РАКИЋ (Горња Грабовица⁶, Ваљево, 1919 – Ваљево, 1978), грађевински радник, борац Ваљевског партизанског одреда и носилац Партизанске споменице 1941. године (1524, 7. априла 1978, 2).

НИКОЛА ЈАПАЛАК (? 1925 – Београд, 1978), фудбалер и један од најистакнутијих фудбалера – голмана убског „Јединства“ (1524, 7. априла 1978, 18).

ДУШАН ДУЛЕ ВОЈИНОВИЋ (Београд, 1911 – Ваљево, 1978), машинбравар, немачки логораш, учесник НОБ-а, друштвено-политички радник и бивши председник општине Ваљево (1527/28, 28. априла 1978, 2).

ОЛГА ЈЕЛИЧИЋ (Ваљево, 1903 – Ваљево, 1978, учитељица у више места ваљевског краја, сарадник НОП-а и друштвени радник (1532, 2. јуни 1976, 2).

ЖИВОТА ЖИКА ИЛИЋ (Белошевац, Ваљево, 1914 – Ваљево, 1978), дипломирани правник – судија Окружног суда у Ваљеву и секретар Основне заједнице пензијско-инвалидског осигурања Ваљево (1534, 16. јуна 1978, 10).

ТОДОР ЖИВАНОВИЋ ТОША (Лопатањ, Осечина, 1927 – Београд, 1978), потиче из учитељске породице, познати фудбалер београдске „Црвене звезде“ и фудбалски репрезентативац (1535, 23. јуна 1876, 16).

Др ДРАГАН ПЕТРОВИЋ (Краљево, 1903 – ?, 1978), учесник НОБ-а, лекар у више места и управник Војне болнице у Ваљеву (1548, 22. септембра 1978, 7).

6 У Матичној књизи умрлих Цркве Покрова Пресвете Богородице у Ваљеву (Ваљевска црква), пише да је рођен 29. августа 1919. године у Рађевом Селу, а познато је да је рођен у засеоку Дрочине, који припада Горњој Грабовици, али су вероватно у тренутку његовом рођења и Дрочине и Грабовица припадале општини Рађево Село.

БОГДАН РАЈЧИЋ (Валовско, Опатија, Хрватска, 1902 – Загреб, 1978), професор и вишегодишњи директор Основне школе „Миша Дудић“ у Ваљево (1549, 29. септембра 1978, 4).

ЖИВАН НИКОЛИЋ (Забучје, Ужице, 1922 – Ваљево, 1978), учитељ, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки заточеник и носилац Партизанске споменице 1941. године (1550, 6. октобра 1978, 2)

ПЕТАР МУЊАС ЉУБА (Гојак, Огулин, Хрватска, 1922 – Београд, 1978), борац НОР-а, секретар Окружног комитета СКОЈ-а за Ваљево и истакнути политички радник (1551, 13. октобра 1978, 2).

АНГЕЛИНА ГИНА СТЕФАНОВИЋ (Ужичка Пожега, 1898 – Београд, 1978), стручна учитељица Женске стручне школе и управница Дечјег обданишта у Ваљево (1553, 27. октобра 1978, 2).

БОРИВОЈЕ БОРА МАКСИМОВИЋ (Ваљево, 1898 – Загреб, 1978), учесник Првог светског рата, ратни заробљеник, професор у Битољу, Новом Саду, Ваљево и Загребу, друштвени радник, плодан писац и преводилац (1553, 27. октобра 1978, 4).

КОНСТАНТИН КОЈА ЈОВАНОВИЋ (Ваљево, 1906 – Београд, 1978), графички радник и активиста НОП-а (1555, 10. новембра 1978, 8).

БОГДАН ВЕЛИЋ (Делиблато, Ковин, 1905 – Београд, 1978), опанчарски радник, активиста предратног радничког покрета и први послератни председник убске општине (1559, 8. децембра 1978, 2).

МИРОСЛАВ МИРЕ КРНЕТИЋ (Нови Сад, 1948 – Ваљево, 1978), стручни сарадник Центра за марксистичко образовање Општинског комитета СК Ваљево (1559, 8. децембра 1978, 8)

Др ВАСИЛИЈЕ ВАСА ЈОВАНОВИЋ (Вучитрн, КиМ, 1912 – Београд, 1978), лекар – уролог и повереник за здравство у Ваљево, редовни професор Медицинског факултета у Београду (1560, 15. децембра 1978, 13).

ДАНИЦА ПЕТРОВИЋ, рођ. **Ћосић**, (Село Мионица, Мионица, 1912 – Ваљево, 1978), домаћица, активни сарадник НОП-а (1561, 22. децембра 1978, 2).

МОМИР МОША САМУИЛОВИЋ (Осечина, 1952 – Ваљево, 1978), помоћник командира Станице саобраћајне полиције у Ваљево (1561, 22. децембра 1978, 12).

1979. година

НИКОДИН ПЕРИЋ (Царина, Осечина, 1911 – Ваљево, 1979), рударски радник, борац Ваљевског партизанског одреда и Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице 1941. и капетан ЈНА (1564, 12. јануара 1979, 2).

ТРАЈКО ПРОКОПИЈЕВ (Куманово, Македонија 1909 – Београд, 1979), истакнути композитор и диригент, вишегодишњи члан жирија и других органа Југословенских сусрета аматера „Абрашевић“ у Ваљево (1566, 26. јануара 1979, 2).

ПЕТАР ПЕРА СИМИЋ (Молве, Бурђевац, Хрватска 1905 – Ваљево, 1979), учитељ и угледни просветни радник у Бурђевицу код Мионице и Основној школи „Миша Дудић“ у Ваљево (1566, 26. јануара 1979, 7).

СЛАВКО БИОНДИЋ (Јуријевац, Ђаково, Хрватска, 1903 – Београд, 1979), опанчарски радник у Убу, припадник револуционарног покрета, учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. и друштвено-политички радник (1567, 2. фебруара 1979, 2).

МИОДРАГ ЈОКСИМОВИЋ (Дружетић, Коцелјева, 1922 – Нова Пазова, 1979), борац Ваљевског партизанског одреда, носилац Партизанске споменице 1941, дипломирани инжењер агрономије и вишегодишњи директор Пољопривредног добра „Напредак“ у Старој Пазови (1567, 2. фебруара 1979, 2).

ЕДВАРД КАРДЕЉ (Љубљана, Словенија, 1910 – Љубљана, 1979), револуционар, организатор НОП-а и народни херој, члан Председништва СФРЈ и члан Председништва ЦК СКЈ и носилац многих одликовања и других јавних признања (1569, 16. фебруара 1979, 1-3).

МИОДРАГ ПИШТИЊАТ (Ваљево, 1924 – Ваљево, 1979), опанчарски радник, предратни скојевац, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш и носилац Партизанске споменице 1941. године (1572, 9. марта 1979, 2).

ЉУБИЦА ЛЕЛЕКОВИЋ (Рађево Село⁷, Ваљево, 1905 – Ваљево, 1979), илегални партијски радник и носилац Партизанске споменице 1941. и више разних и мирнодопских одликовања и признања, друштвено-политички радник (1585, 8. јуна 1979, 2).

РАДОВАН ПАНТИЋ (Горић, Ваљево, 1927 – Ваљево, 1979), дипломирани правник, судија Општинског суда, помоћник директора Медицинског центра и начелник Секретаријата за скупштинске послове у Подрињско-колубарској међуопштинској регионалној заједници у Ваљеву (1588, 29. јуна 1979, 8).

МИОДРАГ ДРАГАН БОРИСАВЉЕВИЋ (Ваљево, 1923 – Ваљево, 1979), висококвалификовани графички радник, пословођа слагачнице, технички директор и председник Управног одбора ГИРО „Милић Ракић“ у Ваљеву (1591, 20. јула 1979, 12).

СЛОБОДАН АРСИЋ (Мушинково, КиМ, 1921 – Сплит, Хрватска, 1979), борац НОР-а, повереник за унутрашње послове у Ваљеву, виши саветник Републичког секретаријата за унутрашње послове Србије (1593, 3. августа 1979, 2).

БОРЉЕ ПЕВЧЕВИЋ ПЕВАЦ (Ваљево, 1930 – Ваљево, 1979) инжењер организације рада СОУР „Крушик“; фудбалски голман, познати фудбалски судија и инструктор (1597, 31. августа 1979, 15).

РАДЕНКО ПАУНОВИЋ ТЕКИР (Ваљево, 1949 – Табановић, Мионица, 1979), пољопривредни техничар ИПК „Србијанке“, талентовани играч ваљевског ФК „Будућност“ и члан аматерске фудбалске репрезентације Југославије (1598, 7. септембра 1979, 19).

ЖАРКО МИЉКОВИЋ (Црквенац, Свилајнац, 1930 – Ваљево, 1979), учитељ у Гвозденовићу код Уба и Непричави код Лајковца, директор ОШ у Бајевцу, познати друштвено-политички радник, страдао у саобраћајној несрећи а умро у болници (1600, 21. септембра 1979, 2).

ЖИВОМИР ЈЕРЕМИЋ МОДЕЛАР (Иловик, Аранђеловац, 1920 – Београд, 1979), предратни радник „Вистада“ у Ваљеву, припадник револуционарног покрета, борац Ваљевског партизанског одреда и других јединица, носилац Партизанске споменице 1941. и генерал-мајор ЈНА (1604, 19. октобра 1979, 2).

ЈОРДАН САЈИЋ САЈКЕ (Штавица, Љиг, 1934 – Београд, 1979), машински инжењер РО „Крушик – Текстилне машине“, фудбалер, републички фудбалски судија, контролор и инструктор (1604, 19. октобра 1979, 18).

⁷ Сада је то Ваљево Душанова бр. 78

ВАСИЛИЈЕ ВАСА НОЖИЦА (Љубиње, Требиње, БиХ 1896 – Ваљево, 1979), студент технике, припадник револуционарног покрета и сарадник НОП-а, општински службеник и друштвено-политички радник, бивши председник ваљевске општине (1605, 26. октобра 1979, 2).

СЛОБОДАН СТАНИШИЋ МИТА (Шутци, Љиг, 1920 – ?, 1979), борац Ваљевског и Шумадијског партизанског одреда и носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања (1608, 16. новембра 1979, 2).

МИЛАДИН ШИМУНОВИЋ ПРЛЕ (Лајковац, 1931 – ?, 1979), бравар и друштвено-политички радник – председник Већа Савеза синдиката лајковачке општине (1609/10, 23. новембра 1979, 2).

ИВАН ПУЦЕЉ (Велико Лешће, Љубљана, Словенија, 1906 – Ваљево, 1979), дипломирани инжењер агрономије, директор СПШ у Приштини, вишегодишњи професор Средње пољопривредне школе у Ваљеву и писац школских уџбеника (1611, 7. децембра 1979, 8).

1980. година

НИКО КУСАР ДУШАН (? , ? – Дубровник, Хрватска, 1979), берберски радник, песник и велики поштоваоц дела Милована Глишића, па је одржавао његов гроб на Бонинову (1616, 11. јануара 1980, 4).

ВЕРА РАДОЈИЧИЋ (Ваљево, 1921 – Ваљево, 1980), учесник НОБ-а, акцијаш, зуботехничар – главна медицинска сестра и друштвено-политички радник (1617, 18. јануара 1980, 9).

БУДИМИР Р. ЂУРЂЕВИЋ (Суводање, Ваљево, 1894 – Ваљево, 1980), учитељ у Осладићу, Ваљеву и више других места, познати хуманиста (1617, 18. јануара 1980, 15).

ОЛГА ЈОВАНОВИЋ, рођ. **Ђорђевић** (Темишвар, Румунија, 1891. – Београд, 1980), домаћица, симпатизер НОП-а, мајка револуционара и народног хероја Жикице Јовановића Шпанца (1618, 25. јануара 1980, 2).

ЈЕЛЕНА ЈЕЛА ЖИВАНОВИЋ, рођ. **Котлајић**, (Ваљево, 1901 – Ваљево, 1980), у младости припадала револуционарном покрету, дипломирани правник – судијски приправник у Окружном суду и адвокат (1620, 8. фебруара 1980, 10).

ПЕТАР ШПАНОВИЋ (Кукуњевац, Пакрац, Хрватска, ? – Београд, 1980), борац Ваљевског партизанског одреда и других јединица, носилац Партизанске споменице 1941. године (1621, 15. фебруара 1980, 2).

СВЕТИСЛАВ МАТИЋ (Лопатањ, Осечина, 1894 – Памбуковица, Уб, 1980), земљорадник, добровољни учесник I светског рата и председник НОО Памбуковица (1624, 7. марта 1980, 2).

ДЕСАНКА ДЕСА ЈЕРЕМИЋ, рођ. **Матић**, (Ваљево, 1901 – Ваљево, 1980), учитељица у више места, сарадник НОП-а и књижничар Матичне библиотеке (1625, 14. марта 1980, 10).

ДРАГОМИР ДРАГАН ПРОДАНОВИЋ ЈАРАЦ (Ваљево, 1920 – Ваљево, 1980), учесник НОБ-а – борац I пролетерске бригаде, берберски радник, један од најбољих фудбалера Ваљева свих времена (1626, 21. марта 1980, 18 и 1627, 28. марта 1980, 8).

БОРИВОЈЕ БОРА ЈЕВТИЋ (Забрдица, Ваљево, 1908 – Ваљево, 1980), учитељ, познати друштвено-политички, просветни и културни радник – председник Среског народног одбора Ваљево, директор ОШ „Миша Дудић“, директор

Народног музеја Ваљево и посланик. Сахрањен на сеоском гробљу у Осладићу. (1629, 11. априла 1980, 2).

ЧЕДОМИР ЧЕДА ТОДОРОВИЋ (Баталаге, Коцељева, 1903 – Уб, 1980), опанчар, активиста предратног револуционарног покрета, илегални радник, бањички логораш и друштвено-политички радник (1630, 18. априла 1980, 2).

ДРАГИША ЋЕБИЋ (Лесковице, Ваљево, 1903 – Златарић, Ваљево, 1980), земљорадник, сарадник НОП-а, председник НОО Јовања и друштвено-политички радник (1631/32, 25. априла 1980, 2).

ЂУРА ШАЛИЋ (Ђаково, Хрватска, 1910 – Ваљево, 1980), браварски радник у Крагујевцу, Бугојну и Ваљеву, конструктор сложених алата и технолог у СОУР „Крушик“ у Ваљеву (1631/32, 25. априла 1980, 18).

ЈОСИП БРОЗ ТИТО (Кумровец, Хрватска, 1892 – Љубљана, 1980), председник Председништва СФРЈ; председник СКЈ, врховни командант оружаних снага СФРЈ и почасни грађанин Ваљева⁸ (1633, 9. маја 1980, 1-9, 12 и 13).

ВЕРА ПЕВЧЕВИЋ⁹ БАБУШКА, рођ. **Мијушковић**, (Ваљево, 1903 – Ваљево, 1980), припадник предратног револуционарног радничког покрета, сарадник НОП-а и друштвено-политички радник (1634, 16. маја 1980, 10).

ЖИВОТА ЂЕДОВИЋ (Стубо, Ваљево, ? – Стубо, 1980), трговински пословодња, рањен у обрачуну са групом која је напала његову продавницу и покушала да опљачка (1635, 23. маја 1980, 14).

ОЛГА ЛОЛА НОЖИЦА (Ваљево, 1930 – Ваљево, 1980), сарадник НОП-а, акцијаш, просветни и друштвени радник, предавала физику у гимназији и на вишој школи (1638, 13. јуна 1860, 2).

ДРАГАН СИНЂЕЛИЋ (Петница, Ваљево, 1925 – Петница, 1980), сарадник НОП-а, друштвено-политички радник у општини и срезу, секретар Стрелачког савеза Србије у Београду (1643, 18. јули 1980, 2).

МИЛОРАД МИША МАРКОВИЋ (Шутци, Љиг, 1911 – Лазаревац, 1980), борац Ваљевског партизанског одреда и других јединица, носилац Партизанске споменице 1941. године и друштвено-политички радник (1645, 1. августа 1980, 2).

ЉУБИЦА ЂУРИЋ, рођ. **Гавриловић** (Доња Буковица, Ваљево, 1940 – Ваљево, 1980), добра и примерна радница РО „Крушик – Наменска“ (1645, 1. августа 1980, 7).

СЛОБОДАНКА ПЕТРОВИЋ, рођ. **Живковић** (Горња Буковица, Ваљево, 1948 – Ваљево, 1980), социјални радник Ваљевске болнице и бивши истакнути омладински функционер (1647, 15. августа 1980, 6).

ПЕТАР ЛИПАР (? , ? – Крањ, Словенија, 1980), професор и вишегодишњи представник Словеније у Међурејубличком одбору Југословенских сусрета аматера „Абрашевић“ (1648, 22. августа 1980, 2).

ВИЋЕНТИЈЕ ПЕРИЋ (Каленић, Уб, 1911 – ?, 1980), напредни земљорадник, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац и друштвено-политички радник у Убу, Врњачкој Бањи, Соко Бањи и Аранђеловцу (1648, 22. августа 1980, 2).

8 Објављено је и посебно издање овог листа посвећено њему 5. маја 1980, 1-8.

9 У Матичној књизи умрлих Цркве ваљевске пише Пјевчевић.

ВЕСЕЛИН БОГДАНОВИЋ ГУЈАР (Памбуковица, Уб, 1908 – Памбуковица, 1980), друштвено-политички радник – председник НОО Памбуковица и директор Пољопривредног добра „Света Поповић“ у Убу (1648, 22. августа 1980, 4).

ОБРЕН РАДОЈЕВИЋ (Тимар, Шавник, Црна Гора, 1897 – Ваљево, 1980), наставник, директор Основне школе „Андра Савчић“ у Ваљевоу и друштвено-политички радник (1648, 22. августа 1980, 9).

КРСТИВОЈЕ МИЛАТОВИЋ (Ваљево 1907 – Београд 1980), учитељ у више места ваљевског краја, учесник НОБ-а, просветни и друштвено-политички радник (1651, 12. септембра 1980, 2).

Др МИЛЕВА ТОДОРОВИЋ – ВЕСИЋ (Ваљево, 1922 – Београд, 1980), лекар – ендокринолог, друштвени активиста у Ваљевоу и доктор медицинских наука у Смедереву (1655, 10. октобра 1980, 9).

СРЕТЕН ЗЕЉИЋ (Осечина, 1908 – Ваљево, 1980), угоститељски радник, борац Ваљевског партизанског одреда и носилац Партизанске споменице 1941. године (1657, 24. октобра 1980, 2).

КРСТИВОЈЕ ЦАЈИЋ (Горња Буковица, Ваљево, 1913 – Ваљево, 1980), сарадник НОП-а, посланик, друштвено-политички и привредни руководилац у Тамнави (1660, 14. новембра 1980, 2).

ФИЛИП ПАВЛОВИЋ ФИЋА (Остружањ, Осечина, ? – Београд, 1980), носилац Партизанске споменице, наставник српског језика помоћник директора ОШ „Браће Јерковић“ у Железнику, директор ОШ „Светолик Ранковић“ у Великој Моштаници и ОШ „Јосиф Панчић“ у Београду и друштвено-политички радник (1660, 14. новембра 1980, 2).

1981. година

МИХАИЛО МИКА ВУЈКОВАЦ (Толисвац, Крупањ, 1908 – Београд, 1980), борац Ваљевског партизанског одреда, илегални партијски радник и носилац Партизанске споменице 1941. године (1668, 9. јануара 1981, 2).

ЗОРАН ВЛАЈКОВИЋ (Уб, 1920 – Београд, 1981), сарачки радник, партизански првоборац, привредник, председник убске општине и председник Општинског одбора СУБ НОР-а Врачар у Београду (1668, 9. јануара 1981, 2).

ДУШАН ДУШКО НИКЕЗИЋ (? , ? – Београд, 1981), учесник НОБ-а, ратни војни инвалид, носилац Партизанске споменице 1941. године, познати угоститељско туристички радник – директор Бање Ковиљаче (1668, 9. јануара 1981, 8).

МИЛОРАД ПАНТОВИЋ (Бајина Башта, 1891 – Ваљево, 1981), браварски радник, активиста предратног револуционарног покрета и друштвено-политички радник, директор Предузећа „Челик“ у Ваљевоу (1669, 16. јануара 1981, 2).

КАТА ДУДИЋ (Клинци, Ваљево, 1890 – Клинци, 1981), домаћица, рођена сестра народног хероја Драгојла Дудића и сарадник НОП-а (1669, 16. јануара 1981, 2).

ЈЕЛЕНА ЛЕЛЕКОВИЋ – ПАНЧИЋ (Ваљево, 1914 – Ваљево, 1981), кројачка радница, припадник предратног радничког покрета, истакнути сарадника НОП-а, друштвено-политички радник у Ваљевоу и Косјерић (1671, 30. јануара 1981, 2).

БОЖИДАР БОЖА ПАНТИЋ¹⁰ (Ваљево, 1897 – Ваљево, 1981), висококвалификовани железничар, учесник I светског рада, носилац Албанске споменице, при-

¹⁰ Грешком пише ПАНИЋ уместо ПАНТИЋ.

падник предратног револуционарног покрета и сарадник НОП-а (1671, 30. јануара 1981, 2).

КОНСТАНТИН МИША ВУЈИЋ (Јасеница, Ваљево, 1888 – Јасеница, 1981), земљорадник, учесник балканских и Првог светског рата и сарадник НОП-а (1674, 27. фебруара 1981, 2).

РАТКО КИТАНОВИЋ (Ваљево, 1914 – Ваљево, 1981), кројачки радник, учесник Другог светског рата, привредник и друштвено-политички радник (1675, 27. фебруара 1981, 2).

ЗДРАВКО ЈЕВТИЋ (Бобова, Ваљево, 1900 – Ваљево, 1981), напредни пољопривредник, сарадник НОП-а и одборник НОО Ставе 1941. и вишегодишњи одборник СО Ваљево (1675, 27. фебруара 1981, 2).

МИЛАН ТЕРЗИЋ ТЕРЗА (Теслић, БиХ, 1936 – Ваљево, 1981), свестрани спортиста (гимнастичар, пливач, смучар, одбојкаш и атлетичар) професор физичког васпитања у Ваљевској гимназији и спортски радник (1675, 27. фебруара 1981, 2).

МИЛОВАН МИЋКО ДУДИЋ (Клинци, Ваљево, 1904 – Ваљево, 1981), наставник – просветни саветник, партизански првоборац, истакнути просветни, културни и друштвено-политички радник (1679, 27. марта 1981, 2).

ИВАН ДУДИЋ (Клинци, Ваљево, 1907 – Ваљево, 1981), банкарски службеник, хапшен и прогањан, председник Среског народног одбора Ваљево (1680, 3. априла 1981, 2).

ДУШАН АНДРИЋ СОЛИД (Драгодол, Осечина, 1909 – Београд, 1981), трговац, активни учесник НОБ-а и привредник (1680, 3. априла 1981, 2).

ДРАГАН ЈЕРЕМИЋ (Попадић, Мионица, 1909 – Ваљево, 1981), учитељ, бивши спортиста и сарадник листа „Напред“ (1688, 29. маја 1981, 14).

МИЛИВОЈЕ СТАНОЈЕВИЋ (Дрлаче, Љубовија,¹¹ 1908 – Ваљево, 1981), кафеџија – пословођа више кафана и први председник Управног одбора УП „Слога“ у Ваљеву, хуманиста и добротвор (1695, 17. јула 1981, 5).

МИЛИВОЈЕ МИЛЕНКОВИЋ (Мали Мокри луг, Београд, 1898 – Београд, 1981), очни лекар у Ваљеву, спортиста, плодан писац и друштвени радник (1703, 11. септембра 1981, 7)

ПАУНА ПЕТРОВИЋ (Горња Буковица, Ваљево, 1937 – Београд, 1981), економиста и дипломирани политиколог, истакнути друштвено-политички радник – члан Извршног комитета СК и члан Председништва Већа Савеза синдиката Србије (1708, 16. октобра 1982, 2).

БРАНКО КРНЕТИЋ (Бањани, Босанска Крупа, БиХ, 1911 – Ваљево 1981), борац НОР-а, носилац Партизанске споменице 1941. године и официр ЈНА у пензији (1709, 23. октобра 1981, 2)

РАДОСЛАВ РАДЕ БЕЛОВУКОВИЋ (Равње, Богатић, 1923 – Шабац, 1981), првоборац, мајор ЈНА у пензији, публициста и друштвено-политички радник у Шапцу (1714, 27. новембра 1981, 4).

БОРЉЕ ТЕШИЋ (Београд, 1931 – Београд, 1981), дипломирани етнолог, виши музејски саветник, бивши директор Народног музеја у Ваљеву, аутор више запажених музејских изложбених поставки (1716, 11. децембра 1981, 6).

11 У Матичној књизи умрлих Матичне службе Општине Ваљево уписано да је рођен у Ваљеву, 12. октобра 1908. године, од оца Богосава и мајке Љубице.

1982. године

ЕДХЕДЕМ ЕДО БУЗАЉКО (Столац, БиХ, 1898 – Чапљина, 1982), апотекар и дугогодишњи председник Црвеног крста, носилац више одликовања и других признања (1721, 15. јануара 1982, 10).

МИХАИЛО УРОШЕВИЋ ЋАТА (Доња Грабовица, Ваљево, 1909 – Београд, 1982), дипломирани правник, шеф одсека унутрашњих послова, секретар Среског одбора Ваљево, дугогодишњи општински јавни тужилац и истакнути друштвено-политички радник у Ваљево (1722, 22. јануара 1982, 10).

БУРО МИРЈАЧИЋ (Бршно, Никошић, Црна Гора, 1903 – Ваљево, 1982), рударски радник на Косову, учесник и сарадник НОБ-а, резервни капетан I класе и носилац Партизанске споменице (1725, 12. фебруара 1982, 2).

СПАХИЈА НИЈАЗИ (Колесјан, Љум Кула, Албанија, 1920 – Ваљево, 1982), резервни мајор ЈНА, носилац Партизанске споменице 1941 и друштвено-политички радник (1736, 30. априла 1982, 2 и 1738, 14. маја 1982, 8).

ЖИВОРАД ЖИВОТА ЂЕРМАНОВИЋ (Ваљево, 1897 – Београд, 1982), адвокат, сарадник НОБ-а, председник Окружног НОО Ваљево, посланик и члан Председништва АСНОС-а, министар и потпредседник владе, дипломата, члан Савета Република Србија (1736, 30. априла 1982, 2).

МИЛОШ АТАНАЦКОВИЋ МИША (Ваљево, 1900 – Ваљево, 1982), потиче из угледне градске породице, дипломирани грађевински инжењер, шеф Техничке секције и директор Управе за путеве (1736, 30. априла 1982, 14).

ЗДРАВКО САВКОВИЋ (Ваљево, 1891, – Ваљево, 1982), опанчарски радник, припадник револуционарног радничког покрета и један оснивача ФК „Будућност“ у Ваљево ((1736, 30. априла 1982, 39).

СЕНИША ЧАРАПИЋ (Мионица, 1922 – Ваљево, 1982), дипломирани инжењер агрономије, радио у Заводу за пољопривреду у Ваљево, сарадник листа „Напред“ (1737, 7. маја 1982, 4).

БЛАЖА МАТУНОВИЋ (Ријека Црнојевића, Титоград, Црна Гора, 1898 – Београд 16, 1982), дугогодишњи професор математике и директор Ваљевске гимназије. Сахрањен је на варошком гробљу у Мионици.(1738, 14. маја 1982, 4).

МАШИНКА МАКА МАРИЋ (Врховине, Уб, 1892 – Мионица, 1982), мајка истакнутих партизанских првобораца мионичког краја Љубинке и Тихомира Марића, сарадник НОП-а, хапшена и прогањана (1739, 21. маја 1982, 2).

ЗДРАВКО ЛАЗИЋ (Ваљево, 1937 – Ваљево, 1982), свестрани спортиста, новинар, главни и одговорни уредник листа „Напред“ и директор ООУР Новинско-издавачка делатност НРУ „Напред“ у Ваљево (1748, 23. јула 1982, 1 и бр. 1749, 30. јула 1982, 2).

ДРАГУТИН Н. ЖИВАНОВИЋ – Шнајца (Ваљево, 1896 – Ваљево, 1982), судија у Првостепеном, доцније Среском и Окружном суду у Ваљево (1755, 10. септембра 1982, 10).

ИВАН МИЛИЋЕВИЋ (Уб, 1920 – Београд, 1982), месарски радник, борац Тамнавског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941. године (1761, 22. октобра 1982, 2).

1983. година

БОШКО ЧОЛАКОВИЋ (Ниш, 1903 – Ваљево, 1983), књиговођа и републички фудбалски судија (1773, 14. јануара 1983, 13).

ВЛАДИМИР БАКАРИЋ (Велика Горица, Загреб, Хрватска 1912 – Загреб, 1983), дипломирани правник, револуционар, политичар, државник и академик, носилац многих одликовања и других признања (1774, 21. јануара 1983, 1).

РАДМИЛА ВУЧИЋЕВИЋ¹² (Радљево, Уб 1906 – Радљево, Уб, 1983), припадник и сарадник НОП-а и друштвено-политички радник источне Тамнаве – члан првог НОО Радљева и председник Среског одбора АФЖ (1778, 18. фебруара 1983, 2).

ДРАГУТИН ПЕТРОВИЋ (Паштрић, Мионица, 1901 – Паштрић, 1983), столар, сарадник НОП-а, отац два сина погинула у НОБ-у и друштвени радник (1778, 18. фебруара 1983, 2).

АГАПИЈА МИЛОШЕВИЋ ГАЦА, рођ. **Радвановић** (Доњи Мушић, Мионица, 1878 – Мионица, 1983), домаћица и ратни војни инвалид, супруга погинулог учесника И светског рата, учесник више радних акција и најстарији становник Подрињско-колубарског региона (1779, 25. фебруара 1983, 5).

БУДИМИР ПЕТРОВИЋ – БУДА КРАСТАВАЦ (Ваљево, ? – Београд, 1983), бивши фудбалер – голман више клубова, учесник НОБ-а и капетан речног брода (1781, 11. марта 1983, 15).

ДРАГО Ј. ПАВИЋ (Бистрица, Приједор, БиХ, 1934 – Београд, 1983), медицински хигијеничар, санитарни инспектор Општине Лајковац, пажљиви хроничар збивања у својој средини и вишегодишњи сарадник листа „Напред“ и Радио Ваљева (1783, 25. марта 1983, 6).

БОЖИДАР ТАДИЋ (Стубо, Ваљево, 1932 – Београд, 1983), ВКВ радник – руководиоца у РЈ „Тесари и Стругара“ ГРО „Јабланица“ у Ваљеву, друштвено-политички радник, носилац више одликовања и других признања (1792, 27. маја 1983, 2).

ИЛИЈА КАНТАР (? - Београд, 1983), графички радник београдске „Политике“, који је непрестано бдио над штампањем листа „Напред“ (1796, 24. јуна 1983, 3).

МИЛАН ЗЕЦ (Врточе, Босански Петровац, БиХ, 1919 – Бања Ковиљача, 1983), учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. године, преко тридесет година живео у Ваљеву и био активан друштвено-политички радник (1802, 5. августа 1983, 2).

ПРЕВИСЛАВ ПАУНОВИЋ (Санковић, Мионица, 1921 – Ваљево, 1983), столарски радник, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, милиционар и радник „Крушика“ и „Стреле“ у Ваљеву (1805, 26. августа 1983, 2)

МИЛАН ИГЊАТОВИЋ (Берковац, Мионица, 1912 – Ваљево, 1983), дугогодишњи руководиоца у „Крушику“ (управник Алатнице и Прототипске радионице) и друштвено-политички радник (1806, 2. септембра 1983, 2).

КРСТИВОЈЕ ВИЛОТИЈЕВИЋ КРЦА (Љештанско, Бајина Башта, 1909 – Ваљево, 1983), пекарски радник, припадник предратног револуционарног покрета, учесник НОБ-а, члан КУД „Абрашевића“ у Ваљеву, резервни официр (1806, 2. септембра 1983, 2).

ЈЕЛКА ТРИФУНОВИЋ – ЈЕВТИЋ (Равње, Ваљево, 1927 – Ваљево, 1983), домаћица, сарадник НОП-а, учесник више радних акција, дугогодишњи активиста Месне заједнице „Нада Пурић“ у Ваљеву (1812, 14. октобра 1983, 2).

12 Њено званично презиме је Вучичевић, али га већина изговора Вучићевић.

АЛЕКСАНДАР АЦА ЈЕВТИЋ (Лукавац, Ваљево, 1916 – Ваљево, 1983), железничар у Љигу, Чачку, Крушевцу и Ваљево дугогодишњи друштвено-политички и спортски радник – генерални секретар ФК „Будућност“ из Ваљева, добитник више признања (1812, 14. октобра 1983, 15).

ДРАГИША СИМИЋ (Кожуар, Уб, 1921 – Ваљево, 1983), абацијски радник учесник НОР-а, активни друштвено-политички радник и директор Предузећа за путеве у Ваљево (1814, 28. октобра 1983, 2).

МИЛИЋ МИЛИЋЕВИЋ (Крчмар, Мионица, 1923 – Ваљево, 1983), напредни земљорадник учесник НОБ-а и друштвени радник (1814, 28. октобра 1983, 2).

БОРИВОЈЕ БОРА ВЕСЕЛИНОВИЋ (Комирић, Осечина, 1923 – Ваљево, 1983), председник Среског народног одбора у Осечини, председник Савеза земљорадничких задруга, директор „Ваљевопута“, друштвено-политички радник и посланик (1818/19, 25. новембра 1983, 2).

БОГДАН РАНКОВИЋ (Козличић, Ваљево, 1926 – Београд, 1983), учесник НОБ-а, истакнути друштвено-политички радник, главни и одговорни уредник листа „Напред“ и бивши директор НУ „Напред“ Ваљево, (1818/19, 25. новембра 1983, 2 и 1820, 9. децембра 1983, 4).

1984. година

АЛЕКСАНДАР СМИЉАНИЋ (Мали Борак, Лајковац, 1920 – Београд, 1984), пекар, борац Ваљевског партизанског одреда и II пролетерске бригаде, носилац Партизанске споменице 1941. године и официр – мајор ЈНА (1926, 20. јануара 1984, 2).

БОРИВОЈЕ С. СТОЈКОВИЋ (Забрежје, Обреновац, 1909 – Дубровник, 1984), пореклом Ваљевац и одрастао у Ваљево, професор, есејист, књижевни и позоришни радник, историчар уметности, аутор више књига о српском позоришту и његовим великанима (1827, 27. јануара 1984, 6).

ЖИВОРАД ЖИКА ЛУЧИЋ (Ваљево, 1930 – Ваљево, 1984), радник СОУР „Крушик“ у Ваљево; играч и тренер Рукометног клуба „Раднички“ из Ваљева, члана Прве савезне лиге у великом рукомету, а био је и фудбалер „Радничког“ и „Крушика“ (1831, 24. фебруара 1984, 15).

МИЛАН НИКИТОВИЋ (Новаковићи, Жабљак, Црна Гора, 1910 – Ваљево, 1984), партизански првоборац и грчки логораш, директор Фабрике намештаја „Победа“ у Кули, резервни мајор ЈНА и носилац Партизанске споменице 1941. године. (1832, 2. марта 1984, 2).

СТАНИМИР ЖИВАНОВИЋ (Свилеува, Коцељева, 1908 – Ваљево, 1984), учитељ у више тамнавских села, наставник на одговорним просветним дужностима у срезовима тамнавском и ваљевском, директор Учитељске школе у Убу, просветни саветник у Међуопштинском просветно-педагошком заводу у Ваљево (1833, 9. марта 1984, 8).

Прота МИОДРАГ СТАНОЈЛОВИЋ (Дружетић, Коцељева, 1908 – Штитар, Шабац, 1984), потиче из бројне и познате породице свештеник у Штитару код Шапца као сарадник НОП-а прогањан и затваран у логоре у Шапцу и Матхаузену (1834, 16. марта 1984, 2).

ЈЕЛЕНА ЈЕЛА МАРКОВИЋ (Бобова, Ваљево, 1898 – Бобова, 1984), сарадник НОП-а и активисткиња АФЖ, са својим мужем Недељком у својој кући примала је илегалне партијске раднике и за њих обављала разне задатке (1840/41, 27. априла 1984, 2).

ВУКО ВУЧКОВИЋ (Махала, Титоград, Црна Гора, 1920 – Лозница, 1984), учитељ и наставник у родном крају, Сенти, Лозници и Тузли, где је обављао више одговорних дужности и педагошки саветник у Међуопштинском просветно-педагошком заводу у Ваљевоу (1842, 11. маја 1984, 11).

ЖИВКО И. ПЕТРОВИЋ (Кланица, Ваљево, 1926 – Ваљево, 1984), истакнути друштвено-политички радник и привредни руководилац (председник НОО Дивци, потпредседник НОО Ваљево, директор Фабрике вијака „Градац“ и Ваљевске банке), те председник Скупштине општине Ваљево (1843, 18. маја 1984, 1).

ИВАН ГРБИЋ (Попучке, Ваљево, 1908 – Београд, 1984), дипломирани електро инжењер и истакнути активиста напредног радничког и студентског покрета у Београду, бавио се и научно-истраживачким радом, дуже време живео и радио у СССР-у (1844, 25. маја 1984, 2).

ДРАГОМИР ГИБЕ Ј. САМОКРЕСОВИЋ (Ваљево, 1950 – Дрина, 1984), радник РО „15. септембар“, савезни рукометни судија и спортски радник – члан Председништва и секретар РК „Металац“ и секретар Општинског рукометног савеза Ваљева (1845, 5. јуна 1984, 15).

МИЛИНКО БОЈИЧИЋ (Пепељевац, Лајковац, 1925 – Лајковац, 1984), учесник НОБ-а, на служби у ЈНА, секретар Општинског одбора СУБ НОР-а и бивши председник Скупштине општине Лајковац (1847, 15. јуна 1984, 2).

БОЖА ДРОБАЦ (Рајновац, Бихаћ, БиХ, 1913 – Ваљево, 1984), учесник НОБ-а, ратни мајор, пензионисани радник ОУП-а и носилац Партизанске споменице 1941. године и више других ратних и мирнодопских одликовања и других признања (1847, 15. јуна 1984, 2).

СТАНОЈЕ ФИЛИПОВИЋ (Милина, Лозница, 1924 – Шабац, 1984), наставник и професор, просветно-педагошки саветник, новинар, историчар Подриња, аутор више књига из завичајне прошлости Подриња и књижевник (1854, 3. август 1984, 4).

СТИПЕ СПЛИВАЛО (Јелса, Хвар, Хрватска, 1910 – Супетар, Брач, Хрватска, 1984), геометар и предратни комуниста у Ваљевоу, учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. године, познати друштвено-политички и привредни руководилац (директор „Пливе“, потпредседник Сабора, министар и председник Комитета за спољну трговину) и члан Савета Републике Хрватске (1856, 17. августа 1984, 2).

МИЛЕНА ВОДЕНЛИЋ, рођ. **Ђурић**, (Ваљево, 1899 – Ваљево, 1984), потиче из угледне трговачке куће, а отац јој је био и председник ваљевске општине; професор гимназије у Прокупљу и Ваљевоу, најстарији професор ваљевске гимназије (1859, 7. септембра 1984, 6)

Др ПАНТА ЈАНКОВИЋ (Врагочаница, Ваљево, 1900 – Ваљево, 1984), потиче из познате породице, а отац му је годинама бивао народни посланик, са српском војском повлачио се преко Алабаније, а у Француској завршио студије медицине, лекар и познати здравствени радник (1860, 14. септембра 1984, 13).

БРАНКО БОРОВНИЦА (Лакташи, Бања Лука, БиХ, 1912 – Ваљево, 1984), учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. године и потпуковник ЈНА и начелник Секретаријата за народну одбрану СО Ваљево, носилац многих одликовања и других признања (1864, 5. октобра 1984, 2).

МИЛОРАД МИКА ПЕРИШИЋ (Годечево, Косјерић, 1910 – Ваљево, 1984), порезник, дипломирани правник – судија, председник Среског суда и адвокат,

друштвено -политички радник, предавао и филозофију у Ваљевској гимназији (1864, 5. октобра 1984, 2).

Др ЈУЛКА МЕШТЕРОВИЋ (Српски Итебеј, Житиште, 1906 – Београд, 1984), лекар у Ваљеву, супруга др Милоша Пантића, лекара, револуционара и хуманисте; борац више партизанских јединица, носилац Партизанске споменице 1941. године и санитетски пуковник ЈНА (1865, 12. октобра 1984, 2).

ПАУН Б. ПЛЕЊИЋ (Осладић, Ваљево, 1920 – Ваљево, 1984), оца Благоја му заклали четници; сарадник и учесник НОБ-а друштвено- политички и привредни руководилац у Ваљевској Каменици – директор Земљорадничке задруге и финансијски директор РО „Здравко Јовановић“ (1865, 12. октобра 1984, 2).

ЗЛАТИЈА РАДОСАВЉЕВИЋ (Зарубе, Ваљево, 1893 – Пауне, 1984), домаћица, мајка Миливоја Радосављевића, предратног и ратног секретара Окружног комитета СКОЈ-а за Ваљево, илегални партијски радник и носилац Партизанске споменице 1941. године (1865, 19. октобра 1984, 2).

БОРИВОЈЕ ЋОСИЋ (Лопатањ, Осечина, 1927 – Ваљево, 1984), висококвалификовани галванизер – пословођа у Фабрици вијака „Градац“ у Ваљеву и друштвено-политички радник, делегат у Скупштини СР Србије (1867, 2. новембра 1984, 2).

1985. година

ДРАГИЋ ЈОКИЋ (Лозница, Ваљево, 1921 – Ваљево, 1985), учесник НОБ-а, правник и истакнути друштвено-политички радник, секретар Среза рађевског, председник Општинског суда Ваљево, секретар Скупштине општине и Регионалне привредне коморе Ваљево, друштвени правобранилац самоуправљања (1880, 1. фебруара 1985, 2).

БОЖИДАР МИНА НЕШКОВИЋ (Оклетач, Бајина Башта, 1902- Оклетач, 1985), чамшија, који је марта 1942. године преко Дрине превезао борце Ваљевског партизанског одреда из Србије у Босну (1881, 8. фебруара 1985, 1).

ТОМИСЛАВ ТОМА МАРТИНОВИЋ (Ваљево, 1934 – Београд, 1985), академски сликар и новинар, дугогодишњи ликовно-графички уредник београдског листа „Репортер“ и вишегодишњи сарадник листа „Напред“ (1881, 8. фебруара 1985, 6).

РАЈКО КОВАЧЕВИЋ (Тубравић, Ваљево, 1910 – Ваљево, 1985), сарадник НОП-а, први председник НОО Поћута и познати друштвено-политички радник – председник Среског народног одбора Ваљево (1882, 15. фебруара 1985, 2).

ДОБРОСАВ ЛУКИЋ (Горња Грабовица, Ваљево, 1924 – Ваљево, 1985), радник, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац, носилац Партизанске споменице 1941. и радник ваљевског „Крушика“ (1884, 1. марта 1985, 2).

ВОЈМИР ВОЈА ЈЕЛИЧИЋ (Дупљај, Ваљево, 1926 – Ваљево, 1985), учесник НОБ-а, шеф Службе обезбеђења СОУР „Крушик“ и познати друштвено-политички радник (1884, 1. марта 1985, 2).

СПАСОЈЕ СУЏУМ (Подосоје, Билећа, 1924 – Ваљево, 1985), првоборац НОР-а и потпуковник милиције (1886, 29. марта 1985, 2).

ЈЕВРЕМ ЈЕШКО ВИДИЋ (Бајина Башта, 1928 – Ваљево, 1985), наставник техничко цртања у Школском центру за техничко образовање у Ваљеву, дугогодишњи спортиста – гимнастичар и спортски радник трагично преминуо (1895, 17. маја 1985, 17).

ТОМА БРЕУЉ – ВУЈА (Крушево, Обровац, 1916 -Задар, 1985), борац Ваљевског партизанског одреда, народни херој и носилац Партизанске споменице 1941. године (1897, 31. маја 1985, 2).

МОМЧИЛО ЈОКСИЋ (Тулари, Уб, 1920 – Ваљево, 1985), борац Ваљевског партизански борац, ратни заробљеник, носилац Партизанске споменице 1941. и других признања (1897, 31. маја 1985, 2).

ДРАГОМИР ДРАГО МАРЧЕТИЋ (Ресавци, Сански Мост, БиХ, 1915 – Ваљево, 1985), браварски радник, сарадник НОП-а, познати друштвено-политички радник (1898, 7. јуна 1985, 2).

ТИХОМИР СМИЉАНИЋ (Славковица, Љиг, 1906 – Ваљево, 1985), пред-ратни председник општине, борац Ваљевског партизанског одреда и илегални партијски радник, носилац Партизанске споменице 1941, председник Народног одбора Среза колубарског (1900, 21. јуна 1985, 2).

ЗОРКА ВЕЛИЧКОВИЋ, рођ. **Тодоровић** (Ћуприја, 1898 – Ваљево, 1985), стручна учитељица без запослења, мајка партизанских првобораца Милисави – Мише и Данила Величковића и сарадник НОП-а (1900, 21. јуна 1985, 2).

НАДА ЦВИЈИЋ – КУЗМАНОВИЋ (Ваљево, ? – Београд, 1985); учитељица и друштвени рудник (1901, 28. јуна 1985, 26).

ЛУКА ЗОРИЋ (Мазин, Грачац, Хрватска, 1923 – Ваљево, 1985), учесник НОР-а, пуковник ЈНА и друштвено-политички радник (1904, 19. јула 1985, 2).

СЛОБОДАН ЂОКОВИЋ (Глоговац, Мачва, 1922 – Шабац, 1985), првоборац и истакнути друштвено-политички радник (1905, 26. јула 1985, 2).

ГОЈКО МАРКОВИЋ (Гуњица, Мионица, 1899 – Гуњица, 1985), сарадник НОП-а и председник НОО Горња Топлица (1909, 23. августа 1985, 2).

БРАНКО МАРИЋ (? , 1962 – Београд, 1985), фудбалер – центарфор ваљевске „Будућности“ (1910, 30. августа 1985, 15).

БРАНИСЛАВ КЕЦОЈЕВИЋ (Зрењанин, 1949 – Ваљево, 1985), апсолвент Факултета физичке културе, познати кошаркаш и кошаркашки тренер (1912, 13. септембра 1985, 27).

Др МИОДРАГ ДРАГАН ЈОВАНОВИЋ (Чачак, 1906 – Београд, 1985), зубни лекар, припадник предратног револуционарног покрета, борац Ваљевског партизанског одреда и носилац Партизанске споменице 1945. године (1915, 4. октобра 1985, 2).

ДЕСИМИР ЈОВОВИЋ ЧИЧА (Доњи Бранетићи, Горњи Милановац, 1905 – Београд, 1985), народни херој, истакнути друштвено-политички радник и члан Савета федерације (1917, 18. октобра 1985, 2).

ЖИВКО ГАВРИЛОВИЋ (Бошњановић, Љиг, 1949 – Београд, 1985), економиста, председник Извршног савета Скупштине општине Љиг и председник Принудног пословодног одбора РО „Колубара – Гранит – Пешчар“ у Љигу (1919, 1. новембра 1985, 3).

ВЛАДЕТА ПЕТРОВИЋ – ВЛАДА ГАЈДАРОВ (Ваљево, 1905 – Ваљево, 1985), трговински радник и песник (1919, 1. новембра 1985, 6).

МИЛАН ОЉБИНА (Крбавица, Личка Кореница, Хрватска, 1921 – Совљак, Уб, 1985), борац Ваљевског партизанског одреда, немачки логораш, службеник, резервни капетан ЈНА и друштвено-политички радник (1921, 15. новембра 1985, 2).

ЂУРО КНЕЖЕВИЋ (Мали Цветинић, Дрвар, БиХ, 1901 – Ваљево, 1985), шумски радник, борац НОР-а, носилац Партизанске споменице 1941. и више других признања (1924, 6. децембра 1985).

МИЛИЋ БУЧИЋ (Равње, Сремска Митровица, 1903 – Уб, 1985), борац више партизанских јединица, капетан I класе милиције и шеф Управе милиције на Убу, носилац Партизанске споменице 1941. године (1924, 6. децембра 1985, 4).

1986. година

БОРИСЛАВ БОРА БЛАГОЈЕВИЋ (Ваљево, 1911- Београд, 1985), један од наших најпознатијих правника, др правних наука, редовни професор и декан Правног факултета у Београду, ректор Београдског универзитета, судија Уставног суда, директор Института за упоредно право, директор Југословенског лексикографског завода, члан ЈАЗУ, аутор многих књига и члан Савета СР Србије (1929, 10. јануара 1986, 2)

БУРО РАДОВАНАЦ (? , ? – Београд, 1985), учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. и први командант Команде војног подручја у Ваљеву и командант Окружне милиције (1929, 10. јануара 1986, 2).

Др БОГДАН Љ. ВРХОВАЦ (Београд, 1927 – Ваљево, 1986), лекар – гинеколог и акушер, истакнути здравствени радник, члана Српског лекарског друштва (1929, 10. јануара 1986,10).

ДОБРИВОЈЕ ЈАНКОВИЋ БРАЛЕ (Загреб, 1924 – ?, 1986), учесник НОБ-а, архитекта, за чије се име везује почетак урбанизма Лајковца, страдао у саобраћајној несрећи (1930, 17. јануара 1982, 2).

МИРОСЛАВ СЕЛАКОВИЋ ФАЉА (Уб, 1937 – Београд, 1986), познати спортиста, дипломирани инжењер агрономије, један од најуспешнијих председника Скупштине општине Уб и генерални директор ПИК „Уб“, познати козер и боем (1931, 24. јануара 1982, 2).

Др ДУШАН СТЕПАНОВИЋ (Суводање, Ваљево, 1923 – Ваљево, 1986), лекар – гинеколог и акушер, начелник Службе за здравствену заштиту жена Окружне болнице у Ваљеву и савезни посланик (1932, 31. јануара 1982, 10).

СЛАВОЉУБ ЂУРЂЕВИЋ (Слатина, Уб, 1907 – Слатина, 1986), ковачки радник, сарадник НОП-а, друштвено-политички и привредни руководиоца – директор предузећа „Плуг“ и „Универзал“ у Ваљеву (1938, 14. марта 1986, 2).

НИКОЛА СТОЈКОВИЋ (Ваљево, 1897 – Ваљево, 1986), кројач, хорски певач и најстарији члан КУД „Абрашевић“ у Ваљеву (1934, 14. фебруара 1986, 8).

СЛОБОДАН БАНЕ ЖИВКОВИЋ (Ваљево, 1918 – Ваљево, 1986), учитељ – музичар, управитељ Основне школе, директор Дома културе у Ваљеву, директор и секретар Југословенских сусрета аматера „Абрашевић“ (1941, 4. априла 1986, 11).

СРЕТЕН КУШАКОВИЋ (Ваљево, 1944 – Ваљево, 1986), радник и талентовани песник, који је сарађивао у више листова и часописа (1942, 11. априла 1986, 8).

ВЕРОЉУБ ВЕЦА ПАВЛОВИЋ (Миличница, Ваљево, 1925 – Београд, 1986), учесник НОР-а и ратни војни инвалид, познати просветни, културни и друштвено-политички радник, председник Скупштине општине Шабац, главни и одговорни уредник часописа „Подриње“, Уствари" и Чивија", секретар Културно-просветне заједнице Србије у Београду (1947, 16. маја 1986, 13).

ДОБРИВОЈЕ БОШКОВИЋ (Команице, Мионица, 1922 – Београд, 1986), кројачки радник у Ваљеву, борац Ваљевског партизанског одреда и више других јединица, носилац Партизанске споменице 1941, истакнути друштвено-политички радник и државник (1950, 6. јуна 1986, 2).

БОРИСЛАВ ЖИВКОВИЋ ЛАЛА (Доња Буковица, Ваљево, 1931 – Ваљево, 1986), дипломирани економиста, професор Школског центра за економско об-

разовање и директор у Фабрици кожа и крзна „Милан Китановић“ у Ваљево (1950, 6. јуна 1986, 5).

БОШКО ГАЛИЋ (Малешевци, Босанско Грахово, БиХ, 1924 – Београд, 1986), борац више партизанских јединица и Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања, потпуковник ЈНА, живео у Ваљево (1952, 20. јуна 1986, 2).

МАРКО ПРЕДОЈЕВИЋ (Лушци Паланка, Сански Мост, БиХ, 1921 – Ваљево, 1986), борац ИИ крајишке бригаде, учесник борби на Сутјесци и Неретви, носилац Партизанске споменице 1941. године, живео и радио у Ваљево (1953, 27. јуна 1986, 2).

БОЖА МАРКОВИЋ (Мионица, 1915- Београд, 1986), металски радник и новинар, главни и одговорни уредник „Напреда (1948. и 1949), активан друштвено-политички радник, један од иницијатора оснивања КУД “Крушик” у Ваљево (1955, 11. јула 1986, 2).

РАДОСЛАВ РАДЕ ПАЈУРКОВИЋ (? ? – Сарајево, 1986), ратне 1941. године као избеглица се настанио у Ваљево, био је познати атлетичар, оснивач спортског актива „Крушика“; инжењер и конструктор неких атлетских справа (1956, 18. јула 1986, 15).

Прим др. РАДОЈКО КОСТИЋ (Рти, Лучани – Ваљево, 1986), учесник НОБ-а, лекар – пнеумофтизиолог, начелник Пнеумофтизиолошке службе и Антитуберкулозног диспанзера у Ваљево (1958, 1. августа 1986, 6).

ТИОСАВ ТИЛЕ ЈЕВТИЋ (Лукавац, Ваљево, 1928 – Ваљево, 1986), најпре ковачки радник у „Крушику и друштвено-политички радник, потом дипломирани економиста – директор „Прогреса“ у Ваљево (1960, 15. августа 1986, 2).

ЧЕДОМИР ЧЕДА ПРОТИЋ (Каменица, Ваљево, 1905 – Мионица, 1986), учитељ, истакнути просветни и културни радник Мионице и околине, дописник више листова и других гласила (1960, 15. августа 1986, 7).

ГОРДАНА КОСАНОВИЋ (Ваљево, 1953 – ?, 1986), глумица Атељеа 212 и Београдског драмског позоришта у Београду и позоришту у Манхајму (Немачка), играла је и на филму (1960, 15. августа 1986, 8).

СТАНИСЛАВА ЦАНА СТОЈАНОВИЋ (Мионица, 1911 – Београд, 1986), активиста револуционарног покрета, супруга Милана Станишића предратног и ратног секретара МК КПЈ за Колубару, логорашица Аушвица и Равенсбурга и просветни радник (1961, 22. августа 1986, 2).

СТАНИСЛАВ ЦАНЕ ЛУКИЋ (Велико Мариште,¹³ Мионица, 1913 – Мионица, 1986), абаџијски радник, припадник предратног револуционарног покрета, борац Ваљевског партизанског одреда, грчки партизан, политички комесар места у Каменици и први председник Месног НОО у Мионици, резервни капетан I класе и носилац Партизанске споменице 1941. године (1963, 5. септембра 1986, 2).

АЛЕКСАНДАР АЦА БАБИЋ (Хаџићи, Билеће, 1921 – Сарајево, 1986), борац Ваљевског партизанског одреда, генерал-мајор ЈНА, носилац Партизанске споменице 1941, члан Савета СР БиХ и истакнути друштвено-политички радник (1966, 26. септембра 1986, 2).

ЗОРАН ЖУЈОВИЋ (Памбуковица, Уб, 1928 – Ваљево, 1986), књиговођа, добар шахиста и истакнути шаховски радник – вишегодишњи секретар Ваљевског шаховског клуба – ВШК (1969, 17. октобра 1996, 19).

13 У време његовог рођења Велико Мариште било је у оквиру Горњег Мушића.

ДУШАН ДУЛЕ ЈЕВТИЋ (Равње, Ваљево, 1920 – Равње, 1986), удружени земљорадник, борац НОР-а, неимар социјалистичке изградње и активни друштвено-политички радник, носилац више признања (1972, 7. новембра 1986, 2).

РОСА ЧОМИЋ (Врањска, Билећа, 1922 – Нови Сад, 1986), сарадник НОП-а, стручна учитељица и наставница, директор Центра за економику и домаћинство, директор Установе за дневни боравак деце у Ваљево и друштвено-политички радник (1973, 14. новембра 1986, 2).

ЉУПЧО АРСОВ (Штип, Македонија, 1910 – Скопље, 1986), као банкарски чиновник краће време радио у Ваљево, припадао револуционарном покрету, револуционар и државник, члан Савета Федерације (1975, 28. новембра 1986, 2).

МИЛОСАВ МИЛОСАВЉЕВИЋ (Леушићи, Горњи Милановац, 1911 – Београд, 1986), папуцијски радник и предратни секретар Окружног комитета КПЈ за Ваљево, један од организатора оружаног устанка и политички комесар Ваљевског партизанског одреда, народни херој и истакнути друштвено-политички радник, носилац бројних одликовања и других признања (1976, 5. децембра 1986, 1 и 1977, 12. децембра 1986, 1).

РАДОВАН ЛУЧИЋ (Ражана, Косјерић, 1903 – Ваљево, 1986), опанчарски радник, припадник предратног револуционарног покрета, борац Ваљевског партизанског одреда и Централне радионице Врховног штаба НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице 1941 и мајор ЈНА (1976, 5. децембра 1986, 2).

ЧАСЛАВ ТОДОРОВИЋ (Пецка, Осечина, 1929 – Ваљево, 1986), кројачки радник и текстилни инжењер, генерални директор Конфекције „Узор“ у Ваљево и комерцијални директор Конфекције „Младост“ у Мионици (1977, 12. децембра 1986, 3).

1987. година

ДЕСИМИРКА ДЕСА АНДРИЋ (Станина Река, Ваљево, 1911 – Ваљево, 1987), домаћица и спортски радник – дугогодишњи члан управе ФК „Будућност“ из Ваљева (1984, 30. јануара 1987, 19).

ЖИВОЈИН ЛАЗИЋ (Санковић, Мионица – Ваљево, 1987), земљорадник, учесник ратова од 1912. до 1918. године, носилац Албанске споменице, аутор ратног дневника, чувар слободарских традиција о коме је доста писано, а снимљена су и четири филма (1986, 13. фебруара 1987, 2).

СРЕЋКО ЈАНКОВИЋ (Дреновац, Шабац, 1909 – Београд, 1987), учитељ, истакнути просветни и друштвено-политички радник подгорског среза и општине Ваљевска Каменица (1986, 13. фебруара 1987, 11).

ДУШАН РЕПАЦ – ДУЛЕ КЊИЖАР (Широка Кула, Госпић, Хрватска, 1914 – Београд, 1987), књижарски радник и илегалцац у Београду, борац Првог шумадијског и Ваљевског партизанског одреда и других јединица, носилац Партизанске споменице 1941. године и пуковник милиције (1988, 27. фебруара 1987, 2).

ЉУБИЦА ЉУБА БАБИЋ (Ваљево, 1909 – Ваљево, 1987), потиче из угледне адвокатске породице, банкарски чиновник, супруга инжењера Милорада Мила Бабића, који је као сарадник НОП-а убијен у логору на Бањици; први председник Окружног одбора АФЖ у Ваљево (1988, 27. фебруара 1987, 2).

ВЕЛИМИР ВЕЉА ЛАЗАРЕВИЋ (Команице, Мионица, 1932 – Ваљево, 1987), наставник и друштвено-политички радник, секретар Општинске конференције ССРН и секретар СИЗ-а дечје и социјалне заштите општине Ваљево (1992, 27. марта 1987, 10).

ДРАГОЉУБ ТИМОТИЈЕВИЋ ЧИЧА (Ваљево, 1926 – Ваљево, 1987, возач и вишегодишњи голман ФК „Будућности“ из Ваљева (1996, 24. априла 1987, 19).

МИРОСЛАВ МУЊИЋ ПИЛАЦ (Ваљево, 1934 – Ваљево, 1987), машински техничар „Крушика“ и „Стреле“, свестрани спортиста (гимнастичар, атлетичар фудбалер), истицао се као голман фудбалских клубова „Радничког“ и „Металца“, претече данашње „Будућности“ из Ваљева (1998, 8. маја 1987, 19)

ВАСА ШОФРАНАЦ (Горњи Цеклин, Цетиње, 1911 – Београд, 1987), припадник револуционарног покрета и комуниста од 1934; борац I пролетерске бригаде, носилац Партизанске споменице 1941 године и других одликовања, мајор ЈНА (2001, 29. маја 1987, 2).

МИЛИЋ МИЛОШЕВИЋ (Губин До, Ужице, 1894 – Београд, 1987), трговац у Ваљеву, учесник ратова од 1912. до 1918. године, носилац Албанске споменице, Карађорђевог звезде са мачевима и више других признања (2004, 19. јуна 1987, 3).

ДРАГО БЕЈАТОВИЋ (Братунац, БиХ, 1908 – Салаш Ноћајски, Сремска Митровица, 1987), столарски радник, припадник револуционарног радничког покрета, учесник НОБ-а, логораш, носилац Партизанске споменице 1941. године, инспектор СУП-а у Осечини, Убу и Ваљеву (2006, 3. јула 1987, 2).

БРАНИСЛАВ БРАНА ЈОВАНОВИЋ (Врагочаница, Ваљево, 1922 – Ваљево, 1987), дипломирани правник и друштвено-политички радник, секретар ОК СК Осечина, председник Извршног савета СО Ваљево, секретар Скупштине Подрињско-колубарске међуопштинске регионалне заједнице у Ваљеву (2007, 10. јула 1987, 2).

ВЛАЈКО ЦОКОВИЋ (Загреб, 1932 – Сарајево, 1987), свестрани спортиста (атлетичар и стонотенисер), спортски радник, професор српско-хрватског језика и књижевности и новинар – дописник Ослобођења и Вечерњег листа, уредник спортске рубрике ВЕН-а (2007, 10. јула 1987, 15).

ЗОРА РИСТИВОЈЕВИЋ, рођ. **Петровић** (Осеченица, Мионица, 1913 – Ваљево 1987), кројачка радница и припадник револуционарног радничког покрета у чијој је кући донета одлука о формирању Ваљевског партизанског одреда, носилац Партизанске споменице 1941. и друштвено-политички радник (2008, 17. јула 1987, 2).

БОГДАН МИЛОШЕВИЋ (Гукош, Љиг, 1894 – Гукош, 1987), борац III чете III батаљона VIII прекобројног пука у ратовима 1912-1918; носилац Албанске споменице и породични пензионер – отац два сина погинула у партизанима (2007, 17. јула 1987, 4).

ЉУБИША РИСТОВИЋ (Рожанство, Чајетина, 1921 – Ваљево, 1987), партизански првоборац, капетан I класе ЈНА, друштвено-политички радник, носилац Партизанске споменице 1941. године и других одликовања (2009, 24. јула 1987, 2).

МИЛОРАД МИЋА ТЕШИЋ (Новаци, Уб, 1895 – Новаци, 1987), пољопривредни стручњак, припадник легендарног батаљона „1.700 каплара“ и Дунавске дивизије, носилац Албанске споменице, резервни капетан I класе, а у Другом светском рату, немачки заробљеник (2009, 24. јула 1987, 2).

КРСМАН ПЕТРОВИЋ (Љештанско, Бајина Башта, 1912 – Ваљево, 1987), дипломирани правник – судија Општинског суда у Ваљеву, глумач КУД „Абрашевић“, планинар и председник ПД „Здравко Јовановић“ Ваљево (2009, 24. јула 1987, 15).

РАДИСЛАВ ПЛЕЋИЋ (Осладић, Ваљево, 1923 – Осладић, 1987), напредни пољопривредни произвођач, рекордер и добар домаћин (2014, 28. августа 1987, 1).

НОВАК НОЦА МИЛОШЕВИЋ (Ваљево, 1926 – Ваљево, 1987), један од најбољих ваљевских фудбалера, магистар археологије, кустос Народног музеја у Ваљеву и велики истраживач (2015, 4. септембра 1987, 5).

СРЕДОЈЕ СТАРЧЕВИЋ (Суводање, Ваљево, 1926 – Ваљево, 1987), напредан пољопривредник, један од првих удружених земљорадника у ООК „Ставе“ и врсни произвођач малине, шљиве и јагњећег меса (2016, 11. септембра 1987, 6).

МИЛИЦА МИЦА ЈЕРОСИМИЋ (? , Зајечар, 1940 – Ваљево, 1987), инжењер технологије РО „Србијанка“ у Ваљеву (2016, 11. септембра 1987, 6).

СВETИСЛАВ МИЛОЈКОВИЋ (Моклиште, Бела Паланка, 1915 – Ваљево, 1987), учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. и више других признања, друштвено-политички радник (2025, 13. новембра 1987, 2).

ВОЈА ПОПОВИЋ (Трстеник, 1898 – Боговађа, Лајковац, 1987), учесник Првог светског рата, носилац Албанске споменице, директор Народне банке у Љигу, један од пионира туризма у Боговађи и благајник Одмаралишта Црвеног крста у том месту (2025, 13. новембра 1987, 2).

СВETИСЛАВ РАДОСАВЉЕВИЋ – СВETA ЖОНГЛЕР (Ваљево, ? – Ваљево, 1987), гимнастичар и одличан фудбалер; спортски радник и дипломирани правник – секретар Среског НО и судија Округног суда у Ваљеву (2026, 20. новембра 1987, 19).

ЖИВОРАД ЉУБИЧИЋ (Завлака, Крупањ, 1912 – Београд, 1987), учитељ, борац и старшина у Ваљевском партизанском одреду и другим јединицама, носилац Партизанске споменице и низа других признања, народни посланик, истакнути друштвено-политички радник – секретар Округног комитета СКЈ и председник Скупштине општине Ваљево, а уређивао је и овај лист (2027, 27. новембра 1987, 2).

МИЛОШ ВИТЕЗОВИЋ (Мионица, 1924 – Мионица, 1987), правник, секретар Скупштине општине Мионица, друштвено-политички радник и народни посланик, пажљиви хроничар збивања, дописник овог листа и више других гласила (2027, 27. новембра 1987, 4).

1988. година

ПРЕДРАГ – Драган ТОДОРОВИЋ (Обреновац, 1928 – Лајковац, 1987), железничар – шеф Секције за одржавање пруге, друштвено-политички и спортски радник (2032, 1. јануара 1988, 30).

ТОМИСЛАВ ТОМАНИЋ (? , 1947 – ?, 1988), радник „Трепча“ из Косовске Митровице, члан Пословодног одбора Земљорадничке задруге из Лајковца и друштвено-политички радник (2033, 8. јануара 1988, 6).

ЖИВАН БРАНКОВИЋ (Стапар, Ваљево, 1928 – Ваљево, 1988), машински техничар – наставник у Школском центру за техничко образовање у Ваљеву, спортиста и спортски радник – начелник и председник Друштва за телесно вежбање „Партизан“ из Ваљева (2033, 8. јануара 1988, 19).

ЛАЗАР ТРПКОВИЋ (Крагујевац, 1914 – Београд, 1988), металостругар „Вистада“, борац Ваљевског партизанског одреда и Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице 1941. и генерал-мајор ЈНА (2038, 12. фебруара 1988, 2).

РАДИСАВ СРЕЋКОВИЋ (Горње Црниљево, Осечина, 1921 – Ваљево, 1988) борац Ваљевског партизанског одреда, немачки логораш, аутор песме „Бој на

Завлаци“ и друштвено-политички радник у Осечини и Каменици (2038, 12. фебруара 1988, 2).

ТОМА ВАСИЋ (Мојковић, Крупањ, 1912 – Шабац, 1988), борац Ваљевског партизанског одреда и Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменица 1941. и потпуковник ЈНА (2040, 26. фебруара 1988, 2).

СВЕТОЗАР СВЕТА БУРАШИНОВИЋ (Врагочаница, Ваљево, 1924 – Ваљево, 1988), учесник рата, ратни војни инвалид, дипломирани економиста, председник Шумарске коморе, председник Општинског синдикалног већа, потпредседник Скупштине општине Ваљево и директор ЗОИЛ „Дунав“ у Ваљеву (2045, 1. априла 1988, 2).

ЖИВАН РАНИСАВЉЕВИЋ (Кожуар, Уб, 1910 – Београд, 1988) графички радник и припадник предратног револуционарног покрета, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац, носилац Партизанске споменице 1941. године и друштвено-политички радник (2051, 13. маја 1988, 2).

МОМЧИЛО БОШКОВИЋ ЦОРА (Пауне, Ваљево, 1914 – Ваљево, 1988), обућарски радник, фудбалер, сарадник НОП-а и бањички логораш, спортски радник (2051, 13. маја 1988, 19).

ВЛАДЕТА ВЛАДА СТАРЧЕВИЋ (Дивци, Ваљево, 1956 – Београд, 1988), фудбалер ваљевске „Будућности“, ОФК „Београда“ и неких иностраних клубова, страдао у саобраћајној несрећи код Степојевца (2051, 13. маја 1988, 19).

ПРЕДРАГ ФИЛИПОВИЋ ФИЋА (Ваљево, 1931 – Ваљево, 1988), радник РО „Крушик – Наменске“, спортиста, свестрани и веома агилни спортски радник, савезни рукометни судија (2052, 20. маја 1988, 19).

МИЛИВОЈЕ МАРИЋ МАРЕ (Рајковић, Мионица, 1953 – Ваљево, 1988), трговински радник ТРО „Дивчибаре“ и боксер – капитен БК „Металац“ и троструки првак Србије (2054, 3. јуна 1988, 19).

ЖИВОТА ЛУКИЋ (Бабајић, Љиг, 1912 – Бабајић, 1988), земљорадник, борац Ваљевског партизанског одреда и илегални радник, носилац Партизанске споменице 1941. године и савезни посланик (2055, 10. јуна 1988, 2).

НИКОЛА ШАМИ КОЛЕ (Осечина, 1923 – Београд, 1988), машинбравар, сарадник и учесник НОБ-а, друштвено-политички радник у Ваљеву и Пули (2058, 1. јула 1988, 2).

ОБРЕН ЈОВАНОВИЋ (Коњско, Требиње, 1897 – Ваљево, 1988), од 1941. године живео је и радио у Ваљеву, фотограф, који је овековечио многе значајне догађаје у Ваљеву и околини и добитник више признања (2060, 15. јула 1988, 2).

ДИМИТРИЈЕ РАТКОВИЋ – МИЋА КЕЗУН (? – Ваљево, 1988), познати боксерски радник и тренер (2060, 15. јула 1988, 19).

СИМКА СРЕЂКОВИЋ, рођ. **Јанковић** (Каменица, Ваљево, 1904 – Ваљево, 1988), здравствени радник – чувена бабица (2061, 22. јула 1988, 2).

ПЕТАР ПЕРА МАТИЋ (Мали Борак, Лајковац, 1920 – Ваљево, 1988), борац НОР-а, припадник ОЗН-е, државни чиновник и директор „Месопродукта“ у Ваљеву (2062, 2).

СЛОБОДАН МИЛОВАНОВИЋ ШЉИВАЦ (? – Лајковац, 1988), талентовани фудбалер и фудбалски тренер (2062, 29. јула 1988, 19).

БЛАНКА КРАУС (Вуковар, 1915 – Београд, 1988), сарадник НОП-а у ваљевском крају и познати просветни, културни и јавни радник (2064, 12. августа 1988, 2).

ЖАРКО ПРАШТАЛО (Лушци Паланка, Сански Мост, БиХ, 1909 – Ваљево, 1988), познати продавац новина и књига у Лајковцу, први директор ТП „Просвета“ у Ваљеву и дугогодишњи пословођа „Нолитове“ књижаре у Ваљеву (2064, 12. августа 1988, 5).

ЗДРАВКО АЛЕКСИЋ ЦИГА (Ребељ, Ваљево, 1910 – Ваљево, 1988) јорганџија, припадник револуционарног покрета, сарадник НОП-а, директор занатских предузећа „Бора Миловановић“ и „Будућност“ у Ваљеву (2066, 26. августа 1988, 2).

МИЛАН ТЕШИЋ – МИЋА ЧУЛА (Ваљево, 1930 – Ваљево, 1988), учесник НОБ-а, талентовани фудбалер и фудбалски педагог, трговински радник ТРО „Дивчибара“ и агилни ловац (2077, 11. новембра 1988, 19).

1989. година

ЈЕРОТИЈЕ Н. ВУЈИЋ ЈЕШКО (Ваљево, 1921 – Ваљево, 1989), службеник, ратни заробљеник, дипломирани правник – секретар Народног позоришта; архивиста и директор Историјског архива; публициста и покретач Гласника ИА Ваљево (2085, 6. јануара 1989, 5).

БРАНИСЛАВ ТЕОДОРОВИЋ БРАНКИЋ (Ваљево, 1927- Ваљево, 1989), радник „Крушика“; пионир и републички инструктор ваздухопловног моделарства; филмски сниматељ и председник Фото-кино клуб „Ваљево“, добитник многих признања (2085, 6. јануара 1989, 15).

МИЛОРАД ДИВЉАНОВИЋ ГУСАК (Косовска Митровица, КиМ, ? – ?, 1989), ученик Средње пољопривредне школе у Ваљеву, ратни заробљеник, познати играч (голман) више фудбалских клубова у земљи (2086, 13. јануара 1989, 19).

МИЛОВАН ЂЕНАДИЋ ЂЕНЕ (Ратковац, Лајковац, 1941 – Ваљево, 1989), књиговецац, добар фудбалер још бољи боксер, председник ФК „Занатлија“ у Ваљеву, фудбалски судија и делегат на боксерским мечевима (2086, 13. јануара 1989, 19).

ДРАГОЉУБ ВАСИЋ ФАСА¹⁴ (Ужице, 1927 – Ријека 1989), борац Ужичког партизанског одреда и Друге пролетерске бригаде, носилац Партизанске споменице 1941, оперативни радник Службе државне безбедности у Ваљеву и спортски радник (2088, 27. јануара 1989, 2).

ДРАГИША КУТЛАШИЋ КУТЛА (Ваљево, 1922 – Ваљево, 1989), ученик Железничке саобраћајне школе, фудбалер, учесник НОБ-а од 1941. године, интернирац у Аустрији и Немачкој, радио на више одговорних дужности у органима унутрашњих послова и правосуђу у Ваљеву и Осечини (2088, 27. јануара 1989, 2).

НАДА МАНДИЋ КЛАРА, рођ. **Јагровић** (Загреб, 1913 – Ваљево, 1989), професор математике и физике у Ваљевској гимназији и глумица Драмске секције КУД „Абрашевић“ у Ваљеву (2090, 10. фебруара 1989, 6)

БЛАГОЈЕ ЛАЛА ЈАНКОВИЋ (? , 1923 – Лајковац, 1989), отправник возова, бивши боксер у Ваљеву и играч Фудбалског клуба „Железничар“ из Лајковца (2090, 10. фебруара 1989, 19).

МИЛОМИР МИЛАНОВИЋ (Дучић, Мионица, 1895 – Дучић, 1989), земљорадник, учесник Првог светског рата, носилац Албанске споменице и више других одликовања (2095, 17. марта 1989, 4).

¹⁴ Грешком пише Васа.

МОМЧИЛО МОЦА ПАЈИЋ (Ваљево, 1912 – Ваљево, 1989), трговац, бивши фудбалер и спортски радник и новински извештач, члан хора и драмске секције КУД „Абрашевић“ и Ансамбла „Ваљевци“ (2096, 24. марта 1989, 18).

ЈОВАН ВЕЛИМИРОВИЋ – ВЛАДИКА ЈОВАН (Лелић, Ваљево, 1912 – Шабац, 1989), професор и ректор богословије у Битољу и Београду, архимандрит, епископ шабачко – ваљевски. Сахрањен у породичној гробници у месту рођења. (2097, 31. марта 1989, 1).

МЛАДЕН КРСТИЋ (? , 1929 – Ваљево, 1989), играч више фудбалских клубова; официр ЈНА, радник ваљевског „Крушика“ и савезни фудбалски судија (2098, 7. априла 1989, 19).

МИЛАН МИЋА ВУЈИЋ (Ваљево, 1904 – Ваљево, 1989), браварски радник, један од оснивача ФК „Слоге“, претече данашње ваљевске „Будућности“; играч више клубова, борац Рачанске чете Ужичког партизанског одреда, возач и први председник Радничког савета АСРО „Стрела“ у Ваљеву (2099, 14. априла 1989, 19).

Проф. др. ДРАГОЉУБ ДИВЉАНОВИЋ (Ваљево, 1920 – Београд, 1989) др ветеринарски наука, професор Ветеринарског факултета у Београду историчар здравства и плодан писац (2102, 28. априла 1989, 2).

ДАРИНКА БРАНКОВИЋ (? , 1925 – Вујиновача, Ваљево, 1989), домаћица, сарадник НОП-а и илегални партијски радник; председник Општинског одбора АФЖ и одборник првог Народног одбора општине Поћута (2105, 26. маја 1989, 1).

АЋИМ ДАКОВИЋ (Ријечани, Грахово, Црна Гора, 1912 – Ваљево, 1989), дипломирани инжењер агрономије, директор Пољопривредног добра „Космет“ и дугогодишњи професор Средње пољопривредне школе у Ваљеву (2105, 26. маја 1989, 6).

ВОЈИСЛАВ БАШКАЛОВИЋ (Козель, Љиг, 1893 – Бабајић, Љиг, 1989), земљорадник и стари ратник – учесник Првог светског рата и носилац Албанске споменице и више других одликовања (2106, 2. јуна 1989, 16).

МИЛОВАН СПАСОЈЕВИЋ (Ваљево, 1924 – Ваљево, 1989), борац V крајишке бригаде, бивши фудбалер и спортски радник – председник ФК „Будућности“; инжењер агрономије и привредник – директор РО „15. септембар“ и Пијачне управе у Ваљеву (2116, 11. августа 1989, 15).

ЖИВОРАД ЖИКА ДИМИТРИЈЕВИЋ (Маркова Црква, Лајковац, 1921 – Ваљево, 1989) борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац, носилац Партизанске споменице 1941. и начелник СУП-а Лајковац (2122, 22. септембра 1989, 2).

ЖИВОРАД РОСИЋ РОЈКЕ (Рађево Село, 1904 – Ваљево, 1989), земљорадник, најстарији члан Ловачког друштва „Браћа Недићи“ из Ваљево, нарочито се истакао у изградњи Ловачког дома у Ваљеву и добитник многих ловачких признања (2125, 13. октобра 1989, 14).

ЈЕВРЕМ ЈЕША ТОМИЋ (Совач, Ваљево, 1920 – Ваљево, 1989), учитељ и наставник математике ОШ „Андра Савчић“ у Ваљеву, „алфа и омега“ Подружнице математичара у општини Ваљево и „створац“ многих математичких талената (2127, 27. октобра 1989, 10)

ВЛАДА МИТРОВИЋ (? , 1969 – Лајковац, 1989), техничар и активни играч Фудбалског клуба „Железничар“ из Лајковца, настрадао у саобраћајној несрећи (2131/32, 24. новембра 1989, 27).

1990. година

ЛУКА СТАНЧИЋ (Ваљево, 1939 – Ваљево, 1990), свестрани спортиста (фудбалер, рукометаш и кошаркаш) и истакнути кошаркашки тренер (2137, 5. јануара 1990, 13).

СЛОБОДАН САВИЋ ДЕБЕЛИ (Ваљево, 1942 – Ваљево, 1990), глумац КУД „Абрашевић“ и позоришни редитељ ОСЕ (Омладинске сцене) у Ваљеву (2138, 12. јануара 1990, 5).

ВОЈИСЛАВ АВРАМОВИЋ (Котешница, Ваљево, 1923 – Ваљево, 1990), учесник НОБ-а, ратни војни инвалид, друштвено-политички, привредни и спортски радник – председник Општинског већа Савеза синдиката Ваљево, директор ваљевског „Елинда“, председник Регионалне привредне коморе и Кошаркашког клуба „Металац“ Ваљево (2141, 2. фебруара 1990, 2).

СТОЈАН МИТРОВИЋ (Бастав, Осечина, 1915 – Бања Ковиљача, Лозница, 1990) земљорадник, борац Ваљевског партизанског одреда и Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице 1941. и капетан I класе (2142, 9. фебруара 1990, 2).

МИЛОЈЕ АНДРИЋ (Драгодол, Осечина, 1943 – Ваљево, 1990), висококвалификовани трговински радник – пословођа складишта у ТП „Дива“ Ваљево (2142, 9. фебруара 1990, 8).

ЖИВОРАД ЖИКА БЕЉИЋ (Гуњаци, Осечина ? – Мионица, 1990), учитељ, наставник и друштвено-политички, преко 25 година био је помоћник директора и директор Основне школе у Мионици; председник ОК ССРН Мионица и председник Издавачког савета ваљевског листа „Напред“, педагошки саветник (2143, 16. фебруара 1990, 2).

НАДЕЖДА НАДА СИМИЋ – ИЛИЋ (Село Осечина, Осечина, 1926 – Ваљево, 1990), гимназијски професор српско-хрватског језика и књижевности, сликар и сарадник листа „Напред“, добитник бројних признања (2144, 23. фебруара 1990, 5).

СЕЛИМИР ЈЕВТИЋ (Станина Река, Ваљево, 1949 – Ваљево, 1990), висококвалификовани трговински радник и пословођа у ТП „Дива“ у Ваљеву (2144, 23. фебруара 1990, 8).

БРАНКО РУЖИЧИЋ (Београд, 1923 – Ваљево, 1990), кожарски радник, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941. године и више других признања, привредни и друштвено-политички радник (2146, 9. марта 1990, 2).

ВЕЛЕ ГЛИШЕВИЋ (Нова Варош, 1915 – Ваљево, 1990), борац Златарске партизанске чете и III санџачке бригаде, носилац Партизанске споменице 1941. године, старешина органа унутрашњих послова у Прокупљу, Краљеву, Зајечару и Ваљеву, где је пензионисан као пуковник милиције (2146, 9. марта 1990, 2).

НИКОЛА САВИЋ – ОТАЦ НИКАНОР (Дивци, Ваљево, 1903 – Сиднеј, Аустралија, 1990), монах, проигуман српског манастира Хиландар, прот. Светогорске владе у Кареји и задужбинар (2146, 9. марта 1990, 2).

БОРИВОЈЕ ПАЈИЋ ЦУРИ (Ваљево, 1916 – Ваљево, 1990), питомац Војне академије КЈ један од најбољих ваљевских фудбалера играо и за БСК, немачки логораш (2148, 23. марта 1990, 17).

ДРАГОМИР УСКОКОВИЋ КОЧА (Планиница, Мионица, 1907 – Београд, 1990), опанчарски радник, припадник револуционарног радничког покрета, бо-

рац Ваљевског партизанског одреда, друштвено-политички и привредни радник (2152, 20. априла 1990, 2).

ЉИЉАНА МИЛЕНКОВИЋ (Радљево, Уб, 1930 – Ровињ, Хрватска, 1990), наставник и професор, народни посланик, истакнути просветни и друштвено-политички радник – директор Средње медицинске школе и председник Општинске конференције ССРН Ваљево (2155, 11. маја 1990, 2).

СЛАВКО ТЕОДОРОВИЋ (Ваљево, 1953 – Поникве, Ужице, 1990) возач и аутомеханичар Републичког секретаријата за народну одбрану Србије – Одељење у Ваљеву, авиомеханичар, једриличар и моторни пилот Аероклуба „Крушик“ из Ваљево, настрадао у авионској несрећи (2157, 25. маја 1990, 19).

МИЛОЉУБ САВАТИЈЕВИЋ (Ваљево, 1956 – Поникве, Ужице, 1990), електро-механичар РО „Крушик – Одржавања“, једриличар, наставник једриличарства и моторни пилот Аероклуба „Крушик“ из Ваљево, настрадао у авионској несрећи (2157, 25. маја 1990, 19).

МИЛИВОЈЕ ЂОКИЋ (Ваљево, 1961 – Поникве, Ужице, 1990), техничар – технолог РО „Крушик – Наменска“, падобранац и једриличар Аероклуба „Крушик“ из Ваљево, настрадао у авионској несрећи (2157, 25. маја 1990, 19).

БОРАН Х. ЈОВАНОВИЋ (Ваљево, 1954 – Поникве, Ужице, 1990), квалификовани радник РО „Крушик – Наменска“, једриличар и моторни пилот Аероклуба „Крушик“ из Ваљево, настрадао у авионској несрећи (2157, 25. маја 1990, 19).

БРАНКО ПРОТИЋ (? ? – Београд, 1990), академски сликар и професор Академије ликовних уметности у Београду, члан Аеро клуба „Крушик“ из Ваљево, државни репрезентативац у падобранству, настрадао у ваздушној несрећи на Пониквама код Ужица (2160, 15. јуна 1990, 19).

БРАНКО КОВАЧЕВИЋ (Село Мионица, Мионица, 1942 – Мионица, 1990), пољопривредни техничар – управник хотела „Врујци“, фудбалер мионичке „Рибнице“ и фудбалски тренер (2160, 15. јуна 1990, 19).

Др ЂУРА МЕШТЕРОВИЋ (Српски Итебеј, 1908 – Београд, 1990), лекар, шпански борац, учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941 и ордена народног хероја, санитарски генерал-пуковник и председник Црвеног крста Југославије (2161, 22. јуна 1990, 2).

ЖИВОРАД ЖИЛЕ ПРОДАНОВИЋ (? 1947 – Ћелије, Лајковац, 1990), познати фудбалер и дипломирани економиста ваљевских предузећа, настрадао у саобраћајној несрећи (2170, 24. августа 1990, 15).

ЈОВАН ЦЕМА САМОКРЕСОВИЋ (Ваљево, 1921 – Ваљево, 1990), банкарски чиновник, фудбалер и спортски радник (2172, 7. септембра 1990, 19).

РАДЕ РИСТАНОВИЋ (Толисавац, Крупањ, 1909 – Београд 1990), машиниста, борац Ваљевског партизанског одреда и Пратећег батаљона ВШ НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице 1941. године, пуковник ЈНА и члан Света РС Србије (2173, 14. септембра 1990, 2).

БРАНИСЛАВ ДЕКА ЂУНИСИЈЕВИЋ (Уб, 1928 – Уб, 1990), привредник, познати фудбалер, друштвени и спортски радник и сарадник листа „Напред“ (2173, 14. септембра 1990, 23).

МИЛОРАД ЦОЛЕ РАКИЋ (Ваљево, 1926 – Ваљево, 1990), возач аутобуса у ваљевској „Стрели“, свестрани спортиста – рукометаш и фудбалер (2181, 9. новембра 1990, 19).

МОМЧИЛО МИТРОВИЋ (Ваљево, 1903 – Београд, 1990), члан Омладинског клуба интелектуалног рада (ОКИР-а) у Ваљеву, дипломирани правник – адвокат у Ваљеву и Београду, главни и одговорни уредник листа „Глас Ваљева“ и секретар Савеза адвокатских комора Југославије (2183, 23. новембра 1990, 2).

РАТОМИР СМАЈА МАТИЋ (Котешница, Ваљево, 1918 – Ваљево, 1990), фудбалер, официр БЈКВ, немачки заробљеник, начелник Управе прихода Скупштинне општине Ваљево (2187, 20. децембра 1990, 19).

1991. година

НИКОЛА МИШЧЕВИЋ (Липово Поље, Госпић, Хрватска – Београд, 1991), борац Ваљевског партизанског одреда и Треће личке партизанске бригаде, носилац Партизанске споменице 1941, старешина ЈНА и органа унутрашњих послова, новинар (2190, 11. јануара 1991, 2).

МИЛИСАВ ЂОКИЋ ШЕФ (Грачаница, Љубовија, 1936 – Ваљево, 1991), спортиста (фудбалер и рукометаш), спортски радник, организатор дистрибуције листа „Напред“ и пословођа продавнице „Пеко“ у Ваљеву (2195, 15. фебруара 1991, 19)

РАДЕНКО СИМИЋ (Моравци, Љиг, 1920 – Ваљево, 1991), професор педагогије – директор Просветно-педагошког завода у Ваљеву и друштвено – политички радник (2196, 22. фебруара 1991, 2).

ДРАГАН М. ПУРИЋ (? , 1967 – ?, 1991), фудбалер ваљевске „Будућности“ и студент Више економске школе, страдао у саобраћајној несрећи на Ибарској магистралу (2208, 17. маја 1991, 19).

ТРИФУН ТРИША ЈОВАНОВИЋ (Обреновац, 1912 – Ваљево, 1991), фудбалер, фудбалски тренер и велики козер (2209, 24. маја 1991, 19).

МИЛИВОЈЕ РАЛЕТИЋ (Јошева, Ваљево, 1912 – Ваљево, ?), столар, глумац у Аматерском позоришту „Абрашевић“, одборник и функционер Планинарског друштва „Маглеш“ из Ваљева (2212, 14. јуна 1991, 10).

МАРКО ЛАЗИЋ (Коњиц, Осечина, 1940 – Ваљево 1991), пољопривредни техничар у „Подгорки“ Осечина и дописник овог листа и више других гласила (2216, 12. јула 1991, 4).

МИЛАН М. МИЛИЋЕВИЋ (? , ? – Дивчибаре, Ваљево, 1991), борац и старешина X и XII херцеговачке бригаде, носилац Партизанске споменице 1941, пуковник авијације ЈНА и члан Савета БиХ (2217, 19. јула 1991, 2).

МИЛАН КОРАЋ ШВАБА (Ваљево, 1913 – Ваљево, 1991), обућарски радник и службеник Катастарске управе Ваљево, борац VI пролетерске дивизије и играч три фудбалска клуба у Ваљеву (2218, 26. јула 1991, 15).

МИЛАН СИМОВИЋ ПАЛЕНТА (Мионица, 1949 – Мионица, 1991), добар фудбалер и талентован глумац, успешан спортски и културни радник – директор Народног универзитета у Мионици (2220, 9. августа 1991, 15).

Проф. Др ВОЈИСЛАВ КОЛАРИЋ (Комирић, Осечина – Београд, 1991), најпре железнички радник, потом дипломирани економиста и др економских наука, професор и декан Економског факултета у Београду, дугогодишњи експерт и саветник у Заједници југословенских железница у Београду (2221, 16. августа 1991, 2).

МИЛЕНКО ЂУРИЋ ЂУША (Јагошница, Бајина Башта, 1929 – Ваљево, 1991), радник ваљевског „Крушика“, ангажовани члан Планинарског друштва „Маглеш“, организатор бројних летовања и један од првих Ваљеваца који су освојили врх Монблан (2221, 16. августа 1991, 15).

ДМИТАР ТРНИНИЋ (Босански Петровац, БиХ, 1914 – Ваљево, 1991), носилац Партизанске споменице 1941. године и више других одликовања (2222, 23. августа 1991, 2).

МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ МИНГЕЈ (Ваљево, 1909 – Београд, 1991), учитељ, спортиста, резервни поручник БJKВ, немачки заробљеник, председник Савеза просветних радника Србије, публициста и истраживач завичајне прошлости (2225, 10. септембра 1991, 7 и 2228, 4. октобра 1991, 19).

СРЕТЕН ЂЕРИЋ (Златарић, Ваљево, 1998 – Ваљево, 1991), предратни трговац, након национализације трговински радник, благајник Певачког друштва „Венац“, функционер Црвеног крста и члан Градског НОО (2225, 10. септембра 1991, 7).

СРЕТЕН ЂУРИЦА ЂУРА (Ваљево, 1940 – Београд, 1991), комерцијални референт ХК „Крушик“ и ДД „Крушик-комерц“ – Представништво у у Београду и један од најталентованијих фудбалера које је Ваљево икад имало (2226, 12. септембра 1991, 19).

ТОМИСЛАВ РАДОСАВЉЕВИЋ ВРАБАЦ (? , 1938 – Београд, 1991), инжењер ваљевског „Крушика“, један од најбољих голмана Рукометног клуба „Металац“ и спортски радник (2227, 27. септембра 1991, 19).

ЖИВОРАД ЖИКИЦА СТЕФАНОВИЋ¹⁵ (Уровци, Обреновац, 1921 – Обреновац, 1991), опанчарски радник и активиста револуционарног радничког покрета на Убу, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац, носилац Партизанске споменице 1941. и друштвено-политички радник (2228, 4. октобра 1991, 2).

БОГДАН ОКЛОБЦИЈА (Небљуси, Доњи Лапац, Хрватска, 1910 – Београд, 1991), поштански чиновник, борац и старешина у више партизанских јединица, ратни заробљеник, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања (2228, 4. октобра 1991, 2).

МИЛОМИР ЈОКИЋ ЈАЗА (Церова, Крупањ 1945 – Ваљево, 1991), возач „Елинда“, талентовани боксер и капитен Боксерског клуба „Металац“ из Ваљева, биран за спортисту града (2230, 18. октобра 1991, 23 и 2231, 25. октобра 1991, 11).

СЛАВИША МИЛОЈЕВИЋ (Ваљево, 1951 – Борово Село, Хрватска, 1991), радник Штаба територијалне одбране Мионица, резервни мајор ЈНА и командант српске добровољачке јединице погинуо грешком (2233, 8. новембра 1991, 2).

ПАНТА МИТРОВИЋ (Каменица, Ваљево, 1912 – Ваљево, 1991), дреер, свестрани спортиста (боксер, смучар, гимнастичар и планинар), спортски педагог и успешан организатор разних спортских приредби (2233, 8. новембра 1991, 19).

РАДОВАН ЦВЕТКОВИЋ (Београд, 1920 – Ваљево 1991), дипломирани правник – заменик окружног јавног тужиоца, агилни планинар и дугогодишњи председник Планинарског друштва „Здравко Јовановић“ у Ваљеву (2237, 6. децембра 1991, 19).

ЂОРЂЕ ОБРАДОВИЋ (Ваљево, 1929 – Ваљево, 1991) пиротехничар ваљевског „Крушика“, свестрани спортиста (фудбалер, планинар и смучар) и спортски радник, фотографски уметник (2237, 6. децембра 1991, 19).

15 Погрешно пише Јовановић, а треба Стефановић.

МОМЧИЛО МИТРОВИЋ МОМА (Пећ, КиМ, 1946 – Ваљево, 1991), квалификовани трговински радник – пословођа продавнице ТИП „Дива“ у Ваљеву (2239, 20. децембра 1991, 8).

МИХАИЛО СТОЈАНОВИЋ БРКА (Мионица, 1917 – Мионица, 1991), ковачки радник, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941. и друштвено-политички радник (2240/41, 27. децембра 1991, 2).

1992. година

ТОМИСЛАВ МИТРОВИЋ (Пауне, Ваљево, 1928 – Београд, 1992), др правних наука, сарадник Института за међународну политику и привреду, професор Правног факултета у Београду и самостални саветник Савезног секретаријата за иностране послове (2243, 17. јануара 1992, 2).

СЛОБОДАН ЖИВОЈИНОВИЋ (Шабац, 1901 – Шабац, 1991), учитељ, школски надзорник, учесник НОБ-а, управник Народног позоришта у Шапцу, просветни саветник, преводилац и књижевник, аутор монографија манастира Боговађа и Пустиња (2243, 17. јануара 1992, 10).

РИСТА МИХАИЛОВИЋ (Дивци, Ваљево, 1915 – Београд, 1992) предратни комуниста, заточеник у немачким логорима, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања, истакнути друштвено-политички радник ваљевског краја и Србије. (2244, 24. јануара 1992, 2).

ВИТОМИР КУЗМАНОВИЋ (Таково, Уб, 1918 – Таково, 1992), предратни комуниста, учесник у НОР-у, носилац Партизанске споменице 1941, друштвено-политички радник (2244, 24. јануара 1992, 2).

НИНКО НИНЕ ТАДИЋ (Љубовија, 1929 – Ваљево, 1992), дипломирани машински инжењер, пројектант у наменској индустрији, технички директор ваљевског „Крушика“ (2248, 21. фебруара 1992, 2).

БРАТИСЛАВ ВАСИЋ БАЈА (Пепељевац, Лајковац, 1932 – Лајковац, 1992), политиколог, истакнути друштвено-политички и привредни руководилац – секретар ОК СК, председник Скупштине општине Лајковац, народни посланик, заменик и директор ТП „Победа“ у Лајковцу (2248, 21. фебруара 1992, 2).

Проф. др БУРЂЕ БУРА ПОПОВИЋ (Дивци, Ваљево, 1937 – Београд, 1992), лекар – ортопед, санитарски пуковник ЈНА, др медицинских наука и професор Војно-медицинске академије у Београду (2249, 28. фебруара 1992, 2).

МИЛИЈАН МИЋА ЈЕРЕМИЋ (Јошева, Ваљево, 1913 – Београд, 1992), дипломирани правник, један од организатора устанка у Рађевини, носилац Партизанске споменице 1941, истакнути друштвено-политички и правни руководилац, републички секретар за законодавство, секретар Републичког извршног већа Србије, публициста (2251, 13. марта 1992, 2).

ЖИВАН ЖИВАНОВИЋ (Бољковци, Горњи Милановац, 1919 – Славковица, Љиг, 1992), каменорезачки радник, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941. године (2251, 13. марта 1992, 2).

ДРАГОСЛАВ ДРАГАН ЛАЗИЋ (Ново Мурино, Скопље, Македонија, 1926 – Ваљево, 1992), спортиста и спортски радник, пољопривредни техничар и наставник физичког васпитања у Мионици, ваљевској гимназији и Основној школи „Нада Пурић“ у Ваљеву (2252, 20. марта 1992, 23).

БРАНКО АТАНАЦКОВИЋ (Ваљево, 1928 – Београд, 1992), потиче из угледне ваљевске породице, новинар београдског листа „Политика“ и уредник шаховске рубрике и одличан познавалац шаха (2253, 27. марта 1992, 2).

ЗДРАВКО МАРКОВИЋ – Росић (Попучке, Ваљево, 1895 – Ваљево, 1992), земљорадник, учесник и митраљецац у ратовима 1912-1918, последњи Солунац у околини Ваљева и носилац Албанске споменице (2255, 10. априла 1992, 2).

СВЕТОЛИК ЦЕКА ЖУЈОВИЋ (Врачевић, Лајковац, 1906 – Врачевић, 1992), земљорадник, најстарији тракториста ваљевског краја (2259, 8. маја 1992, 7).

БЛАГОЈЕ ЧУПAREВИЋ (Призрен, 1907 – Ваљево, 1992), професор српско-хрватског језика и књижевности у Ваљевској гимназији и Средњој техничкој школи у Ваљеву, италијански логораш, један од оснивача Историјског архива у Ваљеву, сарадник САНУ, писао и објављивао песме (2261, 22. маја 1992, 6).

АНДРИЈА МАЗИЊАНИН (Купиново, Пећинци, 1911 – Ваљево, 1992), опанчарски радник у Убу, припадник предратног револуционарног покрета, један од организатора и руководиоца оружаног устанка у Тамнави 1941, илегални партијски радник, носилац Споменице 1941 и друштвено-политички радник (2269, 17. јула 1992, 2).

ДРАГАН ПАВЛОВИЋ ПИЖОН (Јабучје, Лајковац, 1952 – ?, 1992), спортски радник – технички секретар Боксерског клуба „Металац“, један од оснивача и технички секретар Клуба за мали фудбал „Вожд“ из Ваљева (2283, 23. октобра 1992, 19).

ДРАГИША СЕКУЛИЋ (Годечево, Косјерић, 1909 – Ваљево, 1992), казанџија и познати спортски радник (2287, 20. новембра 1992, 19).

МИОДРАГ МИКИ ЂОРЂЕВИЋ (Ваљево, 1954 – Београд, 1992), познати академски сликар (2288, 27. новембра 1992, 3 и 4).

Проф. др МИЛОВАН МАРИЋ (Јовања – Златарић, Ваљево, 1933 – Ваљево, 1992), др филозофских наука, професор математике у Средњој техничкој и Вишој економској школи у Ваљеву (2292, 25. децембра 1992, 2).

ВОЈИСЛАВ ПЕЦА МАТИЋ (Ваљево, 1915 – Ваљево, 1992), потиче из угледне градске породице, добар фудбалер и спортски радник, дугогодишњи директор Филијале СДК у Ваљеву (2292, 25. децембра 1992, 19).

1993. година

ВЛАДИСЛАВ ЛОЛЕ АНТИЋ (Шабац, 1930 – Београд, 1993), рођен у учитељској породици, па је живео у Стубу и Ваљеву, кошаркашки играч, тренер и судија – комесар Међународне кошаркашке организације (2295, 15. јануара 1993, 19).

БОШКО ЂЕРИЋ (Ваљево, 1930 – Ваљево, 1993), друштвено-политички и спортски радник – председник Општинског СОФК и доживотни председник ФК ЗСК у Ваљеву, носилац многих одликовања и других признања (2296, 22. јануара 1993, 19).

ВЕЛИБОР ВЕЉА ЂУКИЋ (Ратковац, Лајковац, 1937 – Ваљево, 1993), учитељ у Горњим Лесковицама, Марковој Цркви и Доњој Топлици, председник ОК ССРН Мионица и директор Фонда за путеве општине Мионица (2297, 29. јануара 1993, 7).

ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ (Рабровица (Дивци), Ваљево, 1898 – Београд, 1993), професор српског језика и књижевности, велика песникиња, редовни члан САНУ (2300, 19. фебруара 1993, 1, 2, 5 и 7).

МИРОСЛАВ МИЛИЋЕВИЋ ФИС (Урошевац, КиМ, 1926 – Ваљево, 1993), наставник физичке културе у ОШ „Андра Савчић“ у Ваљеву, атлетски, рукометни и пливачки тренер (2300, 19. фебруара 1993, 19).

РАДИВОЈЕ МАРИНКОВИЋ (Радобић, Мионица, 1934 – Београд, 1993), дипломирани економиста, финансијски директор СОУР-а „Крушик“ у Ваљевоу, помоћник генералног директора Ваљевске банке и сликар (2318, 25. јуна 1993, 10).

МИЛИЈАН Д. ТОМИЋ (Рубрибреза, Ваљево, 1895 – Рубрибреза, 1993), економ и подофицир, учесник I светског рата, капетан I класе, носилац Албанске споменице и више других признања, задругар, последњи Солунац Колубаре (2320, 9. јула 1993, 3).

Др БРАНКО ПЕРУНИЧИЋ (Пројићи, Бијело Поље, 1913 – Београд, 1993), ученик Средње пољопривредне школе у Ваљевоу, учесник НОБ-а, наставник и др историјских наука, аутор више значајних књига, дописни члан САНУ (2321, 16. јула 1993, 5).

ТОМИСЛАВ МИЛИНОВИЋ (Вировци, Мионица, 1934 – Београд, 1993), професор књижевности и новинар – у два наврата главни и одговорни уредник „Вечерњих новости“, дописник „Борбе“ и „Новости“ из Москве, изузетан репортер и коментатор (2322, 23. јула 1993, 2).

БОГОСАВ МИТРОВИЋ ШУМАР (Доње Недељице, Лозница, 1917 – Београд, 1993), радник, борац и старшина у Ваљевском партизанском одреду и другим јединицама, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања, генерал ЈНА, публициста (2323, 30. јула 1993, 5).

САВИЋ РАБРЕНОВИЋ (Ујниче, Бјело Поље, Црна Гора, 1928 – Ваљево, 1993), наставник и директор школе, просветни саветник – виши педагошки саветник, секретар СИЗ-а основног образовања и Културно-просветне заједнице у Ваљевоу и аутор више књига (2323, 30. јула 1993, 5).

МИЛОРАД ПЕТРОВИЋ ГРБА (Горња Грабовица, Ваљево, ? – Горња Грабовица, 1993), врсни музичар – прави виртуоз на виолини, родоначелник и васпитач групе изузетних музичара (2323, 30. јула 1993, 10).

ВЛАДАН ЈАКОВЉЕВИЋ (Бошњановић, Љиг, 1920 – Пожаревац, 1993), припадник револуционарног радничког покрета, борац Ваљевског партизанског одреда, немачки логораш, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања, познати друштвено-политички и привредни руководиоца (2329, 10. септембра 1993, 2).

СТАНИЦА СТЕФАНОВИЋ, дев. **Росић**, зв. **ЦАНА ГОЛУБИЦА** (Београд, 1925 – Ваљево, 1993), судска службеница, супруга Милана Стефановића – Голуба, глумица у Драмском студију и сопран у Хору КУД „Абрашевић“ у Ваљевоу (2331, 24 септембра 1993, 5).

ПЕТАР ПЕЦА ПАЈИЋ (Ваљево, 1932 – Ваљево, 1993), потиче из спортске породице, један од најбољих фудбалера Ваљева свих времена, а 1961. проглашен је и за најбољег спортисту Ваљева (2333, 8. октобра 1993, 19).

Прим. др РАДОВАН СИМИЋ (Бобова, Ваљево, 1927 – Ваљево, 1993) – лекар – интерниста, дугогодишњи начелник Интернистичке службе Болнице у Ваљевоу, био је пионир у примени изотопа у ваљевском здравству, председник Подружнице СЛД у Ваљевоу и редован члан Медицинске академије СЛД (2338, 12. новембра 1993, 6).

СРЕТЕН БАЈИЋ ЦАР (Јабучје, Лајковац, 1941- Јабучје, 1993), пољопривредни техничар Земљорадничке задруге у Лајковцу, организатор спортског живота у Јабучју, председник ФК „Јабучје“ и Општинског фудбалског савеза Лајковца а погинуо у саобраћајној несрећи (2338, 12. новембра 1993, 7 и 19).

САВО ЛАБАН (Плав, Црна Гора, 1924 – Подгорица, 1993), учесник рата, официр ЈНА, познати сликар и културни прегаоц до 1973. године живео и стварао у Ваљеву (2340, 26. новембра 1993, 2).

СЕЛЕНА СТОЈАНОВИЋ (? , 1917 – Лајковац, 1993), телефонскиња лајковачке поште, добра радница и драга суграђанка (2340, 26. новембра 1993, 7).

ДРАГИША ВАСИЉЕВИЋ (Клинци, Ваљево, 1933 – Ваљево, 1993), судија за прекршаје и судија Округног привредног суда у Ваљеву (2341, 3. децембра 1993, 7).

ГОРДАНА БАБИЋ – ЂОРЂЕВИЋ (Ваљево, 1932 – Ваљево 1993), историчар уметности, др филозофских наука, редовни професор Филозофског факултета у Београду, дописни члан Српске академије наука и уметности и плодан писац (2345, 31. децембра 1993, 5).

1994. година

ЈОСИП КАМЕНИЦА (Ђелије, Лајковац, 1923 – Ђелије, 1994), виђени колубарски домаћин и задругар (2348, 21. јануара 1994, 5).

ДРАГАН МИЈАИЛОВИЋ (Планиница, Мионица, 1926 – Планиница, 1994), угледни домаћин и активиста (2348, 21. јануара 1994, 5).

ДИМИТРИЈЕ МИКИЦА ГУБЕРЕВАЦ (Ваљево, 1913 – Ниш, 1994), фудбалер и доајен југословенских фудбалских тренера (2348, 21. јануара 1994, 15).

ПЕТАР СМЕДЕРЕВАЦ (Панчево, 1922 – Београд, 1994), наставник математике у школама у Причевићу и Дивцима код Ваљева, играо за Ваљевски шах клуб, био тренер и селектор шаховске репрезентације (2348, 21. јануара 1994, 15).

СРЕЋКО ПЕТКОВИЋ ЂАНЂА (Стублине, Обреновац, 1935 – Београд, 1994), познати фудбалер и фудбалски тренер, који је тренирао и ваљевске клубове (2348, 21. јануара 1994, 15).

СРЕТЕН БУДИМИРОВИЋ БАРОН (? , 1935 – Ваљево, 1994), машински техничар, свестрани спортиста (кошаркаш, рукометаш, фудбалер, тенисер и стоно-тенисер), кошаркашки тренер и савезни кошаркашки судија (2351, 11. фебруар 1994, 15).

РАДОЈКО ЈОВАНОВИЋ (? , 1961- ?, 1994), продавац Дивине продавнице „Меркур“ (2358, 1. априла 1994, 10).

ПРЕДРАГ ЛАЗАРЕВИЋ ЛАЋА (? , ? – Ваљево, 1994), познати адвокат и први председник Кошаркашког клуба „Студент“ у Ваљеву (2363, 6. маја 1994, 19).

МИОДРАГ ЈОЦИЋ (Памбуковица, Ваљево, 1922 – Ваљево, 1994), борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, дипломирани правник и дугогодишњи новинар (2370, 24. јуна 1994, 2).

МИЛОВАН КОЛАРЕВИЋ ШИБА (Горња Буковица, Ваљево, 1935 – Ваљево, 1994), висококвалификовани трговац и дугогодишњи пословођа ТП „Дива“ из Ваљева (2370, 24. јуна 1994, 8).

РАДОМИР Љ. ЂИРИЋ (Мајиновић, Ваљево, 1902 – Мајиновић, 1994), ковач и сарадник НОП-а, власник радње за израду бомби и друге муниције (2373, 15. јула 1994, 7).

ДРАГАН СИМИЋ БУТКА (? , 1960 – ?, 1994), дугогодишњи играч и капитен ФК „Повлен“ из Брезовице код Ваљева (2376, 5. августа 1994, 23).

ОБРАД УСКОКОВИЋ ШИЛЕ (? , 1953 – Ваљево, 1994), спортски радник (2381, 9. септембра 1994, 23).

БРАНИМИР БАНЕ СПАСОЈЕВИЋ (Ваљево, 1940 – Ваљево, 1994), професор српско-хрватског језика и књижевности у Школском центру за техничко образовање у Ваљеву и сјајан глумац (2382, 16. септембра 1994, 5).

ВЕЛИМИР ЂЕДОВИЋ (Стубо, Ваљево, 1897 – Стубо, 1994), један од најбољих пољопривредних произвођача (2391, 18, новембра 1994, 2).

АЛЕКСАНДАР КОСТИЋ ШАНГАЈ (Ваљево, 1930 – Ваљево, 1994), један од најталентованијих ваљевских фудбалера (2391, 18, новембра 1994, 23).

РАДИВОЈЕ РАЈА ЛАЗИЋ (Белошевац, Ваљево, 1946 – Ваљево, 1994), познати фудбалер ваљевских клубова и ОФК „Београда“, фудбалски тренер (2392, 25. новембра 1994, 31).

МАРИЈА РАДИЋ (Дринић, Босански Петровац, БиХ, 1921 – Ваљево, 1994), борац Треће крајишке ударне бригаде, учесник борбе за коначно ослобођење Ваљева, носилац многих одликовања (2396, 23. децембра 1994, 2).

РАТКО БРАНКОВИЋ РУДИКА (Београд, 1942 – Ваљево, 1994), возач „Елинда“ у Ваљеву, један од најталентованијих ваљевских боксера (2397, 30. децембра 1994, 27).

1995. година

Др РАДОСАВ СУБОТИЋ (Драгодол, Осечина, 1922 – Ваљево, 1995), дипломирани инжењер агрономије – стручњак за воћарство, др агрономских наука (23999, 13. јануара 1995, 6).

ЧЕДОМИР ВИДАКОВИЋ ШЕКА (Ваљево, 1932 – Ваљево, 1995), познати стоматолог, свестрани спортиста, пионир и легенда ваљевске кошарке (2403, 10. фебруара 1995, 23).

МИЛАН МИЋА ИГЊАТОВИЋ (Ваљево, 1905 – Ваљево, 1995), ваљевски индустријалац и свестрани гимнастичар (2404, 17. фебруара 1995, 27).

ДАНИЛО ЦИБИЋ (? , 1905 – Љубљана, 1995), војно-санитетски службеник у Ваљеву, свестрани спортиста (смучар, планинар и тенисер) и добар фотограф, који је снимео читаву колекцију фотографија о Ваљеву и околини (2404, 17. фебруара 1995, 27).

РАТОМИР ИВКОВИЋ (Моравци, Љиг, 1917 – Београд, 1995), учесник НОР-а, један од првих уредника овог листа, познати филмски редитељ и један од најзначајнијих и најплоднијих југословенских филмских документариста (24.06. 3. марта 1995, 2).

ЗОРАН Ал. ЈОВАНОВИЋ (Ваљево, 1955 – Београд, 1995), новинар НИИ-а, „Ауто-света“, „Света“ и „Илустроване политике“ из Београда (2409, 24. марта 1995, 4).

АНТОНИЈЕ ПУРИЋ ПУРКЕ (Ваљево, 1938 – Ваљево, 1998), дипломирани правник – заменик окружног јавног тужица, свестрани спортиста и познати спортски радник (2416, 12. маја 1995, 23).

Прим. др РАЈКО НЕНАДИЋ (Бољанићи, Пљевља, 1905 – Ваљево, 1995), лекар – педијатар, шеф Дечјег одељења Окружне болнице у Ваљеву, један од иницијатора оснивања и управитеља Школе за дечје неговатељице и бабице у Ваљеву (2419, 2. јуна 1995, 2).

ПРЕДРАГ ДРАЖА ТОДОРОВИЋ (Скопље, 1925 – Ваљево, 1995) учесник НОР-а, ратни војни инвалид, новинар у више јавних гласила и Радио Ваљево, где је пензионисан, аутор две књиге хумористичких прилога (2420, 6. јуна 1995, 9).

МИЛОМИР ВАСИЋ МИЦОЈЕ (Ваљево, 1933 – Ваљево, 1995), стручни учитељ – наставник физичког васпитања у Школском центру за техничко образовање у Ваљеву, познати боксер и боксерски тренер (2428, 4. августа 1995, 23).

ЗОРАН Д. ГРБИЋ ГРБА (Ваљево, 1958 – Ваљево, 1995), радник ДД „Крушик – Машиноградња“ у Ваљеву, познати фудбалер и републички фудбалски судија (2428, 4. августа 1995, 23).

СРПКО БИБА РАНКОВИЋ (? , 1956 – Осечина, 30. јула 1995), радник ДД „Крушик – Алатница“ у Ваљеву, дугогодишњи фудбалер ваљевског клуба „Борац“ и спортски радник, трагично је настрадао (2428, 4. августа 1995, 23).

Прим. др МИОДРАГ БАНКОВИЋ (Кусадак, Смедеревска Паланка, 1924 – Лајковац, 1995), лекар, здравствени, друштвено-политички и спортски радник лајковачко-лазаревачког краја (2434, 15. септембра 1995, 12).

РАДМИЛА РАДА ЈОВАНОВИЋ, рођ. **Ковачевић** (Осладић, Ваљево, 1919 – Ваљево, 1995), супруга народног хероја Здравка Јовановића, учесник НОБ-а, друштвено-политички радник и посланик (2438, 13. октобра 1995, 6).

ДРАГУТИН М. БАЈИЋ (Клинци, Ваљево, 1932 – Ваљево, 1995), општински чиновник, хроничар збивања у ваљевском крају, публициста и сарадник листа „Напред“ (2438, 13. октобра 1995, 6).

Проф. др ВЛАДЕТА С. МИЛОВАНОВИЋ (Боговаја, Лајковац, 1928 – Београд, 1995), др техничких наука и ванредни професор геодезије на Грађевинском факултету у Београду (2449, 29. децембра 1995, 2).

1996. година

МИЛОРАД ИЛИЋ МИЋЕЛА (Непричава, Лајковац, 1932 – Непричава, 1996), напредни пољопривредни произвођач и истакнути друштвени активиста (2452, 19. јануара 1996, 7).

СЛОБОДАН СЛОБА ЦРНОЈАЧКИ (Ваљево, 1943 – Ваљево, 1996), наставник и дипломирани политиколог, начелник Одељења за урбанизам и стамбено-комуналне послове Скупштине општине Ваљево (2452, 19. јануара 1996, 11).

МИЛИВОЈЕ КРГОВИЋ (Врачевић, Лајковац, 1954 – Врачевић, 1996), потиче из честите породице, добар и вредан радник Земљорадничке задруге „Лајковац“ (2455, 9. фебруара 1996, 7).

РАДИЦА ПОПОВ (Жабал, Нови Сад, 1925 – Ваљево 1996), техничар – конструктор у „Крушику“, моделар и моторни пилот, ветеран ваљевског спортског ваздухопловства (2458, 1. марта 1996, 19).

ЖИВКО ЖИЛЕ ПАУНОВИЋ (Санковић, Мионица, 1915 – Београд, 1996), учитељ, немачки и бугарски интернирац, учесник НОБ-а, познати друштвено-политички, и привредни руководилац у ваљевском крају и Србији – председник НО среза Ваљево, секретар Владе Србије и генерални директор Електропривреде Србије (2466/67, 26. априла 1986, 2).

ГРУЈИЦА ГРУЈИЧИЋ (Ђурђевац, Мионица, 1954 – Ваљево, 1996), официр – потпуковник ЈНА, командант Ваљевског гарнизона, више пута ванредно унапређиван, одликован и похваљиван Сахрањен на Централном гробљу у Београду. (2473, 14. јуна 1996, 2).

МИЛОРАД Б. ЈАНКОВИЋ МИЋА (Кличевац, Ваљево, 1920 – Београд, 1996), питомац бојне академије, борац Ваљевског партизанског одреда, борац и командант Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, генерал-пуковник

ЈНА, војни писац, носилац Партизанске споменице 1941. и многих других одликовања и члан Савета СР Србије (2475, 28. јуна 1996, 2).

ВУКОСАВА ВУКА БОЖИЋ – НИКОЛИЋ (Свилеува, Коцељева, 1913 – Београд, 1996), учитељица и професорка, предратни комуниста, сарадник НОР-а, истакнути друштвено-политички, просветни и културни радник у Ваљевоу и Београду (директор Ваљевске гимназије) (2477, 12. јула 1996, 2).

Др ЗАГОРКА ДУГАЛИЋ (Драгољ, Аранђеловац, 1920 – Београд, 1996), борац Ваљевског партизанског одреда и других јединица, носилац Партизанске споменице 1941, лекар – санитетски пуковник ЈНА и сестра народног хероја Душана Дугалића 2480, 2. августа 1996, 2).

ДРАГИША ШЉИВАНЧАНИН (Будечевица – Мост на Тари, 1938 – Пљевље, 1996), дипломирани инжењер агрономије и председник Задружног савеза Југославије (2484, 30. августа 1996, 7).

БРАНИСЛАВ М. ОБРАДОВИЋ (Дучић, Мионица, 1953 – Попучке, 1996), учитељ и наставник – директор Основне школе „Драгојло Дудић“ у Мионици, неуморни друштвено-политички, културни и спортски радник мионичког краја и сарадник „Напреда“ и више јавних гласила, настрадао у саобраћајној несрећи (2487, 20. септембра 1996, 19).

ДРАГОЉУБ ТЕРЗИЋ ЕРА (Попучке, Ваљево, 1934 – Ваљево, 1996), електричар и боксер ваљевског „Металца“ од 1956. до 1965. године (2488, 27. септембра 1996, 19).

ЈАКОВ ДУДИЋ (Клинци, Ваљево, 1923 – Београд, 1996), борац Ваљевског партизанског одреда, немачки логораш, носилац Партизанске споменице 1941, радник и старшина органа унутрашњих послова (2489, 4. октобра 1996, 2).

ЗЛАТОМИР ВИДАКОВИЋ (Бргуле, Уб, 1923 – Београд, 1996) учитељ и учесник НОР-а, познати друштвено-политички и просветни радник, професор Београдског универзитета и аутор више уџбеника, сценарија за филмове и других радова из здравственог просвећивања (2489, 4. октобра 1996, 2).

ЖИВАН ДИМИТРИЈЕВИЋ ГИЈА (Јаловик, Владимирци, 1912 – Београд, 1996), дипломирани правник и припадник револуционарног покрета, борац и старшина у Ваљевском партизанском одреду и другим јединицама, носилац Партизанске споменице 1941. и других одликовања, истакнути друштвено-политички радник (2493, 31. октобра 1996, 2).

ДРАГОМИР РАДОЈЧИЋ СИЦА (Ваљево, 1934 – Ваљево, 1996), професор биологије у Ваљевској гимназији и директор Основне школе „Нада Пурић“ у Ваљевоу (2495, 14. новембра 1996, 2).

Др МИЛАН СИКИРИЦА (Лучинци, Славонска Пожега, Хрватска, 1926 – Ваљево, 1996), професор историје, др политиколошких наука, директор Школе за више образовање радника у Ваљевоу и писац (2495, 14. новембра 1996, 2).

1997. година

ВОЈКО МАРИНКОВИЋ (Шутци, Љиг, 1924 – Београд, 1997), дипломирани инжењер агрономије, признати пољопривредни стручњак и научни радник (2503, 10. јануара 1997, 2).

ВЕРОЉУБ ВЕША СТАНКОВИЋ (Гола Глава, Ваљево, 1935 – Београд, 1997), дипломирани правник радио у више колектива, резервни официр и друштвени правобранилац самоуправљања у Ваљевоу (2507, 7 фебруара 1997, 2).

СРЕТЕН ПЕНЕЗИЋ (Ужице, 1920 – Београд, 1997), металски радник, учесник НОР-а, носилац Партизанске споменице 1941, пуковник ЈНА у резерви, познати привредник – директор ваљевског „Вистада“ и члан Републичког извршног већа Скупштине СР Србије (2511, 7. марта 1997, 2).

МАТИЈА НИКШИЋ (Синац, Оточац, Хрватска, 1925 – Ваљево, 1997), бравар, сарадник и учесник НОП-а, друштвено-политички радник и члан Савета СР Србије (2514, 28. марта 1997, 2).

БОРЂЕ ЂОКА СТОЈАНОВИЋ (Аранђеловац, 1923 – Ваљево, 1997), бравар ваљевског „Крушика“, глумац – првак Позоришта „Абрашевић у Ваљеву (2514, 28. марта 1997, 9).

МИЉА КОВАЧЕВИЋ, рођ. **Ђурић** (Радобић, Мионица, 1887- Радобић, 1997), потиче из угледне породице, домаћица, супруга Саве Ковачевића угледног домаћина, мајка професорке Виде Гајић и најстарија житељка ваљевске Колубаре (2517, 28. марта 1997, 10).

СЛОБОДАН ЈЕРЕМИЋ УЧА (? , 1932 – Ваљево, 1997), електро-техничар ваљевске „Електродистрибуције“, познати спортиста и сарадник „Напреда“ и других гласила (2514, 28. марта 1997, 19 и 20).

ЖАРКО ПАВЛОВИЋ – Ваљевац (Миличница, Ваљево, 1941 – Београд, 1997), музичар – хармоникаш, композитор народне музике – аутор многобројних хитова (2517, 18. априла 1997, 9).

ЈОРДАН ЈОЛЕ ЂОСИЋ (Ваљево, 1946 – Ваљево, 1997), познати спортски радник – оснивач Клуба малог фудбала „Вожд“ и директор Боксерског клуба „Металац“ из Ваљева (2517, 18. априла 1997, 19)

МИЛАН КРСТИЋ (Ваљево, 1900 – Београд, 1997), учесник оба светска рата – стари ратник, резервни официр и доајен српског новинарства (2518, 25. априла 1997, 2).

ЉУБИВОЈЕ ЧУБРОВИЋ – Мали Суса (Попучке, Ваљево, 1974 – Ваљево, 1997), фудбалер ФК „Полета“ из Попучака настрадао у саобраћајној несрећи (2526, 27. јуна 1997, 19).

БОГОЉУБ БОЦА ТАНАСИЈЕВИЋ (Стубленица, Уб, 1919 – Београд, 1997), абацијски радник и припадник револуционарног покрета, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац, носилац Партизанске споменице 1941. године, друштвено-политички радник и посланик (2528, 11. јула 1997, 2).

Др МАРИЈА ИСАИЛОВИЋ, рођ. **Накић** (Београд, 1925 – Београд, 1997), др историјских наука, угледни просветни радник и аутор више запажених радова о Ваљеву и ваљевском крају (2532, 8. августа 1997, 5).

АНТОНИЈЕ ЂУРЂЕВИЋ – Архимандрит Антоније (Суводање, Ваљево, 1917 – Трноша, Лозница, 1997), калуђер, немачки интернирац, старшина манастира Трноша код Лознице (2532, 8. августа 1997, 11).

РУЗМИЛКА ДИМИТРИЈЕВИЋ (Горња Бела Река, Зајечар, 1909 – Ваљево, 1997), угледни средњошколски професор српско-хрватског језика и књижевности и један од просветарских ветерана ваљевског краја (2533, 15. августа 1997, 5).

МИЛОРАД МИЛЕ МИЛАТОВИЋ (Ваљево, 1910 – Београд, 1997), дипломирани правник, припадник револуционарног покрета, један од организатора и руководиоца партизанског покрета у ваљевском крају, носилац Партизанске

споменике и више других одликовања, истакнути друштвено – политички радник, генерал-мајор ЈНА и дипломата (2535, 29. августа 1997, 2).

МОМЧИЛО МОМА СТАНИШИЋ (Ваљево, 1941 – Београд, 1997), глумац и познати културни посленик ((2535, 29. августа 1997, 5).

ГРОЗДАН ЂУКАНОВИЋ (Крушчица, Косјерић, 1923 – Београд, 1997), кројачки радник и припадник револуционарног покрета у Ваљево, борац Ваљевског партизанског одреда и других јединица, носилац Партизанске споменице 1941. године и других одликовања, истакнути друштвено-политички радник, председник ваљевске општине и посланик (2538, 18. септембра 1997, 2).

МИХАИЛО ПОПОВИЋ – МИКА ПИТА (Ваљево, 1943 – Попучке, Ваљево, 1997), дипломирани машински инжењер, познати кошаркаш и спортски радник настрадао у саобраћајној несрећи ((2541, 10. октобра 1997, 19).

ВОЈИН ВОЈКАН ЛУКИЋ (Суботица, Коцељева, 1919 – Београд, 1997), дипломирани правник, борац и старшина у Ваљевском партизанском одреду и другим јединицама, носилац Партизанске споменице 1941, републички и савезни секретар за унутрашње послове (2549, 31. октобра 1997, 2).

БОШКО НОВАКОВИЋ (Лесковац, Лазаревац, 1919 – Београд, 1997), борац Ваљевског партизанског одреда, ратни заробљеник, носилац Партизанске споменице 1941. и више других признања, публициста (2546, 14. новембра 1997, 2).

ПЕТАР МАРИЋ (Широка Кула, Госпић, Хрватска, 1922 – Београд, 1997), трговачки помоћник и припадник револуционарног покрета у Београду, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац, носилац Партизанске споменице 1941, познати привредник (2546, 14. новембра 1997, 2).

1998. године

МИОДРАГ МИЛЕ МАНДИЋ (Тулари, Уб, 1922 – Београд, 1998), борац Ваљевског партизанског одреда, логораш, познати привредни и политички руководиолац, председник СО Уб (2556, 23. јануара 1998, 2).

РАДУЛ ИГЊАТОВИЋ (Берковац, Мионица, 1922 – Београд, 1998), борац Ваљевског партизанског одреда, дипломирани економиста, привредни и политички руководиолац љишког краја (2560, 20. фебруара 1998, 2).

ЛАЗАР НИНКОВИЋ (Бобова, Ваљево, 1926 – Београд, 1998), пољопривредни техничар, учесник НОР-а, радник органа унутрашњих послова, привредни и друштвено-политички радник (2561, 27. фебруара 1998, 2).

МИЛИВОЈЕ РИСТИВОЈЕВИЋ (Белотић, Осечина, 1913 – Омољица, Панчево, земљорадник, борац Ваљевског партизанског одреда, логораш и дугогодишњи управник Земљорадничке задруге у Омољици (2561, 27. фебруара 1998, 2).

МИЛОМИР А. МАТИЋ (Дучић, Мионица, 1909 – Дучић, 1998), сарадник НОП-а, земљорадник – фармер и узоран домаћин (2563, 13. марта 1998, 7).

ЉУБОМИР ПЕТРОВИЋ ЂУБАН (Горња Грабовица, Ваљево, 1939 – Београд, 1998), врсни музичар – виолиниста и композитор (2566, од 3. априла 1998, 3)

МИЛЕНКО ТОПАЛОВИЋ¹⁶ БРКА (Бабајић, Љиг, 1914 – Београд, 1998), учитељ, ратни заробљеник, илегални партијски радник, носилац Партизанске споменице 1941, друштвено-политички радник и историчар (2568, 17. априла 1998, 2).

¹⁶ У неким документима он се појављује и под презименом Остојић.

Проф. др МИХАИЛО ДАНИЧИЋ (Штавица, Љиг, 1919 – Београд, 1998), дипломирани инжењер пољопривреде, доктор агрономских наука, професор и заменик директора Института за прехранбену технологију и биохемију Пољопривредног факултета у Земуну и писац уџбеника (2570, 1. маја 1998, 2).

МИТАР МИЈА СТЕФАНОВИЋ (Ваљево, 1930 – Земун, 1998), машински техничар и позоришни стваралац, директор Сцене Народног позоришта у Земуну и директор Југословенског фестивала монодраме и пантомиме (2570, 1. маја 1998, 2).

МАКСИМ КОВАЧЕВИЋ (Спила, Грахово, 1914 – Ваљево, 1998), борац и руководиолац партизанским јединицама, пуковник ЈНА, носилац Партизанске споменице 1941. и председник Среског одбора Црвеног крста Ваљево (2577, 19. јуна 1998, 2).

НИКОЛА МАСТИЛИЦА (Мекињар, Удбине, 1915 – Београд, 1998), припадник револуционарног покрета, борац и пушкомитраљезац Ваљевског партизанског одреда, носилац Партизанске споменице 1941. и низа других признања (2578, 3. јула 1998, 2).

Др МИЛИВОЈЕ МИША ГОЈКОВИЋ (Ваљево, 1932 – Ваљево, 1998), лекар – неуропсихијатар, један од утемељивача Неуропсихијатријске службе и дугогодишњи шеф Неуролошког одељења Ваљевске болнице (2580, 10. јула 1998, 2).

СТЕВА РАУШ (Брезичани, Приједор, БиХ, 1916 – Београд, 1998), истакнути борац НОР-а, носилац Партизанске споменице 1941, народни херој, генерал-пуковник ЈНА, неко време живео и радио у Ваљеву (2584, 7. августа 1998, 2).

СЛОБОДАН ГАВРИЛОВИЋ КЕЗУН (Ваљево, 1934 – Ваљево, 1998), дипломирани инжењер технологије – главни инжењер хемијских технологија „Крушик – Наменске“, свестрани спортиста (бокс и фудбал) и спортски радник (2584, 7. августа 1998, 11).

СРЕЋКО МАРЈАНОВИЋ (Пауне, Ваљево, 1973 – Србица, КиМ, 1998), припадник резервног састава МУП Ваљево, као прва жртва албанских терориста и сепаратиста из ваљевског краја, погинуо у борби са терористима (2585, 14. августа 1998, 8).

МИЛАН П. ЋАЋИЋ (Љесковац, Слуњ, Хрватска, 1919 – Ваљево, 1998), учесник НОР-а, ратни војни инвалид, носилац Партизанске споменице 1941. и официр ЈНА (2586, 21. августа 1998, 2).

РАДОВАН РАКА ЈОВАНОВИЋ (Санковић, Мионица, 1919 – Београд, 1998), борац Ваљевског партизанског одреда, логораш, носилац Партизанске споменице 1941. и многих других одликовања, пуковник ЈНА (2587, 28. августа 1998, 2).

ВЈЕКОСЛАВ СПОЈА (Брибир, Цриквеница, Хрватска, 1916 – Београд, 1998), грађевински радник – минер, борац Ваљевског партизанског одреда, носилац Партизанске споменице 1941. године и официр ЈНА. (2590, 18. септембра 1998, 2).

ОЛГА Ж. ЈОКИЋ, рођ. **Нићифоровић** (Клашнић, Мионица, 1922 – Дивци, Ваљево, 1998), домаћица и активни друштвено-политички радник (2592, 2. октобра 1998, 2).

АЛЕКСАНДРА ЛЕЈА МИЛОСАВЉЕВИЋ, рођ. **Максимовић** (Калањевци, Љиг, 1920 – Београд, 1998), учесник НОР-а борац више јединица, носилац Партизанске споменице 1941. и активни друштвено-политички радник (2596, 13. новембра 1998, 2).

РАДОСЛАВ ЋОСИЋ (Златарић¹⁷, Ваљево, 1931 – Београд, 1998), дипломирани правник, судија и председник Општинског суда у Љигу, судија Округног суда у Ваљеву и Врховног суда Србије у Београду (2596, 13. новембра 1998, 2).

17 Сада Јовања.

БРАНИМИР БРАНА ПОПОВИЋ (Крагујевац, ? – Београд, 1998), радник београдске штампарије „Политика“ и дугогодишњи коректор листа „Напред“ (2596, 13. новембра 1998, 2).

Др РАНКО СТЕФАНОВИЋ (Шушеока, Мионица, 1919 – Београд, 1998), учесник НОБ-а, лекар – интерниста, доцент Медицинског факултета Универзитета у Београду (2599, 20. новембра 1998, 2).

ПЕТАР НОВКОВИЋ (Чикаго, САД, 1916 – Горњи Милановац, 1998), радник, борац Ваљевског партизанског одреда, носилац Партизанске споменице 1941. и друштвено-политички радник у Тамнави (2601, 4. децембра 1998, 2).

ГОЛУБ М. ЖИВКОВИЋ (Буч, Беране, Црна Гора, 1929 – Ваљево, 1998), наставник и професор – просветни саветник у Међуопштинском заводу за унапређење васпитања и образовања у Ваљеву и сарадник просветене штампе (2601, 4. децембра 1998, 6).

Прим. др РЕЉА КАЛЕМБЕР (Јасеновац, Новска, Хрватска, 1921 – Ваљево, 1998), студент, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941, лекар и дугогодишњи директор Завода за здравствену заштиту радника „Крушика“ у Ваљеву (2602, 11. децембра 1998, 2)

1999. година

МИЛИВОЈЕ КРСТИЋ (Команице, Мионица, 1917 – Врачевић, Лајковац, 1999), учитељ, велики љубитељ писане речи, сарадник „Напреда“ и многих других јавних гласила (2607, 15 јануара 1999, 2).

СТОЈАДИН СТОЈАНОВИЋ (Горић, Ваљево, 1921 – Ваљево, 1999), земљорадник, сарадник и учесник НОП-а, друштвено-политички радник и народни посланик (2610, 5. фебруара 1999, 2).

ЈОРДАН РАДОЈЧИЋ (Осладић, Ваљево, 1923 – Београд, 1999), опанчарски радник, припадник револуционарног покрета, борац Ваљевског партизанског одреда и Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице 1941. године и пуковник ЈНА (2611, 12. фебруара 1999, 2).

Проф. др БОГДАН ШЕШИЋ (Ваљево, 1909 – Београд, 1999), рођен у учитељској породици, др филозофских наука, средњошколски и универзитетски професор и писац (2612, 19. фебруара 1999, 2).

ПАНТА ПАНТИЋ (Каран, Ужице, 1910 – Ваљево, 1999), земљорадник, борац Ваљевског партизанског одреда и Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице 1941. и официр – мајор ЈНА (2613, 26. фебруара 1999, 2).

ИЛИЈА ШОЋ (Дубрава, Цетиње, 1922 – Београд, 1999), учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941, капетан I класе ЈНА и вишегодишњи секретар Средње медицинске школе у Ваљеву 2613, 26. фебруара 1999, 2).

МАКСИМ ШТЕРНИЋ МАКИ (Београд, 1921 – Београд, 1999), извесно време живео и радио у Каменици, Осечини и Ваљеву, лекар – неуропсихијатар, професор Медицинског факултета у Београду, носилац Партизанске споменице 1941. године (2614, 5. марта 1999, 2).

ДУШАН МЕДИЋ (Дољани, Доњи Лапац, Хрватска, 1921 – Ваљево, 1999), учитељ и наставник – директор ОШ „Чеда Милосављевић“ у Пецкој и помоћник директора ОШ „Жикица Јовановић Шпанац“ у Ваљеву, педагошки саветник и велики хуманиста (2615, 12. марта 1999, 4).

ДУШАН ЈОКИЋ (Лозница, Ваљево, 1918 – Дивци, Ваљево, 1999), абација, завршио и трговачку академију, службеник општине Дивци, шеф Месне канцеларије у Дивцима и познати пчелар (2617, 26. марта 1999, 8).

РАНКО ЈОВАНОВИЋ (Клинци, Ваљево, 1922 – Ваљево, 1999), борац Ваљевског партизанског одреда и Пратећег батаљона Врховног штаба НОВ и ПОЈ, носилац Партизанске споменице и више других одликовања и официр – потпуковник ЈНА (2618, 2. априла 1999, 2).

БОГОМИР БОШКО ЈЕРЕМИЋ (Прељина, Чачак, 1928 – Ваљево, 1999), историчар уметности, директор Народног музеја у Ваљеву, секретар Културно-просветне заједнице Среза Ваљево и публициста (2618, 2. априла 1999, 10).

РАТОМИР ВРАНИЋ (Страњани, Пријепоље, 1918 – Ваљево, 1999), учесник НОР-а, носилац Партизанске споменице 1941. године и потпуковник ЈНА, носилац бројних одликовања и других признања (2620, 16. априла 1999, 2).

Др НИНА МИХАЈЛУК (Москва, СССР, 1912 – Београд, 1999), лекар – специјалиста за дечје болести радила у Љигу и Ваљеву, а затим након Другог светског рата у Београду и Зворнику (2622, 30. априла 1999, 8).

МИЛОШ МАРКОВИЋ (Богатић, Ваљево, 1910 – Ваљево, 1999), познати мајстор у Ваљеву – сарач и седлар, а касније и ташнер, хармоникаш. (2623, 7. маја 1999, 10).

МИЛЕНКО ПАВЛОВИЋ (Горње Црниљево, Осечина, 1959 – Бујачић, Ваљево, 1999), потпуковник Ратног ваздухопловства Војске Југославије и пилот погинуо бранећи отаџбину у НАТО агресији на Србију (2624, 14. маја 1999, 2)

БУКА ДУЊБЕРОВИЋ, рођ. **Марковић** (Ваљево, 1925 – Београд, 1999), завршила Државну трговачку академију у Ваљеву, позната глумица и првакиња Народног позоришта у Београду (2624, 14. маја 1999, 8).

МАРИЈА РАДОСАВЉЕВИЋ (Ваљево, 1927 – Београд, 1999), радио техничар РТС, позната атлетичарка (бацач кугле и кладива, скок у вис), вишеструка рекордерка, државна репрезентативка и најбоља спортисткиња Ваљева свих времена (2627, 4. јуна 1999, 15).

МИЛОВАН БАТАНОВИЋ БАТАН (Рибари, Шабац, 1912 – Београд, 1999), борац Ваљевског партизанског одреда и још неких јединица, носилац Партизанске споменице 1941. и познати друштвено-политички радник (2631, 2. јула 1999, 2).

ДРАГАН ПАНИЋ (Дупљај, Ваљево, 1940 – Ваљево, 1999), у младости писао поезију и бавио се глумом, дипломирани економиста и познати привредни руководилац – члан ПО АИК „Ваљево“ и директор Ваљевске пиваре (2633, 16. јула 1999, 5).

ЉУБИНКА РАБРЕНОВИЋ, дев. **Томић** (Шушеока, Мионица, 1927 – Ваљево, 1999), учитељица Основне школе „Миша Дудић“ у Ваљеву, добар педагог и аутор књиге родослова о својим Томићима (2633, 16. јула 1999, 17).

АЛЕКСАНДАР ЈЕВТИЋ (Степање, Лајковац, 1932 – Београд, 1999), рођен у учитељској породици, дипломирани инжењер машинства и познати привредник – директор РО „Крушик – Текстилене машине“ у Ваљеву 2634, 23. јула 1999, 3).

Др АЛЕКСА БУРОВИЋ (Београд, 1936 – Ваљево, 1999), лекар – интерниста, познати спортиста (кошаркаш и рукометаш), спортски радник (председник КК „Металца“); лекар Фудбалског клуба „Будућност“ у Ваљеву и кошаркашке презентације Југославије (2636, 13. августа 1999, 19).

ЈОВАН ПИМИЋ (Дупљај, Ваљево, 1950 – Ваљево, 1999), пољопривредни техничар и спортски радник – председник ЗСК -а Ваљево; технички директор УНИП-а Ваљево и председник друголигаша ФК ЗСК Ваљево (2638, 20. августа 1999, 18).

РАДОМИР МИЛУТИНОВИЋ (Ратковац, Лајковац, 1924 – Ваљево, 1999), абација, борац Ваљевског партизанског одреда, ратни војни инвалид и носилац Партизанске споменице 1941. године (2339, 27. августа 1999, 2).

БУРО БЈЕЉАЦ (Љесковице, Дрвар, 1922 – Ваљево, 1999), учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице и официр – потпуковник ЈНА (2644, 1. октобра 1999, 10).

РАДОМИР РАША ЈЕЛИЋ (Ваљево, 1916 – Ваљево, 1999), електричар, учесник НОБ-а при Команди подручја у Ваљеву, друштвени активиста, фудбалер, републички фудбалски судија и спортски радник – председник ФК „Занатлија“ у Ваљеву (2644, 1. октобра 1999, 19).

МИРОСЛАВ ЧАНГАЛОВИЋ (Глабоч, БиХ, 1921 – Београд, 1999), ученик Средње пољопривредне школе у Ваљеву, сарадник НОП-а, великан оперске сцене и носилац многобројних признања (2645, 8. октобра 1999, 2).

РАТКО ЧОЛИЋ (Уб, 1917 – Београд, 1999), борац I пролетерске дивизије, ветеринар, фудбалер београдског „Партизана“, државни репрезентативац; спортски радник и тренер (2650, 12. новембра 1999, 15).

ЧЕДОМИР ЧЕДА ЈЕЛЕНИЋ (Јабучје, Лајковац, 1923 – Београд, 1999), учесник НОР-а, политичар и познати привредник – директор Робних кућа „Београд“ (2651, 19. новембра 1999, 7).

МИХАЈЛО НИКОЛИЋ КАЈЛЕ (Миличица Ваљево, 1911 – Београд, 1999), рођен је у учитељској породици, пилот – ловац, један од последњих бранилаца Београда априла 1941. године, доста радио на неговању летачких традиција и оспособљавању нових кадрова, ваздухопловни пуковник, касније унапређен у чин генерал – мајора Војске Југославије (2653, 3. децембра 1999, 2).

БОГОЉУБ КРСТИЋ (Село Осечина, 1926 – Осечина, 1999), земљорадник, учесник НОР – а, резервни војни старешина, друштвено-политички радник – председник Општинског одбора СУБ НОР-а Осечина (2654, 10. децембра 1999, 3).

2000. година

Проф. др ПРЕДРАГ ЈОВАНОВИЋ (Шарбане, Уб, 1917 – Београд, 2000), дипломирани грађевински инжењер, припадник револуционарног и партизанског покрета, др техничких наука, професор Архитектонског факултета у Београду, пројектант многих вредних грађевина (2659, 14. јануара 2000, 6).

ЈОВИША ЧУБРОВИЋ (Попучке, Ваљево, 1913 – Ваљево, 2000), судски чиновник и веома ангажовани глумац ваљевског „Абрашевића“ (2661, 28. јануара 2001, 3).

СВЕТОЗАР СВЕТА МИТРОВИЋ БАТА (Брежђе, Мионица, 1911 – Ваљево, 2000), трговински радник – пословођа продавнице „Борово“ у Ваљеву, боксер и боксерски тренер у Ваљеву, Нишу, Лесковцу, Алексинцу, Јагодини и другим местима (2662, 4. фебруара 2000, 19).

ДРАГАН ГОЂЕВАЦ (Пријездић, Ваљево, 1919 – Београд, 2000), пре рата трговачки помоћник, после рата привредник – вишегодишњи директор београдске „Балканије“ (2663, 11. фебруара 2000, 2).

ЖИВОРАД ЂОКИЋ (Дружетић, Коцељева, 1919 – Београд, 2000), подофицир бивше југословенске краљевске војске, борац и командант Подгорског

батаљона Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернирац, носилац Партизанске споменице 1941. године (2666, 3. марта 2000, 2).

БРАНИСЛАВ БРАНА ЉУЈИЋ (Бистрица, Нова Варош, 1920 – Ужице, 2000), учесник НОР – а, носилац Партизанске споменице 1941. године, пуковник ЈНА и радник „Крушика“ у Ваљеву (2667, 10. марта 2000, 2).

ДУШАН НИКОЛИЋ (Каменица, Ваљево, 1912 – Ваљево, 2000), учитељ и наставник, угледни просветни и друштвени радник – директор Основне школе „Жикица Јовановић Шпанац“ у Ваљеву (2667, 10. марта 2000, 2).

МАРКО ПЕРИЋ (Дреџхслер Велимир) (Ђаково, Хрватска 1914 – Париз, Француска, 2000), пољски Јеврејин, радник, шпански борац, учесник НОБ-а и носилац Партизанске споменице 1941. године, у јесен 1944. оживео Славујеву штампарију и организовао издавање листова „Вести“, „Слободна Србија“, „Млади борац“ и неких публикација (2669, 24. марта 2000, 2).

ТАТЈАНА ЈОКСИМОВИЋ, рођ. **Михајлуќ** (Београд, 1937 – Ваљево, 2000), дугогодишњи професор руског језика у Ваљевској гимназији и Вишој школи „Прота Матеја Ненадовић“, књижевни преводилац и судски тумач (2670, 31. марта 2000, 4)

Др СТАНИСЛАВ ТЕШИЋ ЦАНЕ (Ваљево, 1922 – Београд, 2000), лекар – фтизиолог Клиничко-болничког центра „Бежанијска коса“ у Београду, примаријус и велики хуманиста (2672, 14. априла 2000, 2).

ЉУБОМИР ЉУБА КОВАЧЕВИЋ (Близоње, Ваљево, 1924 – Крагујевац 2000), учесник НОР-а, управник Народног позоришта у Ваљеву и дугогодишњи глумац Театра „Јоаким Вујић“ у Крагујевцу (2675, 5. маја 2000, 9).

ПЕТАР ПЕРА ПАВЛОВИЋ, (Делнице, Хрватска, 1921 – Ваљево, 2000), дипломирани правник, обављао више значајних дужности, окружни јавни тужилац, носилац многих одликовања и других признања (2675, 5. маја 2000, 9).

ЗОРКА ДУДИЋ (Клинци, Ваљево, 1911 – Ваљево, 2000), учитељица, кћерка народног хероја Драгојла Дудића, сарадник НОР-а и заточеник бањичког логора, носилац Партизанске споменице 1941. године и познати друштвено-политички радник (2678, 26. маја 2000, 2).

МИХАИЛО МИЛОВАНОВИЋ (Село Лајковац, Лајковац, 1933 – Лајковац, 2000), учитељ и социјални радник, резервни официр, друштвено-политички радник, председник Извршног савета Скупштине општине Ваљево и командант Територијалне одбране општине Лајковац (2678, 26. маја 2000, 7).

ДРАГАН ДИМИТРИЈЕВИЋ ГУДОЊА (Ваљево, 1937 – Ваљево, 2000), службеник и истакнути глумац КУД „Абрашевић“ из Ваљева, добар човек и друг многих (2678, 26. маја 2000, 9).

РАДИВОЈЕ ЈОВАНОВИЋ БРАДОЊА (Зарубе, Ваљево, 1918 – Београд, 2000), питомац Војне академије, један од руководилаца оружаног устанка у Србији, народни херој, генерал-потпуковник, посланик и републички секретар за саобраћај и везе СР Србије (2683, 30. јуна 2000, 2).

СТАНОЈКА ЦИЦА ПАНТЕЛИЋ (Доње Драговље, Гачин Хан, 1947 – Ваљево, 2000), радник Управе за заједничке послове Скупштине општине Ваљево (2683, 30. јуна 2000, 4).

Др АЛЕКСАНДАР ОБРАДОВИЋ (Мионица, 1922 – Београд, 2000), лекар – специјалиста физикалне медицине, познати фудбалски тренер и фудбалски радник, једна од легенди ФК „Црвена звезда“ из Београда (2683, 30. јуна 2000, 19).

МИЛКА МИНИЋ, рођ. **Јанковић** (Чачак, 1915 – Београд, 2000), професор Државне техничке школе у Ваљевоу, један од организатора оружаног устанка у ваљевском крају, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања, познати друштвено-политички и културни радник (2684, 7. јула 2000, 2).

ЖЕЉКО ПЕТРОВИЋ (Ваљево, 1971 – Ваљево, 2000), борац, ратни војни инвалид и активиста Удружења бораца ратова од 1990. године (2689, 11. августа 2000, 5).

АЛЕКСАНДАР АЦА БОГДАНОВИЋ (Лајковац, 1947 – Лајковац, 2000), рударски техничар, директор ЈКП „Колубара“, председник ФК „Железничар“; одборник и потпредседник СО Лајковац (2690, 18. августа 2000, 7).

Мр МИЛАН ТРИПКОВИЋ (Гуча, Лучани, 1935 – Ваљево, 2000), магистар историјских наука, в. д. директора Народног музеја, професор Ваљевске гимназије и просветни саветник, архивиста и директор Међуопштинског историјског архива у Ваљевоу, аутор више књига и других радова (2691, 25. августа 2000, 4).

БОГОЉУБ БОКА А. ЛОМА (Ваљево, 1919 – Ваљево, 2000), дипломирани правник, секретар Удружења занатлија, туристички посленик и публициста (2692, 1. септембра 2000, 5).

ЉУБОМИР ПЕТРОВИЋ – МИНГЕЈ (Ваљево, 1920 – Дивчибаре, Ваљево, 2000), пре рата хемијски радник у Крушевцу и припадник револуционарног покрета, илегални партијски радник, истакнути друштвено-политички радник, посланик, члан Републичког извршног већа и Председништва СР Србије (2693, 8. септембра 2000, 2).

МАРКО ТОДОРОВИЋ (Прњавор, сада Боговађа, Лајковац, 1929 – Београд, 2000), глумац – првак Југословенског драмског позоришта у Београду, носилац великог броја запажених улога (2693, 8. септембра 2000, 7).

ДАРКО М. МАРЈАНОВИЋ (Ваљево, 1952 – Ваљево, 2000), кошаркаш ваљевских клубова „Металац“ и „Студент“, новинар листа „Напред“ и писац две књиге (2694, 15. септембра 2000, 2).

ЛЕПОСАВА ЛЕПА ПОПОВИЋ – ПЕРОВИЋ (Машићи, Босанско Грахово, 1911 – Београд, 2000), учитељица у Дучићу, Врачевићу и Паштрићу, предратни комуниста, учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941. године и више других признања, истакнути друштвено-политички и културни радник (2694, 15. септембра 2000, 2)

БУДИМИР БУДА ЂУРЂЕВИЋ (Слатина, Уб, 1935 – Ваљево, 2000), наставник у Средњој техничкој школи, један од оснивача Радио Ваљева и дугогодишњи шеф технике Радио Ваљева (2699, 20. октобра 2000, 2).

ДУШАН МИЛЕНКОВИЋ (Радљево, Уб, 1931 – Београд, 2000), директор „Ваљево-пројекта“, један од најистакнутијих југословенских архитеката и познати привредник, са преко 500 реализованих значајних грађевинских пројеката (2700, 27. октобра 2000, 2).

БОРИСАВ ЦВЕТАНОВИЋ (Осечина, 1951 – Београд, 2000), радник „Крушик – Пластике“, синдикални функционер, председник Општинског одбора Црвеног крста Осечина и вишеструки давалац крви (2670, 27. октобра 2000, 6).

БОЖИДАР МИЈАЧ (Бар, Црна Гора, 1910 – Београд, 2000), свештеник и историчар уметности, протојереј-ставрафор бавио се изучавањем црквене и културне прошлости а своја сазнања публиковао, као свештеник радио у цркви у Рабровици од 1936. до 1962. године (2701, 3. новембра 2000, 2).

Др РАДМИЛА МИЛЕТИЋ (Кличевац, Ваљево, 1920 – Ваљево, 2000), доктор агрономских наука и познати привредник, директор Пољопривредне станице и председник Регионалне привредне коморе у Ваљеву (2701, 3. новембра 2000, 8).

ДРАГОЉУБ ДРАГАН ПОПОВИЋ (Дивци, Ваљево, 1916 – Београд, 2000), средњошколски професор физике у Ваљеву и стручни сарадник Електротехничког факултета у Београду (2706, 8. децембра 2000, 7).

Проф. др БОГОЉУБ МАРКОВИЋ (Јабучје, Лајковац, 1934 – Београд, 2000), лекар – уролог на ВМА, доктор медицинских наука, управник Хируршке клинике КБЦ „Бejанијска коса“ и професор Медицинског факултета у Београду (2706, 8. децембра 2000, 7).

МИЛОРАД МИЋА НИКИЋ (Санковић, Мионица, 1925 – Београд, 2000), дипломирани правник, познати друштвено-политички и привредни руководи-лац, председник СО Мионица и главни и одговорни уредник овог листа (2708, 20. децембра 2000, 2).

МИЛИВОЈЕ МИЋА МИЛОСАВЉЕВИЋ (Дучић, Мионица, 1933 – Дучић, 2000), напредни земљорадник, један од најпознатијих и најбољих сточара у Колубари, активни задругар (2708, 20. децембра 2000, 6).

МИЛИВОЈЕ КРСТИЋ (Стапар, Ваљево, 1943 – Ваљево, 2000), дипломирани инжењер агрономије у Земљорадничкој задрузи у Каменици, професор и директор Средње пољопривредне школе и начелник Одељења Министарства просвете Србије у Ваљеву (2709, 29. децембра 2000, 2).

2001. године

МИОДРАГ МИЈА АНТОНИЈЕВИЋ (Ваљево, 1931 – Ваљево, 2001), учитељ, наставник и професор, истакнути друштвено-политички и просветни радник, директор Основне школе у Попучкама, директор Школе за КВ раднике и помоћник директора Техничке школе (2710, 5. јануара 2001, 12).

РАДИВОЈЕ РАША МИЛОВАНОВИЋ (Грабовица, Горњи Милановац, 1907 – Београд, 2000), војно-санитетски капетан, свестрани спортиста (атлетичар, гимнастичар, смучар, тенисер, планинар) и истакнути спортски радник – тренер (2710, 5. јануара 2010, 15).

ЗОРАН ЗОЋА КОВАЧЕВИЋ, (Београд, 1952, – Ваљево, 2001) елетротехничар, кошаркаш „Металца“ кошаркашки тренер и спортски директор КК „Металац“ Ваљево (2715, 1. фебруара 2001, 19) .

ЈОВАН ДРАЈИЋ (Каменица, Ваљево, 1914 – Ваљево, 2001), стругар ваљевског „Вистада“, друштвено-политички и привредни функционер – директор РО „Крушик – Текстилне машине“ у Ваљеву (2716, 16. фебруара 2001, 2).

МАРКО КАРАПАНЦИЋ (Ваљево, 1935 – Ваљево, 2001), дугогодишњи спортски радник, рукометни судија, председник Рукометног клуба „Металац“ и функционер СОФК општине Ваљево (2717, 23. фебруара 2001, 15).

СЛОБОДАН ЛОЛЕ МИЛИВОЈЕВИЋ (Ваљево, 1928 – Београд, 2001), дипломирани инжењер агрономије, истакнути друштвено-политички и привредни руководилац, председник Скупштине општине Ваљево и Подрињско – колубарске међуопштинске регионалне заједнице, републички секретар за пољопривреду, водопривреду и шумарство и председник Задружног савеза Србије (2720, 16. марта 2001, 2).

ЈОВАН ЂУРЂЕВИЋ (Рађево Село, Ваљево, 1920 – Београд, 2001), дипломирани шумарски инжењер, директор шумских управа у Кучеву, Зајечару и Ваљеву, директор ДИРО „Стеван Филиповић“ у Ваљеву, директор Института за шумарство Србије и ванредни професор Шумарског факултета у Београду (2722, 30. марта 2001, 6).

НОВАК ГАЈИЋ (Сирдија, Осечина, 1924 – Ваљево, 2001), правник, председник Скупштине општине Осечина, председник Пословног савеза земљорадничких задруга Ваљево и секретар Заједничког секретаријата за унутрашње послове у Ваљеву (2729, 25. маја 2001, 9).

СВЕТОЗАР САМУРОВИЋ (? , 1928 – ?, 2001), познати сликар, више пута излагао у Ваљеву и „амбасадор“ Ваљева (2738, 27. јула 2001, 5).

МАРИЈА ПРИСТАВ, рођ. **Вићентијевић** (Бранковина, Ваљево, 1906 – Београд, 2001), наставник цртања и калиграфије – ликовни педагог у Ваљевској гимназији, Средње техничкој школи у Ваљеву и VIII београдској гимназији и сликар (2739, 3. августа 2001, 13).

МИЛОЉУБ А. ЛАЗИЋ (Санковић, Мионица, 1923 – Ваљево, 2001), официр БЈКВ, учесник НОР-а, познати професор немачког и енглеског језика у Средњој техничкој и Вишој економској школи Ваљеву и аутор више школских уџбеника (2744, 7. септембра 2001, 4).

ДРАГОЉУБ ДРАГАН ПАВЛОВИЋ (Београд, 1929 – Београд, 2001), дипломирани економиста, професор и вишегодишњи директор Центра за економско образовање, Радне организације за средње образовање и Ваљевске гимназије и секретар СИЗ основног образовања Србије у Београду (2746, 21. септембра 2001, 2).

КОСТА Ч. САВИЋ (Доња Мушић, Мионица, 1931 – Мионица, 2001), пољопривредни стручњак – директор Земљорадничке задруге у Доњој Топлици, потпредседник Народне радикалне странке (2748, 5. октобра 2001, 7).

МИЛАН ЈОВЧИЋ (Бершићи, Горњи Милановац, 1929 – Сеча Река, Косјерић, 2001), наставник математике и познати шахиста – члан ваљевског шах клуба (1951-1960), велемајстор и првак државе, државни репрезентативац у дописном шаху (2748, 5. октобра 2001, 15).

СИНЂЕЛИЈА РАДОВАНОВИЋ (? , 1908 – Дупљај, Ваљево, 2001), домаћица и најстарији становник Дупљаја и околних села (2751, 26. октобра 2001, 7).

Др ЗОРА РАДОВАНОВИЋ (? , 1923 – Ваљево, 2001), лекар – пнеумофтизиолог, шеф одељења и начелник Пнеумофтизиолошке службе Здравственог центра у Ваљеву, велики хуманиста (2752, 2. новембра 2001, 4).

ДРАГУТИН ДРАГАН МИЈАНОВИЋ – МИЈАН (Ваљево, 1922 – Ваљево, 2001), професор филозофије у Ваљевској гимназији, дугогодишњи председник ваљевског КУД „Абрашевић“ и културни прегаоц (2754, 16. новембра 2001, 4).

Проф. др ДРАГОСЛАВА ПЕРИШИЋ, рођ. **Бојић** (Ваљево, 1920 – Београд, 2001), доктор књижевних наука, професор на Катедри на немачки језик и књижевност Филолошког факултета у Београду и писац (2755, 23. новембра 2001, 4).

МОМЧИЛО ИСАИЛОВИЋ (Врагочаница, Ваљево, 1911 – Ваљево, 2001), ћурчија – кожар, најстарији ваљевски занатлија (2755, 23. новембар 2001, 6).

БРАНКО ВУКОСАВЉЕВИЋ ПИРИЦКИ (? , 1921- Ваљево, 2001), мајстор „Крушика“, фудбалер и фудбалски тренер више клубова (2756, 30. новембра 2001, 15).

ЗОРАН МАРИЋ МАРЕ (Ваљево, 1939 – Ваљево, 2001), возач ваљевске „Стреле“, дугогодишњи фудбалер – голман ваљевског „Радничког“ (2756, 30. новембра 2001, 15).

Проф. др РАДИША РАДОВАНОВИЋ (Веселиновац, Ваљево, 1953 – Београд, 2001) доктор економских наука, редовни професор и шеф Катедре за рачуноводство и пословне функције Економског факултета у Београду, писац уџбеника (2759, 21. децембра 2001, 4).

2002. година

ЖИВОТА АВРАМОВИЋ (Котесица, Ваљево, 1934 – Београд, 2002), генерал-потпуковник ЈНА, командант III и V армијске области и државни подсекретар у Савезном секретаријату за народну одбрану, добитник многих одликовања и других признања (2761, 11. јануара 2002, 2).

Др ДРАГОЉУБ ЂИРИЋ (Ваљево, 1930 – Београд, 2001), дипломирани инжењер рударства, др техничких наука, познати привредник и начелник Одељења за истраживање и развој Рударског института у Београду (2761, 11. јануара 2002, 7).

ВИДА ЈОЦИЋ (Скопље, Македонија, 1921 – Београд 2002), борац Ваљевског партизанског одреда, логорашица у Аушвицу и Ревенсбургу, академски вајар која је нашу скулптуру уклопила у светске токове, добитник више вредних награда и аутор већег броја спомен-обележја у нашем граду (2762, 18. јануара 2002, 4).

РАДОМИР РАКА ВИЋЕНТИЈЕВИЋ (Пауне, Ваљево, 1914 – Ваљево, 2002), ливац, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки интернираца, носилац Партизанске споменице и више других признања, истакнути друштвено-политички и спортски радник у Мионици и Ваљеву, председник ваљевске општине, посланик и члан Света СР Србије (2763, 25. јануара 2002, 2).

БРАНИСЛАВ БРАНА ИКОНИЋ (Горње Црниљево, Осечина, 1928 – Београд, 2002), дипломирани инжењер електротехнике, генерални директор „Вискозе“ у Лозници, председник Привредне коморе Србије, председник Републичког извршног већа и Скупштине СР Србије (2763, 25. јануара 2002, 4).

МИЛАН МИЛАДИНОВИЋ МИЋКО (Ваљево, 1976 – Ваљево, 2002), стране талентована особа – дипломац филмске и ТВ режије, аутор две збирке песама и документарног филма „Србија на доковима“, убијен при нападу на мењачницу „Металекс“ у Ваљеву (2764, 1. фебруара 2002, 1).

ГРАДИМИР ГАГА ЧУЛИЋ (Ваљево, 1949 – Ваљево, 2002, дипломирани инжењер геодезије, бивши начелник Завода за катастар Ваљево, познати бициклиста, истакнути аутомобилиста и председник Скупштине АСК „Ваљево“ (2764, 1. фебруара 2002, 19).

Проф. др. МИЛАДИН КОРАЋ (Ваљево, 1924 – Београд, 2002), дипломирани економиста, др економских наука, професор и декан Економског факултета у Београду, члан Научног друштва Србије и дописни члан Југословенске академије знаности и уметности, аутор више књига и носилац више признања (2765, 8. фебруара 2002, 2).

ЉУБИСАВ АНДРИЋ (Осладић, Ваљево, 1938 – Нови Сад, 2002), учитељ и дипломирани политиколог – новинар више гласила и књижевник, директор Издавачког предузећа „Матице српске“ у Новом Саду и аутор више књига о ваљевском крају (2766, 15. фебруара 2002, 4).

ОБРАД ПАВЛОВИЋ (Сирдија, Осечина, 1939 – Ваљево, 2002), пољопривредни техничар и правник, дугогодишњи службеник и руководиоца у општинским органима управе, председник Извршног одбора СО Осечина и дописник листа „Напред“ и Радио Ваљева (2768, 1. марта 2002, 4).

Др ДУШАН ВАСИЋ (Ваљево, 1931 – Лондон, Енглеска, 2002), лекар – гинеколог и акушер, доајен Акушерске службе Болнице у Ваљеву, један од лидера опозиционих странака и посланик Савезне скупштине Југославије (2769, 8. марта 2002, 4).

МАРИЈА КОХ (? 1938 – Љиг, 2002), угледни професор руског језика у љишкој гимназији, љубитељ писане речи (2771, 22. марта 2002, 8)

Др РАДИВОЈЕ МОЛЕРОВИЋ (Степање, Лајковац, 1928 – Ваљево, 2002), лекар специјалиста опште медицине, одборник и потпредседник Скупштине општине Љиг (2772, 29. марта 2002,7).

СРБОЉУБ СРБА АНЂЕЛКОВИЋ¹⁸ (Лајковац, 1944 – Ужице, 2002), познати фудбалер – голман лајковачког „Железничара“, ужичке „Слободе“ и још неких клубова (2773, 5. априла 2002, 19).

ДУШАН РАКИЋ (Царина, Осечина, 1919 – Ваљево, 2002), дугогодишњи општински функционер у Пецкој и Осечини и познати друштвено-политички и спортски радник Подгорине (2774, 12. априла 2002, 18).

МИЛОШ МИША МИЛИСАВЉЕВИЋ (? 1927 – Ваљево, 2002), дипломирани инжењер архитектуре, урбаниста, пројектант више грађевинских објеката и сликар (2778, 17. маја 2002, 4).

БРАНИСЛАВ БРАНКО ОБРАДОВИЋ (Подгорица, Црна Гора, 1948 – Ваљево, 2002), наставник, новинар и уредник у редакцији листа „Напред“, познати карикатуриста и добитник многих вредних награда (2781, 7. јуна 2006, 3 и 2782, 14. јуна 2002, 4)

АЛЕКСАНДАР ИЛИЋ (Ваљево, 1912 – Београд, 2002), правник, сарадник НОП-а, најстарији брат три сестре Илић, партизанке, стрељане истог дана (2781, 7. јуна 2002, 8).

Проф. др МИЛОРАД МИША ИВКОВИЋ (Ваљево, 1924 – Београд, 2002), дипломирани инжењер грађевинарства, доктор техничких наука, професор и декан Грађевинског факултета у Београду, аутор пројеката више значајних објеката и члан Инжењеријске коморе Србије (2785, 5. јула 2002, 8).

Др МАРИЦА МАТЕИ, рођ. **Драповић** (Београд, 1932 – Париз, Француска, 2002), лекар у Француској, велики хуманиста, истакла се у сакупљању помоћи за српски народ и највећи донатор Здравственог центра у Ваљеву (2787, 19. јула 2002, 9).

ЖИВКО ДОБРИСАВЉЕВИЋ (Горње Кошље, Љубовија, 1945 – Ваљево, 2002), наставник, секретар Ауто – мото друштва у Ваљеву, директор Предузећа „Здравко Јовановић“ у Каменици, шахиста и спортски радник (2791, 16. августа 2002, 14).

Др МИЛАН ПОПОВИЋ (Ваљево, 1950 – Ваљево, 2002), угледни лекар – гинеколог и акушер, велики хуманиста политичар – председник Окружног одбора „Равна гора“, функционер СПО и народни посланик (2793,30. августа 2002, 3).

МИХАИЛО МИХАИЛОВИЋ (Попадић, Мионица, 1938 – Ваљево, 2002), гимнастичар и спортски радник, професор физичког васпитања, помоћник директора Школског центра за техничко образовање, в. д. директора Музичке школе и директор Дома културе у Ваљеву (2796, 20. септембра 2002, 14).

ПАУНА ДАМЊАНОВИЋ, рођ. **Ракић** (Доња Грабовица, Ваљево, 1892 – Ваљево, 2002), домаћица и најстарија Ваљевка (2803, 8. новембра 2002, 4).

¹⁸ Погрешно пише Анђелковић треба Аранђеловић.

СТОЈАН ПАЈИЋ (Гола Глава, Ваљево, 1923 – Ваљево, 2002), дипломирани инжењер машинства, радио у више места, писац, познати сликар и члан УЛУС – а (2806, 29. новембра 2002, 4).

ВЕРА КОЛАКОВИЋ, рођ. **Јеремић** (Градац, Ваљево, 1940 – Београд, 2002), професорка, књижевница и књижевни преводилац (2806, 29. новембра 2002, 8).

Проф. др МИЛОЈКО РАНКОВИЋ (Беомужевић, Ваљево, 1937 – Чачак, 2002), дипломирани инжењер пољопривреде, др агрономских наука, директор Института за воћарство и виноградарство и професор Агрономског факултета у Чачку (2809, 20. децембра 2002, 7).

ДРАГОСЛАВ КОЈИЋ (Штавица, Љиг, 1908 – Штавица, 2002), учитељ, градитељ школа, иноватор у настави, познати воћар и пчелар (2809, 20. децембра 2002, 7).

2003. године

МИЛИВОЈЕ ЖИВКОВИЋ (Ратковац, Лајковац, 1952 – Ваљево, 2003), ВКВ машинбравар у „Крушик – Текстилене машине“ и другим предузећима, предузетник, повереник за избеглице у Ваљеву (2813, 24. јануара 2003, 4).

ЉУБИЦА МИТРОВИЋ (Љутице Коцељево, 1903 – Горње Црниљево, Осечина, 2003), домаћица и и најстарија житељка Подгорине (2814, 31. јануара 2003, 7).

Проф. др ЉУБИША ЈЕВТИЋ (Ваљево, 1930 – Београд, 2003), дипломирани шумарски инжењер, др шумарских наука, професор и декан Шумарског факултета у Београду, директор Института за водопривреду ерозивних подручја (2815, 7. фебруара 2003, 7).

МИЛОВАН МИЋА ГАВРИЛОВИЋ (Непричава, Лајковац, 1929 – Ваљево, 2003), дипломирани шумарски инжењер, резервни официр и познати привредник (директор „Ерозије“ и ИПК „Србијанке“, потпредседник ПО АИК „Ваљево“) и друштвено-политички радник – председник Извршног савета Скупштине општине и потпредседник Привредне коморе у Ваљеву, (2813, 28. фебруара 2003, 7).

РАДИВОЈЕ РАША ВУЈИЋ (Ваљево, 1923 – Београд, 2003), тон мајстор Радио Београда и многих филмова, серија и емисија на радију и телевизији (2813, 28. фебруара 2003, 7).

ЗОРАН ЂИНЂИЋ (Босански Шамац, БиХ, 1952 – Београд, 2003), доктор филозофских наука – научни сарадник Центра за филозофију и друштвену теорију у Београду, народни посланик, градоначелник Београда, координатор ДОС-а и премијер Србије, убијен у атентату (2820, 14. марта 2003, 1. и 2. и 2821, 21. марта 2003, 1. и 2).

БОЖИДАР БОЖА БОТИЋ (Ваљево, 1922 – Београд, 2003), дипломирани правник – секретар СО Нови Београд, интернационални фудбалски судија и спортски радник – председник савеза фудбалских судија Београда, Србије и Југославије (2823, 4. априла 2003, 18).

КАТАРИНА КАЋА МАРИЋ (Ваљево, 1971 – Београд, 2003), рођена у лекарској породици, дипломирани психолог, активиста невладиног сектора, убијена службеним аутомобилом Министарства пољопривреде Србије на уличном тротуару у Београду. Сахрањена на Новом гробљу у Ваљеву (2826, 25. априла 2003, 4).

РАДОВАН КРСТИЋ (Тубравић, Ваљево, 1940 – Ваљево, 2003), дипломирани економиста, друштвено-политички и привредни руководиолац, заменик секретара ОК СК, директор Електродистрибуције у Ваљеву и Ваљевске банке (2828, 16. маја 2003, 4).

Мр ЗОРАН ЈОВАНОВИЋ (Пецка, Осечина, 1937 – Београд, 2003), дипломирани политиколог, секретар ОК СК Ваљево, члан Председништва Републичке конференције ССРН Србије; саветник, заменик директора и директор Републичког завода за статистику Србије, председник Друштва југословенско-норвешког пријатељства (2828, 16. маја 2003, 4).

ТОМИСЛАВ МИШИЋ (Струганик, Мионица, 1930 – Струганик, 2003), земљорадник, дугогодишњи домаћин и кустос Спомен куће војводе Живојина Мишића у Струганику ((2828, 16. маја 2003, 7).

Проф. др НАДА ПЕТРОВИЋ (Ваљево, 1946 – Београд, 2003), доктор филолошких наука, професор и шеф Катедре за романистику Филолошког факултета у Београду (2829, 23. маја 2003, 11).

МИЛОВАН МАРКОВИЋ СРБА (Причевић, Ваљево, 1947 – Ваљево, 2003), наставник и виши књижничар Матичне библиотеке „Љубомир Ненадовић“ у Ваљеву, организатор рада сеоских књижница (2831, 6. јуна 2003, 4).

БОРИСАВ ГРУЈИЧИЋ – БОРА ГРУЈА (Трњац, Уб, 1943 – Уб, 2003), легендарни штопер ФК „Јединство“ из Уба и „Будућности“ из Ваљева, један од најбољих мајстора фудбалске игре у Тамнави свих времена, фудбалски тренер и спортски извештач Радио Ваљева (2834, 27. јуна 2003, 19).

Проф. др ДУШАН КОСТИЋ (Ваљево, 1931 – Београд, 2003), лекар, доктор медицинских наука, редовни професор и шеф Катедре за биохемију Медицинског факултета у Београду, предавао и на факултетима у Нишу, Крагујевцу и Приштини (2843, 29. августа 2003, 7).

РАДИСАВ НОВАКОВИЋ (Гуњаци, Осечина, 1923 – Пецка, Осечина, 2003), болничар, па медицински техничар, главни медицински техничар и дугогодишњи председник Збора радника Дома здравља у Пецкој (2843, 29. августа 2003, 7).

МИЛОШ МИНИЋ (Прељина, Чачак, 1914 – Београд, 2003), дипломирани правник, један од организатора устанка 1941. у ваљевском крају, илегални партијски радник, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања, народни херој, истакнути друштвено-политички радник и државник (2845, 12. септембра 2003, 4).

МИЛАН МИЛАДИНОВИЋ – МИЋА КОЦЕЉЕВАЦ (Ваљево, 1920 – Ваљево, 2003), поручник бивше југословенске краљевске војске, дипломирани економиста – радник СДК, талентовани фудбалер ваљевског „Трговачког“ и „Будућности“ (2846, 19. септембра 2003, 18).

АКАДЕМИК ЉУБИЦА МАРИЋ (Крагујевац, 1909 – Београд, 2003), одрала у Ваљеву, музички педагог, диригент и композитор, редовни члан Српске академије наука и уметности. При Медицинској школи у Ваљеву образовала фонд под именом свог ујака др Селимира Ђорђевића, окружног физика (2848, 3. октобра 2003, 9).

ЉУБИНКО ФИЛИПОВИЋ (Цветановац, Љиг, 1918 – Ваљево, 2003), учитељ и наставник – педагошки саветник, сарадник и учесник НОП-а, активни друштвено-политички и просветни радник, директор Школског центра за техничко образовање и секретар СИЗ-а за основно образовање у Ваљеву (2849, 10. октобра 2003, 2).

РАДИВОЈ ВИЦАНОВИЋ ВИЦАН (Ваљево, 1948 – Београд, 2003), филмски стваралац краткометражних филмова, фоторепортер више гласила, па и листа

„Напред“; аутор фотомонографије „Јавни живот“, функционер Југословенске левице – ЈУЛ-а, директор Издавачке делатности БИГЗ-а (2856, 28. новембра 2003, 4).

ЉУБИНКА ОЛУЈИЋ (Крагујевац, 1920 – Београд, 2003), наставник физичког васпитања ОШ „Нада Пурић“ у Ваљеву, прва начелница Друштва за телесно вежбање „Партизан“ у Ваљеву и креатор многих ритмичких вежби (2857, 5. децембра 2003, 18).

АНТУН ВЕБЕР (Нуштар, Винковци, Хрватска – Београд, 2003), дипломирани ветеринар у Гаџиноу Хану, Мионици и Љигу, председник ФК „Спартак“ Љиг и један од оснивача Одбојкашког клуба „Спартак“ у Љигу (2860, 25. децембра 2003, 12).

2004. година

Др ПРЕДРАГ ДРАГОШ ЖИВАНОВИЋ (Ваљево, 1929 – Ваљево, 2004), лекар – специјалиста медицине рада и социјалне медицине, оснивач првих индустријских здравствених станица у ваљевском крају, функционер Министарства здравља у Мароку (2862, 16. јануара 2004, 4).

КОНСТАНТИН КОСТА МАРКОВИЋ (Београд, 1922 – Ваљево, 2004), дипломирани економиста и познати привредник – финансијски директор СОУР „Крушик“ и генерални директор Ваљевске банке, спортски и културни радник – председник КУД „Абрашевић“ у Ваљеву (2863, 23. јануара 2004, 4).

ДРАГОСЛАВ РОСКЕ МИТРОВИЋ (? , 1931 – Лајковац, 2004), железнички чиновник, центархалф лајковачког „Железничара“ и познати спортски радник, уредник издавачке делатности ЈЖЗ (2867, 20. фебруара 2004, 22).

ЈОВАН ЦОКИЋ (Ваљево, 1927 – Елизабети, САД, 2004), познати фудбалер играо за ваљевске клубове али и за београдску „Црвену Звезду“, фудбалски репрезентативац, емигрирао из земље и потом играо у више клубова у САД (2867, 20. фебруара 2004, 22).

ВУКОСАН КОСАН УРОШЕВИЋ (Брежђе, Мионица, 1915 – Ваљево, 2004), опанчарски радник, припадник предратног радничког покрета, фудбалер, немачки заробљеник, носилац Партизанске споменице 1941. и више других одликовања, познати друштвено-политички, привредни и спортски радник, председник СО Ваљево (2868, 27. фебруара 2004, 4).

АЛЕКСАНДАР АЦА МАРКОВИЋ (Маркова Црква, Лајковац, 1912 – Ваљево, 2004), кројач народног одељења и трговац, ктитор и донатор спомен-звонаре у родном месту (2868, 27. фебруара 2004, 8).

Др МИРЈАНА ГАЈИЋ – НОВАКОВИЋ (Богатић, 1969 – Крагујевац, 2004), кћи свештеника из Петнице, лекар – хирург, један од аутора уџбеника „Васкуларна доплер ултрасонографија“ и један од оснивача и председник НВО „Центар за очување здравља“ (2868, 27. фебруара 2004, 9).

МАРИНА ПАЛАВЕСТРИЋ (Паштрић, Мионица, 1992 – Београд, 2004), ученица V разреда основне школе и успешан члан Карате клуба „Радовић“ у Мионици, добитник неких медаља (2870, 12. марта 2004, 22).

МИЛОВАН ТОМИЋ (? , 1932 – Београд, 2004), металостругар, боксер београдске „Црвене звезде“ и ваљевског „Металца“ и наставник физичког васпитања у Ваљеву и Новом Београду (2875, 16. априла 2004, 19).

ПЕТАР ПЕРА ВАСИЋ (Ваљево, 1937 – Ваљево, 2004), гимнастичар, професор физичког васпитања у ОШ „Милован Глишић“ и Школском центру за тех-

ничко образовање у Ваљевоу, начелник Друштва за телесно вежбање „Партизан“ у Ваљевоу (2876, 23. априла 2004, 18).

ЖИВОМИР МИТРОВИЋ (Каменица, Ваљево, 1926 – Каменица, 2004), књиговођа, шеф рачуноводства и дугогодишњи директор Земљорадничке задруге Ваљевска Каменица (2879, 14. маја 2004, 8).

РОДОЉУБ ЂЕРИЋ (Ваљево, 1934 – Ваљево, 2004), дипломирани машински инжењер – директор РО „Крушик – Арматуре“ у Ваљевоу, фудбалер и рукометаш, спортски радник – председник ФК ЗСК Ваљево (2882, 4. јуна 2004, 22).

ЖИВОРАД ВАСИЋ (Горња Ореовица, Љубовија, 1921 – Ваљево, 2004), висококвалификовани типографски радник ГИРО „Милић Ракић“ у Ваљевоу, један од оснивача и активиста Друштва за неговање традиција ослободилачких ратова до 1918. и страствени фотоаматер (2889, 23. јула 2004, 8).

Прим. др ДОБРОСАВ ИВКОВИЋ (Скадар, Осечина, 1933 – Београд, 2004), лекар – педијатар и кардиолог у Дому здравља у Пецкој, народни посланик и добитник Награде „Др Драгиша Мишовић“ и носилац више одликовања (2890, 30. јула 2004, 4).

РАДОМИР НЕШИЋ БЕБА (Ваљево, 1934 – Ваљево, 2004), банкарски чиновник и пословођа продавнице „Југоаута“ у Ваљевоу, фудбалер и спортски радник (2894, 27. августа 2004, 23).

ЖИВОТА МАЦАРЕВИЋ (Бобова, Ваљево, 1919 – Ваљево, 2004), шумарски техничар, организатор пошумљавања голети и легенда шумарства у Србији (2895, 3. септембра 2004, 8).

МОМИР МИЛЕ ПАВИЋ (Бранковина, Ваљево, 1931 – Ваљево, 2004), глумач ваљевског „Абрашевића“ активиста Црвеног крста и вишеструки добровољни давалац крви (2898, 24. септембра 2004, 8).

ЗВОНИМИР ЗВОНКО СИНАКИЈЕВИЋ (Прњавор, Бања Лука, БиХ, 1930 – Ваљево, 2004), алатничар и машински инжењер – иноватор „Крушика“, познати стрелац, друштвено-политички и спортски радник – председник стрелачких дружина и Општинског стрелачког савеза (2901, 15. октобра 2004, 22).

МИЛАН МИЋА ЈАНКОВИЋ (Бабајић, Љиг, 1945 – Ваљево, 2004), свестрани спортиста, професор физичког васпитања и директор Ваљевске гимназије, председник Комитета за друштвене делатности СО Ваљево, секретар СИЗ-а друштвених делатности, председник Извршног савета СО Ваљево и начелник Полицијске управе Ваљево (2902, 22. октобра 2004, 4).

БОГДАН ПРОКИЋ (Ракинац, Велика Плана, 1929 – Ваљево, 2004), наставник математике, секретар ОК СК Драчић, директор Основне школе „Милован Глишић“ у Ваљевоу, председник Комитета друштвених делатности Скупштине општине Ваљево (2902, 22. октобра 2004, 9).

Др МИЛАДИН ВЕСИЋ (Градац, Ваљево, 1932 – Ваљево, 2004), угледни просветни радник и др географских наука, директор гимназија у Кучеву и Пожаревцу, руководилац у Републичком заводу за план и анализу Србије, писац (2903, 29. октобра 2004, 10).

СЕЛИМИР АНДРИЋ СЕЛАЦ (Јошева, Ваљево, 1935 – Ваљево, 2004), дипломирани правник, судија и председник Округног суда, окружни јавни тужилац и познати спортски радник (2904, 5. новембра 2004, 4).

ПРЕДРАГ КОЈИЋ (Ваљево, 1944 – Ваљево, 2004), архитекта – директор „Ваљево-плана“ и носилац израде више пројеката просторног планирања и пројектант више грађевинских објеката (2908, 3. децембра 2004, 6).

ЖИВАН МАТИЋ (Осечина, 1926 – Осечина, 2004), учесник НОБ-а и ратни војни инвалид, друштвено-политички и привредни радник, дугогодишњи руководиоца у „Подгорки“ (2908, 3. децембра 2004, 8).

КРСТИВОЈ СУБОТИЋ (Осеченица, Мионица, 1924 – Осеченица, 2004), напредан земљорадник, свирач на десетак дувачких инструмената, играч и чувар народне традиције, наступао на престижним фестивалима а посвећене му две књиге (2908, 3. децембра 2004, 10).

КАТАРИНА ДЕЛАЧ, рођ. **Рашевић** (Ваљево, 1909 – Ваљево, 2004), једна од првих жена дипломираних правника у Ваљеву, радила у Хигијенском заводу у Ваљеву (2911, 24. децембра 2004, 13).

ВОЈИСЛАВ ВОЈА СПАСЕНИЋ (Оглађеновац, Ваљево, 1954 – Ваљево, 2004), трговац Робне куће, БИГЗ-а и Југопластике, истакнути члан Демократске странке и потпредседник Извршног одбора СО Ваљево (2913, 31. децембра 2004, 6)

СРЕТЕН ЈАНКОВИЋ (Пауне, Ваљево, 1927 – Ваљево, 2004), учесник НОБ-а, подофицир ЈНА, дипломирани економиста, друштвено-политички и привредни руководиоца, секретар ОК СК, председник Скупштине општине Ваљево и Регионалне привредне коморе у Ваљеву (2913, 31. децембра 2004, 6).

2005. година

БРАНИМИР ДРАГОЈЛОВИЋ ЦОРА (Ваљево, 1926 – Ваљево, 2005, службеник Пијачне управе Ваљево, добар фудбалер – центархалф ваљевске „Будућности“, страстан ловац и риболовац (2914, 14. јануара 2005, 35).

Прим. др МИОДРАГ СРЕЋКОВИЋ (Ваљево, 1921 – Београд, 2005), лекар -хирург и трауматолог, управник Друге здравствене станице и Школе за дечје неговатељице и бабице у Ваљеву, директор Дома здравља „Стари град“ у Београду (2918, 11. фебруара 2005, 8).

МИЛОВАН ПЛАВШИЋ (Ваљево, 1930 – Ваљево, 2005) металостругар ваљевског „Крушика“, свестрани спортиста – атлетичар (средњепругаш), а касније рукометаш ((2918, 11. фебруара 2005, 27).

НОВАК ЂУРИЋ (Коњиц, Осечина, 1917 – Београд, 2005), кројачки радник и правник, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице 1941. године, познати друштвено-политички и привредни руководиоца (2920, 25. фебруара 2005, 9).

ДРАГАН ВАСИЉЕВИЋ ВАСКЕ (Љиг, 1950 – Ваљево, 2005), електротехничар ваљевске Електродистрибуције, један од оснивача и функционера политичких странака у Ваљеву – СПО, Саборне народне странке и Нове Србије, одборник СО Ваљево (2921, 4. марта 2005, 4).

ОСТОЈА СТОЈАНОВИЋ ЦЕК (Горић, Ваљево, 1946 – Ваљево, 2005), техничар ХК „Крушик“, некадашњи боксер ваљевског „Металца“, члан и председник Општинског одбора Српске радикалне странке Ваљево и народни посланик (2922, 11. марта 2005, 4).

ДУШАН КОХ (Смедерево, 1940 – Београд, 2005), професор музике у Гимназији и Основној школи у Љигу, управник Народног универзитета у Љигу, шахиста и новинар – дописник више медија, па и листа „Напред“ (2928, 22. априла 2005, 8).

Проф. др БРАНИСЛАВ ДРАГИЋЕВИЋ ПУША (Мионица, 1924 – Београд, 2005), лекар – хирург, др медицинских наука, редовни професор Медицинског факултета у Београду, аутор преко 150 стручних и научних радова, посланички кандидат на опозиционој листи (2931, 20. маја 2005, 5).

РАДИВОЈЕ ПАВЛОВИЋ (Остружањ, Осечина 1929 – Осечина, 2005), истакнути друштвено-политички радник и привредник – вишегодишњи директор „Подгорке“ и председник Скупштине општине Осечина (2934, 10. јуна 2005, 4).

СТАНИМИР АРАНЂЕЛОВИЋ (? , 1917 – Лајковац, 2005), машиновођа и познати фудбалер више клубова, а нарочито лајковачког „Железничара“ (2934, 10. јуна 2005, 23).

СТАНИМИР РАДОВАНОВИЋ – МАЛИ МУСА (Лајковац, 1939 – Лајковац, 2005), фудбалер лајковачког „Железничара“, љишког „Спартака“ итд. (2934, 10. јуна 2005, 23).

Прим. др АЛЕКСАНДАР СОФРОНИЋ (Ваљево, 1922 – Ваљево, 2005), лекар – интерниста, дугогодишњи начелник Службе интерне медицине Здравственог центра у Ваљеву, председник Друштва за неговање традиција ослободилачких ратова 1912-1918. године (2935, 17. јуна 2005, 4).

МИЛОРАД МИША ПАВИЋ (Влаховићи, Љубиње,¹⁹ БиХ, 1920 – Ваљево, 2005), као беба донет у Ваљево, фудбалер, наставник Средње физкултурне школе у Земуну, истакнути фудбалски тренер више великих клубова у земљи и иностранству (2944, 19. августа 2005, 16).

Др ВОЈИСЛАВ ВОЈА РАКИЋ (Београд, 1924 – Београд, 2005), учесник НОБ-а, завршио средњу музичку школу (одсек виолине), лекар – хирург, дугогодишњи начелник Хируршке службе Болнице у Ваљеву, један од иницијатора градње Хируршког блока, члан Градске владе и председник Подружнице Српског лекарског друштва у Ваљеву (2945, 26. августа 2005, 2).

МИЛИВОЈЕ МИЋА САВИЋ (Брежђе, Мионица, 1920 – Ваљево, 2005), под-официр БЈКВ, немачки заробљеник, службеник „Крушика“, један од оснивача, начелник, секретар и председник Планинарског друштва „Маглеш“ у Ваљеву (2953, 21. октобра 2005, 2).

ДРАГОЉУБ МИЛОШЕВИЋ БЕБИЦА или **БЕБИЛЕ** (Ваљево, 1929 – Панчево, 2005), талентовани фудбалер, фудбалски тренер у многим познатим домаћим и иностраним клубовима (2955, 4. новембра 2005, 2).

ВОЈИСЛАВ РАДОСАВЉЕВИЋ ЖОНГЛЕР (Ваљево, 1922 – Ваљево, 2005), потиче из познате градске и спортске породице, службеник ТП „Дивчибаре“, талентовани фудбалер и фудбалски тренер (2957, 18. новембра 2005, 2).

ПАНТЕЛИЈА МИША СТОЈИЋ (Крушчица, Ариље, 1918 – Ваљево, 2005), борац НОР-а од 1941. године, официр – потпуковник ЈНА, директор Завода за запошљавање и Пијачне управе у Ваљеву (2957, 18. новембра 2005, 2).

ДРАГОВАН БОГДАНОВИЋ (Заграђе, Горњи Милановац, 1917 – Љиг, 2005), пољопривредни стручњак, дугогодишњи секретар Друштва за неговање традиција ратова 1912-1918, дописник већ броја гласила и резбар (2962, 23. децембра 2005, 2).

¹⁹ По другом извору пише да је рођен у Стоцу 11. новембра 1920. године.

2006. година

ТИМОШЕНКО МАШИЋ ТИМЕ (Ваљево, 1948 – Ваљево, 2006), познати играч Фудбалског клуба „Металац“, касније „Будућност“ из Ваљева (2966, 20. јануара 2006, 20).

БОРЉЕ РЕЉИЋ (Ваљево, 1942 – Ваљево, 2006), радник „Елинда“ и „Крушика“, познати рукометаш „Металца“ из Ваљева и спортски радник (2969, 10. фебруара 2006, 20).

АЛЕКСАНДАР АЦА ВОЈИНОВИЋ (Петровац на Млави, 1923 – Ваљево, 2006), наставник српско-хрватског и руског језика у Доњем Милановцу, Лајковцу и Основној школи „Жикица Јовановић Шпанац“ Ваљево и фотограф (2973, 10. марта 2006, 9).

МИЛАН МЛАДЕНОВИЋ (Гуњаци, Осечина, 1933 – Ваљево, 2006), правник и истакнути друштвено-политички радник Осечине – секретар Општинског комитета СК, председник СО и секретар СИЗ привредних и друштвених делатности Осечине (2977, 14. априла 2006, 12).

РАДЕНКО РАДИЋ (Обреновац, 1957 – Ваљево, 2006), дипломирани политиколог, професор журнализма у Школском центру за економско образовање и сарадник овог листа (2981, 12. маја 2006, 5).

СВЕТИСЛАВ СВЕТА УСКОКОВИЋ (Ракари, Мионица, 1921 – Ваљево, 2006), учесник НОБ-а, истакнути друштвено-политички радник – председник Скупштине општине Љиг, секретар Међуопштинске заједнице образовања и посланик (2987, 23. јуна 2006, 10).

СВЕТЛАНА ЦЕЦА ЋИРИЋ, рођ. **Радојевић** (Ваљево 1967 – Ваљево, 2006), истакнута каратисткиња, носилац црног појаса, дугогодишњи спортски радник – тренер и судија (2992, 28. јула 2006, 13).

МИЋО СМИЉАНИЋ (Цвиљане, Книн, Хрватска, 1923 – Ваљево, 2006), рударски радник у Великим Црљенима код Лазаревца, учесник НОР-а, припадник КНОЈ-а, старешина органа унутрашњих послова у Великом Градишту, Пожаревцу, Лазаревцу и Ваљеву, друштвено-политички радник и председник Општинског одбора СУБ НОР-а Ваљево (2993, 4. августа 2006, 7).

АЛЕКСАНДАР БЕСЕРОВАЦ БАЈДО (? 1929 – ?, 2006), познати фудбалер и једна од ваљевских фудбалских легенди, страдао у саобраћајној несрећи код Ваљева (2993, 11. августа 2006, 27).

ДРАГИША ГАГА ГРАЧАНИН (Ваљево, 1939 – Ваљево, 2006), радник, боксер ваљевског „Металца“, државни репрезентативац, проглашаван за најбољег спортисту Ваљева (2994, 18. августа 2006, 27).

АЛЕКСАНДАР ЈЕВТИЋ (Косјерић, 1922 – Ваљево, 2006), учитељ, педагошки саветник, директор ОШ „Сестре Илић“, борац Ваљевског партизанског одреда, норвешки логораш, носилац Партизанске споменице, друштвено-политички радник и публициста (3003, 13. октобра 2006, 9).

2007. године

МИЛОВАН РОМАНОВИЋ (? 1956 – Ваљево, 2007), истакнути боксер и тренер Боксерског клуба „Металац“ из Ваљева (3015, 12. јануара 2007, 31).

РАДИВОЈЕ РАША МАКСИЋ (Дивци, Ваљево, 1930 – Београд, 2007), дипломирани економиста, познати друштвено-политички радник, некадашњи

главни и одговорни уредник овог листа и и вишегодишњи директор НРУ „Напред“ у Ваљевоу (3022, 2. марта 2007, 7).

ЗОРАН ЗОКА ТРИПКОВИЋ (Гуча, Лучани, 1933 – Ваљево, 2007), дипломирани социјални радник – дугогодишњи новинар листа „Напред“, директор, главни и одговорни уредник Радио Ваљево и дописник више, пре свега спортских, листа и других публикација (3032, 11. маја 2007, 7).

ВЛАДАН КОЛАРЕВИЋ – КОЧА (Ваљево, 1948 – ?, 2007), фудбалер „Крушика“ и „Радничког“, члан Стручног штаба „Вујић воде“ из Ваљево, погинуо у саобраћајној несрећи (3032, 11. маја 2007, 31).

СЛОБОДАН СТОЈАКОВИЋ ЦОЦА (Ваљево, 1948 – Ваљево, 2007), дипломирани машински инжењер, радио на одговорним дужностима у Крушиковој „Енергетици“ и као технички и генерални директор Јавног комуналног предузећа „Ваљево“ (3042, 20. јула 2007, 5).

БРАНИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ ФУЉА (Уб, 1948 – Уб, 2007), наставник ликовног образовања и новинар „Тамнавских новина“, директор Културно-информативног центра „Уб, спортиста и спортски радник (3042, 20. јула 2007, 10).

ДРАГА ИЛИЋ – ЈОНАШ (Ваљево, 1922 – Београд, 2007), чувена спикерка Радио Београда, добар познавалац језика и културни посленик, добитник више вредних признања (31. августа 2007, 10).

ДРАГУТИН – ДРАГАН СТАКИЋ (Шабац, 1931 – Ваљево, 2007), учитељ и познати фудбалер у Ваљевоу са најдужим играчким стажом (3055, 19. октобра 2007, 30).

БОРЂЕ ЂОКА САВИЋ (Градац, Ваљево, 1936 – Ваљево, 2007), гимнастичар и предњак „Партизана“, дугогодишњи наставник физичког васпитања у Основној школи „Десанка Максимовић“ у Ваљевоу (3057, 2. новембра 2007, 309).

Др ТОМИСЛАВ ЂУРИЋ (Доња Љубовића, Љубовија, 1935 – Ваљево, 2007), др психолошких наука, познати научни и просветни радник, плодан писац и сарадник овог листа (7. децембра 2007, 10).

МИОДРАГ МИШКО ЛАЗИЋ (Ваљево, 1921 – Ханза, Бремен, Немачка, 2007), берберски радник, добар фудбалер и фудбалски тренер (3065, 28. децембра 2007, 34).

2008. година

ЖИВОТА ФИЛИПОВИЋ (Стрмна Гора, Ваљево, 1937 – Ваљево, 2008), професор немачког и енглеског језика у Средњој техничкој школи и Ваљевској гимназији, преводилац и књижевник (3070, 31. јануара 2008, 8).

ЂУРО ЂУКА ЉИЉАК (Слана, Петриња, Хрватска, 1922 – Београд, 2008), учесник НОБ-а, носилац Партизанске споменице 1941, генерал – мајор ЈНА, познати привредник и дугогодишњи генерални директор ваљевског „Крушика“ (3071, 6. фебруара 2008, 8).

ДРАГАН МЕДАН (Марибор, Словенија, 1952 – Београд, 2008), банкарски службеник и некадашњи кошаркаш ваљевских клубова „Металац“ и „Студент“ (3075, 7. марта 2008, 35).

СЛАВОЉУБ ПЛАШИЋ ЗВОНЦЕ (Пецка, Осечина, 1935 – Београд, 2008), чувени каскадер, учесник многих филмских пројеката и сарадник на Катедри за борилачке вештине универзитета „Браћа Караћ“ у Београду (3085, 16. маја 2008, 11).

ИВАН ИВАНОВИЋ (Доња Ражана, Косјерић, 1942 – Ваљево, 2008), фудбалер и фудбалски тренер више фудбалских клубова (3087, 30. маја 2008, 27).

НЕБОЈША СТАНИСАВЉЕВИЋ (Осечина, 1982 – Осечина, 2008), фудбалер ФК „Осечина“, чији су и сродници бранили боје овог клуба (3094, 18. јула 2008, 30).

ДУШАН АЋИМОВИЋ (Туђин, Осечина, 1908 – Туђин, 2008), земљорадник и најстарији житељ општине и читавог краја (3108, 24. октобра 2008, 13).

ДРАГАН МАРКОВИЋ (Ратковац, Лајковац, 1942 – Београд, 2008), пољопривредни техничар, познати друштвено-политички и привредни руководи-лац, дугогодишњи директор Земљорадничке задруге, секретар ОК СК и председник СО Лајковац, народни посланик (3111, 14. новембра 2008, 11).

БОРИСЛАВ БОРА ВУЈИЋ (Обреновац, 1924 – Ваљево, 2008), економиста, инспектор СУП-а, шеф средње тржишне инспекције, секретар Трговинске коморе, директор ТРО „Колубара“ у Ваљеву, публициста и хроничар старог Ваљева (3115, 12. децембра 2008, 11).

2009. година

Проф. др РАДИВОЈЕ ГРБИЋ (Попучке, Ваљево, 1935 – Београд, 2008), ле-кар, др медицинских наука, редовни професор и вишегодишњи декан Медицин-ског факултета у Београду, редовни члан Медицинске академије СЛД, велики ху-маниста и први преседник обновљеног Удружења Ваљеваца у Београду (3133, 24. априла 2009, 11).

РАДОВАН ПУШИЋ (Забрдица, Ваљево, 1944 – Забрдица, 2009), дипломира-ни ветеринар, дугогодишњи директор Ветеринарске станице у Ваљеву, један од оснивача Демократске странке, солидан познавалац националне историје и књижевности (3139, 5. јуна 2009, 7).

Др МИОДРАГ ЖИВАНОВИЋ – ФУЗИ (Ваљево, 1933 – Београд, 2009), ле-кар – хирург Болнице у Ваљеву и предавач у Средњој медицинској школи у Ваљеву, доктор медицинских наука, начелник Одељења I хируршке клинике Клиничко-болничког центра Србије у Београду, редовни професор Медицин-ског факултета у Београду, писац и велики хуманиста (3140, 12. јуна 2009, 10).

Др ВЛАДИМИР ТРИФУНОВИЋ (Лозница, Ваљево, 1921 – Београд, 2009), др агрономских наука, познати селекционар кукуруза и дугогодишњи директор Ин-ститута за кукуруз „Земун поље“, плодан писац стручних и научних радова, који је дао немерљив допринос развоју пољопривреде у Србији (3142, 26. јуна 2009, 7).

СЛОБОДАН ДИВНИЋ – ТЕЧА (Ваљево, 1950 – Ваљево, 2009), познати ру-кометаш, рукометни тренер и генерални секретар РК „Металац“ из Ваљева (3145, 17. јула 2009, 30).

Др МИЛОШ ПАШИЋ (Ваљево, 1927 – Ваљево, 2009) (лекар – први специјали-ста опште медицине у Ваљеву, дугогодишњи управник и директор Дома здравља у Ваљеву, у чијем је мандату саграђен садашњи објект Дома здравља и више зграда здравствених станица на терену (3148, 7. августа 2009, 8).

ЉУБИША МИЛОШЕВИЋ (Ваљево, 1924 – Београд, 2009), учесник НОБ-а, дипломирани економиста, истакнути политичар и привредник – председник Скуп-штине општине Ваљево, председник Међуопштинске подрињско-колубарске реги-оналне заједнице, генерални директор Службе друштвеног књиговодства Србије (3150, 21. августа 2009, 10).

ПАВЛЕ СТОЈЧЕВИЋ (Кућанци, Доњи Михаљец, Хрватска, 1914 – Београд, 2009), архиепископ пећки, митрополит београдско-карловачки и патријарх срп-ски (3163, 20. новембра 2009, 2 и 9).

2010. година

ВОЈИН МАРКОВИЋ (Свилеува, Коцељево, 1930 – Лејку, Чикаго, САД 2010), професор српског језика и књижевности у Ваљевоу и САД-у, позоришни посланик, власник ТВ програма у САД за Југославију и ктитор цркве у Бабиној Луци (3170, 8. јануара 2010, 8).

НИКОЛА ЈЕВРЕМОВИЋ ГУЖВА (Ваљево, 1950 – Ваљево, 2010), један од најбољих рукометаша Ваљева свих времена и рукометних тренера у Србији (3172, 21. јануара 2010, 26).

МИЛИЈАН ДИМИТРИЈЕВИЋ КИРИЈА (Ваљево, 1946 – Ваљево, 2010), електротехничар – спикер и тон мајстор у Радио Суботици и Радио Ваљевоу, директор Радио Ваљево, глумцац ваљевског „Абрашевића“, члан СПО и одборник (3176, 18. фебруара 2010, 5).

БОРЉЕ БУКЕЛИЦА (Ваљево, 1934 – Београд, 2010), машински техничар, фотографски уметник, теоретичар, педагог и критичар; мајстор фотографске уметности (3178, 4. марта 2010, 5).

ДОБРИВОЈЕ В. НЕДЕЉКОВИЋ (Кланица, Ваљево, 1926 – Београд, 2010), професор српског језика и књижевности, вишегодишњи директор Ваљевске гимназије и републички просветни инспектор (3183, 8. априла 2010, 11).

ЈОРДАН ИВАНОВИЋ (Доња Ражана, Косјерић, 1947 – Београд, 2010), наставник, спортски новинар листа „Напред“ и Радио Ваљево; спортски репортер, коментатор и уредник Радио Београда и добитник више признања, (3191, 3. јуна 2010, 8).

СЛОБОДАН СЛОБА МИЈАИЛОВИЋ (Маркова Црква, Лајковац, 1934 – Ваљево, 2010), економиста, шеф Пропагандне службе СОУР „Крушик“ и новинар – дописник више листова и других медија (3195, 1. јула 2010, 10).

ЛЕО МАУРИЦ (Ситард, Холандија, 1945 – Ситард, 2010), велики пријатељ Србије, један од оснивача Друштва пријатеља Ваљево – Ситард, члан ситардске Филхармоније (3197, 15. јула 2010, 8).

БРАНКО ПОЛИЋ (Узовница, Љубовија, 1942 – Београд, 2010), дипломирани економиста, истакнути енигмата, оснивач и дугогодишњи председник Ваљевског енигматског клуба „Бранковина“, оснивач Енигматског савеза Србије и његов вишегодишњи председник (3201, 12. августа 2010, 10).

ВЕЉКО МАРИЋ (Шабац, 1959 – Ваљево, 2010), дипломирани правник, судија и председник Општинског суда; вршилац дужности председника Вишег суда у Ваљевоу и дугогодишњи члан ваљевског КУД „Абрашевић“ (3210, 14. октобра 2010, 8).

СЛОБОДАН ГОЛУБОВИЋ ЛЕМАН (Ваљево, 1944 – Ваљево, 2010), филмски сценариста, редитељ и аутор већег броја познатих филмова, кратких филмова и телевизијских серија (3214, 11. новембра 2010, 8).

МИЛОЈКО МАРЈАНОВИЋ (Ваљево, 1926 – Ваљево 2010), познати еколог, новинар и публициста, дугогодишњи радник НУ „Напред“ у Ваљевоу (3214, 11. новембра 2010, 10).

Др МИЈАН МИЈАИЛОВИЋ (Маковиште, Косјерић, 1949 – Ваљево, 2010), лекар – ортопед и трауматолог, управник Окружне болнице у Ваљевоу и велики хуманиста (3214, 11. новембра 2010, 11).

ДРАГАН ВЛАЈКОВИЋ ШТАЦА (Ваљево, 1950 – Ваљево, 2010), електроинжењер, познати привредник, дугогодишњи играч и директор Фудбалског клуба „Будућност“ из Ваљевоа (3214, 11. новембра 2010, 35).

ОБРАД ФИЛИПОВИЋ (Стрмово, Лајковац, 1947 - Ваљево, 2010), инжењер електротехнике, некадашњи потпредседник општине Лајковац и директор Јавног предузећа Дирекција за уређење и изградњу општине Лајковац (3220, 23. децембра 2010, 13).

Из ове Библиографије некролога јасно се види да од стране главног и одговорног уредника, па и редакције овог листа, није увек поклањана одговарајућа пажња овој врсти текста. Односно евидентна је неравномерно присуство некролога по годинама излагања листа. На то пре свега указује чињеница да има година када у листу није објављен ни један некролог а зна се да је свакој години међу покојницима било значајних личности. Али има и година када је објављен тек по који. Посебно изненађује да су неки од тих некролога посвећени највишим функционерима бивше СФРЈ, па чак и неким људима чији значај далеко превазилази оквире земље, а да има некролога посвећених особама без већег значаја. Дакле, једна од првих карактеристика је да је у почетку објављивано јако мало некролога, а касније све више. Некролози се масовније објављују осамдесетих и деведесетих година прошлог века. После промена 2000. године поново долази до мањег објављивања некролога и они се пре свега односе на најзначајније присталице и протагонисте тих промена у овој средини.

Међу до сада објављеним некролозима највише је оних који се односе на учеснике и сараднике НОП-а и друштвено-политичке раднике, нарочито носиоце Партизанске споменице 1941. године, мада је евидентно да је последњих двадесетак година тога све мање. Потом следе спортисти и спортски радници, али има и научних, културних, здравствених и просветних радника, па и непосредних произвођача (земљорадника, радника, занатлија итд). Углавном су то особе средње или поодмакле старосне доби, али има и неких млађих особа. Најстарија је Пауна Дамњановић, домаћица из Доње Грабовице код Ваљева са 110 година, а најмлађа Марина Палавстрић, каратисткиња из Паштрића код Мионице са само 12 година.

Међу објављеним личностима има и оних који нису од значаја за локалну, а камоли националну историју. То се посебно односи на некрологе објављене у појединим подлисцима „Напреда“, где су објављивани некролози познатијим радницима у колективу, на пример пословођама продавница и слично. Нема дилеме да је превише сарадника и учесника НОБ-а што је очигледно последица уређивачке политике која је морала бити у складу са политичким трендовима тог времена. Такође, стиче се утисак да је и међу спортистима превише оних чији су спортски резултати били скромни јер су пре свега наступали за локалне клубове и друштва, па нису ни могли бити шире познати. Према томе морамо констатовати да међу личностима којима су посвећени некролози има и оних који својим радом и резултатима нису заслужили ту почаст – привилегију.

Занимљиво је да је објављено и неколико некролога за странаце. Поред совјетског државника Михаила Ивановића Калињина ту је на пример и Холанђанин Лео Мориц, који се истакао подстицањем и неговањем сарадње не само између два народа, већ и два пријатељска града (Ситарда и Ваљева). Ту је више функционера бивше СФРЈ који су рођени или живели ради у оцелпљеним републикама, али и другим суседним државама попут Нијази Спахије из Албаније који је деценијама живео и радио у овом граду. Посебно је доста оних који су рођени у местима бивших република СФРЈ али су живели, радили или умрли у Ваљевоу.

И поред великог броја некролога морамо констатовати да има још лица која су заслужила ту почаст али је из различитих разлога нису добила. Најчешћи разлози за то су што се није благовремено сазнало за њихову смрт, потом јер одговорни нису знали за његове заслуге или везе са овим крајем и најзад јер није имао ко да за тако кратко време сачини пригодан текст. Поред неправди која је тим чином нанета заслужним појединцима то донекле умањује вредност и осталих објављених некролога јер доводи у питање критерије којим се руководило приликом њиховог сачињавања и објављивања.

Без обзира на све поменуте недостатке верујемо да ће оба Библиографија корисно послужити свим истраживачима завичајне прошлости за даља истраживања и сачињавање потпуних биографија многих познатих личности из ваљевског краја.

Извори и литература

Извори:

Међуопштински историјски архив Ваљево

– Фонд: *Црква Покрова Пресвете Богородице у Ваљеву, 1837-1907: Матичне књиге*

Матичне службе скупштина општина: Ваљево, Мионица, Љиг, Уб

Месне канцеларије: Боговађа, Брежђе, Горња Буковица, Дивци, Драчић, Каменица, Лелић, Ракари, Словац.

Литература:

– Бујас, et al., 1998, – Милица Бујас, Марија Клеут и Гордана Раичевић: *Библиографија српских некролога*, Нови Сад, 1998.

– Недељник „Напред“, Ваљево, 1946-2010.

– Ранковић, 1985 – Ранковић Здравко: *Век ваљевског штампарства (1885-1985)*, Ваљево, 1985.

– *Речник књижевних термина*, Београд, 1985.

Милча Мадих

БИБЛИОГРАФИЈА ИСТОРИОГРАФСКИХ ИЗДАЊА О ВАЉЕВСКОМ КРАЈУ, ОБЈАВЉЕНИХ ТОКОМ 2009–2010. ГОДИНЕ

Колубара велики народни календар за просту 2010. - 20. књига, уредници Зоран Јоксимовић и Здравко Ранковић, Ваљево 2009. Колубара, 247 стр.

Јубиларно двадесето издање календара Колубара тематски је опремљено слично претходним свескама, поред календара за 2010. објављује и следеће прилоге: „Колубарка“, јабука, (29-30), Важне годишњице 2010, (30-32), Листање календара – Хроника 2009 (Љиљане Кецојевић) 32-49, Бранко Антонић, новинар иглумац, (49-52), Од курира Данка до Шнајдера Боре (Дарија Ранковић), 52-58, *Arg vivendi* (Душан Арсенић), 58-60. Најбољи у привреди 2009. (60-63), Књиге ИД Колубара (63-65), Два пута по 101 разлог за остајање у Ваљево (63-69), Шест пута по 33 разлога за одлазак из Ваљева (69-81), Руке изнад града (Теофил Панчић), (81-84), Реализација диктирана функцијом (Војин Бакић), (84-86), Са Војином Бакићем, у Загребу и у Ваљево (Здравко Ранковић (86-90), Ваљевци у Крагујевцу (Живота Блажић), (90-95), Ваљевци и Крагујевчани (95-99), Од проте Матије до Миливоја Настића (Здравко Ранковић), (99-112), Божа

Ранковић, Американац (Божидар Пурић (112-118), Витомир Вулетић (Миливоје Јовановић), (118-121), Измаштана географија Р.Б. Марковића (Антоније Исаковић), (121-125), Код Љубе у атељеу (Живојин Павловић), (125-126), Култура, уметност, наука – Старе вести (126-30), Рођени, венчани, умрли 1910. (Милорад Радојчић); (130-135), Различитости 1910 – Старе вести (135-141), Школа у Доњој Топлици (141-148), Секулића тапија (Дејан В. Поповић), (148-154), Пре 150 година – Хронолошки прелед (154-158), Латрони (Радивоје Арсић), (158-166), Ракићи у Мионичком гробљу (Милоје Ж. Николић), (166-172), Старо рударско насеље у засеоку Вреоци (Владимир Пецикоца), (172), Колекција пешкира у етнолошкој збирци Народног музеја Ваљево (Гордана Пајић), (178-183), Василије Симић, историчар рударства (Зоран Станковић), (183-188), Држ минулог доба (Дарен Миливојевић), (188-195), Мишићи из Струганика (Здравко Ранковић), (195-200), Вукајло Мишић (Петар Пајић), (200-202), „Доктор О“ (Бранко Вићентијевић), (202-206), Време уживања (Драган Тодоровић),

(206-213), Таблић (Мирослав Пауновић), (213-216), Колубарски пребранац (216-218), Ваљевски фотографски летопис (Здравко Ранковић), (218-222), Домаће новости 1885 – Вести из „Гласоноше“ (222-238), Модерна галерија (238-241).

Димитријевић М. Лаза, Како живи наш народ, Интерфакс 2010, Суботица, 218 стр. Библиотека „Звоно“ књига 1.

Књига Др Лазе Димитријевића, први пут објављена 1897, затим у кратком раздобљу још два издања, изазвала је неочекивано и за самог аутора, значајно интересовање и шире читалачке публике у тадашњој Србији. Допуњена са „Писмима из народа“ објављена је ове године у издању Интерфакса, са мањим интервенцијама и усклађивањем са актуелним правописом и отклањањем штампарских грешака из претходних издања, представља аутентично сведочење о здравственим, културним, политичким приликама, навикама и наравима нашег народа, крајем 19. века.

Као окружни лекар обављао је више година послове физикуса у околним Смедеревском и Ваљевском, сусреће се свакодневно са тадашњим друштвеним (не)приликама, у свим областима друштвеног живота изванредно повезује са здравственом културом становништва и конкретним предлозима шта и како треба мењати, како би се унапредио укупни друштвени живот, нарави и навике, посебно сеоског становништва а тиме и здравље становништва. Актуелност овог занимљивог и надамце поучног штива је у поређењу са данашњим приликама и поређењу колико смо напредовали или стагнирали као друштво.

Ранковић Здравко, Позориште у Ваљеву 1860 – 2010. Ваљево 2010. Колубара, 160 стр.

Монографија о почецима, настанку и развоју позоришног живота у Ваљеву, као значајном сегменту културе, заснована је на стрпљивом вишегодишњем истраживању архивске грађе и објављених чланака, новинских записа и пажљивом одабиру података, који хронолошки представљају ову значајну област друштвеног живота. Приређивач монографије, први пут у једној књизи даје целовиту представу о позоришном животу Ваљева од његових зачетака оснивањем Доброволног друштва за театарска представљања 1860. године, хронолошки прати значајне датуме до данашњих дана.

Биографски лексикон Ваљевског краја, књига, свеска 14, од слова Н до П, Ваљево, Колубара 2010, стр. 225 – 296. уредник Здравко Ранковић, редактор Зоран Јоксимовић

Четрнаеста свеска Лексикона објављује биографије познатих личности Ваљевског краја са подацима о делатностима у којима су остварили значајан допринос.

Гласник Међуопштинског историјског архива Ваљево, бр. 43, Ваљево 2009. стр. 185. Уредник Алекса Томић.

У овом броју објављени су следећи **чланаци**: Александар Узелац: *Кумани у средњевековној Србији* (5-19), Виолета Ракић: *Основна школа „Милош Марковић“ у Доњим Лесковицима 1898–2008.* (19-55), Милорад Радојчић: *Ваљевски адвокати у међуратном периоду* (55-97), Милан Совиљ: *Свети „јокрејних слика“ у Ваљеву – Ваљевски биоскопи и филмске пројекције тридесетих година двадесетих*

века (97-109), Снежана Радић: *Лекари и здравствено особље у Ваљевском округу у периоду 1944–1947* (109-151). Прилози: Дејан В. Поповић: *Тагућа Ђурија – сјор око моста 1851 – 1879* (151-160), Милан Ђурђевић: *Прилози занатлицима, саобраћају, угостителству и трговини у Обреновцу у првој половини 20. века* (160-173), **Прикази:** Снежана Радић: *Мирослав Перишић: Од Стаљина ка Сартиру – формирање југословенске интелекције на европским универзитетима 1945–1958* (173-177), Јелена Павловић: *Шездесет осма – личне историје* (177-181) **Библиографије:** Милча Мадих: *Библиографија историјских издања о ваљевском крају објављених током 2009* (181).

Савић Велибор Берко, Чича Илија Станојевић – најлепша прича старог Београда, Ваљево – Београд 2010, Југословенска кинотека и Самостални издавач ауторских дела „Берко“, 864 стр.

Књига посвећена животу и делу, драмског уметника, барда позоришног глумишта, пионира филмске глуме, редактора, писца позоришних комада, прича и фељтона, с краја 19. и почетка 20. века. Поред опширне биографије бурног живота, аутор књиге објављује низ прилога из бојског живота и глумачког остварења Илије Станојевића. Поред матичног Народног позоришта у Београду и Српског народног позоришта у Новом Саду, где је био редовни члан, гостовао је низом представа, као глумац и редитељ, широм Србије, Босне и Херцеговине, Далмације и Македоније. Играјући углавном комичне улоге, стекао је огромну популарност, оставивши неизбрисив траг у историји драмске уметности Србије. Поред биографског дела, монографија садржи

фељтоне, приче и текстове улога позоришних комада које је остваривао Чича Илија Станојевић на позоришној сцени.

Хроника Горњег Црниљева, Љупко Миловановић, Народна библиотека Осечина, Осечина 2010, 243 стр.

Монографија о селу из Ваљевске Подгорине настала из пера аутора који је завичајно везан за ово место, обухвата широк дијапазон области, почев од природног амбијента и географских, историјских и демографских података до привредних и етнографских особености села и становништва. Аутор у опису насеља није изоставио податке о условима становања, школи, привредним активностима, Земљорадничкој задрузи, учесницима у ослободилачким ратовима, сеоским гробљима и народним обичајима и веровањима.

Доњи Мушић по сећањима из 2009, Предраг Грбић, самосталано издање, Београд 2010, 58

Књига невеликог обима у којој аутор даје основне податке о селу Колубарског краја, највише пажње посветио је становништву, пореклу породица и излагању кратких породичних родослова, користећи раније објављене радове о селу и овом подручју; матичне књиге, натписе са надгробних споменика уз прикупљене податке на терену од самих житеља.

Источна Тамнава Бргуле и околина, Миодраг Станимировић, Обреновац, Културно-просветна заједница Србије, Београд 2010, 570 стр.

Подручје источне Тамнаве и село свог рођења Бргуле аутор књиге ставља у центар свог истраживања, описујући пре свега његову прошлост. После предговора, рецензија и увод-

не речи, аутор кроз наредних 17 поглавља излаже резултате свог дугогодишњег истраживања прошлости осам насеља овог релативно хомогеног подручја, које је до 1957 године, административно припадало истом срезу. Књига садржајно захвата широк круг тема почев од периода пре насељавања словенског становништва, настанка и назива села, ослободилачких ратова, демографских података, привреде, културно-просветних и здравствених прилика, задругаства, путева, ловства и спорта до хронологије важних догађаја и разних спискова и родослова фамилија.

Дринска дивизија прилози за историју Српске војске, Милисав Секулић, Регионална организација „Подриње“ и Удружење ратних добровољаца, Лозница 2009, 649 стр.

Монографија посвећена припадницима, војницима и ратницима Дринске дивизије. Аутор књиге публициста и виши војни старешина, користећи сачувану архивску грађу Архива војноисторијског института, литературу и објављене радове, представља настањак, развојни и ратни пут славне Дринске дивизије, која је играла значајну улогу у ослободилачким ратовима од краја 19. века до краја Првог светског рата. Поред уводног дела посвећеног кратком историјату дивизије, аутор излаже биографије најзначајнијих личности, старешина и војника, страдалих у ратовима и њиховог учешћа у ратним операцијама, током постојања и деловања ове војне формације. Монографија је опремљена фотографијама географским и војним картама и другим илустрацијама.

Школа за квалификоване раднике у Убу 1964 – 1977, Миливоје Радојичић и Никола Лукић, Техничка школа „Уб“, 2010, 256 стр.

Монографија о једној стручној школи, која и поред релативно кратког постојања, оставила значајног трага не само у Убу. Аутори користећи архивску грађу и фотографије из личних збирки, систематично су изложили кратки историјат школе, од њеног формирања, просветно-педагошке делатности по школским годинама и програмима до спискова завршених ученика, наставника и помоћног особља и биографија значајних личности за рад и развој школе. Приложене фотографије матураната, наставника са прослава годишњица, употпуњују укупну представу о школи.

Вировац и Вировчани, приредио Здравко Ранковић, Библиотека „Село“, књига 6, ИД Колубара заједно са Стојадином Весићем, Ваљево 2010. 178 стр.

Шеста књига из Библиотеке „Село“ објављује сабрану грађу, чланке и друге напise, о још једном колубарском селу Мионичке општине. Од првог писаног помена села, географско-демографских, етнографских података, бирачких спискова, кратких биографија важних личности из овог места, значајних догађаја, чине занимљив садржај ове књиге. Разуђеност тема које приређивач нуди читаоцу, представу о прошлости и садашњости села чини сложенијом и потпунијом.

Време архитектуре – архитектура и урбанизам у Ваљеву 2004 – 2009. Друштво архитеката Ваљево, ИД Колубара, Инжењерска комора Србије, Ваљево 2010, 269 стр.

Књига групе аутора архитеката, представља изабрана и актуелна ар-

хитектонска и урбанистичка остварења у Ваљевоу и околини, насталих у периоду 2004 – 2009 године. Уводно излагање нуди неколико прилога из историје градитељства Ваљева са посебним освртом на нова архитектонска остварења. Књига је наставак истоименог издања из 2004. за које је Друштво архитеката Ваљева награђено Повељом Салона архитектуре у Новом Саду.

Извори са камена о Ваљевској Тамнави 1708 – 1804, Милоје Ж. Николић, Завод за заштиту споменика културе Ваљево – Истраживачки центар ИЦНТ, Ваљево – Београд 2010. 165 стр.

Првом књигом на ову тему за период 1804–1815 која је објављена 2006. аутор је отворио широко и значајно поље истраживања прошлости Ваљевске Тамнаве, што новим истраживањима проширује на претходно раздобље од скоро једног века. Објављивањем ове књиге заокружено је једно значајно раздобље историје овог краја, подацима који се једино на ретко сачуваним надгробним споменицима могу утврдити. Аутор је стрпљивим теренским истраживањем надгробних споменика, стручно изучио систематизовао и сликовито представио у овој публикацији.

Овом књигом дат је значајан допринос обогаћивању српске историографије седамнаестог и осамнаестог века.

Здравствени центар Ваљево 2000 – 2010. Здравствени центар Ваљево, 2010, 240.

Крајем 2010. године изашла је из штампе књига „Здравствени центар Ваљево 2000-2010”, коју су припремиле ПР служба Здравственог центра Ваљево и ПР агенција „Приступ” из Ваљева, односно Дејана Јешић и Бранко Петровић. Књига почиње познатом сликом Надежде Петровић „Ваљевска болница 1915.” и уводом прим. др Илије Трипковића, генералног директора Здравственог центра Ваљево. Близу две трећине ове књиге чини хронологија најзначајнијих збивања у претходних десет година. Потом следе подсећања на пројекте „Развој здравства Србије”, „Развој информационих технологија у Здравственом центру Ваљево”, преглед стручних усавршавања и најважнијих изведених радова, набављене опреме и добијених донација. Након тога је публикован списак свих запослених у овој установи са стањем на дан 31. децембра 2010. године са пуним именима и презименима, датумом и годином рођења, звањем или радним местом и датумом и годином од када ради у овој установи. Занимљиво је да у Здравственом центру Ваљево ради 2.198 радника (Болница 1 297, Дом здравља Ваљево 731, Дом здравља Љиг 58, Дом здравља Осечина 52 и Дом здравља Мионица 60) па је то и најбројнија радна организација у Колубарском округу. На самом крају дат је преглед свих субјеката који су омогућили објављивање ове књиге.

In memoriam

АКАДЕМИК БОГОМИЛ ХРАБАК

Дванаестог децембра 2010. године у Београду преминуо је академик Богумил Храбак, универзитетски професор, један из плејаде великана српске историјске науке и дуго-годишњи сарадник нашег часописа.

Богумил Б. Храбак, родио се 11. јануара 1927. године у Великом Бечкереку (садашњем Зрењанину). Основну школу учио је у месту рођења и Сенти, а гимназију завршио у Зрењанину. Студирао је најпре на Филозофској а потом на Историјској групи Филозофског факултета Универзитета у Београду, где је и дипломирао 1951. године као најбољи студент с просечном оценом 9,9.

Још као бруцош одлазио је на рад у *Historijski arhiv* у Дубровник да вежба латинску палеографију. Поновни одлазак у Дубровачки архив био је пресудан за његову будућност. Постао је и за сва времена остао поборник рада у архивима. Докторирао је на Филозофском факултету у Сарајеву 1957. године, одбранивши дисертацију *Дубровачки извоз житарица из Отоманског царства* до почетка XVII века.

У НОБ-у је учествовао од октобра 1944. до децембра 1945. године. За време студија, од марта 1948. до дипломирања 1951. године био је књижничар у библиотеци Семинара за националну историју. Прво запослење добио је као асистент на Филозофском факултету у Београду. Потом је радио као научни радник у Војно-историјском институту, па у Институту друштвених наука у Београду.

Од септембра 1965. до новембра 1979. године био је ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Приштини, где је утемељио и осам година руководио Катедром за историју. Током 1976. и 1977. године хонорарно је обављао дужност директорж Института за историју радничког покрета Косова у Приштини. Од новембра 1979. до фебруара 1993. године (када је пензионисан) био је редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, где предаје

општу историју средњег века. Тиме није окончана његова просветна каријера, пошто је наставио да хонорарно предаје на факултетима у Никшићу и Бањалуци и на постдипломским студијама у Приштини и Косовској Митровици до 2001. године. У Приштини је основао и Научно друштво Косова, а 1978. године потврђен је за редовног члана Академије наука и уметности Косова.

Током успешног педагошког др Храбак се бавио и научно-истраживачким радом и то увек на основу прворазредне архивске грађе. Зналачки је откривао нову и до тада непознату историјску документацију у архивским установама широм бивше СФР Југославије (Дубровник, Котор, Задар, Ријека...) али и ван њених граница (Цариград, Венеција, Беч, Париз, Рим...).

Подручја његових истраживања су: привредна историја позног средњег века, турско-млетачки период у целини, Први српски устанак, Први светски рат, политичка и привредна историја Југославије 1918-1941. године, спољна политика авнојевске Југославије 1945-1965. Учесник је великог броја научних скупова у земљи и иностранству. Аутор је преко 40 књига, а објавио је више од 700 чланака и других библиографских јединица. Основао је и финансирао Фонд за објављивање докторских дисертација који ради већ неколико година.

Његови важнији радови су: *Извоз жићарица из Османлијског царства у XIV, XV и XVI столећу* (1971), *Записници са седница Делегације Краљевине СХС на Мировној конференцији у Паризу 1919-1920* (1960. са Б. Кризманом), *Штрајк аеронаутичких радника у Београду и Земуну 1940. године* (1960. са Д. Лазаревићем), *Србија 1918. године* (1968. са Д. Јанковићем), *Записници Министарског савета Србије 1915-1918* (1976. са Д. Јанковићем), *Арбанашки устаници 1912. године* (1978), *Југословенски заробљеници у Италији и њихово добровољачко ишћење 1915-1918* (1970), *Арбанашки устаници и побуне на Косову и Метохији од краја 1912. до краја 1915* (1988), *Силе Ајлантије и САД према Буџарској 1915-1918* (1990) *Јевреји у Београду, Католичко стипендијство у Србији 1460-1700. године* и други.

Академик Храбак се бавио и проучавањем прошлости ваљевског краја. Као резултат тог ангажовања настали су, а у Гласнику Историјског архива Ваљево објављени следећи његови радови: *Дубровчани у Ваљеву у феудално доба* (број 2-3), *Хајдуковање северозападне Србије од 1806. до 1813. године* (19), *Ваљевци у доба турске власти* (23), *Грађанске политичке конфронтиције у Ваљеву између два светска рата* (28-29), *Ваљевци у почетним годинама првог српског устанка* (30) и *Ваљево у рату 1914. године* (31). На научном скупу организованом поводом шест

векова од најстаријег помена Ваљева у историјским изворима, одржаног 8–10. октобра 1993. године у Ваљеву поднео је саопштења *Ваљево и његова трговина у доба аустро-турских ратова 1593-1791* и *Банке и акционарска друштва у Ваљеву и окрућу измећу два светска рата*, која су следеће године објављена у зборнику под насловом *Ваљево – историјанак и усћон градског средштва*.

Академика, проф. др Храбака красила је несебичност. Алтруизам је исказивао и на начин да је теме великодушно поклањао другима. Све је гледао у контексту европских догађања, па се таквим методолошким поступком подигао до европских висина. Мећутим, то га није спутава-ло да заговара истраживања у регионалној односно завичајној историји насупрот глобалистичким тенденцијама.

Академик Богумил Храбак сахрањен је у Новом Бечеју 14. децембра 1910. године.